

**POST KEYNESYEN İSTİHDAM ANALİZİ
VE
TÜRKİYE UYGULAMASI**

Ethem ESEN

Doktora Tezi

Eskişehir 2007

POST KEYNESYEN İSTİHDAM ANALİZİ VE TÜRKİYE UYGULAMASI

Ethem ESEN

DOKTORA TEZİ
İktisat Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Kemal YILDIRIM

Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Mart 2007

DOKTORA TEZ ÖZÜ
POST KEYNESYEN İSTİHDAM ANALİZİ VE
TÜRKİYE UYGULAMASI

Ethem ESEN

İktisat Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mart 2007

Danışman: Prof. Dr. Kemal YILDIRIM

Post Keynesyen ekonominin tarihi 1936'da Keynes'in İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi adlı kitabı ile başlar. Post Keynesyen ekonominin temel amacı, Keynes ve Kalecki'nin çizgileri boyunca bitmemiş olan Keynesyen Devrimi tamamlamaktır. Bunu yaparken, Post Keynesyen ekonomi, gerçek ekonomik sistemlerin dinamik süreçleriyle ilgilendir. Post Keynesyen ekonominin temel özelliği, talep yönlü olaya önem vermesidir. Bu nedenle, efektif talep bu düşünce okulunun merkezinde bulunmaktadır. Post Keynesyen istihdam teorisi, Keynes'in ve Kalecki'nin efektif talep ilkeleri yaklaşımlarından türetilmiştir. Emek piyasasındaki istihdam sadece mal piyasası üzerine olan efektif talep tarafından belirlenir. Neo-Klasik ekonomistlere göre, işsizlik ücretlerin esnek olmaması nedenindedir. Aksine, Post Keynesyenlere göre, işsizlik ücretlerin esnek olmamasından veya reel ücretlerin yüksek olmasından değil; efektif talep eksikliğinden dolayıdır. Bu çalışma, Post Keynesyen istihdam analizini açıklamakta ve Türkiye'deki birim ücret başına otonom harcamaların istihdam üzerindeki etkilerini incelemektedir. Ampirik bulgular, Türkiye'de istihdamın geliştirilmesi için kamu ve yatırım harcamaları gibi otonom harcamaların artırılması gerektiğini göstermektedir.

ABSTRACT**POST KEYNESIAN EMPLOYMENT ANALYSIS AND
APPLICATIONS IN TURKEY****Ethem ESEN****Economics Department****Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, March 2007.****Advisor: Prof. Dr. Kemal YILDIRIM**

History of Post Keynesian Economics began in 1936 with Keynes' book which is called The General Theory of Employment, Interest and Money. The main aim of Post Keynesian economics is to complete the unfinished Keynesian Revolution along with the lines of Keynes and Kalecki. In doing this, Post Keynesian economics is concerned with dynamic processes of actual economic systems. The main characteristics of Post Keynesian economics is its emphasis on demand-led phenomenon. Because of that, effective demand is central of this school of thought. The Post Keynesian theory of employment is derived from the principles of effective demand of Keynes' and Kalecki's approaches. Employment in the labour market is only determined by effective demand on the goods market. For Neo-classical economists, unemployment is caused by the lack of flexibility of wages. In contrast, for Post Keynesians, unemployment is due to lack of effective demand rather than lack of flexibility of wages or excessive real wages. This study explains Post Keynesian employment analysis and investigates the effects of autonomous expenditures in wage units on employment in Turkey. The empirical findings show that autonomous expenditures which include such as government and investment expenditures must be increased for improving employment in Turkey.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Ethem ESEN'in "Post Keynesyen İstihdam Analizi ve Türkiye Uygulaması" başlıklı tezi **9 Nisan 2007** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, **İktisat** Anabilim Dalında **Doktora** tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) :	Prof. Dr. Kemal YILDIRIM
Üye :	Prof. Dr. Mustafa ÖZER
Üye :	Prof. Dr. Kerim ÖZDEMİR
Üye :	Doç. Dr. Nuri ÇALIK
Üye :	Doç. Dr. Bülent GÜNŞOY

Prof. Dr. Nurhan AYDIN

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZGEÇMİŞ

Ethem ESEN

İktisat Anabilim Dalı

Doktora

Eğitim

Y.Ls. 2001 Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ls. 1998 Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

Lise. 1993 Giresun Hamdi Bozbağ Anadolu Lisesi

İş

1999- Araştırma Görevlisi, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Mesleki Birlik/Dernek/Kuruluş Üyelikleri

1998- Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Mezunlar Derneği

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: Giresun, 05.10.1975 Cinsiyet:Erkek

Yabancı Dil:İngilizce

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ ve ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖZGEÇMİŞ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLER LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

POST KEYNESYEN EKONOMİ

1. POST KEYNESYEN EKONOMİNİN KÖKLERİ	6
1.1. Keynesyen Devrim.....	8
1.2. Keynes'in Klasik Ekonomiye Getirdiği Eleştiriler.....	12
1.3. Post Keynesyen Ekonomi Düşüncesinin Gelişimi.....	15
1.3.1. Post Keynesyen Ekonominin İngiltere'deki Gelişimi	17
1.3.2. Post Keynesyen Ekonominin Amerika'daki Gelişimi	20
2. POST KEYNESYEN EKONOMİNİN TEMEL ÖNERMELERİ.....	23
2.1. Ekonomi Tarihsel Bir Süreçtir	23
2.2. Belirsizliğin ve Beklentilerin Önemi	25
2.3. Kurumların Önemi	28
3. POST KEYNESYEN METODOLOJİ	30
3.1. Post Keynesyen Metodolojinin Genel İlkeleri	31

3.2. Eleştirisel Realizm (Critical Realism)	35
3.3. Post Keynesyen Ekonomide Matematiğin ve Ekonometrinin Yeri	38
4. POST KEYNESYEN YAKLAŞIMDA TEMEL EKONOMİK	
KONULAR.....	39
4.1. Post Keynesyen Ekonomide Fiyatlamaya.....	40
4.2. Post Keynesyen Ekonomide Yatırımlar	45
4.3. Post Keynesyen Ekonomide Gelir Dağılımı.....	49
4.4. Post Keynesyen Ekonomide Büyüme ve Konjonktür	56
4.5. Post Keynesyen Ekonomide Paranın Rolü	63

İKİNCİ BÖLÜM

POST KEYNESYEN İSTİHDAM ANALİZİ

1. POST KEYNESYEN EMEK PİYASASININ ÖZELLİKLERİ.....	69
2. POST KEYNESYEN EMEK PİYASASI ANALİZİNDE	
KURUMSALCI VE RADİKAL İKTİSATÇILARIN ROLÜ.....	74
3. EMEK PİYASASININ MİKRO DÜZEY ANALİZİ.....	78
4. POST KEYNESYEN TEORİDE İSTİHDAM MODELLERİNİN	
ANALİZİ.....	84
4.1. İstihdamın Toplam Arz ve Toplam Talep Analizi.....	85
4.1.1. Toplam Emek Talep Eğrisinin Elde Edilişi.....	90
4.1.2. Uygun Emek Talep Eğrisinin Elde Edilişi.....	95
4.1.2.1. Enflasyonist Beklentiler.....	99
4.1.2.2. Reel Balans Etkisi	100
4.1.2.3. Açık Ekonomi Durumu	101
4.1.2.4. Keynes'in Faiz Oranı Etkisi	103
4.1.3. Emegın Marjinal Ürün Eğrisi ve İrادی Olmayan İşsizlik.....	104
4.1.4. Emek Arz Fonksiyonu İle İlgili Paul Davidson'un Görüşleri...	109

4.2. Keynes'in Tam Rekabetçi Mal Piyasasında Esnek Fiyat Modeli.....	111
4.3. Kalecki Yanlı Temellere Dayanan Post Keynesyen	
İstihdam Modeli.....	118
4.3.1. Kalecki Yanlı Temel İstihdam Modeli.....	119
4.3.2. Genişletilmiş Kalecki Yanlı İstihdam Model.....	123
4.3.3. Değişken Emek Gayreti Durumunda Kalecki Yanlı	
İstihdam Modeli.....	129

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POST KEYNESYEN İSTİHDAM MODELİNİN ZAMAN SERİSİ ANALİZİ

1. POST KEYNESYEN İSTİHDAM MODELİ	136
2. LİTERATÜR	138
3. AMPİRİK ANALİZ	142
3.1. Veri	143
3.2. Verinin Grafik İncelemesi.....	144
3.3. Eşbütünleşme Analizi	147
3.3.1. Birim Kök Testleri.....	147
3.3.2. Engle-Granger Eşbütünleşme Testi	150
3.3.3. Johansen Eşbütünleşme Testi	151
3.4. VEC Modelinin Tahmini	153
3.4.1. Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	154
3.4.2. Granger Nedensellik Testi	156
3.4.3. Etki Tepki Fonksiyonları	159
3.4.4. Varyans Ayrıştırması	161
SONUÇ	163
KAYNAKÇA	169

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Birim Kök Testi.....	149
Tablo 2. Kalıntıların (\hat{u}_t) Birim Kök Test Sonucu.....	151
Tablo 3. Johansen Eşbütünleşme Testi.....	153
Tablo 4. Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi.....	156
Tablo 5. Granger Nedensellik Testi.....	159
Tablo 6. Şokların İstihdama Etkilerinin Varyans Ayrıştırması (%).....	162

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Keynesyen Ekonomide İstihdam Düzeyinin Belirlenişi.....	13
Şekil 2. Aşağıya Doğru Eğimli Emek Arz Eğrisi.....	80
Şekil 3. Yaşam Standartlarını Farklı Normlarındaki Aşağıya Doğru Eğimli Emek Arz Eğriler.....	82
Şekil 4. Toplam Arz ve Toplam Talep Eşitliği.....	89
Şekil 5. Klasik Durum: Alternatif Parasal Ücret Oranlarında Toplam Arz. ve Toplam Talep Eğrilerinden Hareketle; (a) Efektif Talep Noktalarının ve (b) Toplam Emek Talep Eğrisinin Elde Edilişi.....	91
Şekil 6. Keynesyen Durum: Alternatif Parasal Ücret Oranlarında Toplam Arz ve Toplam Talep Eğrilerinden Hareketle; (a) Efektif Talep Noktalarının ve (b) Toplam Emek Talep Eğrisinin Elde Edilişi.....	93
Şekil 7. Eksik-Tüketimci Durum: Alternatif Parasal Ücret Oranlarında Toplam Arz ve Toplam Talep Eğrilerinden Hareketle; (a) Efektif Talep Noktalarının ve (b) Toplam Emek Talep Eğrisinin Elde Edilişi.....	95
Şekil 8. Genişletilmiş Emek Talep Eğrisi.....	104
Şekil 9. Piyasa Denge Eğrisi ve İradi Olmayan İşsizlik.....	107
Şekil 10. Efektif ve Hayali Emek Talep Eğrileri ve Efektif Talep Noktası.....	116
Şekil 11. Esnek Fiyat Durumu ve Efektif Talebin Kayması.....	117
Şekil 12. Sabit Getiri Durumunda Efektif Talep Eğrisi: Kalecki Yanlı Durum.....	123
Şekil 13. Verimlilik Düzeyindeki Artışın Etkisi.....	124
Şekil 14. Reel Otonom Harcamalardaki bir Artışın Etkisi.....	125
Şekil 15. Efektif Talep Eğrisi ve Kaytarmanın Olmadığı Kısıt Durumunda Çoklu Dengeli Kalecki Yanlı Durum.....	126
Şekil 16. Değişken Gayret: $\epsilon > 1$ Durumu İçin.....	132
Şekil 17. Değişken Gayret: $\epsilon = 1$ durumu için.....	133
Şekil 18. İstidam Verilerinin Zamana Karşı Grafiği.....	144
Şekil 19. Birim Ücret Başına Otonom Harcamaların Zamana Karşı Grafiği.....	145
Şekil 20. İstihdam verisinin Birinci Farkında Zamana Karşı Grafiği.....	146
Şekil 21. Birim Ücret Başına Otonom Harcama Verilerinin Birinci Farklarının Zamana Karşı Grafiği.....	146
Şekil 22. Bir Standart Hatalık Şoka Etki-Tepkiler.....	160

GİRİŞ

Sosyal bir bilim olan iktisadın ortaya çıkışından günümüze kadar iktisatçılar arasında çeşitli görüş farklılıkları yaşanmaktadır. Zaman içinde birçok teori ve model, insanların ideolojik, felsefi, politik ve ekonomik görüşleri çerçevesinde içinde yaşadığımız dünyanın ekonomik yönünün açıklanması için geliştirilmiştir. Dolayısıyla, her bir teori veya model bir ihtiyaçtan dolayı ortaya çıkmıştır. Özellikle 19. yüzyıldan sonraki ekonomi literatürünün gelişimi incelendiğinde; ilk olarak neo-klasik ekolün hakim olduğu bir dönem görülmektedir. 1929 yılında ortaya çıkan Büyük Buhran ile neo-klasik ekolün ekonomiyi açıklamadaki yetersizliği Keynes'in ve Keynesyen ekolün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Gerçekten de bu dönem ekonomi tarihi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemi takiben, Keynes'in politikalarının ve ekonomiye devlet müdahalesi görüşlerinin gerekliliği, Keynes'in görüşlerinin geniş kitlelere yayılmasını ve çeşitli yorumlarının yapılmasını doğurmuştur. Bu yorumların ilklerinden biri Hicks tarafından geliştirilen IS-LM modeli olmuştur. Daha sonra IS-LM-BP ve AD-AS modelleri geliştirilmiştir. Bu gelişimi, 1970lerden sonra Yeni Keynesyen ekolün ortaya çıkması izlemiştir. Günümüzde Yeni Keynesyen ekol, Yeni Klasik ekol ile birlikte güncel ekonomik literatürdeki yerini korumaktadır ve dünyanın birçok yerinde hakim ekollerden biri olarak ders kitaplarında geniş yer bulmaktadır. Fakat, Keynes sonrası ortaya çıkan ve Keynes'in devamı niteliğinde olduklarını ifade eden Keynes yönlü teoriler, aynı zamanda kapsamı içine Neo-Klasik ekonominin temel varsayımlarını da dahil ederek Keynes'in temel bakış açısından uzaklaşmışlardır. Bu nedenle, Keynes'in düşüncelerinin modern günümüz dünyasına yansıtılması ve geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun yanında, günümüz ekonomi anlayışına hakim olan Neo-klasik ekonominin ortaya koyduğu ekonomi politikalarına karşı bir alternatif yaklaşımın geliştirilmesi ihtiyacı da doğmuştur. Post Keynesyen okul bu ihtiyaca dayalı olarak ortaya çıkmıştır.

Post Keynesyen okulun temelini John Maynard Keynes'in 1930lardaki çalışmaları; özellikle de 1936 yılında yazdığı "İstihdamın, Faizin ve Paranın Genel

Teorisi” adlı kitabı oluşturmuştur. Keynes ile aynı dönemde yaşayan Michal Kalecki’nin çalışmalarının da Post Keynesyen literatürde önemli yeri vardır. Bu iki önemli iktisatçının yanında, bu düşünce okulunun temellerinin gelişmesinde Keynes ve Kalecki’nin çalışmalarını birleştiren özellikle J. Robinson ve Kaldor gibi Cambridge’deki heterodoks iktisatçıların da önemli katkıları olmuştur. Post Keynesyenlerin takip ettiği ve geliştirmekte olduğu düşüncelerin uzun bir geçmişi olmasına rağmen, Post Keynesyen düşüncenin bir okul olarak ortaya çıkması ise, 1970lerin ikinci yarısında olmuştur. Bu yıllar, Post Keynesyenlerin kendilerini ilk defa bir düşünce okulu olarak gösterdikleri dönemdir. Bunda özellikle Post Keynesyenlerin kendilerini ifade edebilecekleri, akademik ve politik çevrelere kendilerini duyurup, aktarabilecekleri bir dergilerinin ortaya çıkmasının önemli bir payı vardır.

Post Keynesyen okul diğer ekonomi okullarına göre ekonomiye yeni bir yaklaşımdır. Post Keynesyen ekonomik düşünce, başlangıçta neo-klasik ekonomiye karşı bir alternatif olarak görülmüş olsa bile, gelişen metodolojik, ideolojik ve kapsamlı yapısıyla kendine özgü pozitif bir düşünce okulu olarak gelişimini sürdürmektedir. Post Keynesyen ekonominin temel amacı, Keynes tarafından ortaya koyulan ekonomik paradigmanın geliştirilmesi ve bu şekilde, Keynesyen devrimin tamamlanmasıdır. Bunu yaparken de Post Keynesyenler, ekonomik analizi gerçek dünya sorunlarına uygulayarak, ekonominin nasıl işlediğini ve nasıl işlemesi gerektiğini açıklamaya çalışmaktadırlar. Bu süreçte Post Keynesyenler, hem Keynes’in hem de Kalecki’nin vurguladığı şekilde, efektif talebi ön plana çıkarmaktadırlar. Bu nedenle, efektif talep ilkesi, Post Keynesyen ekonominin temel taşı oluşturmuştur. Neo-klasik ekonomiye göre, ekonominin asıl sorunu, kıt kaynakların nasıl dağıtılacağıdır. Post Keynesyenlere göre ise, sorun kaynakların nasıl dağıtılacağı değil, nasıl genişletilebileceği ve mevcut olan talep yetersizliğinin nasıl giderilebileceğidir.

Post Keynesyen ekonominin en önemli özelliklerinden biri gerçekçiliktir. Post Keynesyen ekonomi gerçek ekonomik sorunlarla ilgilenmektedir. Post Keynesyen ekonomi teorisi, neo-klasiklerin ortaya koyduğu hayali modellerden ziyade, gerçek dünyayı açıklama çabası içinde, gerçekçi soyutlamaları oluşturmak için gözlem ve süreçlerin takip edilmesinden yararlanır. Çünkü, insanların ve toplumların yaşadığı bu

dünyada belirsizlik hakimdir ve ekonomik olayları açıklamak ve insanlara, toplumlara ve ülkelere bu belirsiz dünya içinde yol göstermek için oluşturulan ekonomik açıklamaların da gerçeklerle çelişmemesi ve gerçeğe uygun olması gerekir. Post Keynesyen ekonominin bu özelliği, Post Keynesyenlerin tarihsel sürece önem vermesinin bir sonucudur. Post Keynesyen ekonomi, belirsizliğin hüküm sürdüğü bir dünyada, ekonomideki belirsizliği tam olarak ortadan kaldırmasa bile, oluşturulacak beklentilerin son derece önemli olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, bu ortam içinde oluşturulacak çeşitli kurumlara ve kurumsal yapılara da ekonomik belirsizlik içinde önemli görevler düşmektedir.

Post Keynesyen ekonomi kurumsal yapısının içinde toplumsal özellikleri ön plana çıkarmaktadır. Post Keynesyen ekonomistler, Neo-klasikler gibi, bütün ekonomik davranışları sadece tek bir temsili bireye indirgemezler. Bireylerin çıkarlarını maksimize edecek şekilde rasyonel olması, içinde yaşanılan gerçek dünya koşulları ile tam olarak tutarlı değildir. Çünkü, bireyler herhangi bir karar verirken veya davranışta bulunurken içinde yaşadıkları toplumun veya grubun geleneklerini, toplumsal ve kurumsal özelliklerini de göz önünde bulundururlar. Bu açıdan, Post Keynesyenler grup içindeki veya gruplar arasındaki çıkar çatışmalarını da analizlerinde dikkate alırlar.

Bütün bu özellikleri ile Post Keynesyen ekonomi günümüzde hala gelişimini devam ettiren bir okuldur. Bu okul içinde çeşitli alanlarda çalışmalar yapılmasına ve bu gruba yeni ekonomistlerin dahil olmasına rağmen, çoğu alan için kesin bir literatürden söz etmek mümkün değildir. Hatta hala Post Keynesyenler arasında “kim Post Keynesyendir?” tartışması ve metodolojik yapı ile ilgili tartışmalar bile sürmektedir.¹

Çalışmaya konu olarak Post Keynesyen istihdam analizinin seçilmesinin nedeni: Türkiye ekonomi literatüründe tam olarak bilinmeyen Post Keynesyen okulu tanıtmak ve özellikle de Türkçe literatüre katkı yapmaya çalışarak, Türk iktisatçılarına ve politikacılarına farklı bir bakış açısının mevcudiyetini göstermektir. Bu amaçla, günümüzde yaşanan ve Türkiye ekonomisinin en önemli sorunlarının başında gelen

¹ Bu tartışmalar çeşitli dönemlerde Post Keynesyenlerin Journal of Post Keynesian Economics adlı dergisinde görülmektedir. En son tartışmaları takip etmek için, Journal of Post Keynesian Economics dergisinin 2005 ilkbahar (vol. 27, no. 3, Spring 2005) sayısı incelenebilir.

istihdam sorununun analizi bu çalışmada ele alınmıştır ve bu konuda Post Keynesyenlerin sunduğu yaklaşımlar ve modeller açıklanmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Post Keynesyen ekonomi düşüncesinin kökenleri ve gelişimi incelenecektir. Bir ekonomi okulunun paradigmasının temelini oluşturan önermeler ve metodolojik yapısıdır. Bu amaçla, birinci bölümün kalan kısmında, Post Keynesyen ekonominin temel önermeleri ve metodolojik yapısı açıklanacak ve daha sonra, Post Keynesyenlerin fiyatlama, yatırım, gelir dağılımı, büyüme, konjonktür ve para gibi temel ekonomik konulardaki görüşleri belirtilecektir.

İkinci bölümde, Post Keynesyenlerin emek piyasasına bakışları ve ortaya koydukları istihdam modelleri efektif talep temelleri çerçevesinde incelenecektir. Bu analizlerde, Paul Davidson ve Marc Lavoie'nin ifade ettikleri gibi, efektif talep modellerinin bir bütün olarak global ekonomiye uygulandığı varsayılacaktır. Diğer bir ifadeyle, analizler her bir ülke için değil, global ekonomi bir bütün olarak kapalı bir ekonomiymiş gibi ele alınarak incelenecektir. Keynes'in "uzun dönemde hepimiz öleceğiz" ifadesi temelinde, modellerdeki analizler kısa dönemlidir. Ayrıca, Post Keynesyen istihdam analizinde literatür tam olarak oluşmadığı için ve yapılan düzenli çalışmaların oldukça sınırlı olması nedeniyle, bu kısımda temel olarak, Davidson ve Lavoie'nin yaptığı çalışmalar yol gösterici olarak alınacaktır. İkinci bölümde ilk olarak, Post Keynesyenlerin emek piyasasına bakışları, kurumsal ve radikal ekonomistlerin bölümlere ayrılmış emek piyasaları analizleri ile Post Keynesyen ekonomi üzerindeki etkileri incelenecektir. Daha sonra da emek piyasasının mikro düzey analizi özellikle Post Keynesyen literatürde çok az üzerinde durulan emek arzı kavramı ön plana çıkartılarak açıklanacaktır. Post Keynesyenlere göre, istihdam düzeyini belirleyen efektif talep düzeyidir. Bu nedenle, ikinci bölümün son kısmında, Post Keynesyen istihdam teorisinin Keynes ve Kalecki yönlü analizleri incelenecektir. Dolayısıyla burada incelenen modellerde efektif talepten hareketle oluşan emek talep eğrileri çerçevesinde istihdam edilecek emek düzeyleri de teorik olarak gösterilecektir.

Çalışmanın son bölümünü oluşturan üçüncü bölümde, toplam arz ve talep analizinden oluşturulan Keynes'in temelini attığı, Weintraub'ın oluşturduğu ve Davidson'un geliştirdiği Post Keynesyen istihdam modeli, Türkiye verileri ile birlikte ampirik olarak incelenecektir. Bu kısımda, birim ücret başına otonom harcamalar ile istihdam arasındaki uzun dönemli ilişkinin var olup olmadığı sınanacaktır. Uzun dönemli bir ilişkinin varlığının tespit edilmesi durumunda, oluşturulacak model ile bu ilişkinin yönü açıklanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

POST KEYNESYEN EKONOMİ

Temeli 1930larda Keynes ve Kalecki tarafından atılan Post Keynesyen ekonomi, Neo-Klasik ekonomiye alternatif bir okul olarak ortaya çıkmış ve zaman içinde gelişen metodolojik yapısıyla pozitif bir düşünce okulu olarak gelişimini sürdürmektedir. Bu amaçla çalışmanın bu bölümünde ilk olarak Post Keynesyen ekonominin gelişimi ve Post Keynesyenlerin çalışmalarında temel aldıkları önermeler açıklanacaktır. Daha sonra, Post Keynesyen ekonominin metodolojik yapısına ve çeşitli konularda Post Keynesyen okulun temel görüşlerine yer verilecektir.

1. POST KEYNESYEN EKONOMİNİN KÖKLERİ

Post Keynesyen ekonominin tarihi Keynes'in 1936 yılındaki "İstihdam Faiz ve Paranın Genel Teorisi" isimli kitabı ile başlar. Victoria Chick, Post Keynesyen ekonomiyi, temelleri Keynes ve Kalecki ve onların entelektüel varislerinden ilham almakta olan bir düşünce yolu, bir yaklaşım metodu olarak tanımlayarak, yapılan Post Keynesyen çalışmaların amaçlarını şu şekilde ifade etmiştir:¹

- Keynes'in, Kalecki'nin ve onların eski taraftarlarının görüşlerini iyileştirmek,
- Bu görüşleri Keynes'in 1936'daki Genel Teorisinin sınırları etrafında genişletmek ve böylece,

¹ Victoria Chick, "Is there a Case for Post Keynesian Economics?", **Scottish Journal of Political Economy**, Vol.42, No. 1, (February 1995), s. 20.

- Keynesyen devrimi tamamlamak.

Post Keynesyenlerin bu amaçlarının yanında, Post Keynesyen ekonomiyi, alternatifi olduğu neo-klasik ekonomiden ayıran beş temel özellik ise şu şekildedir:²

- Ekonomik büyüme ve gelir dağılımının bir açıklayıcısı olarak yatırım oranının temel belirleyici olması,
- Zaman içinde devamlı olarak hareket eden ve genişleyen bir ekonomik sistem görüşü,
- Analiz edilen dinamik süreç içinde gelişmiş kredi ve diğer parasal kurumların ekonomik sistemdeki temel rolü,
- Modern ve teknik olarak gelişmiş ekonomi içinde fiyatların yönetilmesi (administered prices),
- Beşinci ve son olarak, varsayımlardan ziyade, gerçek ekonomik sistemlerin dinamik davranışı ile ilgilenen bir Post Keynesyen teorisinin varlığı.

Bu temel özelliklerinin yanında Post Keynesyen ekonominin çok heterojen bir yapısı vardır. Tek bir düşünce temeli olsa bile, bunun içinde çeşitli yorumları içermektedir. Post Keynesyen ekonomiyi, bu çeşitliliği içinde Hamouda ve Harcourt birbiriyle bazen farklı olan görüşleri de içeren bir portmantoya benzetir. Bu portmanto içinde, Post Keynesyen ekonomistler, neo-klasik teoriyi ve Keynesyen teorisinin IS-LM genel denge versiyonlarını reddederek, alternatif ve yeni yaklaşımlar getirmeyi amaçlarlar. Bu heterojen yapıyı oluşturan akımları Hamouda ve Harcourt üç gruba ayırır.³ İlk akım, Marshall'dan direkt olarak etkilenen Keynes'in "Treatise on Money" ve "General Theory" eserlerini başlangıç noktası olarak alan Sidney Weintraub, Paul Davidson, Victoria Chick, Jan Kregel ve Hyman Minsky gibi Post Keynesyenlere dayanmaktadır.⁴ Bu grup temel olarak, belirsizliğin rolü ve paranın temel özellikleri üzerinde durmuştur. İkinci akım, Marx'a kadar gitmekte ve özellikle Sraffa'nın etkisinde olan, efektif talep ilkesini uzun-dönem analizi ile uyumlaştırmaya çalışan Garegnani, Krishna Bharadwaj, Eatwell, Milgate ve Pasinetti gibi ekonomistleri

² Alfred S. Eichner, **A Guide to Post Keynesian Economics**, (New York: M. E. Sharpe, 1979), s. 11-16.

³ O. F. Hamouda ve Geoffrey C. Harcourt, "Post Keynesianism: From Criticism to Coherence?", **Bulletin of Economic Research**, 40:1, (1988), s. 2.

⁴ Bu grup iktisatçılar literatürde "fundamentalist" Keynesyenler olarak da isimlendirilmektedir.

içermektedir. Üçüncü akım ise, Marx vasıtasıyla Kalecki'ye dayanmaktadır. Bu akım, Kalecki'nin Marx'ın yeniden üretim şemalarını gerçekleştiren sorunların üstesinden gelmek için uyarlaması yoluyla Joan Robinson ve O'nun takipçilerine kadar uzanmaktadır.⁵

Post Keynesyen ekonomiyi oluşturan bu akımları belirttikten sonra, burada ifade edilmesi gereken bir durum da; özellikle, 1980'lerde ve 1990'ların başında Keynes'in felsefi literatürü geliştirilerek, Keynes'in felsefesinden modern Post Keynesyenizm'e doğru genel bir düşünce tarzı geliştirilmiştir. Bu metodolojik gelişimde, belirsizlik üzerine olan ilgi artmıştır. Sraffa'nın ekonomisinde ise belirsizlik kavramını önem verilmemiştir. Dolayısıyla, Hamouda ve Harcourt'un Post Keynesyen ekonominin oluşumunda bir akım olarak ifade ettikleri Sraffa'nın ekonomisinin, belirsizliğe önem veren Post Keynesyen ekonomi ile nasıl uyumlu olabileceği konusunda tereddütler ortaya çıkmıştır.⁶

Post Keynesyen ekonominin bu çeşitliliğiyle beraber, Keynes'in ve O'nun bir devrim yaratan Genel Teorisinin Post Keynesyen ekonomi anlayışı üzerinde anahtar bir önemi vardır. Bu açıdan, Keynes'in bulunduğu dönem içinde mevcut olan neo-klasik ekonomiye alternatif olarak neleri ortaya koyduğu da Post Keynesyen ekonomi için önemlidir.

1.1. Keynesyen Devrim

Keynesyen düşünce, kendisinden önce gelen, yüz elli yılı aşkın süre ekonomide geçerliliğini sürdüren klasik ekonomik düşünceye karşı bir alternatif olarak, klasik öğretinin ekolünden gelen J. Maynard Keynes tarafından ortaya konulmuştur.

⁵ Hamouda ve Harcourt'un yaptığı Post Keynesyen ekonomiyi oluşturan akımların gruplandırılmasına benzer olan bir ayırım; aynı zamanda, Veblen'in kurumsalcı geleneğinden gelen bir akımı da Post Keynesyen ekonominin içine katacak bir şekilde; fakat Sraffa'dan gelen akımı gruplandırmaya almayarak; Philip Arestis, "Post-Keynesian Economics: Toward Coherence", **Cambridge Journal of Economics**, 20, (1996) tarafından yapılmıştır.

⁶ Sheila Dow, "Post Keynesian Economics", (Ed. Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle ve John B. Davis, **A Companion to the History of economic Thought**, Oxford: Blackwell Publishing, 2003), s. 475.

İngiliz ekonomist John Maynard Keynes 1935 yılının ocak ayında George Bernard Shaw'a bir mektup yazarak, ekonomi teorisi ile ilgili bir kitap yazdığını ve bu kitabın ekonomik sorunlar üzerine farklı bir bakış açısıyla yaklaştığını, o zaman için olmasa bile gelecek on yıl içinde büyük yankı uyandıracığını ve ekonomi teorisi üzerinde büyük bir değişim yaratacağını ifade etmiştir.⁷

Keynes, 1936 yılında kitabını yayınlamıştır ve kitabına, "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adını vermiştir.⁸ Kitap, işsizliğin üstesinden gelmek için ekonomistlere ve politikacılara ekonomik politikalar geliştirecek farklı bir bakış açısı sunmuştur. Keynes'in kitabı için Kalecki, "şüphe yoktur ki, ekonomi tarihinin bir dönüm noktasıdır" ifadesini kullanmıştır.⁹

Keynes, Genel Teorisini 1929 yılından itibaren yaşanan Büyük Ekonomik Buhan yıllarında yazmaya başlamıştır. I. Dünya Savaşının bitişinden 1929 Büyük Buhanının yaşandığı döneme kadar ekonomi politikalarında liberal düşünce, diğer bir ifadeyle, klasik ekonomik düşünce ağırlığını koymuştur. Klasiklere göre, "görünmez el"e duyulan güven sayesinde piyasaların kendi kendine eski gücüne kavuşacağına olan inanç sürdürülmüştür. Fakat ortaya çıkan büyük bunalıma bu düşünce tarzı herhangi bir önlem alamamış ve üstesinden gelememiştir.

Bu dönemde İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) tersine, Birinci Dünya savaşının bitişinden itibaren derin bir resesyon ile karşı karşıyaydı. 1932 yılında en az on yıl süren bir yüksek işsizlik söz konusuydu. 1922 ve 1936 yılları arasında işsizlik oranı sadece bir yıl % 10'un altına düşmüştür (1929 yılında % 9,7 olmuştur). Dolayısıyla İngiliz ekonomistler Amerikalı ekonomistlere göre kronik ve sürekli işsizlik sorunu ile ilgili olarak daha çok endişelenmişlerdir.¹⁰ Endüstriyel üretim ise, 1929 ile 1932 yılları arasında % 10 düşüş göstermiştir. İngiltere'nin endüstriyel üretimindeki

⁷ L. Randall Wray, **Understanding Modern Money: The Key to Full Employment and Price Stability**, (Cheltenham: Edward Elgar, 1998), s. vii.

⁸ Keynes'in "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" isimli eseri kısaca Genel Teori olarak da ifade edilecektir.

⁹ John Edward King, **A History of Post Keynesian Economics Since 1936**, (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2002), s. 39.

¹⁰ Paul Davidson, **Controversies in Post Keynesian Economics**, (Aldershot: Edward Elgar Publishing, 1991), s. 1.

azalma diğer sanayileşmiş ülkelere göre daha düşüktür. Bunun nedeni, İngiltere’de görülen düşüşün işsizlik oranlarında görüldüğü gibi 1920’li yıllarda başlamasıdır.

1929 yılının başında Amerikan ekonomisi ise, hemen hemen tam kapasite ile çalışmaktaydı ve sadece % 3,2 oranında Amerikan işçisi işsizdi. Hisse senetleri piyasası benzeri görülmemiş bir şekilde yükselmekteydi ve herkes zenginleşmeye başlamıştı. Fakat, hisse senetleri piyasasındaki ani düşüş ile Büyük Buhran Amerika’yı vurmuştur.

1929’dan 1933’e kadar Amerikan ekonomisi çöküş içindedir. Bu dönemde, Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) yaklaşık % 30 oranında düşmüştür. GSMH, 1929 yılında 314,7 milyar dolar iken, 1930 ,1931, 1932 ve 1933 yılları için sırasıyla, 285,2 milyar dolar, 263,3 milyar dolar, 226,8 milyar dolar ve 222,1 milyar dolar olmuştur. Büyük Buhran her şeyden fazla yarattığı yoğun işsizlikle hatırlanmaktadır. İşsizlik oranı aynı dönemde, % 3,2’lerden % 24,9’lara tırmanmıştır ve her dört kişiden biri işsiz durumuna düşmüştür. Yine bu dönem için işsizlik oranları da 1930 için 8,7; 1931 için 15,9; 1932 için de 23,6 olmuştur.¹¹

Büyük Buhran sırasında ABD’de yatırımlar da gerilemiştir. 1929’dan 1932’ye kadar olan dönemde yatırımların GSMH’a oranı azalmıştır. 1929 yılında yatırımların GSMH’a oranı % 17,8 iken, 1932 yılında bu oran % 3,5’e kadar düşmüştür.¹² Bu da buhran yıllarında yatırımlara gerekli önemin verilmediğini ve buhran süresinin neden bu kadar uzun sürdüğünü göstermektedir.

1929 Büyük Buhranı, Amerika ve İngiltere ile beraber diğer dünya ülkelerini de etkilemiştir. 1929 ile 1932 yılları arasında endüstriyel üretim, Almanya’da % 44,7, Fransa’da % 25,6, Avusturya’da % 34,3, İtalya’da % 22 ve Polonya’da % 37 oranında düşüş göstermiştir.¹³ Böylece, Büyük Buhran gelişmiş ülkelerde başlayıp gelişmekte olan ülkelere de yayılan global bir olaydır. Sanayileşmiş ülkelerin talebinin azalmasıyla

¹¹ Rudiger Dornbusch ve Stanley Fischer, **Makroekonomi**. Çeviren: Erhan Yıldırım ve diğerleri, (İstanbul: McGraw-Hill-Akademi ortak yayını, 1998), s.441.

¹² **Aynı**, s. 441.

¹³ Ufuk Başoğlu, Nalan Ölmezoğulları ve İlker Parasız, **Çağdaş İktisadi Düşüncede Devrimler Karşı Devrimler**, (Bursa: Ezgi Kitabevi, 1999), s. 6.

birlikte dünya pazarlarında hammadde fiyatlarının düşmesi Latin Amerika'dan Afrika ve Asya'ya kadar pek çok ülke ekonomisini çökertmiştir.¹⁴

1929 Büyük Ekonomik Buhranı, modern makro ekonominin doğuşudur ve birçok iktisatçının da devamlı olarak hatırladığı veya hatırlayacağı bir olaydır. Bu bakımdan, ekonomi tarihi açısından önemli bir yere sahiptir; ve hatta Peter Temin'e göre 1929 yılında başlayan ekonomik daralma, ekonomi tarihinin en kötü olayıdır. Depresyon esnasında uygulanan politikalar, depresyona insanların tepkisi ve depresyonun etkisi; bütün bunların hepsi ekonomi alanında büyük çaplı çalışmaların konusu olmuştur.¹⁵

Keynes, ekonomik buhranın ağır bir şekilde yaşandığı dönemdeki hükümet tarafından uygulanan ve hükümetin ekonomiye müdahalesine karşı olan, “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” önermesine dayanan, neo-klasik politikaların ekonomik durumu daha kötüye götürdüğünü ifade etmiştir. Keynes'in, Büyük Buhran ile ilgili düşünceleri kısaca şu şekilde özetlenebilir:¹⁶

- Yanlış kararlar alınmıştır veya daha doğrusu alınmamıştır (mevcut düşünce tarzının müdahale etmemeyi önermesinden dolayı),
- Keynes, ücretlerin düşürülmesini de hem demoralizasyon olarak hem de sağlıksız olarak görmüştür,
- Keynes hükümetin harekete geçmesini istiyordu. Çünkü, kurallara ihtiyaç olduğunu düşünüyordu,
- Parasal genişlemeyi, kamu yatırımlarını ve diğer çeşit hükümet hareketlerini refah için bir yöntem olarak görmüştür.

Bu dönemden itibaren Keynesyen Devrim görüşü olarak ekonomide bir çığır açmıştır ve günümüze kadar olan dönemde iktisatçıların genel tartışma alanlarında önemli katkılarda bulunmuştur.

¹⁴ Kemal Yıldırım, Doğan Karaman ve Murat Taşdemir, **Makroekonomi**, (Beşinci baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006), s. 13.

¹⁵ Peter Temin, “The Last Great Depression and the Present One: Lessons for the Present from Great Depression”, **American Economic Association**. Vol. 66, No:2, (May 1976), s. 40.

¹⁶ Dudley Dillard, **The Economics of John Maynard Keynes**, (London: Prentice-Hall, 1950), s. 26.

1.2. Keynes'in Klasik Ekonomiye Getirdiği Eleştiriler

Keynes, Genel Teorisinin Klasik¹⁷ teoriye alternatif olduğunu ifade etmiştir ve metodolojik olarak Ortodoks teoriden ayrıldığını belirtmiştir.¹⁸ Keynes'e göre, "klasik teorinin önermeleri sadece özel bir duruma uygulanabilir, genel duruma uygulanamaz. Klasik teorinin özel bir duruma uygulanan varsayımlarının özelliklerinden dolayı, bunlar içinde yaşadığımız ekonomik topluma uygulanamaz. Eğer uygulanmaya çalışılırsa yanlış ve yanıltıcı sonuç verir."¹⁹ Diğer bir ifadeyle, Keynes, klasik görüşün ekonomiyi bütünüyle ilgilendiren makro düzeyde bir analiz geliştiremediğini ve analizlerinin daha çok mikro düzeyde olduğunu ifade etmiştir.

Klasik ücret teorisi üç önermeye dayanır. Birincisi, emeğin marjinal verimliliğinin istihdam miktarı arttıkça azalacağını ifade eden azalan marjinal verimlilik ilkesidir. İkincisi, emeğin reel ücretinin, emeğin marjinal verimliliğine eşit olma eğiliminde olmasıdır. Üçüncüsü ise, işçi ile işveren arasında yapılan ücret pazarlığının, aynı zamanda reel ücretleri de belirleyeceği görüşüdür. Klasik iktisatçılara göre eğer ekonomide işsizlik varsa bunun sebebi, işçilerin marjinal verimliliğine eşit bir ücreti kabul etmemeleridir. Dolayısıyla, istihdamdaki bir artış ancak ücretlerin, emeğin marjinal verimliliğine eşit olması ile mümkün olacaktır.²⁰

Keynes'in Genel Teorisinin amacı, belirli bir zamanda istihdam düzeyini neyin belirlediğini açıklamaktır. Bu tam istihdam düzeyi de olabilir, yaygın bir işsizlik durumu veya orta düzey bir durum da olabilir.²¹ Keynes'e göre kısa dönemde istihdam düzeyini belirleyen üretimdir. Üretim ve istihdam düzeyleri geçmişte elde edilmiş olan sonuçlara göre değil, girişimcilerin ileriye dönük beklentilerine göre belirlenir. İleriye dönük üretim programlarının boyutu istihdam düzeyini direkt olarak ilgilendirmektedir. Üretimi belirleyen temel öge ise, Klasiklerin söyledikleri gibi birikim değil, efektif

¹⁷ Keynes, hem klasikleri hem de Neo-klasikleri, "Klasikler" olarak ele almıştır.

¹⁸ Sheila Dow, **Macroeconomic Thought: A Methodological Approach**, (Oxford: Basil Blackwell, 1985), s. 56.

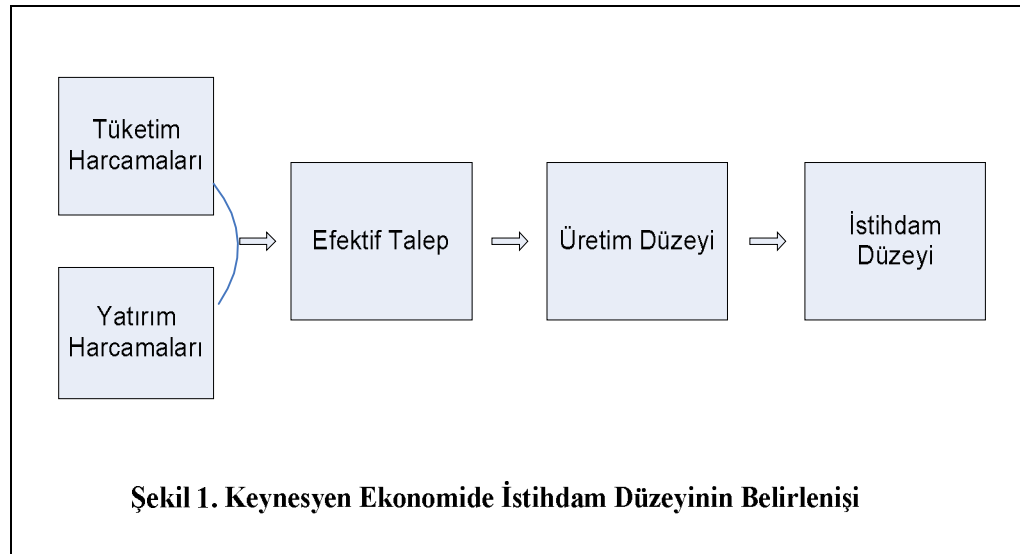
¹⁹ John Maynard Keynes, **The General Theory of Employment, Interest and Money**, (New York: Harcourt, 1936) s. 3.

²⁰ Vural Savaş, **İktisadın Tarihi**: (İkinci Baskı. İstanbul: Avcıol Basım-Yayın, 1998), s. 755.

²¹ Dillard, **a.g.e.**, 1950, s. 3.

taleptir.²² Bu bakımdan, ekonomilerde yaşanan yüksek oranlı işsizliğin temel nedeni toplam talep yetersizliğidir ve klasiklerin tersine, ekonomide tam istihdamı garanti edecek bir mekanizma yoktur.

Efektif talep, Keynesyen analizin merkezinde bulunmaktadır. Efektif talep, literatürdeki genel tanımı ile, satınalma gücüyle desteklenmiş talep olarak tanımlanır ve belli bir dönemde yapılan gerçek harcamaların toplamından oluşur. Keynes'in kendi ifadesine göre de, efektif talep, toplam talep eğrisinin toplam arz eğrisini kestiği noktadaki taleptir. Talep eğrisi üzerindeki diğer noktalar ise, efektif talep değildir.²³ Keynesyen ekonomide istihdam düzeyinin belirlenişi Şekil-1'de temel olarak gösterilmiştir. Buna göre, efektif talep, tüketim ve yatırım harcamalarının toplamından oluşur. Bu süreç içinde efektif talep, üretim düzeyinin belirlenişinde ve üretim düzeyinin istihdam düzeyini belirlemesinde önemli bir rol oynar.

Kaynak: Michael Stewart, **Keynes Devrimi**, Çeviren: Asım Baltacıgil, (İstanbul: Minnetoğlu Yayınları, 1980), s. 73.

Keynes, “klasiklerin, esnek ücret oranları işsizliğe çözüm getirecektir; eğer işçiler yeterli olan düşük ücret oranlarını kabul ederlerse işsizlik görünmeyecektir” görüşüne karşıdır. İşçi sendikaları, modern demokratik ekonomilerin ayrılamaz bir

²² Enver Özcan, **Ekonomik Bunalımlar**, (Ankara: yayınevi belirtilmemiştir, 1981), s. 86.

²³ Dillard, **a.g.e.**, 1950, s. 29.

parçasıdır. Asgari ücret kanunları ve işsizlik sigortası gibi refah yasaları bu demokratik toplumlarda var olmaktadır. Klasiklerin, düşük ücret oranları çözümü sadece serbest rekabete dayanan bir emek piyasasında veya bir otoriter ekonomide gerçekleştirilebilir. Demokratik toplumlarda, işçi sendikalarının elimine edilmesi olası değildir. Bunun yanında, asgari ücret kanunlarının kaldırılması, işsizlik tazminatının azaltılması ve modern teknolojinin muazzam verimliliği ışığında asgari yaşam için mantıklı olan ücret düzeyinin kamu düşüncesi tarafından aşağıya doğru düzeltilmesi de olası değildir.²⁴

Bütün bunlardan Keynes'in istihdam ve işsizlik teorisinin, katı (yapışkan) ücret oranları önermesine dayandığı düşünülmemelidir. Daha öncede ifade edildiği gibi Keynes, istihdam miktarının efektif talep tarafından belirleneceğini ve işçiler ile işverenler arasındaki pazarlıklarla belirlenmeyeceğini ifade etmiştir.²⁵ Keynes, klasiklerin reel ücret ile parasal ücreti bir ve aynı şey olarak kabul etmelerine karşı çıkar. Keynes'e göre, "işçiler reel ücretten ziyade parasal ücreti önemserler."²⁶ Ücret pazarlığı ile reel ücretler değil sadece parasal ücretler belirlenir. Emegın marjinal verimliliğini ve reel ücreti belirleyen faktör ise, istihdam ve üretim seviyesidir.²⁷

Keynes'e göre, klasiklerin, "tasarruf oranının artması yatırımları arttıracaktır" görüşü iki nedenden dolayı geçerli değildir. Birincisi, tasarruf yapanlarla yatırım yapanların birbirinden farklı birimler olması. İkinci neden ise, tasarruf ve yatırım kararı alanların güdülerinin farklılığıdır.²⁸ Faiz oranları hem tasarrufçuları hem de yatırımcıları yönlendiren bir değişken değildir.

Keynes'e göre tasarrufları belirleyen, klasik sistemdeki gibi faiz oranı değil, gelir düzeyidir. Faiz oranı ise, daha çok tasarrufların nasıl kullanılacağı konusunda yol göstericidir. Girişimcilerin yatırım kararı esas olarak gelecekteki talep konusundaki

²⁴ Aynı, s. 24-25.

²⁵ Aynı, s. 25.

²⁶ Vural Savaş, **Keynes'in Genel Teorisi**, (Eskişehir: İ.T.İ.A., 1963), s. 20.

²⁷ Savaş, **a.g.e.**, 1998, s. 756.

²⁸ İlker Parasız, **Modern Makro Ekonominin Temelleri**, (2. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2000), s. 58.

öngörülerine bağlıdır.²⁹ Diğer bir ifade ile, gelecekle ilgili kar beklentilerine bağlıdır. Beklentiler olumlu ise yatırım yapılır, değil ise yapılmaz. Bu yatırım beklentileri girişimcilere göre değiştiği için istikrarsızlık gösterebilir.

Keynes'in ekonominin işleyişi üzerinde durduğu diğer bir konu ise, paranın ekonomideki rolüne ilişkindir. Klasiklerin "para nötrdür" varsayımına karşı olarak Keynes, paranın ekonominin işleyişinde önemli bir yere sahip olduğunu ve reel değişkenler üzerinde etkisinin olduğunu ve paranın nötr olmadığını ifade etmiştir.

Ayrıca, Minsky'e göre Keynes'in üzerinde durduğu dengesizlik olgusu, neo-klasik sentezde göz ardı edilmiştir. Keynes, Genel Teorisinde her zaman, süreçlerin ve belirli durumların geçici doğasını dikkate alırken, neo-klasik sentezin modelleri temelde zaman kavramını dikkate almamıştır. Bunun yanında, Genel Teori, açık bir şekilde bir ekonominin belirli kurumsal karakteristikleri ile ilgilenirken, standart neo-klasik sentez kurumsal detaylardan soyutlanmıştır.³⁰

Keynes'in ifade ettiği bütün bu düşünceler Post Keynesyen ekonomiye öncülük etmiştir. Keynes'ten sonra gelen Post Keynesyen ekonomistler, Keynes'in fikirlerini geliştirerek ve Genel Teoriden faydalanarak, onu geliştirmişlerdir ve kendi ifadeleri ile amaçları "bitmeyen Keynesyen devrimi tamamlamaktır".

1.3. Post Keynesyen Ekonomi Düşüncesinin Gelişimi

Post Keynesyen düşünce üzerine Keynes'ten sonra diğer önemli bir etki, Polonyalı iktisatçı Michal Kalecki'nin çalışmalarıdır. 1930larda Keynes'ten bağımsız ve çalışmalarından habersiz olarak Kalecki de Keynes gibi, efektif talebi içine alan bir konjonktür modeli geliştirmiştir. Kalecki, kapitalist toplumun sınıfsal doğasından oluşan ve tam rekabetçi piyasadan ziyade oligopolün hakim olduğu bir kar teorisi ortaya koymuştur. Kalecki'deki ve Post Keynesyen analizdeki efektif talep, modern ekonomilerde karşı karşıya kalınan temel sorunun, kaynakların kıtlığından ziyade talep

²⁹ Bernard Guerrien, **Neo-Klasik İktisat**. Çeviren: Ertuğrul Tokdemir (2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, No. 577, 1999), s. 112.

³⁰ Hyman P. Minsky, **John Maynard KEYNES**, (New York: Columbia University Press, 1975), s. ix.

kıtlığı olduğunu ifade etmektedir.³¹ Kalecki, firmalar arasında farklı derecelerde rekabet olduğunu varsaymıştır. Bununla da, konjonktür analizini farklı sınıflar ve farklı ekonomik sektörler açısından ele almıştır. Ona göre, toplumsal ilişkiler, üretimde önemlidir ve bu nedenle sosyal sınıflar açık bir şekilde analiz içinde ele alınmıştır. Kalecki'ye göre, beklentiler ekonomiyi çalıştıran yatırım harcamalarını yönlendirir. Değişen beklentiler ise, olası kararsızlıklara yol açar. Neo-klasik ekonominin tersine, Kalecki'ye göre monopolün derecesi, ne kadar firmanın fiyatları oluşturacağını ve böylece ücretler ve karlar arasında gelir dağılımının nasıl yapılacağını belirler. Bu şekilde de; gelir dağılımı talebi etkiler.³²

Post Keynesyen ekonominin radikal içeriğinin öğrenilmesi için Kalecki'nin çalışmalarının incelenmesi gerekir. Kaldor'un, "Elli Yıl Sonra Keynesyen Ekonomi" adlı makalesinde, "Kalecki'nin başlangıç noktası olarak monopolistik rekabeti alan orijinal işsizlik dengesi modeli, açıkçası Keynes'in çalışmalarından daha iyidir" ifadesi, Kalecki'nin Post Keynesyen ekonomi için ne denli önemli bir ekonomist olduğunu ortaya koymaktadır. Joan Robinson'a göre de Kalecki, eksik rekabet ve efektif talep analizlerini çok iyi bir şekilde kurmuştur ve bu açıdan da Post Keynesyen Ekonomi isminin oluşmasına yol açmıştır.³³

Keynes ve Kalecki'den sonra Post Keynesyen ekonominin gelişiminde özellikle Joan Robinson'un başını çektiği ve Nicolas Kaldor'un da bulunduğu Cambridge iktisatçılarının çalışmaları önemlidir. Çünkü, Post Keynesyen ekonomiyi ortaya çıkaran Keynes'in mirasını geliştirmeye çalışan Robinson ve diğer Cambridge iktisatçılarının çalışmalarıdır. Bu bakımdan, Kaldor ve Robinson, çalışmalarında Keynes ve Kalecki'den önemli ölçüde yararlanmışlardır. Bu açıdan da genellikle, Cambridge'deki Post Keynesyenler birinci kuşak Post Keynesyen olarak ele alınırken, Amerikan Post Keynesyenleri ise, ikinci kuşak Post Keynesyenler olarak ele alınır.

³¹ Philip Arestis, "Kalecki's Role in Post Keynesian Economics: An overview", (Ed. J.E. King, **An Alternative Macroeconomic Theory: The Kaleckian Model and Post-Keynesian Economics**, Boston: Kluwer Academic Publishers, 1996), s. 12.

³² Richard Holt ve Steven Pressman, "What is Post Keynesian Economics", (Ed. Richard Holt ve Steven Pressman, **A New Guide to Post Keynesian Economics**, London: Routledge, 2001), s. 3.

³³ Marc Lavoie, **Foundations of Post-Keynesian Economic Analysis**: (Aldershot: Edward Elgar Publishing, 1992), s. 2.

1.3.1. Post Keynesyen Ekonominin İngiltere'deki Gelişimi

Kalecki'nin Cambridge'de kısa süreli bulunuşunda en büyük destekçilerinden biri Joan Robinson olmuştur. Robinson'un 1937 yılında yayımlanan neo-klasik ekonomiyi eleştirdiği "İstihdam Teorisinde Denemeler" adlı çalışmasında Kalecki'nin etkisi görülmektedir. Bu çalışmasında Robinson, parasal ücretler ile reel ücretlerin ayrı ayrı belirleneceğini; parasal ücretlerin sendikaların pazarlık gücü tarafından ve reel ücretlerin ise üretimin teknik koşulları tarafından belirleneceğini; reel ücretler ile istihdam arasındaki herhangi bir ilişkinin tesadüfi olduğunu ifade etmiştir.³⁴ Bu nedenle, reel ücret oranındaki herhangi bir azalma, tam istihdamı sağlamayacaktır.

Bir görüş olarak Post Keynesyen ekonomi, Robinson'un 1956 yılındaki "Sermaye Birikimi" ve 1962 yılındaki "Ekonomik Büyüme teorisinde Deneme" adlı eserleri ile öne çıkmıştır.³⁵ Onun çalışmaları, Keynesyen efektif talep teorisini, Kalecki'nin eksik rekabet analizini ve neo-klasik teorinin Sraffa eleştirisini bir araya getirmiştir. Robinson, Post Keynesyenler arasındaki liderliği ve Post Keynesyenlerin, neo-klasik ekonomistlere fikirlerini nakletmesi açısından da önemli bir yere sahiptir.³⁶

Robinson, 1953-54 yıllarında yazdığı bir dizi makale ile "kapital teorisinde Cambridge münazaraları"(Cambridge Capital Controversies) olarak bilinen tartışmayı başlatmıştır. Bu tartışmalarda Robinson, sermaye, dağılım ve büyümenin neo-klasik analizinin mantıki uygunluğunu eleştirmiştir. Bunun yanında, Robinson ve Kaldor, ekonomik analizde oluşan denge kavramına karşılık olarak tarihin rolünü vurgulamışlardır. Robinson'a göre, ekonomiler dinamik bir yapıya sahip olarak zaman içinde değişip büyüdüğü için, ekonomi gibi bir disiplin için stabil dengeden bahsetmek uygun değildir. Bunun yanında Robinson, gerçek dünyanın ekonomi kitaplarında olduğu gibi, tam rekabet altında olmadığını da vurgulamıştır. Aksine Robinson'a göre,

³⁴ John Edward King, "Post-Keynesian Political Economy: History", (Ed. P. Anthony O'Hara, **Encyclopedia of Political Economy**, London: Routledge, 1999), s. 881.

³⁵ Philip Arestis, **The Post-Keynesian Approach to Economics: an Alternative Analysis of Economic Theory and Policy**, (Aldershot: Edward Elgar Publishing, 1992), s. 87.

³⁶ Sheila Dow, "The Post-Keynesian School", (Ed. Douglas Mair ve Anne G. Miller Edward Elgar, **A Modern Guide to Macroeconomic Thought**, Aldershot: Edward Elgar Publishing, 1991), s. 179.

büyük firmalardan oluşan birçok endüstri, geniş piyasa gücünü kullanmaktadır. Bu yaklaşım, Kalecki'nin fiyatlama ve gelir dağılımı analizi ile tam uyuşmaktadır.

Nicolas Kaldor, Cambridge'e Londra Ekonomi Okulundan gelmiştir. Kaldor, Cambridge'de geliştirilen ekonomik düşünceye hiçbir zaman tam anlamıyla uyum sağlayamamış olsa da, Post Keynesyen ekonominin gelişiminde önemli katkılarda bulunmuştur. Kaldor, büyüme ve ekonomik politika konularıyla ilgilenmiştir ve sektörel analizler yapmıştır. Kaldor, uzun dönem analizler üzerinde durmuş, ekonomik büyümenin belirleyicileri üzerinde bir analiz yapmıştır.³⁷ Bunun yanında Kaldor, "paranın içselliği" konusunda Post Keynesyen düşüncenin gelişiminde ve monetaristlere karşı olan mücadelesinde Post Keynesyen düşünceye katkıda bulunmuştur. Kaldor'a göre; para arzı, Merkez Bankasının parasal politikalarından ziyade, işlerini genişletmek için krediye ihtiyacı olan firmalar ve kredi vererek kar elde etmeye ihtiyacı olan bankalar tarafından içsel olarak belirlenir.

Aynı dönemde Cambridge'de Piero Sraffa da bulunuyordu. Sraffa'nın az sayıda eseri olmasına rağmen, onun Cambridge iktisadına önemli katkısı olmuştur. 1925'de yazdığı makalede hem Marshall'ın kısmi denge analizini hem de ölçeğe göre getiri kanununun maliyet ile üretilen miktar arasındaki (U biçimindeki) fonksiyonel bir ilişki kurmak için kullanımını eleştirmiştir. Sraffa, teorik araştırmasını Ricardo'nun çalışması paralelinde ilerletmiş ve daha sonra, Ricardo'nun değer teorisini tekrar güncelleştirmek için çalışmıştır. Onun "Mallar vasıtasıyla malların üretimi"(production of commodities by means of commodities) adlı kitabı, neo-klasik değer teorisinin eksik yanları olduğunu vurgulamaktadır. Burada Sraffa, klasik değer sorununu, nispi fiyatların ve kar oranının eşanlı belirlenimi ile çözmüştür. Sraffa'nın analizi, marjinalist değer teorisinin –özellikle, sermaye olarak adlandırılan üretim faktörünün kıtlık fiyatı olarak kar oranı kavramının-eleştirisini için temeller sağlamıştır³⁸

Post Keynesyen ekonomiye, her biri farklı konularda olan diğer katkıda bulunan ekonomistler arasında Richard F. Kahn, George L.S. Shackle ve Roy Harrod da vardır.

³⁷ Holt ve Pressman, **a.g.e.**, 2001, s. 3.

³⁸ Alessandro Roncaglia, "**Sraffa, Piero (1898-1983)**", (Ed. P. Anthony O'Hara, **Encyclopedia of Political Economy**, London: Routledge, 1999), s. 1085-87.

Gelir çarpanı kavramı ile ilgili belirli katkılarının yanında Kahn'ın, Keynes'in Genel Teori düşüncesinin gelişiminde de katkıları olmuştur. Cambridge dışında fakat İngiltere'de bulunan Shackle ise, belirsizlik altında karar alma konusunda Keynes'in Genel Teorisindeki görüşlerinin gelişmesinde katkıda bulunmuştur.³⁹ Ayrıca, Roy Harrod, dinamik bir makro ekonomik model oluşturmak çabası içindeydi. Bunu yaparken de özellikle, Keynes'in analizini uzun dönem işsizlik ve büyüme sorunlarına ilişkin olarak genişletmiştir.

Sraffa, Robinson ve Kaldor ile birlikte Cambridge'de 1950'lerde ve 1960'larda, A. Asimakopulos, Pierangelo Garegnani, Luigi Pasinetti ve G. C. Harcourt'u içeren yeni bir ekonomist jenerasyonuna ilham olmuştur.⁴⁰ Asimokopulos, birçok yönden Post Keynesyenler arasında farklıdır. Asimokopulos, Keynes'in düşüncelerinin aydınlatılması ve Kalecki'nin görüşlerinin ciddi bir şekilde incelenmesi gerektiği konusunda ısrarcıdır. Asimokopulos, Keynes'in Genel Teorisindeki yatırım teorisine bir eleştiri geliştirmiştir. Asimokopulos'a göre Keynes, başlangıç finansmanının sağlanmasıyla birlikte planlanmış harcamalar yapıldıktan sonra likidite eksikliğinin giderileceğini ve bu finansmanın kendini yenileyen bir döner sermayeye dönüşeceğini ve böylece de, çarpanın etkisini eş anlı olarak göstereceğini ifade etmiştir. Ona göre burada Keynes'in hatası, yatırımdaki bir artıştan sonra, kısa dönem denge durumuna ulaşmak için gereken zamanı dikkate almamasıdır.⁴¹ Bu eleştirisiyle birlikte Asimokopulos, daha yeterli bir Post Keynesyen yatırım teorisi geliştirmek için çalışmıştır.

Garegnani, Sraffa ile, marjinalist dağılım teorisine bir eleştiri getirmiştir. Bu alternatif dağılım teorilerine yolu açan bir çalışma olmuştur. Ayrıca Garegnani, Sraffa'nın çalışmalarını izleyerek, fiyatların arz ve talep yoluyla belirlenmesini reddeden ve uzun dönem efektif talep teorisini artık kavramı ile birleştiren bir çalışma yapmıştır.⁴² Pasinetti ise, jenerasyonunun önde gelen üyelerinden biridir. Pasinetti, Sraffa'nın çalışması olan Ricardo'nun değer ve dağılım teorisini özenli bir matematiksel

³⁹ Dow, **a.g.e.**, 1991, s. 179.

⁴⁰ Holt ve Pressman, **a.g.e.**, 2001, s. 4.

⁴¹ Sayım Işık, **Para, Finans ve Kriz**, (Ankara: Akçağ Yayınları / 534, 2004), s. 102.

⁴² Hamoudo ve Harcourt, **a.g.e.**, 1988, s. 11.

formülasyon ile geliştirmiştir. Kaldor'un yaptığı çalışmanın üzerine Pasinetti, marjinalist olmayan bir dağılım teorisinin geliştirilmesine yardım etmiştir. Bu teori, bir ekonomideki kar oranının, büyüme oranına ve kapitalistlerin tasarruf yapma eğilimlerine bağlı olduğunu öne sürmektedir. Son olarak, Harcourt kapitalist sisteme karşı Cambridge yazarları arasında en iyi tanınanlardan biridir. Harcourt, 1960'larda ve 1970'lerde iki sektörlü modeline örnek olarak fiyat oluşumu ve mark-up teorisi üzerine önemli ve etkili bir dizi makale yazmıştır.⁴³

1.3.2. Post Keynesyen Ekonominin Amerika'daki Gelişimi

Aynı zamanda kurumsal iktisatçı olarak da bilinen John Kenneth Galbraith Avrupa ve Amerikan Post Keynesyenleri arasında köprü oluşturmaya yardımcı olmuştur ve bunun yanında Post Keynesyen ekonominin Marxist yönünün oluşturulmasında katkılarda bulunmuştur. Galbraith, Alfred Eichner ile birlikte, Joan Robinson'un eksik rekabet üzerine olan çalışmalarını geliştirmişlerdir. Galbraith, birçok ekonomik analizin temelini oluşturan piyasanın, satın alınan malların çoğunu üreten büyük oligopolller tarafından düzenlendiğini ve bu piyasa gücünün, firmalara ücretleri ve fiyatları kontrol gücü sağladığını vurgulamıştır. Çalışmasında, enflasyonu kontrol etmek için uygulanan gelirler politikasının veya hükümet tarafından yapılan bazı biçimlerdeki ücret ve fiyat kontrollerinin, insanları işten atan makro ekonomik politikalarından daha iyi bir sonuç vereceğine değinmiştir.⁴⁴

Amerika'da ikinci jenerasyon Post Keynesyenler, Sidney Weintraub ve Paul Davidson ile başlar. 1970'li yılların başlarında Post Keynesyenlere önemli dergilerde yer verilmiyordu. 1978 yılında birçok ekonomistin, özellikle de Galbraith ve Mike Sharp'ın finansal desteği ile Weintraub ve Davidson tarafından Journal of Post Keynesian Economics oluşturulmuştur. Bu dergi, Post Keynesyenler için önemli bir iletişim ve araştırmalarını kitlelere sunma aracı görevlerini görmüştür.

⁴³ Holt ve Pressman, **a.g.e.**, 2001, s. 4.

⁴⁴ **Aynı**, s. 4-5.

Weintraub, 45 derecelik model ve IS-LM modeli ile gösterilen geleneksel Keynesyen modelin, arz yönlü faktörleri göz ardı ettiğini ifade etmiştir. Weintraub'a göre bu model aynı zamanda, fiyat ve fiyat değişikliklerini de göz ardı etmiştir. Weintraub, Keynes'in Genel Teorisinde geriye ittiği toplam arz fonksiyonunu yeniden geliştirmiştir ve daha sonra bu modelini, büyüme ve dağılım gibi önemli makroekonomik konuları analiz etmek için genişletmiştir. Bunun yanında, Keynes'in toplam talep analizini de, efektif talebi ve gelir dağılımını dikkate alarak geliştirmiştir. 1970lerin sonlarına doğru OECD ülkelerini önemli ölçüde tehdit eden enflasyon sürecine karşı Weintraub'un savunduğu vergi-tabanlı gelirler politikası onun daha çok tanınmasını sağlamıştır. Davidson'a göre, Weintraub'un 1958 yılındaki "An Approach to the Theory of Income Distribution" adlı çalışması Post Keynesyen ekonominin ayrı bir düşünce okulu olarak ortaya çıktığını göstermektedir.⁴⁵

Weintraub'un Pennsylvania Üniversitesinde öğrencisi olan Davidson, "Para ve Gerçek Dünya" (Money and Real World) adlı eserini çalışmak için Cambridge'e gitmiştir. Bu çalışma, Post Keynesyenlerin paraya olan bakışlarını yansıtmada temel olabilecek önemli bir eserdir ve para üzerine yapılan Post Keynesyen çalışmaların gelişimine ön ayak olmuştur. Davidson, 1964 yılında E. Smolensky ile birlikte "Aggregate Supply and Demand Analysis" adlı bir kitap çıkarmıştır. Davidson'a göre bu kitap, Post Keynesyen makroekonominin temel bir kitabıdır.⁴⁶

Davidson Keynes gibi, "para doğasından dolayı enflasyona neden olur" görüşünü savunmuştur. Ona göre, para, temel açıdan diğer mallardan farklıdır. Eğer kişi parayı elinde tutmak istiyor ve mal satın alımı yapmıyorsa, işletme satışları düşecek ve işçiler işten atılacaktır. Davidson'a göre dünyayı tahmin edilemez yapan belirsizliktir ve bu insanları ellerinde para tutmaya iter.

Keynes'in ekonomik görüşünün gelişimine katkıda bulunan bir diğer önemli isim de Hyman Minsky'dir. Minsky, Finansal istikrarsızlık hipotezi olarak adlandırılan, reel ve parasal faktörlerin etkileşiminden sonuçlanan bir içsel konjonktür dalgalanmaları

⁴⁵ Paul Davidson, "Setting the Record Straight on A History of Post Keynesian Economics", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 26, No. 2, (Winter 2003-4), s. 251.

⁴⁶ **Aynı**, s. 255.

teorisi geliştirmiştir. Minsky, çalışmasında piyasa başarisızlıklarını (Market Crash) ve konjonktürü açıklamaya yardımcı olacak, bir analiz geliştirmiştir. Özellikle, 1929 Büyük Depresyonu ve borsanın çöküşü bu konuda Minsky'nin önemli ilham kaynağı olmuştur ve depresyona neyin neden olduğunu bulma yoluna gitmiştir. Minsky, finansal kırılganlık ile ilgili çalışmasında, bir efektif talep başarisızlığının veya faiz oranındaki dışsal bir artışın, bir firmayı veya bir bankayı veya bir ülkeyi bir finansal kırılganlık pozisyonuna sürükleyebileceğini ifade etmiştir. Minsky'e göre, ülkelerin hızlı büyüme yoluna gitmek için – 1970lerde Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi- finansal piyasalardan ilave likidite sağlaması, yani borçlanmaları ve bu borçların giderek artması, kırılganlık derecelerini arttırmaktadır ve bu olay, onları borç krizine doğru ilerletmektedir.⁴⁷

Bu isimlerin yanında Post Keynesyen ekonominin gelişmesinde katkıları bulunan birçok ekonomist vardır. Bunlar arasında, Davidson'un döneminden Alfred Eichner, Kalecki'nin firma teorisini geliştirmiştir. 1973 yılında yazdığı “Oligopol altında Markup'ın Belirlenmesi Teorisi” günümüz firma ve fiyatlama teorisine ışık tutmuştur. Fransa'da ise, Alain Parquez öncülüğündeki bir grup tarafından para üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bu grup, çalışmalarında Keynesyen ve Marksist analizleri birleştirmişlerdir.⁴⁸ Bu dönem içinde ayrıca, Basil Moore'un para üzerine yaptığı çalışmalar post Keynesyen ekonomi için önemlidir. Moore, Kaldor'un paranın içselliliği ile ilgili çalışmasının üzerine kendi teorisini geliştirmiştir. Bu isimlerin yanında, Philip Arestis, Malcolm Sawyer, Sheila Dow, Victoria Chick, Anthony Thirlwall, Marc Lavoie, Randall Wray, Peter Kreisler ve birçok yeni nesil Post Keynesyenin, Post Keynesyen iktisadın gelişiminde katkıları olmuştur ve olmaktadır.

Post Keynesyen ekonominin gelişmesinde Journal of Post Keynesian Economics'in dışında diğer dergilerin de katkıları olmuştur. Bunların arasında; Australian Economic Papers (1963'den beri), Cambridge Journal of Economics (1977'den beri), ve heterodoks ekonomiyi yayınlayan ve post Keynesyen alışmaları içeren Thames Papers in Political Economy (1974-1990), Metroeconomica (1983

⁴⁷ Chick, **a.g.e.**, 1995, s. 33.

⁴⁸ Dow, **a.g.e.**, 1991, s. 180.

sonrası), *The Review of Political Economy* (1989-), *Economic Notes of the Monte dei Paschi de Siena* (1972-) ve *International Papers in Political Economy* (1993-) gibi dergiler vardır. Ayrıca, Post Keynesyen ekonominin gelişmesinde diğer kurumsal gelişmeler ise, yapılan Post Keynesyen toplantı ve seminerlerdir. Bu toplantı ve seminerler arasında; *The Kent Keynes Seminars* (1971-91); Trieste'deki yüksek lisans öğrencileri için olan yaz okulu (1981-1992); Malvern Konferansları (1987-1996); İngiltere'deki Post Keynesyen Ekonomi Çalışma Grubu (1988-); Uluslararası Post Keynesyen Semineri (Knoxville, Tennessee'de 1995-2000'de yapılan ve daha sonra Kansas şehrinde Missouri Üniversitesinde yapılan) yer almaktadır.⁴⁹

2. POST KEYNESYEN EKONOMİNİN TEMEL ÖNERMELERİ

Diğer ekonomi okulları gibi Post Keynesyen ekonominin de gerçek ekonomik yaşam ile ilgili basitleştirici ifadeleri ve önermeleri vardır. Fakat, burada teorinin asıl amacı Davidson'un ifade ettiği gibi, gerçek dünyayı basitleştirici varsayımlar kullanarak da olsa ideal bir yer haline getirmek değil, onu, anlaşılır kılmaktır. Bu çerçevede, Post Keynesyenler tarafından kabul edilen birtakım önermeler vardır. Bunlar içinde bütün Post Keynesyenlerin hemfikir olabildiği, modellerinin özellikleri şu üç temel önerme ile ifade edilebilir:⁵⁰ (i) Ekonomi tarihsel bir süreçtir. (ii) Belirsizliğin kaçınılmaz olduğu bir dünyada, beklentilerin ekonomik sonuçlar üzerinde çok önemli bir rolü vardır. (iii) Ekonomik ve politik kurumlar, ekonomik olayların biçimlendirilmesinde çok önemli rol oynarlar.

2.1. Ekonomi Tarihsel bir Süreçtir

Davidson, “zaman, her şeyin bir defaya mahsus olmasını engelleyen gerçek bir dünya aracıdır” diyerek, zamanın önemini ifade etmiştir. Ekonomik hayatta mal üretimi zaman alır ve buna bağlı olarak kapital mallarının ve dayanıklı tüketim mallarının tüketimi de zaman almaktadır. Üretim ve tüketimin bu süreçleri temelde değiştirilemez.

⁴⁹ Dow, **a.g.e.**, 2003, s. 473.

⁵⁰ Paul Davidson, “Post Keynesian Economics: Solving the Crisis in Economic Theory”, **The Public Interest.**, Special Edition, (1980), s. 158; Arestis, **a.g.e.**, 1992, s. 88.

Bunun yanında, gerçek zaman asimetrik bir değişkendir. Bu, geçmişin bilindiği, geleceğin ise bilinemediği anlamına gelmektedir.

Belirli bir anda alınan ekonomik kararlar belirli bir hareketi gerektirir ve bu karar hareketleri gelecekteki belirli bir zamana kadar devam eder. Bu nedenle, Marshall'ın "Ekonominin İlkeleri" adlı kitabının önsözünde ifade ettiği gibi, "zaman unsuru hemen hemen belli başlı bütün ekonomik problemlerin merkezidir." Keynes de bu görüşü benimsemektedir ve ona göre de zaman unsuru ekonomik analizlerin merkezinde bulunmaktadır. Öte yandan, neo-klasik sentez, Keynesyen devrimi genel denge modellerinde yeniden belirtmeye ve ifade etmeye çalışarak, Keynesyen düşünce içinde önemli bir yere sahip olan tarihsel süreci, Keynesyen literatürden çıkarmaya çalışıp Keynesyen görüşü zayıflatmıştır.⁵¹

Post Keynesyenler, ekonomiyi, ihtiyaç duyduğu materyalleri sağlamak için organize olmuş, insanlarla ilgili, sosyal bilimlerin bir parçası olarak görür. Analizin odaklandığı nokta ise, bu grupların tarihsel zaman (historical time) içerisindeki davranışlarıdır. Geçmişin değiştirilemediği ve geleceğin ise belli olmaması ve bilinmemesinden dolayı, hem geçmiş hem de gelecek, şimdiki zamanı etkilemede önemli roller üstlenmektedir.⁵² Bu nedenle Post Keynesyenlere göre, yapılan analizlerde tarihsel süreci göz ardı etmek gerçek dünyayı dışlamaktır.

Joan Robinson tarihsel zaman ile neo-klasiklerin mantıksal zamanı (logical time) arasında bir ayırım yapmıştır. Ona göre, "mantıksal zamandaki bir denge modelinde hiçbir nedensellik yoktur. Oluşturulan model, eşanlı eşitliklerin kapalı bir devrini içermektedir. Mantıksal zamandaki herhangi bir anda geçmiş, geleceğin belirlendiği gibi belirlenir." Robinson'un mantıksal zamanı, tarihsel zamandaki herhangi belirli bir noktada var olan matematiksel yer olarak düşünülebilir.⁵³ Ona göre, "tarihsel bir modelde, nedensellik ilişkilerinin belirlenmesi gerekir. Bugün, zaman diliminde bilinmeyen bir gelecek ile değiştirilemez bir geçmiş arasında bir aralıktır. Daha sonra ne

⁵¹ Davidson, **a.g.e.**, 1980, s. 159.

⁵² Arestis, **a.g.e.**, 1992, s. 89.

⁵³ Mark Setterfield, "Historical Time and Economic Theory", **Review of Political Economy**, 7.1, (1995), s. 5.

olacağı, ekonominin içindeki insanların davranışlarının etkileşimi sonucunda ortaya çıkacaktır.”⁵⁴

Robinson’un bu ifadeleri, zamanın sadece tek bir yönü gösterdiğini ifade etmektedir. Gerçekten de, tarihsel zamanda, olaylar tek-yönlü bir düzen içinde oluşur. Bu düzen, geçmişten gelip geleceğe doğru giden bir zamansal yoldur. Şimdiki zaman içinde meydana gelen bir olay, geçmiş dönemde önceki bir dizi mevcut ve değiştirilemez olaylar serisinde başlamış olabilir. Bu olaylar dizisi şimdi ile gelecekteki sonuçları etkileyebilir. Bu açıdan, tarihsel zaman bağlamında gelecek, belirsiz olarak görülmektedir.⁵⁵ Dolayısıyla, ekonomik sistemin, takvim zamanı boyunca değiştirilemez bir geçmişten, belirsiz ve istatistiksel olarak tahmin edilemez bir geleceğe doğru hareket etmesi; geçmiş ve şimdiki piyasa verilerinin geleceğin sonuçlarıyla ilgili yeteri kadar doğru sinyaller veremeyeceğini ifade eder.⁵⁶

3.2. Belirsizliğin ve Beklentilerin Önemi

Robinson ve Shackle 1960larda yaptıkları çalışmalarla, Keynes’in klasik teoriden temelde farklılaştığı bir unsur olan ve Genel Teorisinin 12. ünitesinde ve bunu takiben 1937’de Quarterly Journal of Economics’deki makalesinde ortaya koyduğu, belirsizliğin önemini vurgulamışlardır ve belirsizliğin olasılık dağılımlarıyla yeterli bir şekilde modellenemeyeceğini ifade etmişlerdir. Bu çalışmalarında her ikisi de, neo-klasiklerin denge ve mükemmel öngörü(tahmin) kavramlarını eleştirerek, Keynes’in ekonomi teorisine zaman kavramını geri getirdiğini ifade etmişlerdir.⁵⁷

Post Keynesyen ekonomideki belirsizlik kavramı ergodik olmayan bir süreçtir. Diğer bir ifadeyle, geçmiş gözlemler, şimdiki ve/veya gelecekteki olaylar ile ilgili olarak bilgi üretmezler. Aynı şekilde, olayların şimdiki gözlemleri de, gelecek zamanla ilgili istatistiksel olarak hiçbir güvenilir tahmin sağlayamaz. “Tutuklular ikileminde” olduğu gibi, gerçek dünya belirsizlikler üzerine kuruludur. Belirsizliğin ve sürprizlerin

⁵⁴ Joan Robinson, **Essays in the Theory of Economic Growth**, (London: Macmillan, 1962), s. 26.

⁵⁵ Setterfield, **a.g.e.**, 1995, s. 3-5.

⁵⁶ Paul Davidson, **Post Keynesian Macroeconomic Theory: A Foundation for Successful Economic Policies for the Twenty-first Century**: (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 1994), s. 17.

⁵⁷ Bill Gerrard, “Competing Schools of Thought in Macroeconomics-an Ever-emerging Consensus”, **Journal of Economic Studies**, Vol. 23, No. 1, (1996), s. 63.

kaçınılmaz olduğu bir dünyada ise, beklentilerin ekonomik sonuçlar üzerinde çok önemli bir rolü vardır. Belirsizlik gerçek dünyaya özgüdür ve bu nedenle de Post Keynesyen analizin temel unsurlarından biridir. Aynı zamanda belirsizlik doğanın yapısında vardır. Piyasa güçleri, geleceğin bilinemezliğini ve tahmin edilemezliğini izah edemezler ve bu nedenle, sadece, yanıltıcı olsa bile, tam olmayan bilgiyi ifade edebilirler.⁵⁸

Belirsizliğin olduğu bir dünyada, ekonomik kararlar sürekli olarak karar vericilerin beklentilerinden etkilenir. Bu beklentiler, ekonomik aktörlerin sahip olduğu geçmişe ait deneyimler veya bilgi birikimi tarafından biçimlendirilir. Bu açıdan, ekonomik kararlar nadiren belirsizliğin olmadığı bir ortamda alınır. Bunun yanında, farklı bireyler ve gruplar aynı ekonomik durumlara farklı açılardan yaklaştıkları için, beklentileri ve kararları da bu nedenle farklılıklar gösterebilir. Bu yüzden, Post Keynesyenler, beklentilerin bu heterojen yapısının ekonomik süreçte önemli bir rol oynadığını vurgularlar ve bundan dolayı da, önemli bir gerçek olarak, ileride olacak olayların tam olarak tahmin edilemeyeceğini belirtirler. J. R. Hicks'in ifade ettiği gibi, “kişi, modellerindeki insanların ne olacağını bilmediklerini varsaymalıdır. Aynı şekilde, insanların ne olacağını bilemeyeceklerini bilmeleri de gerekir. Aynen tarihte olduğu gibi!”⁵⁹

Diğer taraftan, neo-klasik analizde, şimdiki ve gelecekteki bütün hareketleri içeren kararlar zaman içinde tek bir anda alınır; hatalar (en azından uzun dönemde) varsayım olarak imkansızdır. Böylece, neo-klasik ekonomi tamamıyla insanın hata yapabileceğini reddeder. Çünkü, hata yapma olasılığını kabul etmek, başlangıçtaki parametreleri değiştirmeden insanların planlarının ve beklentilerinin koordine edildiğini varsayan piyasa fiyatları yoluyla oluşan genel denge analizinin mevcut olmadığını kabul etmektir. Neo-klasik bir sistemde rekabetin varlığı, kaynakların her zaman “optimal bir şekilde” tahsis edilmesi gerektiğinde olduğu gibi, hiç kimsenin de hatalı faaliyetlerde bulunmayacağını garanti eder.⁶⁰ Bu açıdan neo-klasik ekonominin rasyonel ekonomik

⁵⁸ Arestis, **a.g.e.**, 1992, s. 91.

⁵⁹ Davidson, **a.g.e.**, 1980, s. 159.

⁶⁰ **Aynı**, s. 159.

bireyi, gelecekteki bütün olayları tahmin edebilir veya bir olasılık dağılımı kullanarak mevcut bütün alternatiflerin gösterimini yapabilir veya bütün mevcut bilgileri birleştirerek beklentiler oluşturabilir.⁶¹

Post Keynesyen ekonomistler, insanların mekanik bir şekilde görüldüğü neo-klasik ekonomiyi bu açıdan kuvvetli bir şekilde eleştirmektedirler. Onlara göre, dünyanın belirsizliği içinde ekonomik birimlerin hareketlerinin altında yatan rasyonellik anlayışı önemlidir ve gereklidir. Bununla birlikte, neo-klasik modellerde varsayılan aşırı rasyonellik anlayışı ise anlamsızdır. Post Keynesyenlere göre, birimler(veya bireyler) geleneklere ve mantıklı bir rasyonellik kavramına başvurabilirler. Burada Post Keynesyen paradigmanın öngürülerinden biri olan Herbert Simon'un, Post Keynesyen literatürde çoğunlukla sınırlandırılmış rasyonellik (bounded rationality) olarak bilinen usulsel rasyonelliği (procedural rationality) kavramı ortaya çıkmaktadır. Rasyonellik esasen bilinemez gelecek tarafından sınırlandırılmıştır. Bu çeşit bir rasyonellik, neo-klasik ekonomi anlayışındaki ekonomik birimlerin aldığı kararların optimizasyon tarafından biçimlendirilmesini reddeder. Sınırlı bilgi, azaltılamaz belirsizlik ve sınırlı bilişimsel yetenekler optimizasyon davranışını zayıflatır. Post Keynesyenler aynı zamanda, birimlerin(veya bireylerin) karmaşık hesaplamalardan ve düşüncelerden kaçındıklarını ve bu nedenle de, birçok kararlarını pratikteki kurallara, geleneklere ve alışkanlıklarına dayanarak aldıklarını ifade ederler.

Bu arada Post Keynesyenler, risk ile belirsizlik arasında da ayırım yapma gereği üzerinde durmuşlardır. Lavoie'e göre, belirlilik (veya kesinlik), her bir seçimin aynı şekilde değeri bilinen belirli bir sonuca gitmesidir. Risk, her bir seçimin değeri bilinen bir olası belirli sonuçlar kümesine gitmesi ve her bir sonucun belirli bir olasılık ile ilişkilendirilmesi durumudur. Belirsizlik ise, bir sonucun olasılığının ve değerinin bilinmediği; ayrıca, bir seçimden doğabilecek sonuçların da bilinmediği bir durumdur.⁶² Burada risk, olasılık ifadeleriyle, hesaplanabilir bir belirlilikte azaltılabilir; fakat, belirsizlik ise azaltılamaz.⁶³

⁶¹ Lavoie, **a.g.e.**, 1992, s. 11.

⁶² Aynı, s. 43-44.

⁶³ Davidson, **a.g.e.**, 1994, s. 88.

3.3. Kurumların Önemi

Post Keynesyenler için ekonomik ve politik kurumlar ihmal edilemez ve gerçek dünyanın ekonomik sonuçları üzerinde çok önemli bir rol oynarlar. Genel denge teorisinin temel mantığı, gerçek dünyanın önemli kurumlarını içermemektedir. Genel denge teorisine göre, bu kurumlar mal ve finansal piyasaları da organize etmezler. Diğer bir ifade ile, genel denge teorisyenleri, kurumlara teorik olarak önemsizmiş gibi yaklaşırlar. Bu sebepten dolayı da, kurumların belirli düzenlemelerin nihai sonuçları (örneğin genel denge pozisyonunda) üzerinde hiçbir etkisi olmadığı görüşünde mutabıktırlar.⁶⁴ Diğer yandan, geleceğin belirsiz olduğu ve olayların zaman içinde yer aldığı gerçek bir dünyada, ekonomik ve politik kurumlar, hem etkilidirler hem de ekonomik sonuçların belirlenmesinde önemli yer alırlar. Ekonomi tarihsel zaman açısından incelendiğinde, ekonomik grupların idare ettiği kurumsal çerçevenin önemi ortaya çıkmaktadır. Belki de bu kurumların en önemlisi büyük anonim şirketler veya mega şirket (megacorp) olarak adlandırılan çok büyük işletmelerdir. Mega şirket, oligopolistik yapıdaki bir ekonomide, teknik olarak çok gelişmiş bir kurumdur.⁶⁵

Post Keynesyenler, belirsizliğin var olduğu bir dünyada geleceğe ilişkin ekonomik sorunların üstesinden gelirken nasıl politikalar geliştirilmesi konusunda kurumlara büyük önem vermektedirler. Onlara göre, finansal piyasalardaki spekülasyon faaliyetleri sınırlayan kurallar ve düzenlemeler sağlayan kurumlar oluşturulmalıdır. Ayrıca, önemsiz nominal faiz oranlarında bile, önemli bir efektif talep eksikliği vardır ve bunu gidermek için kamu otoritesi ve özel teşebbüsün birleşiminden oluşan üretken harcamaları geliştiren veya destekleyen kurumsal düzenlemeler olmalıdır (Keynes'in 1936 Genel Teorisindeki sayfa 374'de ifade ettiği "yatırımın sosyalleştirilmesi").⁶⁶

Gelirin ve gücün dağılımı, özellikle de enflasyon sorunu, Post Keynesyenlerin temel ilgi alanlarından biridir. Endüstri toplumunun ve demokrasinin gelişmesiyle, insanlar kendi kaderlerini kendilerinin belirleyebileceğini ve kontrol etmeye

⁶⁴ Davidson, **a.g.e.**, 1980, s. 162.

⁶⁵ Arestis, **a.g.e.**, 1992, s. 89.

⁶⁶ Davidson, **a.g.e.**, 2003-4, s. 262.

çalayacaklarını öğreneceklerdir. Eğer biri diğerinin gelirinin kontrolünü elde ederse, kişinin kaderi büyük ölçüde diğerinin elinde olur. Modern toplumlarda, birinin diğerinin gelirini etkilemesinin ve kontrol etmesinin üç yolu vardır:⁶⁷ Birincisi, benzeri olmayan bir piyasa niteliğine sahip olmak ve bunu monopol gücünü kullanarak sağlamak. İkincisi, müşterek olarak monopol kontrolünü sağlamak için benzer piyasa kapasitesine sahip olanlarla birlikte organize olmak. Üçüncüsü ise, politik faaliyetleri organize ederek ve işleterek hükümet politikalarının birilerinin gelirinin gelişmesi yönünde kullanmaktır.

Post Keynesyenlere göre, geleceğe ilişkin belirsizliğin var olduğu bir dünyada enflasyon, reel gelirin zayıf gruplardan daha güçlülere doğru yeniden dağılımını sağlamaktadır. Bu durum, güçlü politik ve ekonomik güçlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Böyle bir enflasyon organize olmuş gruplar arasında bir mücadelenin olduğuna ilişkin bir belirtidir. Bu grupların her biri, milli gelirden veya dünya gelirinden kendileri için elde edilebilir en büyük payı alma çabasındadırlar. Post Keynesyenler, bütün fiyatların eninde sonunda birilerinin geliri olacağı düşüncesinin önemini vurgulamaktadırlar. Davidson'a göre, örneğin, OPEC'in fiyat artırımını, benzin kartelinin tüketicilerden reel gelirlerinin bir kısmını zorla almasıdır. Bu OPEC'in piyasa gücü olduğunu göstermektedir. Eğer, dünya ülkeleri, OPEC kartelini parçalamazsa veya parçalayamazlarsa, gelirlerinin bir kısmından OPEC'e vermek üzere vazgeçmelidirler.⁶⁸ Dolayısıyla, gerçek dünyada, işleyen ekonomik ve politik sistem içinde bazı kurumlar bu sistemlerin işleminde önemli roller oynamaktadırlar ve sistemi etkileyerek kendi gelirlerini ve diğerlerinin gelirlerini etkilemektedirler. Dolayısıyla, böyle kurumların mevcut olduğu bir dünyada yapılan iktisadi analizlerin de mevcut kurumsal gelişmeleri göz ardı etmesi gerçekçi olmayan sonuçların ortaya çıkmasını doğurabilir.

⁶⁷ Davidson, **a.g.e.**, 1980, s. 162-63.

⁶⁸ **Aym**, s. 163.

3. POST KEYNESYEN METODOLOJİ

Metodoloji, bilimsel yöntem çalışmasıdır. Dar anlamıyla, teknik çalışma olarak da adlandırılır. Burada kullanılan daha geniş anlamı ile, paradigmaya karşılık gelmektedir. Paradigma, bilim adamları topluluğu tarafından bir disipline uyarlanmış bir yaklaşımdır. Paradigma, temel prensiplerle ilgili ortak varsayımları içermektedir. Bu nedenle toplum içindeki bilimsel faaliyet, veri temel teorik çerçeve veya metodoloji ışığında sorun çözme ekseninde dönmektedir. Bu nedenle, paradigma sadece teknik prosedürleri içermez, aynı zamanda sorulan soruların çeşidini, objektif gerçeğin anlaşıldığı yolu ve genel olarak kabul edilen analiz metodunu açıklayan bir dünya görüşüdür.⁶⁹

Metodoloji, rekabet eden teoriler arasında, analiz metodlarının seçimiyle ilgilenmektedir. Her bir düşünce okulu, kendi metodolojilerini nitelendirmektedir ve düşünce okullarının içinde metodolojilerini ayrıntılı bir şekilde oluşturmaktadırlar. Neo-klasik ekonomistler için analiz metodu matematiksel biçimdir. Matematiksel biçim, tercih edilen bir yöntemdir. Çünkü, analiz edilen şeyi açık ve kesin kılar. Bunun yanında, teorilerin kolayca karşılaştırılmasına olanak sağlar. Neo-klasikler, teoriler içinde en iyi tahminde bulunanı seçerler. Neo-klasik ekonomistlere göre, Friedman'ın da ifade ettiği gibi, iyi teoriler iyi tahminler yapar ve kabul edilirler. Diğer teoriler ise, kötü teorilerdir.⁷⁰

Metodolojiye bu bakış açısının bir sakıncası vardır. O da, diğer alternatif düşünce okullarının fikirlerini göz ardı etmesidir. Dolayısıyla, neo-klasik çerçeve dışında gelişen metodolojiler, neo-klasik ölçüt tarafından başarısız bulunmaktadır. Post Keynesyen metodoloji, ekonomiye yaklaşımın doğru bir şekilde olması ihtiyacını gütmektedir. Bu açıdan, Post Keynesyen metodoloji, ekonominin nasıl çalıştığına daha iyi anlaşılması amacını benimsemektedir. Post Keynesyenler için metodoloji sadece modellerin nasıl seçildiği bir konu değil, aynı zamanda, ampirik değerlendirmeyle ne

⁶⁹ Dow, **a.g.e.**, 1991, s. 181.

⁷⁰ Sheila Dow, "The Post Keynesian Methodology", (Ed. Richard Holt ve Steven Pressman, **A New Guide to Post Keynesian Economics**, London: Routledge, 2001), s. 11.

anlama geldiğini ve gerçek dünyanın nasıl açıklandığını tartışan bir konudur.⁷¹ Bunların yanında, Post Keynesyen metodoloji, Ortodoks ekonomi yaklaşımını eleştirmede bir temel oluşturmakta ve bu açıdan da Post Keynesyen ekonomi anlayışının sınırlarını çizmektedir.

3.1. Post Keynesyen Metodolojinin Genel İlkeleri

Post Keynesyen ekonomi düşüncesi, kıt kaynakların sınırlı ihtiyaçlara nasıl tahsis edileceğinden ziyade, gerçek ekonomik sistemin üretim ve dağıtımla oluşan toplumsal artığı zaman boyutunda nasıl genişletebileceği sorunsalı üzerinde durmaktadır. Bu genişleme düzeyi eşit bir şekilde değildir ve doğal bir yapıya sahip olan ekonomik sistemleri tahmin edilemez bir şekilde değiştirebilir. Bu nedenle de, ekonomik süreçler düzensiz olarak görülebilir. Açıkçası, Post Keynesyen analiz, neo-klasik denge çözümlerine alternatif olarak dengenin olmadığı bir ekonomi ile ilgilenmektedir.⁷² Post Keynesyen analiz, ekonomiyi toplumsal bilimlerin bir parçası olarak görür ve gruplar şeklinde organize olan insanların ihtiyaçlarını karşılamaları ile ilgilenmektedir. Bu grupların, geçmişin değiştirilemez ve geleceğin ise belirsiz ve bilinemez olduğu tarihsel zamandaki davranışları, analizin üzerinde durduğu konudur.

Post Keynesyen ekonomi metodolojisinin bu ergodik olmayan (non-ergodic) özelliği, neo-klasik ekonomi metodolojisinin ergodik (ergodic) yapısından çok farklıdır. Ergodik bir sistemde, geçmişe ve şimdiki zamana dair sonuçlar bir olasılık analizinde kullanılarak her zaman için gelecek olaylara ilişkin güvenilir tahminler yapılabilir. Dolayısıyla, gelecekteki olaylara ilişkin bilgiler, şimdiki ve geçmiş zamanın zaman serileri kullanılarak ortalama olarak ifade edilebilir. Burada, gelecek, sadece geçmişin istatistiksel bir yansımasıdır. Ekonomik faaliyetler ebedidir ve değişmezdir.⁷³ Ergodik aksiyomda olasılık, belirsizliğin olduğu bir durum değil bilginin olduğu bir durumdur. Ergodik olmayan bir sistemde gelecek, belirsizdir düşüncesiyle, istatistiksel olarak geçmişin verisiyle tam olarak hesaplanamaz.

⁷¹ Aynı, s. 11.

⁷² Arestis, a.g.e., 1992, s. 90.

⁷³ Davidson, a.g.e., 1994, s. 89-90.

Ergodik bir sistemde, karar vericilerin yönettiği ve birimlerin bu gerçeği anlayabildiği dışsal bir ekonomik gerçeğin var olduğu varsayılmaktadır. Bu dışsal ekonomik gerçek, değiştirilebilir bir nitelik taşımamaktadır. Bu nedenle, bütün gelecek hareketleri ve değişiklikleri, sistemin temel parametreleri tarafından önceden belirtilmiştir ve insan hareketleri tarafından değiştirilemezdir. Bu nedenle de , birimlerin uzun dönem ekonomik geleceği değiştirilemez. Gerçekten de, ergodiklik şu nosyonu kapsamaktadır: Geçmiş, şimdi ve geleceğin gerçekleri, hem stokastik hem de stokastik olmayan sistemlerde önceden belirtilir.⁷⁴

Gerçek dünyada, bazı ekonomik süreçler ergodik değildir. Ergodik olmayan bir sistemde, dışsal ekonomik gerçek belirsizdir ve bu nedenle de değiştirilebilir ve yaratılabilir. Geleceğin sonuçları ile ilgili olan belirsizlik, hem kısa hem de uzun dönemde mevcuttur. Birimlerin ellerinde geçmişin ve şimdinin sonuçları ile ilgili yeterli bilgi olsa bile, bu geleceği tahmin etmek için güvenilir bir esas teşkil etmeyecektir. Fakat, gelecek, bireyler, gruplar ve hükümet hareketleri tarafından devamlı suretle değiştirilebilecektir.⁷⁵ Eğer insanlar ekonomik çevrenin belirsiz (ergodik olmadığına) olduğuna inanırlarsa, geçmişin ve şimdinin piyasa sinyallerine tam olarak güvenmemek onlar için daha uygun olacaktır. Gelecek, belirsiz olduğu için istatistiksel olarak geçmişin verileri ile tam anlamıyla hesaplanamaz. Belirsizlik durumunda, insanlar geleceğin ne getireceği hakkında bir ipucuna sahip olmadıklarının farkına varabileceklerdir. Bu durumda da, girişimciler, pozitif yatırım hareketleri için kendi içgüdülerini dinleyebileceklerdir.⁷⁶

Post Keynesyen ekonomi, ekonomik süreçlere neo-klasiklerin atomistik yapısının tersine organik açıdan bakmıştır. Atomizm, ekonomik yapının tüm unsurlarını ayrılabilir ve değişmez olarak ifade eder. Diğer bir ifade ile, her şey indirgenmeye uyumludur. Şöyleki: en küçük oluşturulmuş yapısına kadar bütün süreçler, (örneğin, bireylerin davranışına kadar) indirgenebilir. Neo-klasik birey, memnuniyeti maksimize eden, derdi minimize eden mekanik bir ekonomik adamdır. Bunun tersine

⁷⁴ Philip Arestis, **Money, Pricing, Distribution and Economic Integration**, (London: Macmillan Press, 1997), s. 36.

⁷⁵ Aynı, s. 36.

⁷⁶ Davidson, **a.g.e.**, 1994, s. 90-91.

ekonomik sürece organik bir bakışa göre, insan doğası gereği ve bireysel davranış açısından daha karmaşıktır ve bireyler atomistik varlıklardan ziyade sosyal varlıklar olarak görülür. Özellikle bireysel davranışlar, toplumsal veya grup düzeyinde belirlenen alışkanlıklara ve adetlere uymaktadır. Bu şekilde, örneğin, yatırımcılar, ruh halleri tarafından oluşan beklentilerinden veya ilişki içinde oldukları insanların genel görüşlerinden etkilenmektedirler. Temel olarak, bireysel motivasyon, ne sadece kişisel çıkarla ne de mekanik davranışla nitelendirilebilir. Beklentilerin oluşması açısından grup bağlantılarının istikrarı sağlamada önemli bir yeri vardır. Daha genel olarak ifade edilirse, organik yaklaşım aksiyomatik değildir.⁷⁷

Post Keynesyenler ekonomiyi, dinamik alt sistemlerin modelleştirilmiş bir grubu olarak görür. Her bir sistem diğer bütün alt sistemlerle ilişki halindedir; onları etkilemekte veya onlardan etkilenmektedir.⁷⁸ Bu açıdan ekonomik sistem, her birinin kendine özgü dinamikleri olan toplumsal sistemlerin bir parçasıdır. Post Keynesyen ekonomi burada açık sistemler yaklaşımını benimsemiştir. Bu görüş Sheila Dow tarafından vurgulanmıştır. Dow, karmaşık gerçeği esasen açık ve yapısal sistem içinde bir kavram olarak ortaya koymaya çalışmıştır. Dow, ekonomik olayların incelenmesinin, birtakım varsayımları ve analiz modlarını gerektirebileceğini ve böylece de aynı olayı anlamak için geçerliliği aynı düzeyde olan birkaç yaklaşımın gerekebileceğini ifade etmiştir.⁷⁹ Burada ifade edilen; tek bir biçimsel metoda güvenmektense, bir dizi metodlar uygulamanın daha gerçekçi sonuçlar vereceğidir.

Post Keynesyen teori bütün olarak açık bir teorik sistem meydana getirmiştir. Neo-klasik teorinin aksiyomatik yaklaşımı bir eşanlı eşitlikler sistemi oluşturmaya uygundur ve kapalı bir sistemdir. Bu ise, “iki farklı gelir vergisi uygulanması durumunda çıktının ne olacağının kıyaslanması” gibi karşılaştırmalı statik sorulara belirleyici (deterministik) yanıtlar verilmesine izin vermektedir. Eşitlik sistemi, zaman boyunca ortaya çıkan bir süreç, örneğin gelir vergisindeki bir değişiklik ve onun sonuçları, hakkında hiçbir bilgi içermez. Bunun yanında, Post Keynesyen ekonomistler,

⁷⁷ Dow, **a.g.e.**, 1991, s. 184-85.

⁷⁸ Arestis, **a.g.e.**, 1992, s. 90.

⁷⁹ Arestis, **a.g.e.**, 1997, s. 37.

süreci önemsemeyen kesin tahminler yapmak yerine süreçlerle; eğilimleri ve olası olaylar zincirini tahmin etmekle ilgilenmektedir.⁸⁰ Açık bir sistemde kişi, konuyla ilgili bütün değişkenleri bilemez. Kurumları ve gelenekleri ile toplumsal sistem gelişir ve insanlar sürprizlerle karşılaşabilirler. Aynı zamanda, açık sistemler birimler tarafından değiştirilmektedir.⁸¹

Post Keynesyen metodolojinin önemli özelliğinden biri de düalizmin yokluğudur. Ekonomik sözlük tanımında düalizm, ikili yapı anlamına gelmektedir. Burada, birbirinden çok farklı iki olayın aynı anda yan yana bulunması anlamı ifade edilmektedir.⁸² Diğer bir ifade ile, ekonomide aynı anda var olan iki farklı kesime dikkati çekmeye çalışan bu bakış açısı, kesimlerin birbirinden kopuk olduğunu ve bazen de birbirlerinin karşıtı olduğunu öngörür. Düalizm, neo-klasik iktisadın biçimsel ifadesi içinde uygulanan klasik mantığın temel bir özelliğidir. Bu açıdan, toplumu ve toplumsal değişmeyi basitleştirerek ve kolaya kaçarak anlamaya çalışan bir şemadır.⁸³

Tarihsel süreçlerin gelişimsel doğası, sürprizlere açıktır ve bu nedenle bütün olasılıkları herhangi bir tanımda veya tahminde kategorik olarak içermek mümkün değildir. Bunun yanında, ekonomik olaylar nadiren kategorilere ayrılabilir. Örneğin, davranışları tam rasyonel veya tam rasyonel olmayan şekilde tanımlamak; kanıtları bilinen veya bilinmeyen şekilde kategorize etmek kullanışlı bir yöntem değildir. Gerçeği kolaylaştırmak için teori yaparken kategorilere ayırmak yararlı olabilir. Fakat, bu kategorilerin anlamlarını sabit hale getirmek faydalı değildir. Örneğin bir ifadede rasyonelliğin ne olduğunu tanımlamak, diğer ifadede ise irrasyonelliğin ne olduğunu tanımlamak çok faydalı olabilir. Bunun yanında, rekabetçi piyasalar ifadesinin farklı tarihsel ifadelerde farklı anlamlarda alındığı görülebilir veya Post Keynesyen ekonomi içinde denge kavramı, farklı amaçlar için farklı anlamlarla verilebilir.⁸⁴

⁸⁰ Dow, **a.g.e.**, 1991, s. 185.

⁸¹ Dow, **a.g.e.**, 2001, s. 16.

⁸² Halil Seyidoğlu, **İngilizce-Türkçe Ekonomi ve İşletmecilik Terimleri Açıklamalı Sözlük**, (İstanbul: Güzem Can Yayınları, 15, 1999), s. 99.

⁸³ Sencer Ayata, **Kapitalizm ve Küçük Üreticilik: Türkiye'deki Halı Dokumacılığı**, (Ankara: Yurt Yayınları, 1987), s. 12-13.

⁸⁴ Dow, **a.g.e.**, 1991, s. 183.

Düalizmi kabul etmeyen Post Keynesyen teorinin iki önemli özelliği dikkati çekmektedir. Post Keynesyenler, mevcut birçok çalışmanın, pozitif ekonominin ne olduğu ve normatif ekonominin ne olması gerektiği şeklindeki analizler arasında ikili (düalistik) bir ayırım çizmelerine karşıdır. Bunun yanında, Post Keynesyenler, mikro ve makro ayırımı yapılmasının da karşısındadırlar. Eğer iki analiz seviyeleri gerçekte bir ayırımı yansıtıyorsa, tabii ki bu mantıklı olacaktır. Fakat, insan doğası hem toplumsal hem de bireysel olarak öngörülmekte ise, o halde makro ve mikro seviyelerdeki analizler temelde ayrılamaz bir şekilde birbiriyle ilişkilidir. Mikro-makro ayırımı, Post Keynesyenler tarafından bazı amaçlar için kullanılsa bile, ikili (dual) bir yapı olarak tanımlanmamaktadır.⁸⁵

3.2. Eleştirisel Realizm (Critical Realism)

Eleştirisel realizmin temel ilkeleri Roy Bhaskar tarafından sistematikleştirilmiştir. Bhaskar, doğal bilimlerle ilgili “deneyötesi realizm” (transcendental realism) ismini verdiği bir felsefeyi ifade etmiştir. Bu felsefe, bilimin objelerinin –hücrelerin, moleküllerin, atomların, vb. gibi- doğal bir yapısı olduğunu ve faaliyet şekilleriyle (mekanizmalarla) ilişkili olduğunu söylemektedir.⁸⁶ Bhaskar, kurallarla kontrol edilmiş; diğer bir ifade ile, düzenlemeler yapılmış mekanizmaları eleştirmiştir. Bir mekanizmanın, devamlı oluşan ve birbiriyle etkilenen eğilimler yoluyla oluşacağını ve bu mekanizma içindeki olayların değişebileceğini belirtmiştir. Kurallar koyularak, düzenlemelerin yapıldığı sistemi kapalı sistem olarak tanımlamıştır. Ona göre, gerçekler tabakalar halinde oluşur. Oluşan en üst düzeyden en alt düzeye kadar açıklanamayacak bir nedensellik mevcuttur.

Bhaskar, “eleştirisel naturalizm” (critical naturalism) olarak adlandırdığı bir sosyal bilim felsefesini de ortaya koymuştur. Bhaskar’a göre, toplulukların sosyal ilişkileri olarak tanımlanan toplumsal yapılar genellikle maksatlı olmayarak, doğal olarak, birimler tarafından ortaya çıkarılır veya değiştirilir. Örneğin bir çiftin evlenmesi,

⁸⁵ Aynı, s. 184.

⁸⁶ Andrew Brown, “Critical Realism”, (Ed. John Edward King, **The Elgar Companion to Post Keynesian Economics**, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2003), s. 82.

doğal olarak evlilik kurumunu ortaya çıkarır. İşçinin işe gitmesi yine doğal olarak emek ücreti-kapital ilişkisinin ortaya çıkmasına neden olur.⁸⁷

Bhaskar'ın bu iki felsefi görüşünden yararlanarak, eleştirisel realizm (critical realism) görüşü ortaya çıkarılmıştır. Ekonomide eleştirisel realizm görüşü, 1980'li yıllarda Tony Lawson ve onu izleyen bir grup Cambridge iktisatçısı tarafından ortaya koyulmuştur. Lawson'un amacı, hem temel Neo-klasik ekonomiyi eleştirmek hem de alternatif bir ekonomik metodoloji sağlamaktır. Lawson, Neo-klasik ekonominin temel yapısında olan "ne zaman olay X olsa, daha sonra olay Y olur" yöntemini eleştirmiştir ve bunun durumu stokastikleştireceğini; bu durumda ortalama olarak, olay Y'nin olay X'i takip edeceğini ifade etmiştir.⁸⁸ Bu ilişkinin olduğu sistem kapalı bir sistemdir. Kapalı sistemde, olaylar sürekli olarak aynı şekilde birbirinin ardı sıra (constant conjunctions of events) oluşur ve bu oluşan olay birimlerine de benzer şekilde yaklaşılır.

Neo-Klasik ekonominin tersine, Post Keynesyen eleştirisel realistlere göre, Post Keynesyen ekonomi metodolojisi açık ve yapısal sistemlerle ilgilenen eleştirisel gerçekçidir.⁸⁹ Yapısal sistem, gerçek olayı üreten ve bu olayın altında yatan gerçek yapıyı, mekanizmayı ve eğilimleri içeren bir sistemdir. Sosyal bilimler de esasen, sosyal olayın temelini oluşturan derin sosyal yapılar ve birimleri ile ilgilenmektedir. Açık bir sistemde, gerçek olaylar birçok mekanizma tarafından belirlenir; kapalı sistemdeki gibi belirli varsayımlar ve aksiyomlar tarafından oluşturulmaz. Açık bir sistemde, temel neo-klasik ekonominin tersine, oluşan gerçek olaylar devamlı suretle aynı şekilde meydana gelmez.

Eleştirisel realizme göre, bir ekonomik olayın özündeki ve derinliğindeki temel gerçek yapılar insanoğlu tarafından nadiren gözlemlenebilir. Bundan dolayı, gerçek değişkendir ve geçmiş verilerden yararlanarak yapılan ampirik düzenlemeler geleceğin sonuçlarını ortaya koymada garanti sağlamaz.⁹⁰

⁸⁷ Aynı, s. 83.

⁸⁸ Tony Lawson, **Economics and Reality**, (London: Routledge, 1997), s. 69.

⁸⁹ Arestis, **a.g.e.**, 1997, s. 47.

⁹⁰ John E. King, **a.g.e.**, 2002, s. 199.

Eleştirisel realist için, neo-klasiklerin aksiyomlara dayanan analizlerine göre, içinde bulunan duruma göre yapılan spesifik analizler gerçek dünya ekonomisi için daha uygundur ve gerçeği yansıtır. Bunun yanında, neo-klasik ekonomistler, belirli olayları, diğer olayları kontrol etmek için sabitlerken, eleştirisel realistler, yapıları, fırsatları genişletmek için dönüştürmeyi ve insan potansiyelini ortaya çıkarmayı hedefler.⁹¹

Eleştirisel realistler, açıklamalar yaparken ve sonuç çıkarırken ne tümdengelim metodunu ne de tümevarım metodunu kullanır; kullandıkları, açıklamanın temelini ifade eden bir yöntemdir. Eleştirisel realizm, bu yöntemi, açık (veya belli) olayların olası nedenlerinden bir sonuç çıkarmaya çalışmak için kullanır. Böylece, nedensel süreci inceleyen bu yöntem, yüzeysel olaydan daha derin bir bölgeye doğru, niteliksel kaymayı ifade eden bir açıklama gerektirir.⁹² Diğer bir ifade ile, yüzeysel olaylardan bazı derin nedenlere doğru bir bağlantı arar. Bu yöntem, verilen olayla ilgili olarak, altında yatan ilişkileri, yapıları, koşulları ve mekanizmaları analiz etmek için daha derin bir açıklama gerekliliğini ortaya koyan, olayı işaret eden bir biçimlendirilmiş gerçekler kümesinden hareket eder.⁹³

Eleştirisel realizm, heterodoks ekonomistler tarafından, özellikle de Post Keynesyenler içinde kabul görmüştür. Tabii ki bütün Post Keynesyenler için bu geçerli değildir. Fakat, Post Keynesyen ekonominin günümüzdeki önemli temsilcilerinden olan Philip Arestis, Post Keynesyen ekonomiyi eleştirisel realist olarak ifade etmiştir. Ayrıca, Sheila Dow, kendi metodoloji anlayışının eleştirisel realizme büyük ölçüde uyumlu olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında, Paul Davidson'a göre ise eleştirisel realizm, kullanılması zor sözcükler içermektedir; fakat, birçok önemli karar için gelecek ergodik olmadığından (belirsiz), Davidson'a göre eleştirisel realizm, Post Keynesyen görüş ile tutarlıdır.⁹⁴

⁹¹ Arestis, **a.g.e.**, 1997, s. 48.

⁹² Paul Downward, **Pricing Theory in Post Keynesian Economics**, (Cheltenham: Edward Elgar, 1999), s. 12-13.

⁹³ Arestis, **a.g.e.**, 1997, s. 49.

⁹⁴ Davidson, **a.g.e.**, 2003-4, s. 262.

Sonuç olarak, eleştirisel realizm, Ortodoks ekonomiyi eleştirme çabası içinde olan Post Keynesyenler içinde bir kısım iktisatçının kabul ettiği ve ekonomide meydana gelen olayları nedenleri ve yapısıyla birlikte derinlemesine incelenmesini savunan bir görüştür. Onların, ekonomik olayları inceleme esnasında kullanılan matematiksel ifadeler üzerine ve ekonometrik çalışmalar üzerine olan fikirleri ise Post Keynesyen ekonomi içinde çeşitli görüş farklılıklarının oluşmasına neden olmuştur.

3.3. Post Keynesyen Ekonomide Matematiğin ve Ekonometrinin Yeri

Keynes, matematiğin ekonomide aşırı kullanımına sıcak bakmamıştır. Matematiksel sembollerin kullanımının gerçek dünyadaki karmaşık ilişkiler üzerine bakış açısını sınırlayacağını ifade etmiştir. Bu bakımdan da Keynes, daha çok felsefi argümanları kullanmıştır. Eleştirisel realistlerin başını çeken Tony Lawson'a göre, matematiksel biçimin ekonomide kullanılması ceteris paribus'a verilen desteğin tartışılmasını önemli ölçüde kısıtlamaktadır.

Post Keynesyen ekonomi içindeki diğer görüşteki iktisatçılara göre ise, matematiğin, ekonomik analizin bir aracı olarak varsayımlardan sonuca doğru hareket edildiğinde kullanılması yararlı olacaktır. Harcourt'un ifade ettiği gibi, Post Keynesyen ekonomide matematiğin kullanımı çoğunlukla destek görmektedir. Onun ifadesine göre, "matematik iyi bir uşak olabilir; fakat, kötü bir patronur."⁹⁵

Matematiğin kullanımı ile ilgili olumlu görüşlere sahip Post Keynesyenlere göre, matematik gibi ekonometri de, araç olarak önemsenmelidir. 1980'lerde Alfred Eichner, çeşitli ekonomistlerle yaptığı çalışmalarda, Amerikan ekonomisini kısa dönem Post Keynesyen modeli kullanarak analiz etmiş ve tahminlerde bulunmuştur. Benzer bir çalışma da, İngiltere için Cambridge Ekonomik Politika Grubu tarafından 1970lerde ve 1980lerde yapılmıştır. Bu çalışmada yapısal bir model kullanılarak ekonominin niteliksel ve kurumsal özellikleri ifade edilmiştir.⁹⁶

⁹⁵ Arestis, **a.g.e.**, 1997, s. 50.

⁹⁶ **Aym**, s. 49.

Post Keynesyen ekonomistler içinde, gerek matematiğin gerekse de ekonometrik analiz yönteminin kullanımı üzerine bir birliktelik mevcut değildir. Hatta, aynı felsefi görüşü savunan, eleştirisel realistler gibi, kişiler arasında bile bu birliktelik yoktur. Lawson gibi bazı eleştirisel realistler, olayların altındaki süreçlerin ve kısmi düzenlemelerin olacağını, fakat, tahmin edilebilir olay düzenlemelerinin olamayacağını ifade ederler ve bu nedenlerle, ekonometrinin doğal olarak sorun teşkil edeceğini söylerler.⁹⁷ Buna karşın, Post Keynesyen ekonominin bir eleştirisel realist olduğunu ifade eden Arestis de bu olumsuzluk mevcut değildir. Ayrıca, Cambridge kökenli olmayan eleştirisel realistler de, Cambridge kökenlilerin aksine, eleştirisel realizmin matematik ve ekonometri ile uyumlu olduğunu ifade etmektedirler. Gerçekten de, günümüzde Post Keynesyenlerin çalışmalarını yayınladıkları “Journal of Post Keynesian Economics” adlı dergiye bakıldığında da birçok çalışmada matematiğin ve ekonometrik analizlerin kullanıldığı açıkça görülmektedir. Fakat, yine de, geniş bir perspektife sahip olan Post Keynesyen ekonomi içinde bu konularla ilgili tam bir fikir birlikteliğinin olduğunu söylemek güçtür.

4. POST KEYNESYEN YAKLAŞIMDA TEMEL EKONOMİK KONULAR

Post Keynesyenlere göre, bir ekonominin analizinde, sosyo-politik arajmanların, önemli ekonomik kurumların ve toplumu ilgilendiren teknik ve bilimsel gelişmelerin değerlendirilmesi gerekir. Ekonomide ortaya koyulan görüşleri ve uygulanan politikaları iyi analiz etmek için, Post Keynesyenlerin, ekonomiyi ilgilendiren konulara nasıl yaklaştıklarının bilinmesi gerekir. Bu bakımdan, bu kısımda Post Keynesyen ekonomiyi önemli şekilde ilgilendiren, fiyat ve fiyatlama, yatırım, gelir dağılımı, büyüme ve para konularına değinilecektir. Bütün bu konu başlıklarının her birinin diğeri ile bir şekilde ilişkili olduğunun belirtilmesinde yarar vardır.

⁹⁷ Paul Downward, “Econometrics”, (Ed. John Edward King, **The Elgar Companion to Post Keynesian Economics**, Cheltenham: Edward Elgar, 2003), s. 97.

4.1. Post Keynesyen Ekonomide Fiyatlama

Post Keynesyen teorisyenler, iki çeşit piyasanın olduğunu ifade etmektedirler. Birincisi, Ortodoks teoride olduğu gibi fiyatların aynı yöntemle belirlendiği, esnek fiyatlı rekabetçi piyasalardır. Diğeri ise, oligopolistik firmaların hakim olduğu sabit fiyatlı piyasalardır.⁹⁸ Bu piyasalardaki fiyat değişimini Kalecki, birinci çeşit piyasalar için talepteki değişmelerle belirlenen fiyatlar, ikincisi için ise üretim maliyetindeki değişmelerle belirlenen fiyatlar olarak ikiye ayırmaktadır.⁹⁹

Esnek fiyatlı piyasalar, hammaddelerin ve temel gıda maddelerinin olduğu piyasalardır. Bu piyasalarda fiyat, piyasa arzına ve talebine göre oluşmakta ve oluşan bu fiyatta piyasa temizlenmektedir. Bu piyasalar için, belirli bir üretim dönemi için esnek olmayan bir arz eğrisi söz konusudur. Sabit fiyatlı piyasalar ise, nihai malların (işlenmiş ürünlerin) bulunduğu piyasalardır. Bu piyasalarda bulunan oligopolist firmaların aşırı kapasiteye ulaşmaları mümkün olduğu için arz eğrisi esnektir. Diğeri bir ifade ile, bu piyasalarda, esnek fiyatlı piyasaların tersine, talep miktarındaki artışa bağlı olarak fiyat düzeyi herhangi bir şekilde değişmeyip sabit kalmaktadır; değişen ise, üretim miktarı olmaktadır. Burada şu noktaya dikkat edilmelidir: nihai malların fiyatları, herhangi bir talep değişikliğinden hammaddelerin fiyatlarının değişmesi açısından etkilenmektedir. Fakat, bu değişiklik nihai malların maliyetlerine yansıtacağı için mekanizma maliyetlerin etkilenmesi şeklinde olacaktır. Bu noktada, Post Keynesyen ekonomistler, modern kapitalist ekonomilerde bu iki çeşit piyasanın içinde, ikincisinin var olduğunu ifade etmektedirler.

Firma yönetimleri, ekonomik sistem içinde farklı amaçları göz önünde bulundururlar. Örneğin bu amaçlar, satışların büyümesi, yeni ürünlerin geliştirilmesi, yeni coğrafi bölgelere veya piyasalara girmek, hisse sahipleri için kar payı meydana getirmek ve/veya politik güce erişmek şeklinde sıralanabilir. Burada firma yönetimi, fiyat oluşturmayı veya fiyatlamayı, bu amaçlara ulaşmak için düzenlenmiş stratejik

⁹⁸ Peter Kenyon, "Pricing", (Ed. Alfred S. Eichner, *A Guide to Post Keynesian Economics*, , New York: M. E. Sharpe, 1979), s. 34.

⁹⁹ Michal Kalecki, *Selected Essays on the Dynamics of Capitalist Economy 1933-1970*, (London: Cambridge University Press, 1971), s. 43.

kararlar olarak görür.¹⁰⁰ Bu açıdan Post Keynesyenler, fiyatlar ve fiyatlamaya önem vermiş ve çeşitli fiyatlama yöntemleri geliştirmişlerdir.

Post Keynesyen fiyatlama teorileri 1930lu yılların sonuna kadar gitmektedir. Fiyatlama ile ilgili olarak Kalecki'ni çalışmaları, 1939 yılında Hall ve Hitch'in, 1949 yılında Andrews'in ve 1975 yılında Andrews ve Brunner'in, çalışmaları Post Keynesyen fiyatlama yaklaşımına katkıda bulunmuş ve daha sonra gelen Post Keynesyenlere yol göstermiştir.

Post Keynesyen fiyatlama teorileri maliyet-artı fiyatlama yöntemine dayanır. Kalecki, "Kalecki yanlı mark-up yaklaşımı" olarak da adlandırılan yaklaşımında, piyasaların eksik rekabet içinde bulunduğunu ve sektörler arasında fiyatların belirlenmesinde maliyet yapılarının birbirinden farklı olduğunu ifade etmiştir. Kalecki çalışmasında, kısa dönemde kar maksimizasyonu amacı için, firmaların kendi talep ve marjinal maliyet fonksiyonlarının yapısını tam olarak bilememelerinden kaynaklanan bilgi eksikliği nedeniyle, kısa dönem denge koşullarının oluşturulamayacağını ifade etmiştir. Bununla birlikte, firmalar fiyatlarını belirsizlik altında oluşturduğu için, karlarını maksimize etmeye çalışmayacaklardır.¹⁰¹ Kalecki'nin fiyatlama eşitliği şu şekildedir:¹⁰²

$$p = mu + n\bar{p} \quad (1)$$

Burada, p , firmanın fiyatını; u , ortalama asıl maliyetleri (average prime costs)¹⁰³; \bar{p} , endüstrideki bütün firmalar tarafından atfedilen ortalama fiyatı; m ve n de, firmanın fiyat sabitleme politikasını karakterize eden, monopol derecesi olarak adlandırılan firmanın pozisyonunu yansıtan pozitif katsayılarıdır. Endüstrideki geçerli olan fiyata

¹⁰⁰ Frederic S. Lee, "Pricing and Price", (Ed. John Edward King, **The Elgar Companion to Post Keynesian Economics**, Cheltenham: Edward Elgar, 2003), s. 285.

¹⁰¹ Peter J. Reynolds, "Kalecki's Theory of Prices and Distribution", (Ed. John Edward King, **An Alternative Macroeconomic Theory: The Kaleckian Model and Post-Keynesian Economics**, Boston: Kluwer Academic Publishers, 1996), s. 74.

¹⁰² Kalecki, **a.g.e.**, 1971, s. 45.

¹⁰³ Asıl maliyetler birçok amaç için aynı zamanda, dolaysız maliyetler ve değişken maliyetlerle eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

ilişkin olarak firmanın fiyatı dolaysız maliyetler¹⁰⁴ üzerine bir mark-up eklenerek oluşturulur. Firma fiyatını sabitlerken, ortalama dolaysız maliyetini ve benzer ürünler üreten diğer firmaların fiyatını dikkate almalıdır. Fiyat, ilişkide olunan diğer firmaların firmalarından çok yüksek olmamalıdır. Çünkü, bu durumda, satışlar düşecektir. Fiyat, ortalama dolaysız maliyetle ilişkili olarak düşük olmamalıdır. Çünkü, bu taktirde de, kar marjı azalacaktır.

Maliyet-artı fiyatlama için ikinci bir yaklaşım R. L. Hall ve C. J. Hitch tarafından ortaya konulmuştur. Oxford ekonomistleri araştırmacılar grubunun üyeleri olan Hall ve Hitch, direkt olarak işletme davranışlarının ampirik kanıtları üzerine bir tam-maliyet fiyatlama (full-cost pricing) yaklaşımı önermişlerdir. Onlara göre, belirsizlik koşulları altında firmalar marjinal maliyet ve marjinal hasılat eşitliği doğrultusunda karlarını maksimize edemeyeceklerdir.¹⁰⁵ Bu yaklaşımda, firmalar fiyatlarını sabitlerken sadece dolaysız maliyetlerini değil, bütün maliyetlerini dikkate alacaklardır. Bu bakımdan, tam-maliyet yaklaşımı birim maliyetlere bağlı olmaktadır. Tam-maliyet fiyatlama yöntemi şu şekildedir:¹⁰⁶

$$p = (1 + f)TC/q \quad (2)$$

Burada, p fiyatı, f net maliyetleme marjini, TC toplam maliyetleri, q da çıktının gerçek seviyesini göstermektedir. Birim maliyetler çoğunlukla tam kapasiteye doğru yaklaşılırken düştüğü için tam-maliyet fiyatlaması bu açıdan eleştirilmiştir. Çünkü fiyatlar, talep artışıyla birlikte artan üretimle düşer. Bunun nedeni ise, sabit maliyetlerin daha yüksek çıktı düzeylerinde azalmasıdır.

Şu an için daha fazla kabul gören maliyet-artı fiyatlama yöntemi ise, Andrews ve Brunner tarafından ortaya koyulan normal-maliyet fiyatlamasıdır (normal-cost pricing). Andrews, Hall ve Hitch gibi, Oxford ekonomistleri araştırmacılar grubunun bir üyesidir. Bu açıdan, Hall ve Hitch'in çalışmalarından etkilenmiştir. Normal-maliyet fiyatlaması,

¹⁰⁴ Dolaysız maliyetler, üretim süreciyle beraber değişen maliyetlerdir. Üretim arttıkça artan; azaldıkça azalan maliyetlerdir.

¹⁰⁵ Downward, **a.g.e.**, 1999, s. 46.

¹⁰⁶ Marc Lavoie, "Pricing", (Ed. Richard Holt ve Steven Pressman, **A New Guide to Post Keynesian Economics**, London: Routledge, 2001), s. 29.

firmaların birim maliyetlere çıktının bazı normal düzeylerinde, hesaplanan bir maliyet marjini ekleyerek fiyatları oluşturacaklarını ifade etmektedir. Normal-maliyet fiyatlama yöntemi şu şekildedir:¹⁰⁷

$$p = (1 + f)TC_s / q_s \quad (3)$$

Burada, p fiyatı, f net maliyetleme marjini, TC_s normal toplam maliyeti, q_s de çıktının normal düzeyini göstermektedir. Normal-maliyet fiyatlaması, tam-maliyet yaklaşımında olduğu gibi, hem dolaysız hem de sabit maliyetleri dikkate almıştır. Fakat, birim maliyetleri çıktının bazı uygun düzeylerinde hesaba katmıştır. Eğer, gerçek birim maliyetler çıktı seviyesiyle birlikte değişiyorsa, özellikle ortalama toplam maliyetler arttırılan çıktı ile birlikte çoğunlukla düşer, bu durumda, firmalar üretim öncesinde maliyetlerin ne olacağını bilemezler. Bu nedenle, normal maliyet, çıktı düzeyinin bazı normal seviyeleri için hesaplanmalıdır.

Son olarak, hedeflenen-gelir oranı fiyatlaması (target-return pricing) yaklaşımı, maliyet-artı fiyatlama yöntemi durumundaki formül ile açıklanmaktadır. Bu yöntem, Kaplan, Dirlam ve Lanzillotti tarafından 1958'deki çalışmalarında Post Keynesyen literatüre tanıtılmıştır. Çalışma büyük firmaların fiyatlama yaklaşımları üzerine yapılmıştır. Bu fiyatlama yaklaşımında, çıktının normal düzeylerinde ortalama toplam maliyete, firmanın hedeflediği bir kar oranı konularak bulunur. Bu yöntem de aynen normal-maliyet fiyatlaması yönteminde olduğu gibi şu şekilde gösterilebilir:¹⁰⁸

$$p = (1 + t)TC_s / q_s \quad (4)$$

Burada, sadece maliyetleme marjini olan t şu şekilde ifade edilmektedir: $t = r_s v / (u_s - r_s v)$. Burada r_s hedeflenen getiri oranı, u_s standart kapasite kullanım oranı ve v de sermayenin kapasiteye oranıdır. Bu yöntemde fiyatlar; satışlar, standart kapasite kullanım oranında üretilen çıktılara tekabül ettiğinde, şirketin varlıkları üzerinde bir hedeflenen kar oranı vermesi için oluşturulur (veri birim dolaysız ve dolaylı maliyetlerde).¹⁰⁹

¹⁰⁷ Aynı, s. 29.

¹⁰⁸ Aynı, s. 29.

¹⁰⁹ Aynı, s. 24.

Post Keynesyen fiyatlama literatüründe diğer önemli bir yaklaşım ise, Eichner'in yaklaşımıdır. Eichner'e göre, oligopolistik koşullar altında fiyatların nasıl belirlendiğinin analizine, "megacorp"un tanımlanması ile başlanmalıdır. Megacorp, ekonomideki büyük bir firmayı ifade etmektedir. Megacorpun büyüklüğü, onun piyasa gücünü, satışlarını ve varlıklarının hacmini göstermektedir. Eichner, megacorp'ların üç temel özelliğini şu şekilde belirtmiştir:¹¹⁰ Birinci özellik, firma sahipliğinden aşağıya doğru bir yönetim yayılması ve böylece etkili bir karar verme gücünün sağlanması. Megacorpun ikinci özelliği, üretimin çoklu tesisler veya tesis bölümleri içinde olmasıdır; bu tesislerin veya tesis bölümlerinin her biri için faktör katsayıları hem teknolojik hem de kurumsal kısıtlamalar nedeniyle sabittir. Tesisler veya tesis bölümleri birkaç daha küçük üretim birimlerinin varlığını ifade etmektedir. Eichner'in bu varsayımının çıkarsamasına göre, maliyet eğrileri geleneksel analizin ifade ettiği gibi U şeklinde olmamasıdır. Megacorp, ilgili çıktı düzeylerinde sabit ortalama maliyetlerle karşı karşıyadır. Tam kapasite sürecine ulaşıldıktan sonra ise artan maliyetlerle karşı karşıyadır. Üçüncü özellik ise, megacorpun en azından bir oligopolistik endüstrinin parçası olmasıdır. Bu nedenle, megacorp fiyat alıcı değildir. Bir fiyat oluşturandır ve oluşturulan bu fiyattan piyasanın satın alacağı miktar her ne olursa olsun satışını yapar. Bu üçüncü özellik, megacorpun hasılat eğrisi veya fonksiyonu ile ilgilidir.

Eichner'in yaklaşımında fiyatlar, megacorpun (lider firmanın) yatırımlarının finanse edilmesi için ve megacorpun büyüme amacının sağlanması için oluşturulur. Eichner tarafından fiyat seviyesini (P) belirlemek için önerilen formül şu şekildedir:¹¹¹

$$P = AVC + [(TFC + RCL) / ENRQ] \quad (5)$$

Burada; AVC = esasen ortalama ücretlerin toplamını ve hammadde maliyetlerinin toplamını ifade eden ortalama değişken maliyetleri, TFC = hisse senedi sahiplerine ödenen kar payını da içeren sabit maliyetleri, RCL = kurumlar vergisini ve ENRQ = beklenen normal çıktı oranını göstermektedir. Fiyat lideri olan megacorp, ENRQ'yu tahmin eder ve daha sonra eğer tesis beklenen seviyede çalışıyorsa, sabit maliyetleri ve

¹¹⁰ Alfred S. Eichner, **The Megacorp and Oligopoly: Micro Foundations Of Macro Dynamics**, (New York: M. E. Sharpe, 1980), s. 3 ve 19.

¹¹¹ Arestis, **a.g.e.**, 1992, s. 147.

kurumlar vergisini yeterli şekilde içine alacak bir “mark-up”ı ortalama değışken maliyetlerin üzerine ekleyecektir. Bu şekilde fiyat belirlenmiş olacaktır.

Bu fiyatlama yöntemleri içinde hedeflenen gelir oranı fiyatlaması en karışık olan yaklaşımdır. Fiyatları belirleyenlerin, sermayenin değeri hakkında tam bilgiye sahip olması gerekir. Bu bakımdan, bu yöntemin kullanılması pek tercih edilmemektedir. Fiyatlama ile ilişkili olarak firmalar daha çok normal-maliyet fiyatlama yaklaşımını kullanmaktadırlar. Mark-up yaklaşımının kullanımının basit olması nedeniyle de birçok ekonomist, özellikle karmaşık makro ekonomik problemlerin çözümünde bu yaklaşımı tercih etmektedir.

4.2. Post Keynesyen Ekonomide Yatırımlar

Post Keynesyen yatırım teorisi Keynes ve Kalecki'nin 1930lu yıllardaki çalışmalarıyla başlar. Post Keynesyenlere göre, firma yatırım harcamalarına yönelik olarak başlıca şu kararları vermelidir (tabi ki, bu kararlar eşanlı olarak da alınabilir):¹¹² Birincisi, ürünün seçimidir. Firma yatırım kararı verirken, planlarını seçtiği ürüne uygun olarak yapacaktır. İkinci olarak, ekstra kapasitenin miktarının her bir dönem için ileriye dönük olarak saklanabileceğine ilişkin olarak karar vermelidir. Üçüncü olarak, yapılacak yatırımın çeşidine karar vermelidir. Diğer bir ifadeyle, aynı ürünü üreten alternatif üretim yolları arasında seçim yapmalıdır. Son olarak ise, finansman yöntemine ve maliyetine ilişkin olarak karar vermelidir.

Post Keynesyenlere göre, sabit sermaye donatımı, araştırma ve geliştirme ile ilgili yatırım kararlarının verilmesi ve bunların modellenmesi genellikle zordur. Bu kararların değıştirilmesi veya bu kararlardan vazgeçilmesi de maliyetlidir. Bir yatırım kararı firma düzeyinde değıştirilebilse bile, bu karar ekonomi düzeyinde kolaylıkla değıştirilemez. Dolayısıyla, yatırım kararlarını etkileyen başlıca faktörler şu şekilde sıralanabilir:¹¹³

¹¹² G. C. Harcourt ve Peter Kenyon, “Pricing and the Investment Decision”, **Kyklos**, Vol.29, Fasc. 3, (1976), s. 449.

¹¹³ Arestis, **a.g.e.**, 1997, s. 16.

- beklenen ve fiili (gerçekleşen) karlılık
- beklenen ve fiili (gerçekleşen) büyüme talebi
- finansmanın hazır bulunması (availability) ve maliyeti
- kapasite kullanımı

Post Keynesyenlere göre yatırım kararlarını etkileyen faktörleri bu şekilde sıralamak, bu kararları modellemekten daha kolaydır. Çünkü, yatırım kararlarını modellerken ortaya beklentilerin modellenmesinin zorluğu ve içinde bulunulan dünyanın belirsizliği problemleri çıkmaktadır.

Yatırımın Post Keynesyen ekonomi içinde önemli bir yeri vardır. Çünkü, yatırım, hem büyüme ve konjonktür ile hem fiyatlama ile hem de gelir dağılımı ile sıkı bir ilişki içindedir. Bunun yanında, yatırım ileriye dönük beklentilerin nasıl oluşturulacağı konusu ile de ilgilidir. Ayrıca, yatırım harcamalarının finanse edilmesi zorunluluğu onu, finansal piyasaların yapısı, ödünçleri ve paranın yaratımı konularıyla da bir ilişkiye sokmuştur. Gelecekteki yatırımları finanse etmek için kredilerin yaratılması zorunludur. Bu da bankacılık sistemi doğrultusunda, krediler aracılığıyla yaratılan paranın içselliğini ortaya koymaktadır.

Keynes'in yatırımın belirleyicileri ile ilgili "A Treatise on Money" (1930) ve Genel Teoride'ki (1936) düşünceleri Neo-klasik teoriden, yatırım harcamalarının karlılığı üzerine olan beklentilere ve finansal piyasa fiyatlarının belirlenmesinde yer alan beklentilere yapılan vurgulama bakımından farklılık gösterir. Keynes Genel Teoride yatırım talebi eğrisini, sermayenin marjinal etkinliği eğrisi olarak açıklamıştır. Keynes'e göre, bu eğri aşağıya doğru eğimli olduğu için sermaye malları için artan bir talep, onları üretme maliyetini arttıracaktır ve herhangi bir sermaye çeşidinin artan bir arzı da onun muhtemel getirisini azaltacaktır. Bunun yanında Keynes, yatırım için finansman arzının, ilgili faiz oranını belirleyen likiditeden vazgeçen kamu ve bankaların isteğinden geldiğini görmüştür.¹¹⁴

¹¹⁴ Tracy Mott, "Investment", (Ed. John Edward King, **The Elgar Companion to Post Keynesian Economics**, Cheltenham: Edward Elgar, 2003), s. 205-06.

Kalecki, Keynes'in yatırım teorisini yeterli derecede dinamik olmaması nedeniyle eleştirmiştir. Diğer bir ifadeyle Kalecki, veri bir sermayenin marjinal verimliliği eğrisinin ve ilgili faiz oranlarının karışımının yatırımın belirleyeceği görüşünü sorgulamıştır.¹¹⁵ Bunun yanında, Kalecki'de yatırım, faiz oranının yanında sermayenin karlılık seviyesine de bağlı olan bir unsurdur. Keynes'ten farklı olarak yatırım kararı, sermaye stokunun büyüklüğü ile ilişkilidir. Karlılık düzeyi, yatırımları iki farklı şekilde etkilemektedir. Birincisi, karlar yatırımlar yapılırken gerekli olan fon kaynağı olarak görülmektedir. Burada, risk unsurunun fazla olduğu dışsal fonlardan ziyade içsel fonların önemi üzerinde durulmaktadır. İkinci olarak, karların yatırımları etkilemesi firmanın gelecekle ilgili beklentilerine bağlıdır. Buna göre, karlardaki artış ekonominin koşullarının sağlıklı olduğunun bir işaretidir ve böylece firmalar yatırımlarını arttırmaktadırlar. Bu nedenle, karlardaki değişimin yönü yatırımın marjinal verimliliğindeki kaymanın temel nedenidir. Bunun yanında, firmalar yatırımlar ile elde ettikleri karları yeni yatırımların finansmanına yönlendirirken, kalan kısım için ise dışsal finansman yoluna gitmektedirler.¹¹⁶

Post Keynesyen yatırım görüşünde içsel fonların önemli bir yeri vardır. Post Keynesyenlere göre, yatırım harcamalarının finansmanının çoğu işçilerin tasarrufları yoluyla değil dağıtılmayan karlar yoluyla olur. Çünkü, gerçek hayatta çalışanların çoğunun elde ettiği ücret geliri ve tasarrufu çoğunlukla tüketim harcamalarına gitmektedir ve böylece firma yatırımlarının bu kaynaklardan finanse edilmesi mümkün olmamaktadır. Bu bakımdan, oligopolistik firmaların fiyatlama kararları ile yatırım planları ve yatırım harcama düzeyleri arasında bir ilişki vardır. Oligopolistik firmalar, ellerindeki güçler sayesinde fiyatlama yaparken marjlarını normal üretim maliyetinin üzerinde oluşturur. Böylece, yatırım harcamaları için gerekli olan fon kaynağı, iç kaynaklardan sağlanmış olur.¹¹⁷ Bazı durumlarda, gereksinim duyulan ek kaynaklar da, firmanın fiyatlama politikası yoluyla kar marjlarının (limitler dahilinde) daha da

¹¹⁵ Mott, **a.g.e.**, 2003, s. 206.

¹¹⁶ M. Fatih Cin, “**İktisadi Dengesizlik Olgusuna Post-Keynesyen Bakış ve Türk İmalat Sanayinin Post-Keynesyen Görüş Açısından Değerlendirilmesi.**” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999), s. 30-31.

¹¹⁷ Kenyon, **a.g.e.**, 1979, s. 38.

artırılması yoluyla sağlanabilir. Dolayısıyla burada, planlanmış yatırım harcamaları ile mark-up arasında dolaysız bir bağlantı kurulmuştur.

Post Keynesyen yatırım modelleri içinde Davidson'un 1970lerde oluşturduğu yatırım modeli, finansman maliyeti olarak sadece faiz oranlarını ve yatırım projelerinin değerinin ölçüsü olarak da sermaye piyasası fiyatlarını görmektedir. Bunun yanında, 1980lerde Steven Fazzari ve birkaç farklı yazar, yatırım üzerine Post Keynesyen görüşe ampirik destek sunmuşlardır. Fazzari ve Tracy Mott, *Journal of Post Keynesian Economics*'de (1986-87) yayınlanan çalışmalarında¹¹⁸, yatırımın açıklanmasında, çıktı talebinin, içsel finansmanın ve borç yükü ölçülerinin rolünü göstermişlerdir. Daha sonraki çalışmalarında Fazzari, yatırımın açıklanmasında, Kalecki, Minsky ve asimetrik enformasyona dayalı bazı çalışmaları takip ederek, içsel finansmanın sınırlarını göstermiştir. Bunun yanında Fazzari'nin stok yatırımları üzerine olan ampirik çalışması, hem Keynes'in hem de Kalecki'nin stok yatırımlarıyla ilgili "stok yatırımları sabit yatırımı belirleyen benzer faktörlerin yanında, finansmanın mevcudiyetindeki ve cari stoklarla ilgili satışların beklentilerindeki çok kısa dönem hareketlerden de etkilenmekte olduğu" görüşünü desteklemektedir.¹¹⁹

Burada, bazı Post Keynesyenlerin Keynes'in "ekonomik moral"¹²⁰ olarak adlandırdığı kavramının yatırım harcama düzeyi üzerindeki önemli etkisini bir yere kadar kabul ettiklerinin de belirtilmesi gerekir. Bu gruptaki ekonomistlere göre, ekonomik moral kavramı, yatırımı belirsizlik altında aşırı şekilde yöneticinin subjektif reaksiyonlarına dayalı yapmaktadır ve bu yüzden, yatırımın objektif belirleyicileri düşük tahmin edilmektedir. Bu gruptakilere göre, Kalecki'nin yatırım açıklamaları daha çok objektif faktörlere dayanmaktadır. Ancak, dikkat edilmelidir ki, Kalecki de, psikolojik konuların yatırım faaliyetini etkileyebileceğini kabul etmektedir.¹²¹

¹¹⁸ Steven M. Fazzari ve Tracy Mott, "The Investment Theories of Kalecki and Keynes: an Empirical Study of Firm Data, 1970-1982", *Journal of Post Keynesian Economics*, 9, 2, (Winter 1986-7), s. 171-87.

¹¹⁹ Mott, *a.g.e.*, 2003, s. 208.

¹²⁰ Halil Seyidoğlu, *Ekonomi ve İşletmecilik Terimleri: İngilizce-Türkçe*, (İstanbul: Güzem Can Yayınları:15, 1999), sözlüğünde "animal spirits"i bu şekilde açıklamıştır.

¹²¹ Mott, *a.g.e.*, 2003, s. 209.

4.3. Post Keynesyen Ekonomide Gelir Dağılımı

Post Keynesyen analizde, yatırım harcamaları gelir dağılımıyla da ilişkilendirilmiştir. Post Keynesyen ekonominin gelir dağılımı yaklaşımında, hareket noktası olarak Keynes'in hasıla ve istihdam teorisinin "hasılanın ve istihdamın düzeyi bütünüyle yatırım miktarına bağlıdır" temel önermesini almıştır. Post Keynesyenler, Keynes'in bu önermesini genişleterek, yatırımların sadece hasılanın ve istihdamın temel belirleyicisi olmadığını, aynı zamanda, ücretler ve karlar arasındaki milli gelir dağılımının da temel belirleyicisi olduğunu ifade etmişlerdir.¹²² Yatırımın, gelir dağılımı üzerindeki önemine ilişkin olarak Pasinetti, yatırım oranı üzerindeki kontrolün, gelir dağılımı üzerindeki kontrolü ifade ettiğini göstermiştir.¹²³

Keynes, Genel Teorisinde dağılım sorunuyla tam olarak ilgilenmemiştir. Bunun yerine, gelir dağılımının, istihdam düzeyi ve özellikle toplam talep düzeyi ve kompozisyonu üzerine etkileri ile ilgili birtakım önermelerde bulunmuştur.¹²⁴ Keynes, gelir dağılımına, "Genel Teori"den daha çok "A Treatise on Money" adlı eserinde yer vermiştir. Post Keynesyen gelir dağılımı üzerine en büyük etkiyi, Michal Kalecki yapmıştır. Kalecki çalışmalarında, yatırım, fiyatlar ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiler üzerinde durmuştur. Kalecki'nin modeli iki sınıflı (işçiler ve kapitalistler) üretim modelidir.¹²⁵ Kalecki'nin modelinde, "işçiler kazandıklarını harcarlar, kapitalistler de harcadıklarını kazanırlar". İşçiler bütün ücret gelirleri ile tüketim harcaması yapmaktadır ve marjinal tasarruf eğilimleri sıfırdır. Diğer bir ifadeyle, işçiler tasarruf yapmamaktadır. Buna karşın, kapitalistler, gelirlerinin bir kısmını tüketime, bir kısmını da tasarrufa ayırmaktadırlar ve aynı zamanda da yatırımcıdırlar. Bu modelde milli gelir Y , Keynes'te olduğu gibi şu şekildedir:¹²⁶

$$Y = P + W \quad (6)$$

¹²² Jan A. Kregel, "Income Distribution", (Ed. Alfred S. Eichner, **A Guide to Post-Keynesian Economics**, New York: M. E. Sharpe, 1979), s. 46.

¹²³ Arestis, **a.g.e.**, 1997, s. 17.

¹²⁴ Kregel, **a.g.e.**, 1979, s. 46.

¹²⁵ Yılmaz Akyüz, **Sermaye, Bölüşüm, Büyüme**, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No. 400, 1977), s. 232.

¹²⁶ Kalecki, **a.g.e.**, 1971, s. 36.

Burada, P , kapitalistlerin geliri olan toplam gayrisafi karları; W de, işçilerin geliri olan ücret ödemelerini göstermektedir. Milli gelir, karlar ve ücretlerin toplamından oluşmaktadır ve Eşitlik (6) milli gelirin ücret geliri ve kar geliri şeklinde ikiye bölündüğünü ifade eder. Milli gelir, Y , aynı zamanda harcamalar yönünden de şu şekilde yazılabilir:

$$Y = C_w + C_c + I \quad (7)$$

C_w , işçilerin tüketim harcamalarını; C_c , kapitalistlerin tüketim harcamalarını ve I da, yatırımları göstermektedir. Buradan da,

$$C_w = W \quad (8)$$

ve

$$P = C_c + I \quad (9)$$

elde edilir. (8) nolu eşitlik, işçilerin elde ettikleri gelirlerinin tamamını tüketime harcadıklarını; (9) nolu eşitlik ise, işçiler bütün kazandıklarını harcadıkları için, toplam gayrisafi kar P 'nin, kapitalistlerin tüketimi C_c artı yatırım I 'nin toplamına eşit olması gerektiğini göstermektedir. Daha açık bir ifadeyle, kapitalistlerin karları, yatırımlarla kapitalistlerin tüketim harcamalarının toplamına eşittir. Eğer, kapitalistlerin tüketim yapmadıkları varsayılsaydı; bu durumda karlar ile yatırımlar eşitlenecekti: $P = I$.

Eşitlik (9)'dan görüldüğü üzere, toplam gayrisafi kar P , yatırım oranı I ve kapitalistlerin tüketim eğilimi tarafından belirlenir. Ayrıca, temel koşullardaki bazı değişiklikler gayrisafi karın belirleyicilerinden biri olan yatırım oranını hemen değiştirmez. Çünkü, bu yatırım önceden verilen yatırım kararlarının bir sonucu olup, tamamlanması için kısa olmayan belirli bir sürenin geçmesi gerekir. Bunun yanında, kapitalistlerin tüketim eğilimleri, gelirdeki değişme beklentilerine karşı duyarsızdır. Sadece, gelirdeki gerçek değişme (azalma veya artma), kapitalistlerin yaşam standardında değişikliğe neden olur. Dolayısıyla, gayrisafi kar, $P = C_c + I$, temel koşulların değişmesiyle sadece belirli bir gecikme ile değişebilir. Fakat, bu süre, kısa bir süre değildir. Bu süre içinde de yatırım değişmeden kalacaktır.

Kalecki'nin bu modeli çerçevesinde, kapitalistler milli gelirden kar olarak aldıkları payı, yatırıma harcadıkları miktarı artırarak, artırabilirler. Daha yüksek yatırım düzeyi toplam hasıla da bir artış yaratacaktır. Öte yandan, kapitalistler yatırım yapmaktan ziyade, karlarını daha yüksek yaşam seviyesi için harcasalar bile, kar gelirlerinde bir azalma olmayacaktır. Kapitalistlerin geliri olan kar P , bu açıdan, nasıl harcanacağından bağımsızdır.¹²⁷ Burada, yatırımların gelir yaratıcı rolü ve dağılımdaki etkisi nedeniyle; gelir dağılımı ile büyüme arasındaki ilişki de görülmektedir.

Gelir dağılımı üzerine Sraffa, Ricardo'nun artık kavramını benimseyerek, onun çözmediği artığın dağılımı sorunu üzerinde durmuştur. Sraffa, artığın dağılımının iki yoldan biri ile belirleneceğini ifade etmiştir. Birincisi, Ricardo'nun da varsaydığı gibi, işçiler sadece en az geçimlerini sağlayacak bir asgari ücret alacaklar. Böyle bir durumda, biriken bütün artık, kar biçiminde, kapitalist sınıfa gidecektir. İkinci olarak ise, artığın bir kısmının, asgari ücreti aşan miktarda ücret biçiminde işçilere dağıtıldığı varsayılmaktadır. İkinci durumda, artık miktarındaki herhangi bir artış, kapitalistlerin karları pahasına işçilere daha yüksek bir reel ücret olarak gidecektir. Böylece, ücretler ve karlar arasındaki artığın dağılımındaki değişiklikler, çeşitli endüstrilerdeki üretim araçlarının ve emek oranının eşitsizliğinden dolayı, nispi fiyatlardaki değişiklikler anlamına gelir. Böylece, fiyatlar, üretimin teknolojik koşulları ve artığın ücretler ve karlar arasında dağıtıldığı durum tarafından belirlenir.¹²⁸

Kalecki ve Sraffa'nın modelleri dışında, Kaldor'un da gelir dağılımı ile ilgili "Alternative Theories of Distribution" adlı bir çalışması vardır. Çalışmasında, karların (kapitalistlerin) tasarruf eğiliminin, s_p , ücretlerin (işçilerin) tasarruf eğiliminden, s_w , büyük olduğunu ve ücretler ve karlar arasındaki ilişkiyi yatırımın belirlediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla Kaldor, yatırımın gelire olan oranındaki değişikliklerin, kar ve ücretlerin toplam gelir içindeki payları üzerinde ne gibi değişikliklere yol açacağını göstermektedir. Kaldor, ekonomide tam istihdam koşullarının geçerli hüküm sürdüğünü ve hem ücretli hem de ücret dışı gelir gruplarının her ikisinin de tasarruf eğilimlerinin

¹²⁷ Kregel, a.g.e., 1979, s. 53.

¹²⁸ Alessandro Roncaglia, "The Sraffian Contribution", (Ed. Alfred S. Eichner, **A Guide to Post-Keynesian Economics**, New York: M. E. Sharpe, 1979), s. 89-90.

sabit olduğunu varsaymaktadır.¹²⁹ Modelin başlangıç noktası, Kalecki'nin modelindeki Eşitlik (6) gibi, milli gelirin sınıflar arasındaki paylaşımıdır.¹³⁰ Tam istihdamda dengeye gelinebilmesi için planlanan tasarrufun, S , planlanan yatırıma, I , eşit olması gerekmektedir:

$$I = S \quad (10)$$

Buradan da,

$$S = S_w + S_p \quad (11)$$

olduğundan, Eşitlik (11)'de toplam tasarruf, ücret gelirinden yapılan tasarruf, S_w , ile kar gelirinden yapılan tasarrufun, S_p , toplamına eşittir. Dengedeki tasarruf miktarı, iki gelir grubundan her birinin ortalama tasarruf eğilimine bağlıdır. Ücretlilerin ortalama tasarruf eğilimi, s_w , ve kar geliri elde edenlerin ortalama tasarruf eğilimi de, s_p , olarak gösterilirse:

$$S_w = s_w x W \quad (12)$$

$$S_p = s_p x P \quad (13)$$

$$S = s_w W + s_p P \quad (14)$$

elde edilir. Eşitlik (6)'i Eşitlik (14) içinde W 'nin yerine koyarsak:

$$S = s_w Y + (s_p - s_w)P \quad (15)$$

olur. Dengede, $I = S$ olduğundan, Eşitlik (15) şu şekilde yazılabilir:

$$I = s_w Y + (s_p - s_w)P \quad (16)$$

Eşitlik (16)'deki her iki taraf Y 'ye bölünür ve yeniden düzenlenirse:

¹²⁹ Wallace C. Peterson, **Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme**, New York 1962. (Çeviren: Servet Mutlu, Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, 1976), s. 467.

¹³⁰ Nicholas Kaldor, "Alternative Theories of Distribution", **The Review of Economic Studies**, c. XXIII, (1955-56), s. 95.

$$\frac{P}{Y} = \frac{1}{(s_p - s_w)} \frac{I}{Y} - \frac{s_w}{(s_p - s_w)} \quad (17)$$

yazılabilir. Burada, $s_p > s_w$ olduğunda, yatırım-gelir oranındaki (I/Y) bir artışın, kar-gelir oranında (P/Y) bir artışa neden olacağı Eşitlik (17)'den açıkça görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, yatırımların milli gelir içindeki payının artması, kar oranının da artmasına yol açacaktır.

Klasik tasarruf fonksiyonu varsayıldığında (yani, $s_w = 0, s_p = 1$ olduğunda):

$$\frac{P}{Y} = \frac{I}{Y} \quad (18)$$

olacaktır ve Kalecki'nin sonuçlarına ulaşılabilecektir. Diğer bir ifadeyle, işçiler kazandıklarını harcamakta ($s_w = 0$); kapitalistler ise, harcadıklarını (I/Y) kazanmaktadırlar (P/Y). Dolayısıyla, karlar yatırımlara, ücretler ise tüketime eşit olmaktadır. Daha yüksek yatırım düzeylerinin sonucundaki artan oranlı ekonomik genişlemede, milli gelirden artan oranlı pay kar şeklinde kapitalistlere gidecektir.

Eğer, $s_p = 1$, varsayımı terk edilirse; diğer bir ifadeyle karlardan elde edilen gelirin bir kısmı tüketim mallarına harcanırsa, Eşitlik (17) şu hali alır:¹³¹

$$\frac{P}{Y} = \frac{1}{s_p} x \frac{I}{Y} \quad (19)$$

Bu koşullar altında, belirli bir yatırım toplam hasıla oranı için milli gelirin kar (ücret dışı) payı, kar geliri elde edenlerin marjinal tasarruf eğiliminin tersine eşit bir katsayı kadar yatırım-milli gelir oranından fazla olacaktır. Böylece, eğer kapitalist sınıf gelirin yarısını tüketim malları satın almak için kullanırsa, milli gelirden alacağı pay, $s_p = 1$ 'dekine göre iki misli daha fazla olacaktır. Eğer, kapitalistleri tüketim eğilimi 0,5'den daha fazla olursa, kar payı bununla ilişkili olarak daha fazla olacaktır. Burada,

¹³¹ Alfred S. Eichner ve J. A. Kregel, "An Essay on Post-Keynesian Theory: A New Paradigm in Economics", **Journal of Economic Literature**, (December 1975), s. 1297-8.

milli gelirin nispi paylarını belirleyen iki temel faktör vardır: Birincisi, yatırımın milli gelire oranı; ikincisi de, kar geliri elde edenlerin tüketim eğilimidir.

Kaldor'un gelir dağılımı modelinin özü, daha yüksek bir gerçek yatırım düzeyinde sürekli bir tam istihdam dengesi için zorunlu olan daha yüksek bir tasarruf hasıla oranını gerçekleştirmek için gelir dağılımında bir kaymanın gerekli olduğunu göstermesidir. Bunun yanında Kaldor'a göre, kar geliri elde edenlerin tasarruf eğilimlerinin ücret geliri elde edenlerin tasarruf eğiliminden yüksek olması, hem tüm sistemin istikrarı hem de yatırım hasıla oranı yükseldiğinde gelirdeki kar payının artması için olması zorunlu bir koşuldur.¹³²

Kaldor modelinin bir uzantısı olan Pasinetti modeli de gelir dağılımı ile ilgili olarak, işçilerin tasarruf yapmaları durumunda, kar gelirlerinin akışının kısmen işçilere gideceğini; fakat, bunun, toplam kar gelirleri miktarını değiştirmeyeceğini ifade etmiştir. Diğer bir ifadeyle Pasinetti'ye göre, toplam karlar tamamen firmanın ve hükümetin harcama kararlarına bağlıdır.

Kaldor modelinde hem işçiler hem de kapitalistler tasarruf yapmaktadır. Kapitalistler yaptıkları tasarruflar karşılığında bir kar geliri elde ettikleri halde, işçiler tasarrufları karşılığında ne bir faiz ne de bir kar geliri elde etmektedirler. Pasinetti bu durumun, işçilerin tasarruflarının kapitalistlere karşılıksız olarak aktarılması anlamına geldiğini; oysa tasarrufların, üretim araçlarının mülkiyetini sağladığını belirtmektedir. Pasinetti'nin modelinde de Kaldor'un modelindeki tasarruf fonksiyonlarının geçerli olduğu ifade edilmekte; sadece kapitalistlerin yatırım yaptıkları ve sadece kar geliri elde ettikleri ifade edilmektedir. İşçilerin tasarrufları ise onları üretim araçlarının mülkiyetine ortak etmektedir. İşçiler tasarrufları ile tahvil satın alarak kapitalistlere borç verecek veya hisse senedi satın alarak üretim araçlarının mülkiyetine sahip veya ortak olacaklardır. Eğer işçiler tahvil satın alıyorsa, bunun üzerinden elde ettikleri gelir faiz gelirdir. Kapitalistlerin, işçilere tasarrufları karşılığında ödedikleri gelir, toplam karların bir parçası olmaktadır ve böylece, işçiler hem ücret geliri hem de kar geliri elde etmektedirler. Kaldor modelinden farklı olarak bu modelde, işçilerin tasarruf

¹³² Peterson, **a.g.e.**, 1976, s. 467.

eğilimlerinin sıfır olması durumu söz konusu olmamaktadır. Dolayısıyla, işçilerin kar geliri elde etmesi için uzun dönemde net tasarruf ve birikim yapmaları gerekmektedir. Bunun yanında, modelin Kaldor modelinden ayrılan en önemli sonucu, kar oranının işçilerin tasarruf eğiliminden bağımsız olmasıdır. İşçilerin tasarruf eğilimlerinin etkilediği tek şey, toplam karların ve dolayısıyla milli gelirin sınıfsal dağılımıdır.¹³³

Post Keynesyenler içinde gelir dağılımıyla ilgili olarak diğer önemli bir katkı Sidney Weintraub'dan gelmiştir. Weintraub, "An Approach to the Theory of Income Distribution" adlı kitabında, gelirin işlevsel dağılımını, gelir ve istihdam kuramında önemli bir yere sahip olan toplam arz yoluyla çözümlenmeye çalışmıştır. Weintraub, sabit fiyatlar yerine cari fiyatlar yoluyla kurulan bir toplam arz işlevinin, gelir ve istihdam kuramıyla gelir dağılımı arasındaki bağlantıyı oluşturduğunu ifade eder. Weintraub, toplam arz eğrisini, istihdam ve çıktı düzeyi değiştikçe işlevsel gelir dağılımının nasıl değiştiğini göstermekte kullanır. Bunun yanında, toplam talep düzeyini de gelirin işlevsel dağılımına bağlamıştır.¹³⁴ Weintraub'un modelinde gelirin toplam arz (Z) ile ilişkilendirilmiş dağılımı şu şekildedir:¹³⁵

$$Z = wN + F + R \quad (20)$$

Burada; w , veri ücret oranını, N , istihdam miktarını, F , sabit ödemeler miktarını (semaye stokunun sabitliği ve analizin kısa-dönem doğası gereği sabit varsayılır) ve R , karı göstermektedir. Eşitlik (20)'deki, toplam arzın parasal hasıla yoluyla ölçülen bu üç bileşeni milli gelirin ücretler, sabit gelirler ve rant şeklinde paylaştırıldığını göstermektedir. Weintraub'a göre, kısa dönemde azalan verim ilkesinin ve parasal ücret oranının sabit kaldığı varsayımı altında gelir ve çıktı düzeyindeki bir artış, milli gelirin paylaşımı açısından büyük olasılıkla ücretlilerin ve sabit gelir elde eden kişi ve grupların aleyhinde olurken; kar elde edenlerin lehinde olacaktır. Diğer bir ifadeyle, ücret geliri elde edenler ve sabit geliri olanların milli gelir içindeki nispi payları azalacaktır.

¹³³ Akyüz, **a.g.e.**, 1977, s. 563-68.

¹³⁴ Peterson, **a.g.e.**, 1976, s. 469.

¹³⁵ Sidnew Weintraub, **An Approach to the Theory of Income Distribution**, (Second reprinting, Westport: Greenwood Press, 1977), s. 27.

Ayrıca, gelir dağılımı üzerine Weintraub ve Davidson, gelirler politikası üzerinde durmuşlardır ve onların önerileri bağlamında Eileen Appelbaum konuyu geliştirmiştir. Onlara göre, doğru gelirler politikası yoluyla enflasyon sorununa çözüm getirilecek ve böylece enflasyonun güçlü yeniden dağıtım etkilerinden yararlanılarak gelir dağılımı sorununa çözüm getirilebilecektir.¹³⁶

4.4. Post Keynesyen Ekonomide Büyüme ve Konjonktür

Post Keynesyen ekonomide büyümenin, gelir dağılımı, yatırım, fiyatlama ve sermaye birikimi ile yakın bir bağlantısı vardır. Post Keynesyen ekonomi hem uzun dönem hem de kısa dönem analizlerle ilgili olaylarla ilgilenir. Uzun dönem analiz, ekonominin uzun süreli veya trend gelişmesiyle ilgilidir. Kısa dönem analiz ise, ekonominin konjonktürel davranışını açıklamaya çalışır. Ekonomik faaliyetteki konjonktür dalgalanmaları, kapitalist ekonomilerin doğasında vardır. Konjonktür dalgalanmalarının derecesi, hükümet faaliyetlerinden ve diğer birçok faktörden etkileniyor olabilir. Kapitalist ekonomilerin konjonktürü sınırlandırması mümkün değildir. Konjonktür dalgalanmaları içsel bir olay olarak görülür ve bu yüzden kapitalist ekonomik sistemin normal fonksiyonu içinde ortaya çıkmış olarak analiz edilmek zorundadır. Dışsal şoklar ise, herhangi bir konjonktürü etkileyebilir; fakat, konjonktürün temel nedeni değildir.¹³⁷

Post Keynesyen ekonomik analiz tarihsel süreçte, zaman boyunca genişleyen bir ekonomik sistem ile ilgilenir. Bu sistem içinde büyüme dinamikleri önemli bir yere sahiptir. Post Keynesyen analizde büyüme dinamikleri Roy F. Harrod'un 1939'da *Economic Journal*'da yayınlanan "Essay in Dynamic Theory" adlı makalesindeki ve 1948'de önceki çalışmasının bir uzantısı olarak sunduğu "Towards a Dynamic Economics" adlı eserindeki, milli gelirin büyüme oranı temel eşitliğine dayanır. Harrod, bu çalışmalarında Keynes'in düşüncelerini dinamik bir oluşum içine yerleştirmeye ve geliştirmeye çalışmıştır. Harrod'a göre, Keynes'in statik analiz modelini dinamik bir duruma taşımak için, gelirin büyümekte olması gerekir. Bu, planlanan yatırımların

¹³⁶ Chick, **a.g.e.**, 1995, s. 32.

¹³⁷ Arestis, **a.g.e.**, 1997, s. 18-19.

artması ve aynı zamanda tasarrufların da onlara ayak uydurması anlamına gelmektedir. Bu açıdan, Harrod'un analizi iki davranışsal ilişkiye dayanmaktadır.¹³⁸

Birincisi, herhangi bir zaman dilimindeki net tasarruf, bu dönem içinde elde edilen gelirin sabit bir oranıdır. t dönemi için net tasarruflar S sembolü ile gösterilirse; $S_t = sY_t$ yazılır. Bu eşitlik, gerçek tasarrufun gerçek gelirin bir oranı olduğunu ifade etmektedir. Bu, gerçek ve planlanan tasarrufun ve aynı zamanda gerçek ve planlanan gelirin de eşit olduğu anlamına gelmektedir. Diğer bir ifade ile, Harrod'un analizinde, ex ante tasarruf ve ex post tasarruf eşittir. İlave olarak da, uzun dönem tasarruf fonksiyonunda ortalama ve marjinal tasarruf eğilimlerinin de eşit olduğu varsayılmaktadır. Böylece, planlanan yatırım ile tasarruf arasındaki herhangi bir farklılık, tamamen yatırımın planlanandan farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Planlanan yatırımı neyin belirlediğinin açıklanması ise, ikinci varsayımı gerektirir. Planlanmış yatırım, I , gelir düzeyindeki değişikliklere (ΔY) bağlıdır. Böylece yatırım davranışının hızlandırıcı ilkesinden bahsederek: $I_t = v(\Delta Y_t)$ yazılır. Burada, v , sermaye-hasıla oranıdır. Ayrıca, planlanan yatırım, gerçek tasarrufa eşit olduğunda şu eşitlik yazılabilir:

$$sY_t = v(\Delta Y_t) \quad (21)$$

Buradan da,

$$\frac{\Delta Y_t}{Y_t} = \frac{s}{v} \quad (22)$$

elde edilir. Harrod, gerçek büyüme oranı, G 'den, farklı olarak, uygun (gerekli) büyüme oranı (warranted rate of growth) olarak adlandırdığı G_w 'yi, $(\Delta Y_t / Y_t) = G_w$ şeklinde ifade ettiği için:

$$G_w = \frac{s}{v} \quad (23)$$

¹³⁸ Arestis, a.g.e., 1992, s. 205-06.

türetilir. Harrod'un bu ifadesine göre büyüme, tasarruf eğiliminin gerekli sermaye-hasıla katsayısına oranı olarak tanımlanabilecek bir uygun orana gidecektir. Çünkü bu oran, yatırım ve tasarrufların zaman boyunca eşit oldukları bir orandır. Diğer bir ifadeyle, üreticiler planladıkları çıktıdaki bir artışın toplam talepteki bir artışla tamamen eşleştiğini gördükleri sürece G_w sürdürülecektir.¹³⁹ G_w , girişimcileri ekonomik faaliyetin sonucu itibariyle memnun eden bir büyüme hızıdır. Uygun büyüme oranı, artan miktarda bir ex ante yatırımın artan miktarda bir ex ante tasarruf miktarına eşit olduğu bir denge durumudur. Fakat, uygun büyüme yolu istikrarsızdır. Gerçek büyüme oranının, uygun büyüme oranından herhangi bir farklılığı, ekonomiyi bu uygun büyüme oranından daha da uzaklaştıracaktır.

$G > G_w$ durumu için; $s/v_a > s/v$ olacaktır. v_a , gerçek sermaye-hasıla katsayısıdır. Bu durumda, $v_a < v$ dir; yani, gerçek sermaye hasıla katsayısı uygun sermaye hasıla katsayısından küçüktür. Bu, planlanmış (ex ante) yatırım, gerçek (ex post) yatırımdan daha büyüktür anlamına gelmektedir. Planlanmış yatırım gerçek yatırımdan büyük ise, bu durumda toplam talep toplam arzdan büyük olup, gelir ve istihdam da bir artış meydana gelecektir. Diğer bir ifadeyle, $G > G_w$ olduğu zaman, ekonomi çıktının arttığı bir durumdadır; toplam talep ise toplam arz artışından daha hızlı artmaktadır. Böyle bir durumda, gerçek yatırım sürekli olarak, planlanan yatırımın gerisinde kaldığından, ekonomi sürekli bir sermaye yetersizliği ile karşı karşıya olacaktır. Sonuçta, girişimciler ekonominin sermaye yetersizliğini gidermek için planlanan yatırımları arttırmaya çalıştıkça, gerçek büyüme oranı uygun büyüme oranından daha fazla uzaklaşacaktır.¹⁴⁰ $G < G_w$ durumu için ise; $s/v_a < s/v$ olacaktır. Bu durumda, $v_a > v$ dir; yani, gerçek sermaye hasıla katsayısı uygun sermaye hasıla katsayısından büyüktür ve planlanmış (ex ante) yatırım, gerçek (ex post) yatırımdan daha küçüktür. Dolayısıyla, aşırı kapasite ortaya çıkacaktır. Bunun sonucu olarak da ekonomide bir durgunluk ortaya çıkacaktır.

¹³⁹ Aynı, 1992, s. 207.

¹⁴⁰ Peterson, a.g.e., 1976, s. 419.

Harrod'un ifade ettiği diğer bir büyüme oranı da doğal büyüme oranıdır (G_n). Bu oran, emeğin tam istihdamı ile tutarlı, teknolojik gelişmelerden dolayı verimlilikteki artışlara izin veren bir orandır. Bu yüzden bu oran, önemli ölçüde dışsal olarak belirlenen teknik ilerleme hızına ve demografik faktörlere dayanmaktadır. Harrod'a göre, G_n ve G_w farklı faktörlere dayandıkları için ikisinin uyum sağlamasını gerektiren herhangi bir mekanizma söz konusu değildir. $G_n > G_w$ olur ise, uzun dönemde sürekli olarak artan bir işsizlik ortaya çıkacaktır.¹⁴¹ $G_n < G_w$ olursa, hızlanan enflasyonla birlikte tam istihdam başarılacaktır. Gerekli(uygun) büyüme oranının, tam istihdamı sağlayan doğal büyüme oranının üzerinde olmasını gerektirecek hiçbir ilişki yoktur. Dolayısıyla, kapitalist serbest bir piyasa ekonomisinde, bir tam istihdam dengeli büyüme yoluna doğru hiçbir otomatik eğilim söz konusu değildir. Sonuç olarak, Harrod'un büyüme durumunu açıklamak için Genel Teoriyi genişletmesi Post Keynesyen dinamik büyüme analizinin temelini oluşturmuştur.¹⁴² Harrod'a göre, ekonomik genişleme doğası gereği istikrarsızdır ve dolayısıyla büyüme, her zaman istikrarlı olmayacaktır ve ekonomi, tam istihdamı sağlayacak otomatik bir mekanizmaya sahip değildir.

Harrod'un bu temel görüşleri, Post Keynesyenler açısından ilgiyi talep ve arzın etkileşimi üzerine çekmiştir. Post Keynesyenlere göre, büyüme sonuçlarının belirlenmesinde talebin önemli bir yeri vardır. Post Keynesyenlerin talebin büyüme üzerindeki önemine karşı olarak, Neo-klasikler büyüme ve gelişmeyi arz yönlü bir süreç olarak ele alırlar. İlk jenerasyon Neo-klasik modeller, Solow'un çalışmasına dayanır. Solow'a göre, nispi fiyatlardaki değişiklikler ve faktör ikamesi ekonomiyi bir tam istihdam sabit büyüme yoluna götürecektir. Diğer bir ifadeyle, Solow, emek için sermayenin ikamesine ve gerçek, gerekli ve doğal büyüme oranları uzlaşmaya (eşitleninceye) kadar ekonominin, sermaye-emek oranını değiştirebilme yeteneği üzerinde durmuştur. Bu nedenle, Solow modelinde uzun dönem büyüme oranı, dışsal olarak alınan doğal büyüme oranıdır. Bununla birlikte, Harrod'un büyüme analizine bu yaklaşım, tasarrufun yatırımı yaratımını gerektirir. Fakat, Post Keynesyenler için

¹⁴¹ Akyüz, **a.g.e.**, 1977, s. 265.

¹⁴² Arestis, **a.g.e.**, 1992, s. 208.

yatırımın otonomluğu anahtar bir makro ekonomik gerçektir. Dolayısıyla, Solow modeli bu otonomluğu inkar ederek, arz yönü üzerine potansiyel çıktının herhangi bir genişlemesini, otomatik olarak gerçek çıktının bir genişlemesi olarak dönüştürülmesine izin verir. Böylece, ekonomide hiçbir efektif talep başarısızlığı olmayacaktır. Çünkü, toplam talep otomatik olarak toplam arza uyum sağlamak için ayarlanır. Solow modelini geliştiren ikinci kuşak Neo-klasik içsel büyüme teorilerinde de analizler çoğunlukla arz yönü üzerinden yapılmakta ve yine arzın kendi talebini yaratabileceği ifade edilmektedir. Sonuç olarak, Neo-klasik yaklaşımın tersine Post Keynesyenler, toplam talepte bazı otonomlukların olduğunu ve arzdaki artışın otomatik olarak kendi talebini yaratmayacağını ve böylece de, büyüme analizinde arz yönünün tek merkez olmadığını ifade etmektedirler.¹⁴³

Kaldor ve Pasinetti, büyümenin gelir dağılımı ile ilişkisini ortaya koyan bir teori geliştirmişlerdir. Kaldor ve Pasinetti, farklı gelir gruplarının tasarruf eğilimlerinin eşit olmadığını, kapitalistlerin işçilere göre daha yüksek bir tasarruf eğilimlerinin olduğunu varsaymışlardır ve gelir dağılımındaki değişikliklerin toplam tasarrufta ve toplam talepte değişiklikler meydana getirdiğini ve böylece de bu gelir dağılımının ekonomiyi sabit bir büyümeye yönlendirdiğini ifade etmişlerdir. Her ikisi de, kar oranı, büyüme ile kapitalistlerin tasarruf eğilimlerine bağlıdır diyerek büyüme ile kar oranı arasında bir ilişki kurmuşlardır.

Joan Robinson ise, denge dışı büyüme süreçlerini “altın çağı”¹⁴⁴ ekonomileri için gösterme yoluna gitmiştir. Robinson, yatırım ve teknik değişme ile birlikte gelir dağılımının, büyümenin önemli belirleyicileri olduğunu kabul etmektedir. Fakat, gelir dağılımındaki değişikliklerin tam istihdamı sağlayacağına inanmamaktadır. Ona göre, belirli bir zamandaki büyüme oranı, temelleri geçmişteki ekonomik, toplumsal ve teknolojik gelişmeler de atılmış bir olgudur.¹⁴⁵ Robinson, zaman boyunca genişleyen bir ekonominin sorunlarıyla ilgilenmiştir. Zamanın ve tarihin büyüme süreci üzerindeki

¹⁴³ Mark Setterfield, “Macrodynamics”, (Ed. R. Holt ve S. Pressman, **A New Guide to Post Keynesian Economics**, London: Routledge, 2001), s. 93-94.

¹⁴⁴ Robinson, Harrod’un gerekli (uygun) büyüme oranı ile doğal büyüme oranı eşitliğini “altın çağı” olarak isimlendirmiştir.

¹⁴⁵ Arestis, **a.g.e.**, 1992, s. 211.

etkisini vurgulamak için ekonomileri karşılaştırma metodunu uygulamıştır. Bir ekonominin genişlemesinin belirli değişkenlerdeki farklılıklar tarafından zaman boyunca diğer ekonomilere oranla nasıl etkilendiğini göstermiştir. Buna göre Robinson, bir ekonominin uzun dönem büyümesinin temel belirleyicilerini şu şekilde belirtmiştir: (i) başlangıç sermaye donanımı, (ii) reel ücret oranı (iii) emek gücünün büyüme oranı, ve (iv) teknik ilerleme hızı.¹⁴⁶

Robinson'un herhangi bir ekonominin devamlı olarak "altın yol"da olmayacağı yaklaşımı ve Harrod'un modeli de istikrarsız bir dengeyi vurgularken; Kaldor, zıt varsayımlar yaparak uzun dönem dengenin istikrarlı olacağını ve uzun dönemde tam istihdamın sağlanacağını ileri sürmüştür. Diğer bir ifadeyle, Kaldor'a göre, uzun dönemde sadece bir tam istihdam dengesi hüküm sürecektir.

Post Keynesyen iktisatçıların büyüme üzerine etkisi olduğunu düşündükleri diğer bir konu da, yabancı sektörden gelen talebin rolüdür. Bu literatür, dağılımsal değişkenlerin rolünü dikkate almamaktadır ve bir "kümülatif süreç" olarak büyüme analiziyle ilgilenmektedir. 1966 ve 1972 yılları arasında yazılan bir dizi eserinde Kaldor, "kümülatif nedensellik" (cumulative causation) ifadesini, ekonomilerin gerçek performansını açıklamak için kullanmıştır. Kaldor, yabancı sektörden gelen talebe, büyüme süreci hareketinin oluşumunda önemli bir rol yüklemiştir. Kaldor'a göre, ekonominin farklı sektörlerinde değişken getirilerin varlığı ve artan getirilerin başlıca sermaye malları sektöründe olması sebebiyle, çıktı ve talep kompozisyonunun, verimlilik değişim hızı üzerinde önemli bir rolü vardır. Üretken yapıdaki, yüksek yatırım toplam talep oranı ve sermaye malları sektörünün oranının yüksekliği, verimlilik değişikliklerini olumlu anlamda arttırmakta; bu da, ekonominin uluslararası performansını geliştirmekte, kümülatif süreçleri oluşturmakta ve yoğunlaştırmaktadır. Kaldor, "tüketim-yönlü" ve "ihracat-yönlü" büyüme kavramları arasında ayırım yapmaktadır. Ona göre, ihracat-yönlü büyüme, tüketim-yönlü büyümeye göre daha arzu edilen bir durumdur. Kaldor'a göre, tüketim-yönlü büyümenin, verimlilik ve uluslararası rekabet üzerinde uzun dönem negatif etkileri vardır. Çünkü, tüketim-yönlü büyüme, ekonominin üretken yapısındaki artan getirili olmayan sektörlerin ağırlığını

¹⁴⁶ Eichner ve Kregel, *a.g.e.*, 1975, s. 1295.

arttırmaktadır.¹⁴⁷ Bu ayırım Kaldor'un çalışmasına temel teşkil etmekte olup, diğer iktisatçılara da esin kaynağı olmuştur.

1975'de Robert Dixon ve Anthony Thirlwall, bazı görüşlerini biçimlendiren bir ihracat-yönlü büyüme modeli (export-led growth model) sunmuşlardır. Diğer yandan Thirlwall, 1979'da, büyümenin ödemeler bilançosu dengesi tarafından nasıl sınırlandırılmış olabileceğini gösteren dinamik bir analizi, kümülatif süreçler işlemi dikkate almadan hazırlamıştır. Ülkeler arasındaki büyüme oranlarındaki farklılıkları ve ülkelerin GDP düzeylerindeki kümülatif uzaklaşmaları açıklayan Thirlwall'ın bu çalışmasının ampirik uygulamaları 1975'deki ihracat yönlü modele göre daha çok tatminkar sonuçlar üretmiştir. Thirlwall'ın analizine göre, endüstri çıktısının yüksek büyüme oranları, verimliliğin büyüme oranının yükselmesine neden olmaktadır. Ayrıca, Thirlwall'a göre, ithalat için talebin gelir esnekliği yüksek olan ve ihracat için talebin gelir esnekliği düşük olan ülkeler, toplam talebi genişletmek için yaptıkları girişimlerde hükümetleri kısıtlayan ödemeler dengesi güçlükleri ile karşılaşır.¹⁴⁸ Daha sonra, Moreno Brid, ve McCombie ve Thirlwall 1999'da dış borcun sürekli birikiminin, ekonominin uzun dönemli genişleme hızı üzerine olan etkisini dikkate alarak Thirlwall'ın önceki analizini genişletmişlerdir.¹⁴⁹

E. J. Nell, kapitalist bir ekonomide büyümenin dönüşümsel (transformational) doğasını vurgulamıştır. Nell'e göre, büyüme sadece niceliksel artışı içermez, aynı zamanda çıktı kompozisyonundaki, ekonomik kurumların doğasındaki ve ekonomik beklentiler durumundaki niteliksel değişimi de içerir. Ekonomik genişleme, tüketici tercihlerinde, teknolojilerde ve sosyal kurumlarda dönüşümsel (ve yapısal) değişikliklere neden olarak yeni büyüme yönleri ortaya çıkacaktır. Nell, artan verimliliğin geliştirilmesindeki tarihsel piyasaların, toplumsal değişimin ve büyümenin rolünü vurgulamıştır.¹⁵⁰ Böylece, büyümenin gerçek yaşamdaki süreçlerinde, gelir düzeyi arttıkça, tüketici zevkleri değiştikçe talep yeni mallara kayacak; bu da, artan

¹⁴⁷ Carlo Panico, "Growth and Income Distribution", (Ed. John Edward King, **The Elgar Companion to Post Keynesian Economics**, Cheltenham: Edward Elgar, 2003), s. 174.

¹⁴⁸ Arestis, **a.g.e.**, 1997, s. 67.

¹⁴⁹ Panico, **a.g.e.**, 2003, s. 175.

¹⁵⁰ Steve Keen, "Growth Theory", (Ed. John Edward King, **The Elgar Companion to Post Keynesian Economics**, Cheltenham: Edward Elgar, 2003), s. 178.

talebi artan malları üretmek için kaynakların dağılımında ve yeni teknolojilerin gelişiminde bir kaymaya neden olacaktır. Tüketici zevklerindeki değişmelere ilave olarak, yeni endüstrilerin, yeni firmaların ve yeni ürünlerin artışı, yeni teknolojilerin girişini içerecektir.¹⁵¹

Post Keynesyenler büyüme konusundaki başarısızlıklarla da ilgilenmişlerdir. Özellikle, Büyük Buhran döneminde görülen başarısızlık özellikle Minsky tarafından başarılı bir şekilde açıklanmıştır. Minsky'nin geliştirdiği hipoteze göre, bir dönemin istikrarlı ekonomik büyümesi, kapitalistleri riskten kaçınma kararlarını gözden geçirmeye itecektir. Bu durum onların, genişleme (veya büyümelerini) finanse etmek için borç alımı üzerine olan istekliliklerinde bir artışa yol açacaktır. Bu da kırılganlığı arttırarak, kaçınılmaz bir şekilde finansal gerilimin ve büyüme oranında bir çöküşün olduğu bir dönemle sonuçlanacaktır. “İstikrar, istikrar bozucudur” hipotezi, büyüme oranı ile kapitalistlerin gelişimi ve dolayısıyla yatırım oranı arasında bir bağlantı sağlayarak, Post Keynesyen büyüme teorisinin Harrodcu temellerini işaret etmektedir.¹⁵²

4.5. Post Keynesyen Ekonomide Paranın Rolü

Neo-klasik teoride para nötrdür ve nominal fiyatları belirlemesi dışında önemli hiçbir rol oynamamaktadır. Para, kıt bir malın arzı tarafından veya bir “fiat”(itibari) para durumunda hükümet tarafından belirlenen, helikopterden atılmış bir şekilde dışsal bir değişken olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle bu teoride paranın asıl fonksiyonu değişim aracı olma özelliğidir. Ortodoks teoride, hükümet açık bir şekilde tamamen paranın kaynağıdır. Para otoriteleri, zorunlu rezerv oranını ve dolayısıyla rezervleri kontrol ettikleri için, para arzını da kontrol edebilirler. Yani, parasal tabanı hızlandırarak veya yavaşlatarak Merkez Bankası para arzını kontrol edebilir.¹⁵³

¹⁵¹ John Cornwall, “Macrodynamics”, (Ed. Alfred S. Eichner, **A Guide to Post Keynesian Economics**, New York: M. E. Sharpe, 1979), s. 26-27.

¹⁵² Keen, **a.g.e.**, 2003, s. 179.

¹⁵³ Pavlina R. Tcherneva, “Money: A Comparison of the Post Keynesian and Orthodox Approaches,” **Oeconomicus**, Vol. 2, (Spring, 2001), s. 44.

Ortodoks neo-klasik ekonominin paraya bu yaklaşımına, Post Keynesyenler alternatif bir yaklaşım getirmişlerdir. Keynes'in ve Post Keynesyenlerin ekonomik analizlerinde para nötr değildir ve tarihsel zaman bağlamında ve belirsiz bir geleceğin varlığı altındaki kapitalist ekonomilerde hem kısa hem de uzun dönemde paranın önemli bir rolü vardır.¹⁵⁴ Post Keynesyenlere göre, para belirsizlik altında şimdiki zaman ile gelecek arasında bağlantı sağlayan bir araçtır. Post Keynesyenler, kapitalist bir ekonomide üretimin finanse edilmesinde paranın önemli bir yeri olduğunu ifade ederler. Üretim zaman alır ve belirli bir üretim sürecini üstlenen kapitalistin, başlangıçtaki üretim araçlarını satın alması ile satış gelirin nihai olarak gerçekleşmesi arasındaki boşluğu doldurmak için finansmana ihtiyacı vardır. Bu, parasal borç kontratlarının; diğer bir ifade ile, paranın ekonomik süreç içindeki varlığını göstermektedir. Dolayısıyla, Post Keynesyenlere göre para, neo-klasik teorinin ifade ettiği gibi dışsal değil, kurumsal gelişmelerle birlikte ekonomik sistemin bir parçası olarak içseldir.

Para arzının içselliği ile ilgili olarak Keynes, miktar teorisinin geçerliliğini sorguladığı "Treatise on Money" adlı çalışmasında, para arzının artan döner sermaye ihtiyaçlarını karşılamak için banka kredi talebi tarafından belirlendiğini ifade etmektedir. Keynes'e göre, girişimcilerin iktisadi bir faaliyette bulunabilmesi iki koşula bağlıdır. Birincisi, kar bekleyişlerinin olumlu olmasıdır. İkincisi ise, projelerin gerçekleştirilmesi için girişimcilerin ihtiyaç duyacakları finansmanı elde etmeleri gerekir. Bu amaçla bankaların, eksik istihdam durumunda üretim faktörlerinin istihdam edilmesi için, endüstriyel dolaşıma ek para sağlamaları gerekmektedir. Keynes'e göre bu da, bankalardaki kullanılmamış açık hesap kolaylıkları vasıtasıyla olabilecektir ve böylece planlanmış faaliyetler bankacılık sistemi üzerinde ek bir baskıya yol açmayacaktır. Sonuç olarak Keynes, para arzının kredi talebine bağlı olduğunu ileri sürerek, para arzının içselliğinin önemini vurgulamaktadır.¹⁵⁵

Post Keynesyenler, geleneksel para teorilerinde mal para ekonomileri ile kredili işlemlerin olduğu para ekonomileri arasında ayırım yapılmamış olmasını eleştirirler. Çünkü, mal para veya itibari (fiat) para ekonomilerine uygulanabilecek mevduattan

¹⁵⁴ Allin Cottrell, "Post Keynesian Monetary Economics", **Cambridge Journal of Economics**, 18:6, (1994), s. 589.

¹⁵⁵ Işık, **a.g.e.**, 2004, s. 68-69.

kredilere doğru olan nedensellik ilişkisi, kredili işlemlerin olduğu para ekonomilerinde geçerli değildir. Kredili işlemlerin olduğu para ekonomilerinde para arzındaki değişimler özel kesimin harcama yapma kararının bir sonucu olarak bankalardan borçlanmalarıyla ortaya çıkar. Dolayısıyla, bankacılık sistemindeki para yaratma süreci, banka kredi talebi tarafından belirlenmektedir. Post Keynesyenler, kredilerden mevduatlara giden bu nedensellik ilişkisini genel olarak bankalar ile borç alanlar arasındaki önceden yasal olarak belirlenmiş kredi limitlerine dayandırmaktadırlar. Bu bakımdan, para arzı, önceden belirlenmiş kredi limitleri içinde, banka kredi talebi tarafından belirlenirken; banka kredi talebi de Keynes'in ifade ettiği gibi, firmaların döner sermaye finansman ihtiyacı tarafından belirlenmektedir. Post Keynesyenlere göre, bu süreç içinde para otoritesinin temel görevi, finansal sistemin istikrarını sağlamak; yani, nihai borç veren olma rolünü yerine getirmektir.¹⁵⁶

Robert Pollin, gelişen Post Keynesyen ekonomi literatüründe, para arzının içselliği ile ilgili iki farklı teorinin ortaya çıktığını ifade etmektedir. Pollin'e göre, her iki yaklaşım da genel bir başlangıç noktasını paylaşır: para arzı büyüme oranı ve daha da önemlisi, kredi ediniminin esas olarak finansal piyasalardaki talep baskıları tarafından belirlendiği düşüncesidir. Pollin, her iki yaklaşımın da Alan Holmes'in 1969'daki bir yazısındaki "gerçek dünyada, bankalar süreç içinde kredi verirler, mevduat yaratırlar ve daha sonra rezerv ararlar" değerlendirmesini kabul ettiğini; farklılığın ise, "daha sonra rezerv ararlar" sürecinin açıklamasında yattığını belirtir. Diğer bir ifadeyle farklılık, bankalar (ve diğer aracı kurumların) süreç içinde daha çok kredi verip, mevduat yarattıktan sonra, gerekli olan ek rezervleri nasıl ve nereden elde ettikleri hususundadır. Bu bakımdan Pollin bu iki perspektifi, uyumlaştırıcı para arzı içselliği teorisi (tam içsellik teorisi)¹⁵⁷ ve yapısal içsellik teorisi olarak ikiye ayırmıştır.¹⁵⁸ İki yaklaşım temel olarak faiz oranlarının nasıl belirlendiği üzerinde farklılaşmaktadır. Tam içsellik yaklaşımına göre faiz oranları Merkez Bankası

¹⁵⁶ Aynı. s. 33-36.

¹⁵⁷ Bu yaklaşımı; Işık, "Tam İçsellik Yaklaşımı" olarak; Togay "Uyumlaştırıcı" (1994; 2001) ve "tam içsellik" yaklaşımı (2001) olarak isimlendirirken; Günel (2001) "Uyum Sağlayıcı İçsellik teorisi" olarak isimlendirmiştir.

¹⁵⁸ Robert Pollin, "Two Theories Of Money Supply Endogeneity: Some Empirical Evidence", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 13, No, 3, (Spring 1991), s. 367-68.

tarafından dışsal olarak belirlenirken; yapısal içsellik yaklaşımına göre, para arzı gibi faiz oranları da ekonomide içsel olarak belirlenir.

Pollin, para arzına tam içsellik yaklaşımının başlıca temsilcileri olarak Kaldor, Moore, Lavoie, ve Weintraub'ı saymıştır. Bu görüşü savunan Post Keynesyenlere göre, kredi arzının üretim yasalarına bağlı olmaması nedeniyle, kredi arzını aşan kredi talebi faiz oranlarını yükseltmez. Diğer bir ifadeyle, finansal sektörde banka kredi faiz oranlarına denge piyasa yaklaşımı uygulanamaz. Bu açıdan Kaldor, “herhangi bir zamanda veya bütün zamanlarda faiz oranlarının merkez bankası tarafından, para stokunun ise, kredi talebi tarafından belirleneceğini” ifade etmektedir. Yani, para arzı içsel ve talep yönlü iken, faiz oranı dışsal olarak merkez bankası tarafından belirlenmektedir.¹⁵⁹ Moore ve Kaldor'a göre, kredili işlemlerin olduğu para ekonomilerinde merkez bankasının finansal istikrarı sağlama yükümlülüğü, faiz oranlarının dışsal olarak belirlenmesine neden olmaktadır. Eğer, merkez bankası bankaların rezerv taleplerini belirlediği faiz oranından kabul etmezse, nihai borç veren olma fonksiyonlarını yerine getiremeyecek ve bankacılık sistemi çökecektir; ve bu da ekonominin genelini kötü etkileyecektir. Dolayısıyla, üretim fonksiyonuna sahip olmayan kredili işlemlere yönelik para, merkez bankası tarafından finansal sistemin likiditesinin sağlanması için belirlenen sabit faiz oranı üzerine konulan kar marjıyla arz edilmektedir.¹⁶⁰

Moore'a göre, banka kredilerinin önemli bir bölümü ticari ve endüstriyel kuruluşlara verilen kredilerden oluşmaktadır. Firmaların ticari bankalara yönelik kredi talepleri, temel olarak çalışma sermayesi gereksinmelerince belirlenmektedir. Firmaların çalışma sermayesi gereksinimlerini ise, işgücü maliyetleri, hammadde maliyetleri, stok maliyetleri ve vergi maliyetleri oluşturmaktadır. Burada, işçilere yapılan nominal ücret ödemeleri çalışma sermayesi gereksinmesini belirleyen en önemli unsurdur.¹⁶¹ Bu olgu ise, kredi talebinin faiz esnekliğini düşürmektedir. Reel sektörün

¹⁵⁹ Stephen Rousseas, **Post Keynesian Monetary Economics**, (Third edition, London: Macmillan Press, 1998), s. 99.

¹⁶⁰ Işık, **a.g.e.**, 2004, s. 159-60.

¹⁶¹ Selahattin Togay, “Post-Keynesyen Teoride Para Arzının İçselliği”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt:5, Sayı:13, (1994), s. 55-56.

işleyişi kredi taleplerinin niteliğini şekillendirmektedir. Kar maksimizasyonu amacına yönelik olarak bankalar perakende fon piyasasında fiyat belirleyici miktar alıcı davranarak, kendilerine yönelik tüm kredi taleplerini karşılamaktadır. Bu davranış biçimi, bankaların kredi hacmini reel sektörün insiyatifi ile belirlenir hale getirir; diğer bir ifadeyle, kredi hacmini bankaların kontrolünden çıkarır. Bankaların marjinal fon maliyeti ise, fiyat alıcı-miktar belirleyici oldukları toptan fon piyasalarında oluşmaktadır. Bankalar ilk önce kredi verip daha sonra rezerv temin etme davranışını uygularken, Merkez Bankası açık piyasa işlemleri yoluyla banka rezervlerini kısıtlarsa, bankalar iskonto penceresine yönelirler. Merkez bankasının bankalara iskonto penceresi yoluyla da rezerv vermemesi durumunda bankalar toptan fon piyasalarına yönelecek ve ekonomide genel olarak faiz oranları yükselecektir. Oysa ki, Merkez bankasının temel rolü piyasa faiz oranlarındaki büyük ölçekli dalgalanmaların ortaya çıkmasını önlemektir. Bu nedenle, dışsal olarak belirlediği kısa vadeli faiz oranında bankaların tüm rezerv taleplerini karşılar. Eğer, merkez bankası, bankaların rezerv taleplerini karşılamazsa, reel üretim hacminin sürekli artışını sağlayacak bir toplam talep düzeyinin oluşması da olası olmayacaktır.¹⁶² Bu açıklamalarıyla beraber Moore, para arzının belirli bir faiz oranında yatay olduğunu ifade eder. Bu açıdan da Moore ve diğer tam içsellik savunan iktisatçılar “yataycılar (horizontalists)” olarak anılmaktadır. Burada belirtilmesi gereken bir nokta, faiz oranlarının merkez bankası tarafından politika aracı olarak değiştirilebileceğidir.¹⁶³

Tam içsellik yaklaşımında para arzının içsellik nominal ücretlerin artış oranı ile ilişkilendirilirken, yapısalcı içsellik yaklaşımında para arzını içsel hale getiren olgu faiz oranlarının artışıdır.¹⁶⁴ Bu yaklaşıma başlıca katkıda bulunanlar arasında Hyman Minsky, Stephan Rousseas, Paul Davidson ve James Early sayılabilir.

Tam içsellik yaklaşımının tersine, yapısalcı içsellik yaklaşımına göre ekonomide kredi talebi arttıkça faiz oranları yükselir. Yani, bankalar perakende piyasalarda

¹⁶² Selahattin Togay, “Kasım 2000 Krizine Teorik Yaklaşım: Para Arzının İçsellik ve Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi Üzerine Bir Not”, **İktisat-İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı: 182, (Mayıs 2001), s. 70-71.

¹⁶³ Basil J. Moore, “Endogenous Money: Concluding Comments”, **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. X, No. 3, (Spring 1988), s. 398.

¹⁶⁴ Togay, **a.g.e.**, 2001, s. 71.

belirledikleri faiz oranından kendilerine yönelik tüm kredi taleplerini karşılayamazlar. Çünkü, finansal yenilik sürecinde, para benzerlerinin hacmindeki artışla birlikte, ekonominin toplam likiditesi içinde itibari paranın payı giderek azalır. Dolayısıyla, ekonomik birimler likiditelerini artırmak için para talebinde bulunurlar. Bankalar, genişleme dönemlerinde bir süre faiz oranlarını arttırmadan para talebini karşılayabilirler. Ancak, Merkez Bankası para arzı hedefleri doğrultusunda bankalara karşı miktar kısıtlamasında bulunabilir. Bu, faiz oranlarının yükselmesine ve bankaların rezerv yetersizliği ile karşılaşmalarına neden olur. Burada, bankaların kendi borçlarını büyüme davranışları ve borç yönetimi ile toptan fon piyasasından fon bulabilme olanaklarının karşılıklı etkileşimi önem kazanır. Merkez bankasının bankalara yönelik miktar kısıtlamaları uyguladığı dikkate alındığında, bu bağlamda, Wray, bankalar toptan fon piyasalarında fiyat alıcı-miktar belirleyici olsalar bile, tüm bankaların bu piyasalardan aynı faiz oranından fon elde edemeyeceklerini ifade etmektedir. Eğer, bankalar büyüme yoluna giderlerse toptan fon piyasalarından katlandıkları maliyet artacaktır. Bu da, kredi faiz oranlarının artması sonucunu doğuracaktır. Faiz oranlarının artışı finansal yeniliklerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bütün bunlar, bir yandan merkez bankasının finansal istikrarı sağlamak için finansal sisteme müdahalesini zorunlu kılarken; diğer yandan, Merkez Bankasının faiz oranlarını dışsal olarak belirleme gücünü azaltmaktadır ve böylece de, faiz oranı içsel hale gelmektedir.¹⁶⁵

Özetle, yapısal içsellik yaklaşımına göre, merkez bankası finansal piyasalara tam olarak rezerv temin etmemekte ve böylece de banka ve aracı kuruluşlar, bir pasif yönetimi uygulamaktadırlar. Bu bağlamda, yapısal içsellik yaklaşımından şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Veri bir kurumsal ortam ve miktar kısıtlaması durumunda faiz haddi üzerinde yukarıya doğru bir baskı finansal yeniliklere neden olacak ve finansal piyasaların yeterli rezerv sağlayamaması durumunda da finansal piyasalarda artan bir istikrarsızlık ortaya çıkacaktır.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Aynı, s. 73.

¹⁶⁶ Mehmet Günal, “Kasım 2000 Krizine Teorik Yaklaşım: Para Arzının İçselliği ve Minsky’nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi”, **İktisat-İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı:180, (Mart 2001), s. 44.

İKİNCİ BÖLÜM

POST KEYNESYEN İSTİHDAM ANALİZİ

Post Keynesyen istihdam analizinin açıklandığı bu bölümde, ilk olarak Post Keynesyenlerin emek piyasasına bakışları ve emek piyasasının yapısı belirtilecektir. Post Keynesyen istihdam analizi Keynes ve Kalecki'ye ve onların efektif talep analizlerine dayandığı için, bu bölümün kalan kısmında Keynes'in toplam arz-toplam talep analizi, Keynes'in tam rekabetçi esnek fiyat modeli ve Kalecki'ye dayanan Post Keynesyen istihdam modeli açıklanacaktır.

1. POST KEYNESYEN EMEK PİYASASININ ÖZELLİKLERİ

Geleneksel emek talebi analizi, firmanın üç temel varsayımdan hareket ettiğini ortaya koymaktadır. Birincisi, kısa dönem bile olsa, firmalar her zaman karlarını maksimize etmek için hareket ederler. İkincisi, firmalar herhangi bir oranda emek ve sermayeyi birleştirmektedir; ayrıca, sermaye ve emeğin nispi fiyatlarındaki değişikliklere bağlı olarak sermaye-emek oranını değiştirebilmektedirler. Üçüncü olarak, firmaların, emek piyasasında ve üretimin diğer faktörlerinde fiyat alıcıları olduğu varsayılır ve bu nedenle, firmalar ücret oranlarını da veriymiş gibi kabul ederler. Bu koşullar altında firmanın emek talebi, diğer bir ifadeyle emeğin kiralınması, istihdam edilen son işçinin ürettiği ürünün değerinin ona ödenmesi gereken parasal ücrete eşit olduğu yere kadar olur. Böylece, firmanın emek talebi, istihdam edilen son işçinin üretime katkısına bağlıdır; bu da emeğin marjinal ürününü yansıtmaktadır.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Eileen Appelbaum, "The Labor Market", (Ed. Alfred S. Eichner, **A Guide to Post-Keynesian Economics**, New York: M. E. Sharpe, 1979), s. 101.

Geleneksel neo-klasik emek arzı analizi ise şu varsayımlara dayanmaktadır: İş, işçinin bedelini ödemek zorunda olduğu bir özveriyi temsil etmektedir. Burada, bireyin (veya hanehalkının) refahı, boş zaman saatleri ve gelirin satın alma gücü ile ilişkilidir. Bu şekilde, her bir işçi (veya hanehalkı) kendi refahını artırmaya çalışmaktadır. Veri başlangıç servet oluşumu, parasal ücret oranı ve fiyat düzeyinde işçiler, boş zaman ile elde edilebilecek satın alma gücü arasında çeşitli kombinasyonlar oluşturacaklardır. Bu şekilde her bir işçi refahını maksimize edecek olan emek saatleri sayısını, arz etmek üzere seçecektir. Bu nedenle, bireyin emek arz kararı, parasal ücretlere ve fiyat düzeyine bağlıdır. Eğer işçiler, fiyat düzeyindeki değişikliklerin satınalma gücü üzerindeki etkisini hemen ölçerlerse; bireyin arz ettiği emek saatleri, parasal ücretin fiyat düzeyine oranının, yani reel ücretin, artan bir fonksiyonu olacaktır. Arz edilen toplam emek miktarı ise, her bir bireysel emek arz eğrisinin toplanmasıyla elde edilir ve reel ücret oranı ile pozitif bir şekilde ilişkilendirilir. Böylece, hem toplam emek talebi hem de toplam emek arzı, reel ücret oranının fonksiyonları olarak elde edilir. Dolayısıyla, istihdamın geleneksel analizinde esnek parasal ücretlerin varlığında, emek piyasasındaki arz ve talep, reel ücretleri ve istihdam düzeyini belirlemektedir.¹⁶⁸ Burada, esnek ücretler piyasa temizlenmesi mekanizmasını yerine getirecek ve emek piyasasında herhangi bir emek arz fazlası veya emek talep fazlası oluşmayacaktır; piyasa güçleri kendiliğinden tam istihdamı sağlamış olacaktır. Böylece, iradi olmayan işsizliği gidermeye yönelik olarak hiçbir hükümet politikasına gerek olmayacaktır.

Neo-klasik ekonomide fiyatların serbestçe hareket etmesi sağlandıkça piyasalar devamlı olarak temizlenecektir. Piyasaların bu kendini ayarlama özelliği herhangi diğer bir ürün piyasasında olduğu gibi, emek piyasasını da aynı şekilde biçimlendirmektedir. Eğer, emek piyasasında bir emek arz fazlası görülürse; bu durumda neo-klasik ekonomi, işsizliğin nihai nedeni olarak ücret esnekliğine olan kurumsal engelleri işaret etmektedir.¹⁶⁹

İşsizliğin ücret katılığı ile açıklanması Keynes'ten ziyade neo-klasik senteze atfedilmelidir. Bununla birlikte, ücret katılığı üzerine olan literatürde, Keynes'in

¹⁶⁸ Aynı, s. 101-102.

¹⁶⁹ Mario Seccareccia, "An Alternative to Labour-Market Orthodoxy: The Post-Keynesian/Institutionalist Policy View", *Review of Political Economy*, 3.1, (1991), s. 44.

işsizliği ücret katılığı ile açıkladığı görüşü genel kabul görmüştür. Örneğin, Akerlof ve Yellen 1986'daki editörlüğünü yaptıkları “Efficiency wage models of the Labor Market” isimli çalışmanın birinci sayfasında, Keynes ve Pigou’yu bir araya koyarak, emek piyasasının katı ücretler yüzünden temizlenmediği görüşünü onlara atfetmişlerdir. Bunun aksine, birçok Post Keynesyen emin bir şekilde, Keynes’in işsizliği açıklamasının fiyat katılığına ve özellikle de, ücret katılığına bağlı olmadığını ifade etmektedir.¹⁷⁰ Buna bağlı olarak Post Keynesyenler, katı parasal ücretlerin iradi olmayan işsizliğin nedeni olmadığını ifade etmektedirler. Post Keynesyenlere göre, istihdam ve işsizlik düzeylerinin belirlenmesinde efektif talep temel rol oynar. Dolayısıyla, işsizlik yetersiz efektif talepten kaynaklanmaktadır. Böylece, istihdam düzeyi de, doğrudan çıktı (üretim) düzeyi ile birlikte değişmektedir.

Emek piyasası üzerine Post Keynesyen düşüncenin temel görüşü, böyle bir piyasanın gerçekte olmadığına ilişkindir. Patates veya fındık gibi malların piyasasından söz edilebilirken ve aynı zamanda bunların arz ve talep eğrilerinin dengeye geldiği de ifade edilebilmesine rağmen, emek piyasası, bu ürün piyasaları gibi analiz edilemez. Dolayısıyla, emek piyasasıyla ilişkili olan fiyat veya ücret oranı herhangi bir piyasa temizleme fonksiyonunu yerine getirme konusunda başarısızdır ve emek arzı ile emek talebi de reel ücrete bağlı değildir.¹⁷¹

Emek, diğer mallardan tamamen farklıdır. Emek gücü, doğası gereği dayanıksız (ölümlü) ve stoklanamaz bir akım değişkendir. Üstelik, emek piyasası da temel olarak diğer piyasalardan farklıdır. Bu farklılığın nedeni, emek piyasasının insanlar ile ilgilenmesidir. Bu şekilde, emek gücü işçiden ayrı tutulamaz. İşçiler, işyerine sadece emek güçlerini değil, aynı zamanda geçmiş yaşantılarını ve adalet normlarını da getirmektedirler.¹⁷² Adalet ve normlar meselesi emek piyasası için temel bir meseledir. Bu normlar emeğin bütün boyutlarının içine girmektedir. Hem işçilerin göreceli (nispi) hem de ortalama ücretler düzeyinin belirlenmesinde, tümüyle arz ve talebin piyasa

¹⁷⁰ Claudio Sardoni, “Wages and Employment: A Keynesian Model”, (Ed. Roy J. Rotheim, **New Keynesian Economics / Post Keynesian Alternatives**, London: Routledge, 1998), s. 107.

¹⁷¹ John E. King, “Labor and Unemployment”, (Ed. Richard P.H. Holt ve Steven Pressman, **A New Guide to Post Keynesian Economics**, London: Routledge, 2001), s. 65; Appelbaum, **a.g.e.**, 1979, s. 100.

¹⁷² Seccareccia, **a.g.e.**, 1991, s.45.

güçlerinden ziyade, normlar ve adalet anlayışı gibi ekonomik sistemdeki diğer güçlerin oldukça önemli bir yeri vardır.¹⁷³

Post Keynesyenlere göre, emek talebi ile reel ücret arasında neo-klasik ekonominin varsaydığı gibi sürekli bir negatif ilişkinin varlığı da söz konusu değildir. Keynes ve çoğu Post Keynesyene göre, ücretler toplam talebin önemli bir unsurunu oluşturduğu için ücretlerdeki bir düşüş, işsizliğin azalmasına ve piyasa temizlenmesinin gerçekleşmesine yol açmayacaktır. Çünkü Post Keynesyenlere göre, gerçekte ücretlerdeki bir azalma, toplam talepte bir daralmaya sebep olacaktır ve bu da, ekonomik durumu daha kötüye götürecektir.¹⁷⁴ Bu bakımdan, ücretlerin ekonomi üzerinde önemli etkileri vardır. Keynes ve Post Keynesyenlere göre, kapitalist bir ekonomide, sabit bir ücret sistemi konjonktür üzerinde istikrar sağlayıcı bir rol oynar. Neo-klasik modeller, sabit ücretlerin bu istikrar sağlayıcı rolünü göz ardı etmişlerdir. Post Keynesyenler, özellikle durgunluk dönemlerinde stabil parasal ücretlerin, toplam talep üzerinde pozitif etkilerinin olduğunu ve ekonominin bu dönemler içinde daha kötüye gitmemesinde veya ekonominin durgunluktan çıkmasında önemli bir rollerinin olduğunu ifade etmektedirler. Aksine, durgunluk esnasında esnek bir ücret sistemi ise, en çok ihtiyaç duyulan tüketim talebini zayıflatmış olacak ve buna bağlı olarak yatırım yapacak girişimcileri de cesaretsiz kılarak, istihdamda da artış yönünde bir etki yaratmayacaktır.¹⁷⁵

Neo-klasik ekonomide, emek piyasası kapsamında emek fiyatını gösteren ücretlerin belirlenmesindeki temel ilişki olarak varsayılan arz ve talep kesişimi de Post Keynesyenler tarafından tamamen reddedilmektedir. Ücretlerin oluşturulduğu çeşitli mekanizmaların olduğu ifade edilmektedir. Örneğin ücretler, toplu pazarlık süreci yoluyla oluşturulmuş olabilir. Burada, emek ve sermaye arasındaki çıkarların çatışması emek piyasasındaki pazarlık sürecinin nedenini açıklamaktadır. İşçilerin parasal ücret istekleri, işçiler ve işverenler arasındaki çatışma yoluyla açıklanabilir. Bu yaklaşıma göre, işçilerin istekleri, ekonomik ve politik güçleri, parasal ücretlerin belirlenmesinde

¹⁷³ Keynes, **a.g.e.**, 1936, 14.

¹⁷⁴ Seccareccia, **a.g.e.**, 1991, s. 44-5.

¹⁷⁵ **Aym**, s. 54.

önemlidir.¹⁷⁶ Neo-klasik analizde, parasal ücretlerin reel ücretleri belirlediği varsayılmaktadır. Post Keynesyenlere göre, parasal ücretler üzerine olan pazarlık mücadelesi, emeğin reel ücretler üzerine pazarlık edebileceği anlamına gelmemelidir. Çünkü, gerçekte işçi ile işveren arasında belirlenen parasal ücretler reel ücretleri belirlememektedir.¹⁷⁷

Adrian Wood, “A Theory of Pay” (1978) isimli kitabında ücret formasyonunu belirleyen iki çeşit baskıdan söz etmektedir. Birincisi, emek piyasasında önemli bir yeri olan normatif baskılardır. Bu baskılar, gelenekler ve adalet düşüncesi ile bağlantılı baskılardır. Ücret formasyonunun belirlenmesinde; “adil bir ücret”, ödeme normları açısından nedir görüşünden doğan baskılardır. Bu baskılar işçilerin ücretlere ilişkin inançlarından ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak, emek kıtlığından ve diğer rekabetçi etkilerden meydana gelen “anomik baskılar” vardır.¹⁷⁸ Anomik baskılar, piyasa güçlerinin hakim olduğu durumdaki gibi, organizasyon içeriğinden yoksun olan baskılardır. Anomik baskıların üstün olduğu durumlarda, normatif davranış standartları ücretlerin belirlenmesi sürecinde bastırılmaktadır ve ücretler işverenlerin istediği gibi, dışsal piyasa güçleri tarafından belirlenmektedir. Örneğin, hiçbir kurumsal müdahale olmadığı için anomik baskılar, ücretlerin aşağıya doğru yönelmesini sağlayacaktır. Emek piyasaları insanlarla ilgili olduğu için, bu piyasada normatif baskılar anomik baskılara göre daha önemlidir.¹⁷⁹ Çünkü, ücretlerin belirlenmesi sadece piyasa güçlerine bırakılamaz; bunun yanında, gelenekler ve adil ücret gibi normatif değerler de önemlidir.

¹⁷⁶ Philip Arestis, “Wages and Prices in The UK: The Post Keynesian View”, **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol.8, No. 3, (Spring 1986), s. 345.

¹⁷⁷ John S. L. McCombie, “Why Cutting Real Wages Will Not Necessarily Reduce Unemployment-Keynes and The “Postulates of The Classical Economics”, **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 8, No. 2, (Winter 1985-86), s. 239.

¹⁷⁸ Philip Arestis, **a.g.e.**, 1997, s. 22.

¹⁷⁹ Marc Lavoie, **a.g.e.**, 1992, s. 218.

2. POST KEYNESYEN EMEK PİYASASI ANALİZİNDE KURUMSALCI VE RADİKAL İKTİSATÇILARIN ROLÜ

Post Keynesyen istihdam analizinin gelişiminde Amerikan kurumsalcı ekonomistlerin, özellikle emek arzı ile ilgili görüşlerinin önemli katkısı olmuştur. Emek piyasalarının Post Keynesyen analizine olan bu katkı, “ikili emek piyasası teorisi” (dual labour market theory) olarak da adlandırılan David Gordon, Michael Reich ve Richard Edwards gibi radikal ekonomistler tarafından ortaya koyulan “bölümlere ayrılmış emek piyasası teorisine” (segmented labour market theory) ve P. Doeringer ve M. Piore tarafından, 1971’de sunulan içsel emek piyasalarına (internal labor markets) verilen önemden gelmektedir.¹⁸⁰ Kurumsalcı ekonomistler ve Post Keynesyenler, işyeri davranışlarının sosyal belirleyicilerini göz ardı eden neo-klasik mikro ekonominin bireyseliğini reddederler. Neo-klasik ekonomi tarafından vurgulanan arz ve talep güçlerinin aksine, Kurumsalcı ekonominin emek piyasasına getirdiği yenilik, emek piyasasının kurumsal yapısının ve özelliklerinin gösterilmesinde oynadığı roldür. Bu görüşe göre, emek piyasası iki alt endüstriyel piyasaya ayrılmaktadır. Birinci endüstriyel sektör, işlerin iyi ücretli ve sürekli olduğu; bunun yanında, çalışanların kariyer yapma imkanlarının yüksek olduğu bir yapıya sahiptir. Bu ilk endüstriyel sektör literatürde, merkez ekonomi veya birincil endüstriyel sektör olarak adlandırılmaktadır. İkincil endüstriyel sektör veya çevre ekonomisi olarak adlandırılan ikinci sektörde ise, mevcut olan işler düşük ücretlidir ve istihdam düzeni, işçileri sömürücü bir yapıya sahiptir.¹⁸¹

Emek piyasasının ikili yapısı ile ilgili olarak merkez ekonomisi, oligopolistik yapıda fiyatların belirlendiği sektörlerle uymaktadır. Bu ekonomide daha verimli makineler kullanılarak yeterli karlar oluşturulabilmektedir.¹⁸² Dolayısıyla, merkez ekonomisi daha çok kapital yoğun üretim süreçleri ve özellikle kalifiye emek için daha istikrarlı bir talep tarafından biçimlendirilmiştir. Merkez ekonomisinde, ücretler ve verimlilik çevre ekonomisine göre daha yüksektir. Bu, çoğunlukla işçilerin uyum

¹⁸⁰ Appelbaum, **a.g.e.**, 1979, s. 112; King, **a.g.e.**, 2001, s. 66.

¹⁸¹ Arestis, **a.g.e.**, 1997, s. 24.

¹⁸² Lavoie, **a.g.e.**, 1992, s. 219.

sağlaması gereken işin özellikleri ve gereklilikleriyle ilgilidir. Dolayısıyla, bu özellik ve gereklilikler, emek sektörünün bu iki sektöründe oldukça farklıdır. Merkez sektör, teknoloji yönelimli eğitime sahip ve iş için gerekli olan özellikleri ikincil düşük ücretli sektördekilerden kuvvetli olan, oldukça kalifiye işçileri talep etmektedir. Bu nedenle, emeğin eğitim maliyetleri ve gereksinimleri merkez ekonomisi için yüksektir.

Merkez ekonomi içerisinde, iyi yapılanmış bir ücret veya maaş ölçeği ve yüksek derecede bir sendikalaşma vardır. Bu sektörde emek piyasası içseldir. Deneyime ve kıdeme çok önem verilmektedir. Çevre ekonomisinde eleman aramanın temel kaynağı piyasa iken; merkez ekonomide iş pozisyonlarındaki boş kadrolar, çoğunlukla piyasadaki ilanlardan ziyade, daha çok terfi sistemi esas alınarak doldurulmaktadır. Bu şekilde, genel istihdam değişkenliğini minimize eden istihdamın içsel dağılımı ve belirli kıdemlilik basamakları boyunca oluşturulan katı bir ücret yapısının varlığı, çoğunlukla üretimde emeği yarı-sabit bir girdiye dönüştürmekte olan teknolojik gereksinimlerin varlığı ile açıklanmaktadır. Dolayısıyla, birincil sektörde çalışan işçilerin yarı-sabit bir faktör olarak görülmesi, bu işçilerin iş güvencelerinin ikincil sektördeki göre daha fazla olduğunu da göstermektedir. Ayrıca, merkez sektör içinde geliştirilen, kıdem esaslarına dayalı bir hiyerarşik çalışma organizasyonunun varlığı, çoğunlukla daha deneyimli işçilerden firmaların ihtiyaç duyduğu sürekli bir bilgi akışını garantiye almak ve aynı zamanda iş üzerinde işçilerin daha etkili, karşılıklı bir gözetim-denetim ihtiyacını da sağlamak içindir.¹⁸³ Terfi etmenin genellikle kıdeme ve yeterliliğe (veya beceriye) bağlı olduğu bu piyasalarda ücretler, piyasa koşullarından ziyade firmanın veya endüstrinin adet ve geleneklerine göre belirlenir. Mevcut hiyerarşi içinde bir kişinin ücret düzeyi, daha alt kademelerde çalışan işçilerinden yeterince yüksek ve daha üst kademede çalışanlardan yeterince düşük belirlenerek; işgücünün firma içindeki hareketliliği teşvik edilir ve oluşturulan bu yapı içinde işgücünün daha istikrarlı olması da sağlanır.¹⁸⁴ Bu değerlere bağlı olarak, normatif güçlerin ekonominin merkezi içinde çalıştığı ifade edilebilir. Aynı zamanda, merkez ekonominin içindeki her bir organizasyon, tüm çalışanları arasındaki işbirliği içinde olma düşüncesini de geliştirmeye çalışmaktadır.

¹⁸³ Seccareccia, a.g.e., 1991, s. 46-7.

¹⁸⁴ Kemal Biçerli, **Çalışma Ekonomisi**, (Genişletilmiş üçüncü baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2005), s. 193-195.

Diğer taraftan, daha fazla rekabetçi küçük firmalardan oluşan emek piyasasının düşük ücretli (dolayısıyla emek maliyetinin daha düşük olduğu) bölümü içinde, daha çok emek yoğun faaliyetlerde uzmanlaşma vardır ve güncellenebilir teknoloji kullanma olasılığı merkez ekonomisine göre daha düşük olduğu için burada, daha az miktarda eğitim gereklidir. Kalifiye işgören gereksiniminin daha az olmasından dolayı, ikincil sektördeki işçilerin işgücü katılımına ekleyebileceği çok az özellikleri vardır. Bu sektörde, belirli bir ücret yapısı pratikte yoktur ve istihdam değişkenliği ve emek devri (iş değiştirme) yüksektir.¹⁸⁵ Bu nedenle bu ikincil sektör, hem ücretler hem de istihdamda daha büyük dalgalanmalarla karşı karşıya kalmaktadır.¹⁸⁶ Ayrıca, merkez ekonomisinde var olan sürekli kontratların yerini çevre ekonomisinde, belirli bir çalışma dönemini kapsayan sabit süreli kontratlar almaktadır. Bundan dolayı, merkez ekonominin aksine çevre ekonomisinde, çalışanlar için iş güvencesi daha azdır.¹⁸⁷

Emek piyasasının bu ikili yapısı içinde, günümüz merkez ekonomisinde mevcut boş işlere girmek için sırada bekleyen birçok üniversite mezunu ve iyi eğitilmiş genç insan vardır. Fakat, merkez ekonomisindeki boş işler, bu genç ve kalifiyeli insanların tamamını istihdam edecek büyüklükte değildir. Dolayısıyla, merkez ekonomi tarafından istihdam edilemeyen genç, eğitilmiş fakat deneyim eksikliğinden dolayı yeteri kadar kalifiye olmayan kişiler, düşük ücretlerle çevre sektörde deneyim kazanmaya çalışacaklardır. Çevredeki firmalar, düşük ücretlerle ihtiyaç duydukları kadar bu işgücüne istihdam imkanı sağlayacaklardır.

Aynı endüstri içinde bazı işler, merkez ekonomisinin içinde iken; diğerleri çevre ekonomisinin içindedir. Merkez ekonomisinin büyük firmaları bazı durumlarda işleri, sendikalaşmamış çevre firmalarına ve taşeronlara bırakabilmektedirler. Piore'ye göre, ikili emek piyasası, aynı firma içinde bile ortaya çıkabilir ve bazı işler merkeze ve diğerleri de çevreye ait olabilir. Böyle bir durumda ikincil sektörde çalışanlar, konjonktürün neden olduğu emek talebindeki dalgalanmalar karşısında daha çabuk

¹⁸⁵ Seccareccia, a.g.e., 1991, s. 46-7.

¹⁸⁶ Stephen A. Woodbury, "Power in the Labor Market: Institutional Approaches to Labor Problems, *Journal of Economic Issues*, Vol. XXI, No. 4, (1987), s.1799.

¹⁸⁷ Gilles-Saint Paul, *Dual Labor Markets: A Macroeconomic Perspective*, (London: MIT Press, 1996), s. 2, 39.

değiştirilebilmektedir. Birincil sektör için çalışanlar ise, talep dalgalanmalarına karşı ikincil sektörde çalışanlara göre daha çok korunmaktadırlar.¹⁸⁸ Çünkü, konjonktüre bağlı olan bir durgunluk esnasında, firmalar daha çok kalifiye işçilerini ellerinde tutmak isteyeceklerdir ve böylece, daha az kalifiyeliğe sahip ikincil sektördeki işten atılabilecek veya çalışma saatleri yüksek kalifiyeli işçilere göre daha çok azaltılabilecektir.¹⁸⁹

Bireyler, sosyal ve kurumsal çevreleri tarafından biçimlendirilerek, çeşitli ilişki aşamalarını içeren bir süreç tarafından işgücüne entegre edilirler. Bu süreç, aile ilişkisiyle başlar, daha sonra okulda genişler ve bireyler eninde sonunda bir işgücüne katılmış olurlar. Bireyler işgücüne, neo-klasiklerin vurguladığı gibi, sadece üretken faaliyetlerden kazanılan belirli bir ücret için katılmazlar. Bunun yanında, çalıştıkları iş, onların kalifiye, beceri kazanmalarına ve özellikle de temel toplumsal ilişkilerini sürdürmelerini ve geliştirmelerini sağlayan göreceli ekonomik özerkliklerini elde etmelerine de imkan tanır. Ayrıca, işyerindeki temel ilişkinin seçimi, diğer toplumsal ilişkilerden bağımsız değildir. Bölümlere ayrılan kariyer basamakları çoğunlukla, başlangıçta bireysel katılımcıları biçimlendiren sosyal ortama da bağlıdır. Bu nedenle, emek piyasasının arz yönünde var olan bir bireyin önceki ilişkilerinden dolayı belirli bir işe kanalize edildiği bir yerde, kurumsal düzenlemeler bireyi piyasa güçlerinden büyük oranda koruyacaktır. Bu işlerin rekabetçi olmayan iş gruplarına (yani merkeze ait işlere) ayrılmasının derecesi, çoğunlukla işin birincil emek piyasasıyla ne kadar yakın ilişkili olduğuna bağlıdır. Merkezin bu işlerinde işçilerin ikincil sektördeki işçilere göre kazandığı yüksek ücretlerden ve bu işlerin göreceli kıtlığından dolayı, merkezin mevcut işleri bireysel katılımcılar tarafından oldukça değerli görülmektedir. Öte yandan, ikincil sektördeki emek gücü tarafından birincil sektördeki işler için devamlı suretle bir talep söz konusu olmaktadır. Sonuçta, birincil sektör çok elastik bir emek arz eğrisiyle karşı karşıya olur.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Aym. s. 4, 39.

¹⁸⁹ François Nielsen ve Arthur S. “Alderson, Trends in Income Inequality in the United States”, (Ed. Ivar Berg ve Arne L. Kalleberg, **Sourcebook of Labor Markets: Evolving Structures and Processes**, New York: Kluwer Academic/Plenium Publishers, 2001), s. 363.

¹⁹⁰ Seccareccia, **a.g.e.**, 1991, s. 47-48.

Kurumcu ekonomistlerin ortaya koyduğu ve Post Keynesyen iktisatçıların da önem verdiği emek piyasasının ikili yapısını neo-klasik çerçeve içine sokma girişimlerinde olan çalışmaların¹⁹¹ olduğu da görülmektedir. Bununla birlikte, bu teoriyi ortaya çıkaran kişiler tarafından, neo-klasik yaklaşımdan ayrılış, açıkça ortaya koyulmaktadır.¹⁹²

3. EMEK PİYASASININ MİKRO DÜZEY ANALİZİ

Post Keynesyen ekonominin metodolojik yapısı emek analizine uygulandığında, özellikle neo-klasik ekonominin inandırıcı olmayan rasyonel ekonomik insan görüşünün reddedildiği görülmektedir. Post Keynesyenler, işçilerin veya yöneticilerin rasyonel olmadığını iddia etmezler. Ancak, bireysel davranış, çeşitli sınırlamalara bağlı olan açıkça belirlenmiş amaç fonksiyonunu maksimize etmek için her zaman kullanılmaz. Ergodik olmayan bir dünyada yaşadığımız için, bu koşullar altında rasyonel seçim aksiyomlarını tam olarak uygulamak mümkün değildir. Rasyonellik sınırlandırılmıştır ve bireylerin davranışında alışkanlıkların, normların, adetlerin ve geleneklerin önemli yeri vardır. İnsanlar daha iyi bir işi sadece mevcut olandan önemli derecede hoşnut olmadıklarında ararlar. Aynı şekilde işverenler de, bütün emek gücünü her işgücünün başlangıcında değerlendiremezler, derecelendiremezler yada tayin edemezler.¹⁹³

Neo-klasik analizde, emek talebi basitçe emek faktörünün marjinal hasıla ürünü iken, emek arzı boş zaman tüketimi ile diğer malların tüketimi arasındaki seçimlerin sonucudur. Post Keynesyenlere göre, firmalar tarafından ekonominin hem “çevre”de hem de “merkez”de üretim işçileri için olan talebi, firmanın üretmeyi planladığı çıktı düzeyi ile orantılıdır. Diğer bir ifadeyle emek talebi, toplam ekonomik faaliyet düzeyine bağlıdır.¹⁹⁴ Bu şekilde, Post Keynesyen emek analizinde, toplam emek talebi için temel öneme sahip olan efektif taleptir. Emegın toplam talebi, fiyat etkilerine dayanan

¹⁹¹ Bu çalışmalardan biri için bakınız: J. Bulow ve L. Summers, “A Theory of Dual Labor Markets With Application to Industrial Policy, Discrimination and Keynesian Unemployment”, **Journal of Labor Economics**, 4:1, (1986), s.376-414.

¹⁹² Saint Paul, **a.g.e.**, 1996, s. 2-3.

¹⁹³ King, **a.g.e.**, 2001, s. 66.

¹⁹⁴ Appelbaum, **a.g.e.**, 1979, s. 111.

marjinal hasılat ürünlerinin çoklu bir toplamı değildir; bundan ziyade, efektif talep ilkesine ve gelir etkilerine dayanmaktadır. Bu, emek ekonomisine Post Keynesyen yaklaşımın başlıca farklılığıdır.¹⁹⁵ Bu çalışmanın Post Keynesyen istihdam modelleri bölümünde efektif talep analizine ve ondan elde edilen emek talep eğrisine geniş olarak yer verileceği için, bundan sonraki kısımda emek arzı üzerinde durulacaktır.

Emek arzı kararları neo-klasik ekonomidekinin tersine genellikle uzun dönemlidir ve sonuçları itibariyle yüksek derecede bir belirsizliğe maruz kalmaktadır. Bunun yanında, emek arzı kararı, kendi başına geçersizdir. Çünkü, birçok iş, ya kabul et ya da terk et temeline göre teklif edilmektedir. Gelir ve boş zaman arasında yapılan değişimlerle ilgili olarak, işçilerin çalışma saatlerini değiştirebilmek için çok az veya hiçbir imkanları yoktur.¹⁹⁶ Dolayısıyla, neo-klasik analizde işçi, emek ve boş zaman arasındaki kararını hemen verebilirken, gerçekte bu süreç istediği gibi olmaz.

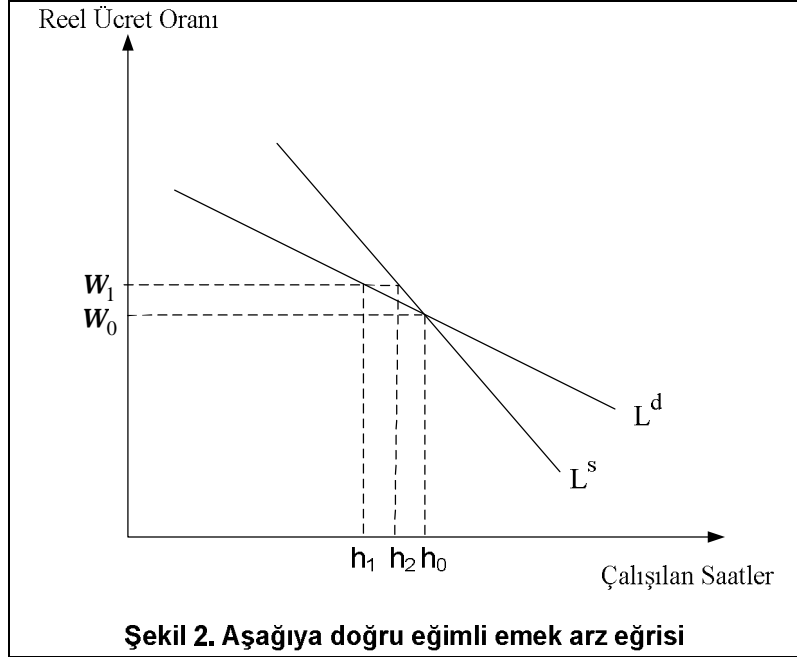
Neo-klasik ekonomistler, emek arz eğrisinin pozitif bir eğime sahip olduğunu ve ikame etkisinin gelir etkisinden üstün olduğunu ifade etmişlerdir. Birçok ampirik çalışma, reel ücret oranındaki bir değişikliğin gelir etkisinin, ikame etkisinden daha önemli olduğunu göstermiştir. Özellikle, insan faktörünün ele alındığı bir analizde, reel ücret oranı düştüğünde çalışılan saat artacaktır. Boş zamanın düşük fiyatı, insanları daha az çalışmaya veya çalışmayı durdurmaya teşvik etmesine rağmen; çok az birey veya hanehalkı reel ücretler düştükçe daha az emek arz eder. Gerçekte bireyler, düşük saatlik ücret oranından dolayı olan gelir kayıplarının telafi edilmesi için daha çok saat çalışırlar. Bütün bunların sonucu, emeğin arz eğrisi muhtemelen standart yukarıya doğru eğimli veya geriye doğru bükümlü şekle sahip olmayacaktır.¹⁹⁷ Aksine emek arz eğrisi, Şekil 2’de gösterildiği gibi, aşağıya doğru eğimli bir eğri olabilecektir.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Lavoie, **a.g.e.**, 1992, s. 219-20.

¹⁹⁶ King, **a.g.e.**, 2001, s. 68.

¹⁹⁷ John. Pencavel, “Labor Supply of Men: A Survey”, (Orley Ashenfelter ve Richard Layard **Handbook of Labor Economics**, Amsterdam, North-Holland: Vol.1, Elsevier Science, 1986), s. 67.

¹⁹⁸ Lavoie, **a.g.e.**, 1992, s. 220.

Aşağıya doğru eğimli bir emek arz eğrisi, standart talep ve arz analizi için ters bir durum değildir. Çünkü, Şekil 2 incelendiğinde; arz eğrisinin eğiminin mutlak değerinin talep eğrisininkinden daha büyük olması koşuluyla, reel ücretlerdeki denge değerinin üzerindeki herhangi bir olası artış, w_0 'dan w_1 'e, aşırı bir emek arzının görünümüne sebep olacaktır ve bundan sonra piyasa güçleri ücret oranını eski denge değerine geri getirecektir.

Keynes'de, gerçek dünyada emek arzının, reel ücretteki değişmelerle kesin olarak değişmeyeceğini; emeğin reel ücreti düşse bile bireylerin fiyat düzeyindeki her artış ile hizmetlerini geri çekecek bir pozisyonda olmadıklarını ifade etmiştir.¹⁹⁹ Bu şekilde, Post Keynesyenlere göre, emek arzı ile ilgili olarak, gelir etkileri ikame etkilerinden daha önemlidir.

Bu noktadan hareketle, emek arzının Post Keynesyen bir mikro teorisinin ana hatlarını, çizmek mümkün olabilir.²⁰⁰ Gerçek hayatta, çalışma ve tüketim kararları

¹⁹⁹ Appelbaum, a.g.e., 1979, s. 106.

²⁰⁰ Lavoie, a.g.e., 1992, s. 222.

birbirinden bağımsız değildir. Ailenin bir üyesinin istihdamı bile, birçok hanehalkı için, ailenin ihtiyaçlarının yeteri kadar gelir elde edilerek karşılanması demektir. İhtiyaçların varlığında ve pratik alternatiflerin yokluğunda; hanehalklarının reel gelirindeki düşüş, onları emek arzlarını sürdürmeye zorlamaktadır.²⁰¹ Çünkü, her ailenin veya bireyin toplumsal hiyerarşi içinde sürdürmek istediği bir pozisyonu vardır. Bundan dolayı, bireyler veya hanehalkları, toplumsal hiyerarşideki pozisyonları ile ilgili yaşam standartlarını ve alışılmış tüketim düzeylerini, fiyatlar artsa ve parasal gelirleri sabit kalsa bile, reel anlamda sürdürmek isterler. Bunun yanında, hanehalkları, ev, araba, elektronik eşyalar, vb. gibi şeyler almak için geçmişte sözleşmesel yükümlülüklerle de girmişlerdir.²⁰² Bundan dolayı, hanehalkları, normatif ve nakit akışı sebepleri için, alışılmış gelir düzeylerini sürdürmek için mecbur edilmişlerdir. Veri ücret-dışı gelir ve diğer hanehalklarının gelir düzeyinde, bir bireyin veya hanehalkının yaşam standardı, Şekil 3’de gösterildiği gibi, reel ücret oranı ve çalışılan saat sayısı tarafından tanımlanan düzlemde dikdörtgen şeklindeki bir hiperbol biçiminde gösterilebilir.²⁰³ Burada işçi, ücretindeki bir azalmaya karşı, reel gelirini yaşam standardında arzu edilen düzeye geri getirmek için gerekli olan ilave emek miktarını arz edecektir.

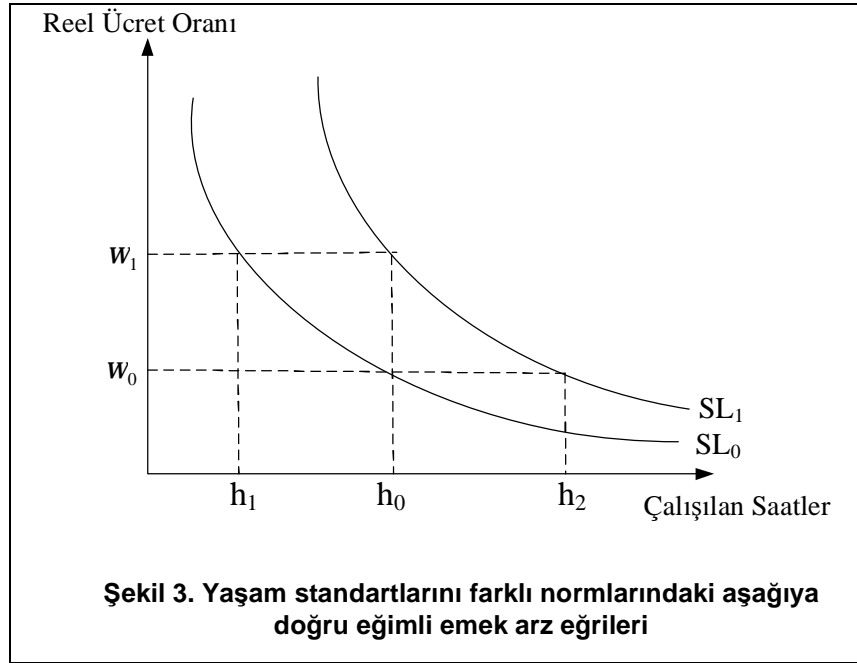
Şekil 3’de SL eğrisiyle bireylerin veya hanehalklarının veri bir ücrette çalıştıkları zaman için, yaşam standartlarına bağlı olarak toplumsal hiyerarşi veya tüketiciler hiyerarşisi içinde buldukları pozisyonları gösterilmektedir. Yaşam standardındaki herhangi bir artış, SL_0 olarak gösterilen önceki yaşam standardının üzerindeki bir hiperbol olan SL_1 ile gösterilecektir. Alışılmış yaşam standardını değiştirmeyen, reel ücret oranındaki geçici olarak düşünülen bir artış, hiperbol boyunca hareket ederek, bir işçinin teklif edilen saatlerin sayısını h_0 ’dan h_1 ’e azaltmasına neden olabilir. Reel ücret oranındaki değişikliğin sürekli bir değişiklik olduğu düşünülürse; yani, eğer işçiler, tüketiciler hiyerarşisinin daha yüksek bir mertebesinde elde edilebileceğine inanırlarsa, arzu edilen çalışma süresi aynı kalarak, birey SL_1 eğrisine

²⁰¹ Appelbaum, a.g.e., 1979, s. 112.

²⁰² Ingrid Rima, “Whatever Happened to the Concept of Involuntary Unemployment?”, **International Journal of Social Economics**, Vol. 11, No. 3-4, (1984), s. 68, 69.

²⁰³ Edward J. Nell, **Transformational Growth and Effective Demand: Economics after the Capital Critique**, (New York: New York University Press, 1992), s. 569; Gary Mongiovi, “Keynes, Sraffa And The Labour Market”, **Review of Political Economy**, 3.1, (1991), s. 39; Lavoie, 1992, a.g.e., s. 222.

kayacaktır. Bunun temel nedeni, hanehalkı daha yüksek sürekli bir gelir düzeyinin sürdürülebileceğini düşündüğünde, sözleşmesel yükümlülüklerle bağlı olarak borçlanma davranışını ve tüketim düzeyini biraz değiştirecektir. İşçi var olan sosyal normlara uydukça, daha yüksek bir yaşam standardı ve tüketim normu ile ilişkilendirilen yüksek bir reel ücret oranı, çalışılan saatlerin sayısını değiştirmeyecektir.

Kaynak: Marc Lavoie, a.g.e., 1992, s. 222 ve Nell, a.g.e., 1992, s. 569.

Şekil 3’de, eğer bir birey, referans grubun ortalama gelirinin SL_0 ’dan SL_1 ’e arttığına inanıyorsa ve bu birey kendini hala bu referans gruba ait hissediyorsa; bu durumda, tüketiciler hiyerarşisinde aynı konumda kalmak için, çalıştığı saatlerin sayısını h_0 ’dan h_2 ’ye artırmaya çalışacaktır. Bu nedenle emek arzı, hanehalkının kendini karşılaştırdığı referans grubun algılanan ücret oranına ve geçmiş yaşam standardına bağlıdır.²⁰⁴ Diğer bir ifadeyle de, hanehalkının emek arzı, mukayese edilen hanehalkının veya hanehalklarının ücret oranına, alışılmış reel tüketim standardına ve hafta (veya yıl) başına çalışılan saatlerin sayısına ilişkin olarak algılanan sosyal norma bağlıdır.²⁰⁵

²⁰⁴ Lavoie, a.g.e., 1992, s. 223.

²⁰⁵ Ingrid H. Rima, “Involuntary Unemployment and The Respecified Labor Supply Curve”, **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. VI, No. 4, (Summer 1984), s. 541.

Post Keynesyen emek arzı görüşü, Post Keynesyen tüketim yaklaşımı ile yakın ilişkilidir. Her ikisi de referans grupların ve geçmiş gelir düzeylerinin önemini vurgulamaktadır. Haftalık çalışma saatlerinin ortalama sayısı ile ilgili sosyal normu ise, neyin açıkladığını teşhis etmek zor olabilir. Bu durumda, kültürel açıklamalara da başvurulabilir. Günümüzde yüksek gelir elde edenler bile geçmişe göre daha fazla saat çalışmaktadırlar. Bu, belki de boş zaman geçirme düşüncesinin azalışı ve iş etiğinin de güçlenmesiyle birlikte olmaktadır. Çünkü, iş etiğine bağlı olarak, gelire ihtiyacı olmayanlar olsa bile, herkes çalışmak zorundadır.²⁰⁶

Neo-klasik analiz, bireylerin çalışacakları saatlerin sayısı ile ilgili bir seçime sahip olduklarını varsaymaktadır. Bu, bağımsız çalışan profesyoneller, iş adamları, serbest çalışanlar ve part-time çalışanlar için doğru olabilir. Fakat, çoğunlukla işverenler hafta başına sabit bir çalışma saatleri sayısı ve yıllık sabit sayıda bir çalışma haftası ile tam zamanlı işler önermektedirler. Açık bir şekilde emek arzı seçimi, kurumsal norm tarafından koyulan çalışılan saatlerin sayısı veya reddedilen istihdam arasındadır. Bundan dolayı, reel ücret oranındaki herhangi bir değişikliğin farklı bir karara yol açması olası değildir. Ücretlerin ve çalışılan saatlerin optimal kombinasyonunu teklif eden bazı işverenler için bazı esneklikler oluşturulabilmesine rağmen, merkez ekonomisinin birçok şirketi toplumsal olarak kabul edilen norm etrafında hareket etme eğiliminde olacaktır.

Part-time işler merkez ekonomide nadiren teklif edilmektedir. Hanehalkının aile reisinin elde ettiği yüksek ücret düzeyinde, hanehalkı alışılmış yaşam standardını sürdürdüğü için, normal iş haftasında sadece aile reisinin çalışması yeterli olabilecektir. Dolayısıyla, yüksek reel ücretlerde hanehalkı içinde, hanehalkının başlıca iki üyesinden ikincisi de hiç çalışmamayı veya tam zamanlı çalışma yerine part-time çalışmayı tercih edebilir. Bununla birlikte, özellikle, durgunluk dönemlerinde ve elde edilen gelirin düşük olması durumunda, aile reisi mevcut yaşam standardını sürdürmek için ek bir iş bulacaktır ve/veya ailenin diğer üyeleri de emek piyasasına girecektir.²⁰⁷ Bu şekilde, evli bayanların emek arzı da, hanehalkının parasal yaşam standardını sürdürmek için

²⁰⁶ Lavoie, a.g.e., 1992, s. 224.

²⁰⁷ Nell, a.g.e., 1992, s. 569.

artabilecektir. Bu durum, özellikle part-time işler aramak için sınırlandırılmış olan birçok kadının niçin çevre ekonomide iş bulunduğunu da açıklamaktadır. Diğer yandan, emek piyasasına girmenin maliyetleri hanehalkının ikinci temel üyesi için (genellikle bayanlar) çoğunlukla önem teşkil etmektedir. Yüksek bir ücret oranı, büyük olasılıkla işgücüne katılımı teşvik edecektir. Araştırmacılar, bayanların durumu için ücretler ve emek arzı arasında çoğunlukla pozitif bir ilişki bulmaktadırlar.²⁰⁸

Sonuç olarak, yaşam standartlarının bireylerin veya hanehalklarının elde ettiği gelirden önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla, işçiler veya hanehalkları yaşam standartlarındaki bir düşüşe karşı direneceklerdir ve alışılmış standartlarını sürdürmeye çalışacaklardır.²⁰⁹ Bu şekilde, göreceli yaşam standartlarıyla ilgili beklentilere kısmen bağlı olarak, toplam emek arz eğrisi, herhangi bir şekli alabilir. Emek arz eğrisinin eğimi Şekil 2'deki gibi, Post Keynesyen düşüncenin durumlarından biri olabilir ve bu da, emek piyasası analizini etkilememektedir. Dolayısıyla burada basitleştirici bir varsayım yapılarak; emek arz eğrisinin reel ücretin bir fonksiyonu olmadığı söylenebilir.^{210; 211}

4. POST KEYNESYEN TEORİDE İSTİHDAM MODELLERİNİN ANALİZİ

Post Keynesyen istihdam analizi efektif talep ilkesine dayanmaktadır. Post Keynesyen istihdam teorisine ilişkin olarak temelde iki görüş ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, efektif talep ilkesi temel alındığında Post Keynesyen istihdam analizi, Keynes yanlı ve Kalecki yanlı istihdam modellerine dayanmaktadır.

²⁰⁸ Marc Lavoie, 1992, **a.g.e.**, s. 224.

²⁰⁹ Frank Wilkinson, "Real Wages, Effective Demand and Economic Development", **Cambridge Journal of Economics**, 12:1, (March 1988), s. 186.

²¹⁰ Marc Lavoie, **a.g.e.**, 1992, s. 224-25.

²¹¹ Burada belirtilmesi gereken bir nokta, Post Keynesyen istihdam analizleriyle ilgili çeşitli çalışmalardan yola çıkarak, emek arz eğrisiyle ilgili olarak kesin bir eğimden tam olarak söz edilemeyebilir. Bu kısımda aşağıya doğru eğimli olan emek arz eğrisi dışında; çeşitli çalışmalarda, özellikle toplam düzeyde, dikey arz eğrisi ve yukarıya doğru eğimli arz eğrisi de ele alınmaktadır.

Keynes'in istihdam analizini temel alarak, Post Keynesyen literatürde iki çeşit Keynes yanlı istihdam modelinin olduğu görülmektedir. Birincisi, tam olarak Keynes'in analizi ile ilişkilendirilen, istihdamın toplam arz ve toplam talep analizidir. İstihdamı, toplam arz ve toplam talep analizi ile açıklayan Post Keynesyenlerin yanında; bir grup Post Keynesyen, Keynes'in çoğu varsayımını elde tutarak, tam rekabetçi ve azalan verimlere maruz kalan bir ekonomi için, istihdam düzeyini reel ücretler cinsinden ele alarak Keynes'in analizini açıklamaya çalışmışlardır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta: Keynes'in istihdam analizini ele alan iki model arasındaki temel farkın ücretler cinsinden ortaya çıkmasıdır. Keynes'e çoğunlukla sadık kalarak birinci grup, istihdamı nominal değerler ve nominal ücretler cinsinden incelerken; ikinci grup, Keynes'in analizini reel ücretler cinsinden inceleme çabası içine girmiştir. Bu her iki inceleme açısından da, Keynes'in istihdam analizi, Neo-klasik istihdam analizine göre daha geneldir.

Joan Robinson, Nicholas Kaldor ve Alfred Eichner'e yakın olan diğer yazarlar ise, eksik rekabet koşulları altında, maliyet-artı fiyatlar ve sabit veya sabite yakın birim direkt maliyetler ile Kalecki yanlı temellere dayanan Post Keynesyen modeli tercih etmektedirler. Bu grup, Post Keynesyen ekonomiyi, temel neo-klasik teoriyi içine alan bir girişim olmaktan ziyade, esasen neo-klasik ekonomiye daha gerçekçi bir alternatif olarak görür. Bu şekilde, Kalecki yanlı istihdam modeli, heterodoks mikro ekonomik temellere dayanan bir model²¹² olarak sunulmaktadır. Buna bağlı olarak, Kalecki yanlı Post Keynesyenler, istihdam ve reel ücretler eksenleri içerisinde efektif talep analizini kullanarak, Post Keynesyen istihdam analizinin Kalecki yanlı temellerini oluşturmaktadırlar.

4.1. İstihdamın Toplam Arz ve Toplam Talep Analizi

Bu model, Keynes'e oldukça sadık olan Post Keynesyenler tarafından, Keynes'in Genel Teorisinin üçüncü ünitesi olan "efektif talep ilkesinden" türetilmiştir. Özellikle iki önemli Post Keynesyen olan Sidney Weintraub ve Paul Davidson,

²¹² Marc Lavoie, "A Comparative Analysis of the Post-Keynesian Theory of Employment" (December 1998), http://aix1.uottawa.ca/~robinson/english/a/a_10_mexico_english.pdf (11.03.2003), s. 21.

Keynes'in toplam talep-toplam arz analizini ilgisizlikten kurtararak, önemini ortaya koymaya çalışmıştır. Weintraub, toplam talep ve arz eğrilerini çizen ilk kişidir ve Davidson, toplam talep ve arz modelinin belki de en etkili savunucusudur.²¹³ Ayrıca, literatürde bu analizi, Victoria Chick, Eugene Smolensky ve Paul Wells gibi iktisatçılar da kullanmıştır.

Neo-klasik ekonomide Say yasası altında toplam talep ve arz eğrileri aynıdır. Neo-klasik ekonomide, endüstrinin ürünleri üzerine olan toplam planlanan harcamalar her zaman tam olarak üretimin toplam maliyetine eşit olduğu için, hiçbir zaman bir efektif talep eksikliği olmayacaktır. Keynes'e göre, daha genel bir istihdam teorisi, toplam talep fonksiyonunun bileşenlerinin toplam arz fonksiyonunun bileşenleri ile aynı olması için hiçbir zorunluluğun olmadığı teoridir. Böyle bir analizde, toplam talep ve toplam arz fonksiyonlarının, $f_d(w, N)$ ve $f_z(w, N)$, birbirine uyma zorunluluğu yoktur.²¹⁴

Keynes tarafından açıklanan ve Weintraub, Davidson ve Smolensky tarafından geliştirilen toplam arz fonksiyonu, veri parasal ücret oranı, donanım stoğu, teknoloji ve rekabet (veya monopol) derecesinde, kar maksimizasyoncu girişimcilerin, emek kiralama kararlarını beklenen toplam satış hasılatı ile ilişkilendirmektedir. Toplam arz fonksiyonunu gösteren Z , doğrudan doğruya firmaların kar maksimizasyoncu kiralama fonksiyonlarını gösteren Marshall'ın mikro arz fonksiyonlarından türetilmiştir. Dolayısıyla Keynes, toplam arz fonksiyonunun özelliklerine ilişkin olarak, "temelde fiziksel arz koşullarına dayanan toplam arz fonksiyonunun, daha önce bilinmeyen çok az düşünce içerdiğini ve biçimin belki bilinmedik olabileceğini; fakat, altında yatan faktörlerin yeni olmadığını" ifade etmiştir.²¹⁵ Buna bağlı olarak, toplam arz fonksiyonu şu şekilde gösterilir:

$$Z = f_z(w, N) \quad (24)$$

²¹³ Jochen Hartwig, "Explaining the Aggregate Price Level with Keynes's Principle of Effective Demand", **Review of Social Economy**, Vol. LXIV, No. 4, (December 2006), s. 470.

²¹⁴ Paul Davidson, "There are Major Differences Between Kalecki's Theory of Employment and Keynes's General Theory of Employment Interest and Money", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 23, No. 1, (Fall 2000), s. 12.

²¹⁵ Paul Davidson, "Aggregate Supply Function", (Ed. John Eatwell, Murray Milgate ve Peter Newman, **The New Palgrave: A Dictionary of Economics**, Volume 1, London: Macmillan, 1987), s. 50-51.

Keynes, Z fonksiyonunun karşısında, genel teorisini geliştirmek ve klasik analizden farklılığını ortaya koymak için, klasik talep sınıflandırmasını genişletmiştir. Klasik talep analizinde, bütün harcamalar tek bir kategori içine alınmaktadır. Burada, bütün talep harcamaları kazanılan gelirin bir fonksiyonudur ve kazanılan gelire eşittir. Say Kanununun geçerli olduğu bir analizde toplam talep şu şekilde gösterilebilir:

$$D = f_d(w, N) \quad (25)$$

Bu talep fonksiyonu karşısında Keynes, toplam talebi gösteren D fonksiyonunu, iki çeşit harcama sınıfından oluşturmaktadır:

$$D = D_1 + D_2 = f_d(w, N) \quad (26)$$

D_1 harcaması, toplam istihdama ve gelir düzeyine (tüketim eğilimine) bağlı olan bütün harcama akımlarını göstermektedir²¹⁶; yani,

$$D_1 = f_1(w, N) \quad (27)$$

D_2 harcaması, cari gelir düzeyi ve istihdam ile ilişkilendirilmeyen, yatırım harcaması, kamu harcaması ve ihracat gibi, bütün harcamaları göstermektedir. Dolayısıyla, D_2 , şu şekilde yazılabilir:

$$D_2 \neq f(w, N) \quad (28)$$

Böylece, Klasik teori, gelire ilişkili olmayan hiçbir planlanan harcamanın olmadığı durumdur. Bu verilen fonksiyonlara bağlı olarak, Klasik teorinin, Keynes'in genel sınıflandırmasının özel bir durumu haline geldiği ifade edilebilir.²¹⁷ Çünkü, Klasik teoride:

$$D_2 = 0 \quad (29)$$

ve bu nedenle,

$$D_1 = f_1(w, N) = f_2(w, N) \text{ dir.} \quad (30)$$

²¹⁶ Keynes, **a.g.e.**, 1936, s. 28-29.

²¹⁷ Davidson, **a.g.e.**, 2000, s. 13-14.

Eşitlik (29) ve (30)'daki fonksiyonlarda, w parasal ücret, N istihdam düzeyi, ve D ve Z nominal terimlerle ölçülmüş sırasıyla, toplam talep ve toplam arz büyüklükleridir.

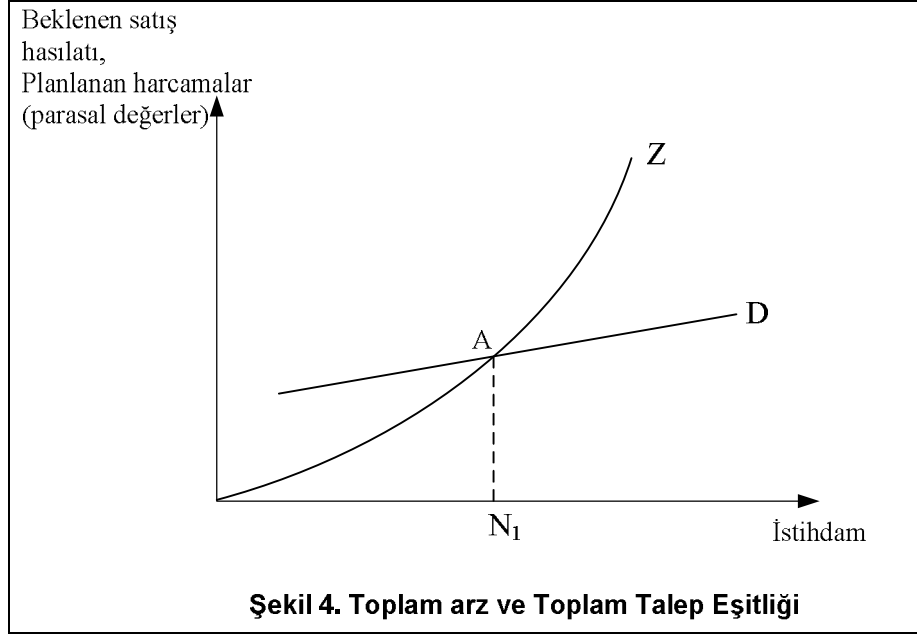
Keynes'e göre, analizinin en önemli amacı, istihdam miktarını neyin belirlediğini bulmaktır. Bu şekilde, istihdam miktarı, toplam talep fonksiyonu ile toplam arz fonksiyonunun kesiştiği noktada belirlenmektedir. Bu nokta Keynes tarafından, efektif talep noktası olarak isimlendirilmektedir ve burada, girişimcilerin kar beklentileri maksimize edilmiş olacaktır. Diğer bir ifadeyle, dengede, toplam arz toplam talebe eşittir ve parasal ücret belirlendiğinde, istihdamın denge düzeyi efektif talep noktası tarafından belirlenir. Bu nedenle, efektif talep, İstihdamın Genel Teorisinin esasını oluşturmaktadır.²¹⁸ Kapitalist sistem üzerine organize edilmiş ve efektif talep ilkesi içinde işleyen bir üretim ekonomisinde çıktı düzeyinin üreticiler tarafından belirlendiği ve bu nedenle, efektif talep ilkesinin firmaların davranış modeli dayandığı ifade edilebilir.²¹⁹ Bununla birlikte, efektif talep ilkesine dayanan toplam talep ve toplam arz analizi, literatürde ekonominin geneli açısından incelenmektedir. Şekil 4'de efektif talep düzeyi, Keynes'in toplam arz (Z) ve toplam talep (D) fonksiyonlarının kesiştiği A noktasında belirlenir. Burada, yatay eksen, emek birimini ölçen istihdam miktarıdır ve dikey eksen ise, ücret birimi olarak adlandırılan emek biriminin parasal ücreti ve beklenen satış hasılatı gibi değerleri gösteren parasal değerlerle ifade edilmektedir.²²⁰ Şekil 4'deki efektif talep noktası A , kar maksimizasyoncusu girişimcilerin satış beklentilerinin alıcılıların harcama kararlarıyla birleşmiş olduğu ürün piyasasındaki dengeyi göstermektedir. Efektif talep noktasında, Z ve D fonksiyonlarının belirleyicileri değişmeden kaldığı sürece girişimcilerin üretim, fiyatlama ve istihdam kararlarını değiştirmeleri için hiçbir sebep (içsel güç) yoktur.²²¹

²¹⁸ Keynes, **a.g.e.**, 1936, s. 25.

²¹⁹ Victoria Chick, **Macroeconomics After Keynes: A Reconsideration of the General Theory**, (Cambridge: The MIT Press, 1983), s. 62.

²²⁰ Keynes, **a.g.e.**, 1936, s. 41.

²²¹ Paul Davidson,, "Post Keynesian Employment Analysis and the Macroeconomics of OECD Unemployment", **The Economic Journal**, 108, (May 1998), s. 822.

Klasik teoriye göre, eğer parasal ücretler tam esnek olsaydı, parasal ücretlerdeki düşüş girişimcilerin daha çok işçi kiralamasına sebep olacaktı. Klasik teoride, ücret oranındaki düşüş, bütün firmaların ve endüstrilerin maliyet eğrilerinin dışarıya doğru kayması anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, ücret oranlarındaki düşüğe rağmen, endüstri talep eğrilerinin değişmeden kalacağı varsayılmaktadır. Marjinal maliyetlerdeki azalma, değişmeden kalan endüstri talep eğrileri boyunca aşağıya doğru hareket etmeye yol açacaktır. Böylece, girişimciler daha fazla işçi istihdam ettikçe hem istihdam seviyesi artacaktır hem de düşen fiyatlarla birlikte mallarına olan talep arttığı için daha fazla kar elde edebileceklerdir. Bu klasik görüşün önemli mantıksal eksikliği, bütün endüstri talep eğrilerinin değişmeden kaldığı bir durumda, bütün endüstri arz eğrilerinin eş anlı olarak kayabileceklerini varsaymasıdır. Tek bir endüstrideki arz koşullarındaki bir değişikliğin, bu endüstrinin karşı karşıya olduğu talep şedülünü değiştirmeden endüstrinin arz eğrisini değiştirebileceğini iddia etmek uygun değildir. Toplam efektif talebi sabittir varsaymadıkça; bu ifade, ekonominin bütünü için kullanılamaz.²²²

Keynes'e göre, toplam gelir ve istihdam düzeyini belirleyen ücret birimleriyle ölçülen efektif talep düzeyidir. Ücretlerdeki değişiklikler, toplam arz ve toplam talebi

²²² Davidson, a.g.e., 1994, s. 175.

etkileyebilecektir. Dolayısıyla, toplam arz ve talebe bağılı olarak efektif talep etkilenmektedir. Efektif talebin ücret değişiklikleri karşısında etkilenmesi, talep edilen emek miktarında ve üretim düzeylerinde değişiklikler yaratabilecektir. Eğer, toplam üretimi ve istihdamı belirleyen efektif talepte bir değişme olmaksızın; girişimciler, daha çok emek istihdam ederlerse, elde ettikleri gelir düzeyleri zorunlu olarak arz fiyatlarının altına düşecektir.²²³ Sonuç olarak, ücret değişiklikleri durumunda talep edilecek emek miktarı, efektif talep tarafından belirlenecektir.

4.1.1. Toplam Emek Talep Eğrisinin Elde Edilişi

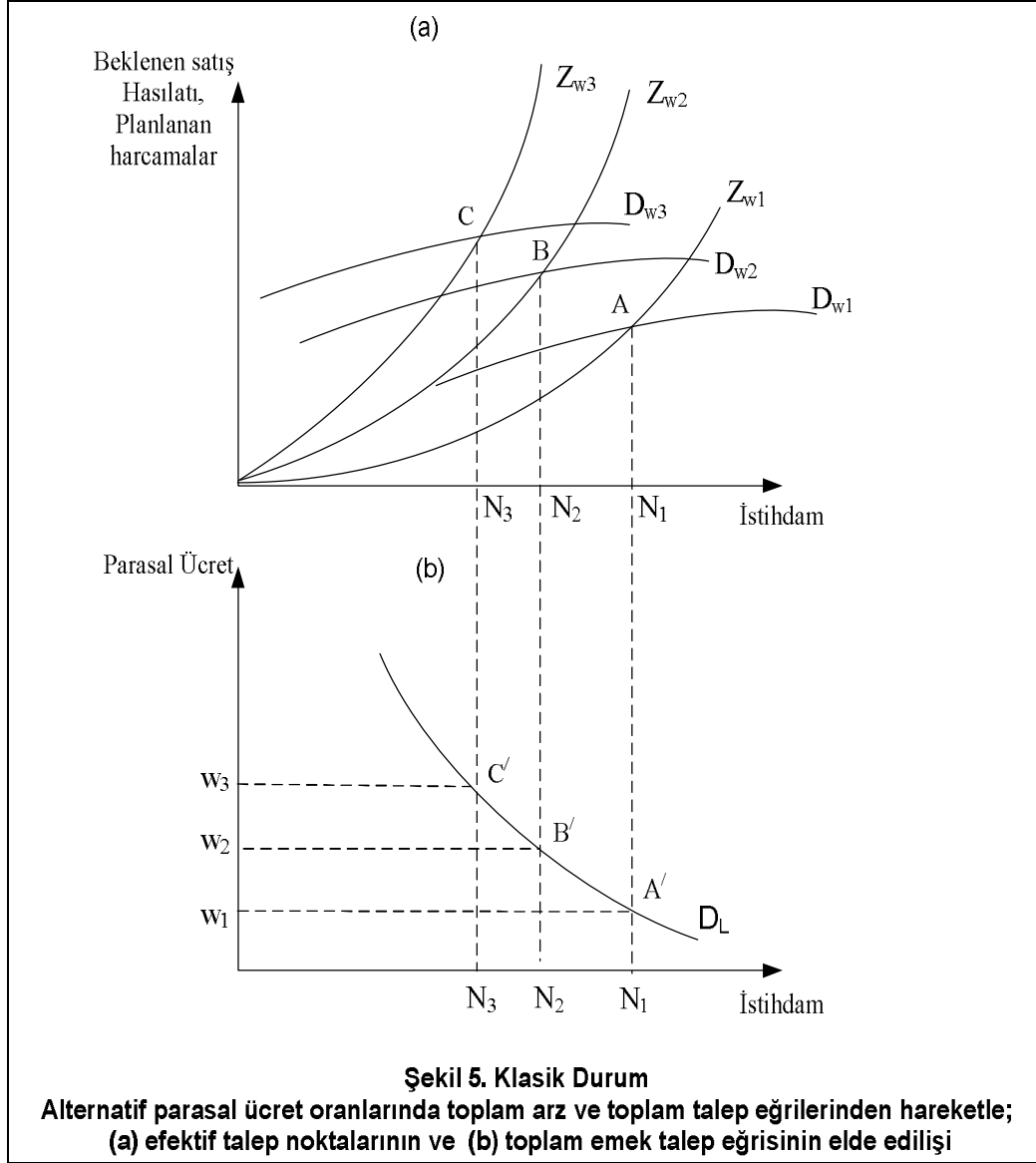
Toplam emek talep eğrisi, kar maksimizasyoncu girişimcilerin her bir olası alternatif ücret düzeyinde talep edecekleri emek miktarını göstermektedir. Post Keynesyenlere göre, toplam kiralanan emek miktarı, genel ifadeyle toplam emek talebi, efektif talep noktası tarafından belirlenir.

Her bir parasal ücret değişikliğine bağılı olarak, toplam arz ve toplam talepteki sonuçlanan kaymalar gözlemlenerek, yeni efektif talep noktaları ve istihdam düzeyleri belirlenir. Böylece, elde edilen efektif talep noktaları, emek talep eğrisinin elde edilmesinde kullanılır.²²⁴

Şekil 5'in üst paneli (a)'dan görüldüğü gibi, w_1 gibi bir parasal ücret düzeyinde D_{w_1} ile gösterilen toplam talep eğrisi, Z_{w_1} ile gösterilen toplam arz eğrisi ile A noktasında kesişmektedir. Dolayısıyla, A noktasında, toplam talep ve toplam arz birbirine eşittir. Keynes'in ifade ettiği gibi, toplam arzın toplam talebe eşit olduğu nokta efektif talep noktasıdır, ifadesinden yola çıkılarak; A noktasının efektif talep noktası olduğu söylenebilir. Efektif talebin parasal ücret oranı w_1 ile ilişkilendirildiği nokta A noktasıdır. Burada, efektif talep noktası tarafından belirlenen istihdam düzeyi ise N_1 'dir.

²²³ Sardonı, **a.g.e.**, 1998, s. 116

²²⁴ Paul Davidson ve Eugene Smolensky, **Aggregate Supply and Demand Analysis**, (New York: Harper & Row, 1964), s. 161.

Kaynak: Sidney Weintraub, a.g.e., 1977, s. 111; Paul Davidson, a.g.e., 1994, s.180-181; Victoria Chick, a.g.e., 1983, s. 100 derlenerek elde edilmiştir.

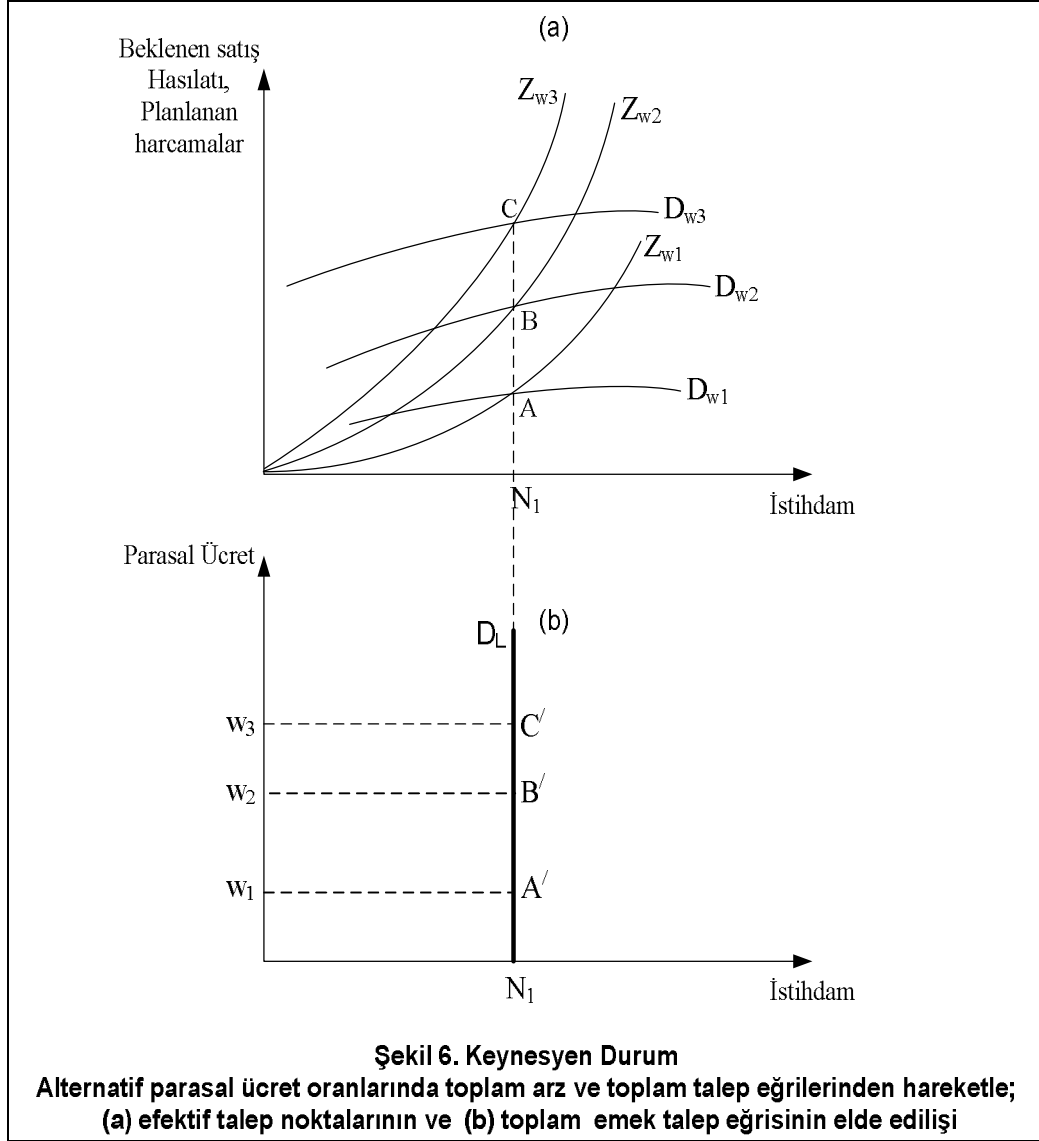
Emeğin talep eğrisi, Şekil 5'in alt paneli (b)'de, ücret oranı – istihdam alanında çizilmiştir. Şekil 5'in üst panelinde w_1 ücret düzeyinde oluşan denge düzeyi A, alttaki şekilde toplam emek talep eğrisi üzerinde (w_1, N_1) koordinatına denk geldiği için, burada da A' olarak gösterilmiştir. Benzer şekilde, Şekil 5'in (a) panelindeki farklı parasal ücret oranları için, toplam arz ve toplam talep eğrilerinde meydana gelen kaymalar sonucu, farklı parasal ücret oranlarına denk gelen farklı efektif talep noktaları elde edilir. Bu farklı efektif talep noktaları, her bir parasal ücret düzeyi için toplam emek talep eğrisi üzerindeki koordinatların elde edilmesi için kullanılır. Bu şekilde, Z_{w2}

toplam arz ve D_{w_2} toplam talep düzeyi için oluşan efektif talep noktası B, parasal ücret düzeyi w_2 için, toplam emek talep eğrisi üzerinde (w_2, N_2) 'ye denk gelen B' noktasını vermektedir. Böylece, Şekil 5'in üst panelindeki farklı parasal ücret oranlarındaki her bir toplam talep ve toplam arz eğrilerinin kesişimi farklı efektif talep noktalarını vermektedir (A, B, C gibi). Bu elde edilen efektif talep noktaları Şekil 5'in alt paneline aktarıldığında, toplam emek talep eğrisi üzerinde, farklı parasal ücret düzeyleri ile ilişkilendirilen A' , B' ve C' gibi noktalar elde edilir. Bu noktaların çoğaltılması da mümkündür. Farklı parasal ücret düzeyleri ile farklı efektif noktalarının çeşitli istihdam düzeylerinde ilişkilendirilmesi toplam emek talep eğrisini vermektedir.

Yükselen parasal ücret düzeyi, toplam arz eğrisinin toplam talep eğrisine göre yukarıya doğru daha fazla kaymasına neden oluyorsa, talep edilen emek miktarı düşmektedir. Diğer bir ifadeyle, elde edilen emek talep eğrisi, daha düşük ücret oranlarında daha fazla emeğin istihdam edileceğini göstermektedir. Dolayısıyla bu, emeğin talep eğrisinin Şekil 5'in (b) panelinde olduğu gibi, aşağıya doğru eğimli olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte, alternatif ücret oranlarında, toplam arz eğrisinin toplam talep eğrisinden daha fazla kaymasını ve böylece, emek talep eğrisinin aşağıya doğru eğimli olmasını gerektirecek hiçbir zorunlu neden yoktur. Literatürde, kavramsal olarak olası üç emek talep eğrisinden bahsedilebilir.²²⁵ Birincisi, Şekil 5'de gösterilen, klasik durum olarak adlandırılan, emek talep eğrisidir.

²²⁵ Weintraub, **a.g.e.**, 1977, s. 111.; Davidson ve Smolensky, **a.g.e.**, 1964, s. 163.; Davidson, **a.g.e.**, 1994, s. 181.

Kaynak: Weintraub, a.g.e., 1977, s. 111 ve Chick, a.g.e., 1983, s. 154'den derlenerek elde edilmiştir.

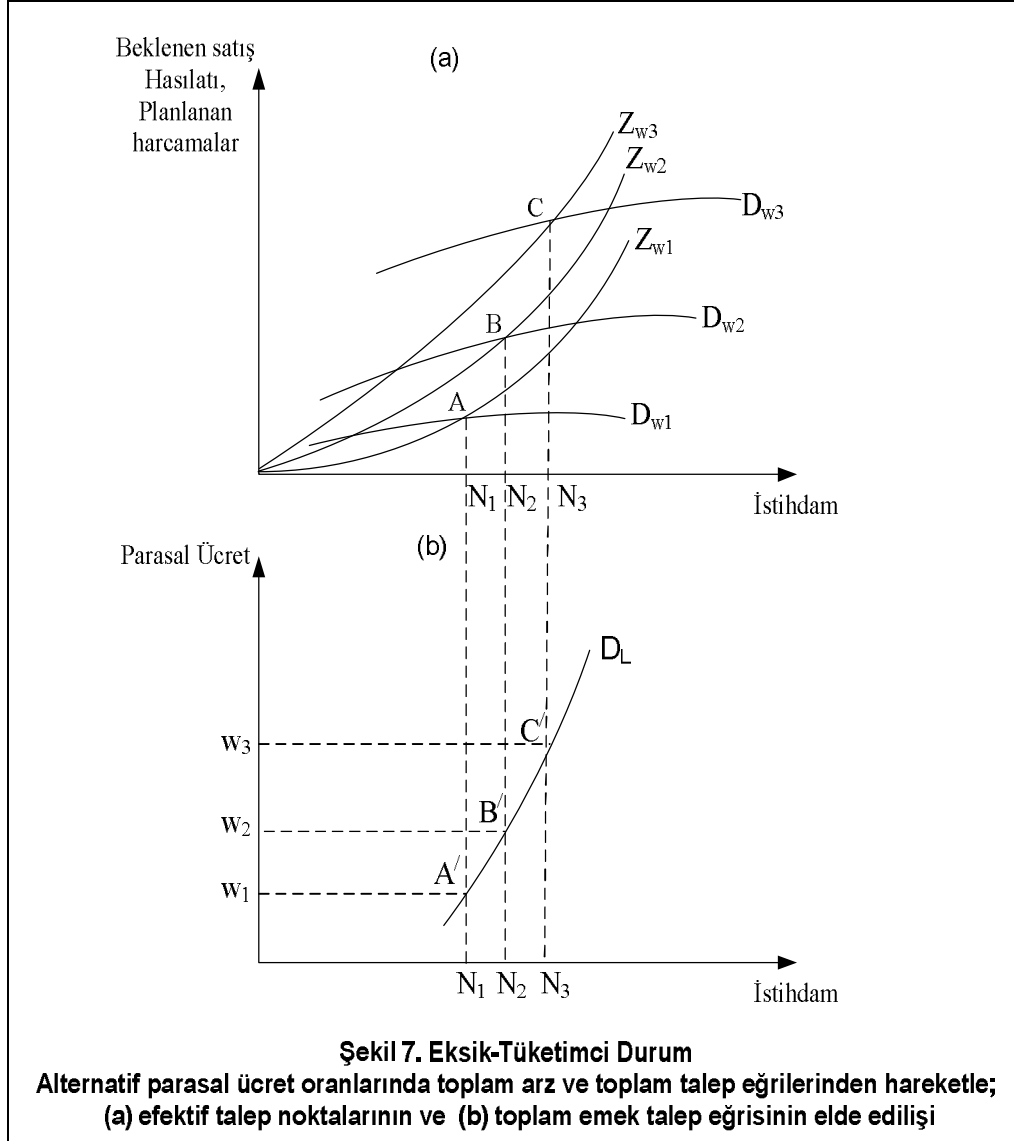
İkincisi, Keynesyen durum olarak isimlendirilmektedir. Keynes'e göre, bir ücret değişikliğiyle, istihdamda yok denecek kadar az pozitif bir kazanç sağlanabilir.²²⁶ Bu şekilde, Keynes, parasal ücretlerdeki değişikliklerin istihdam düzeyinde değişme yaratmayacağını ifade etmektedir. Bu durumda eğer, değişen parasal ücret oranlarıyla ilişkilendirilen toplam arz eğrisindeki kayma, toplam talep eğrisindeki kaymaya eşit olursa, toplam emek talep eğrisi Şekil 6'da görüldüğü gibi dikey olacaktır ve dolayısıyla, tam olarak inelastik olacaktır. Şekil 6'nın üst panelinde görüldüğü gibi,

²²⁶ Weintraub, a.g.e., 1977, s. 112.

parasal ücretlerdeki değişmelere bağlı olarak, toplam arz ve toplam talep eğrileri yukarıya doğru kaymaktadır. Bu şekilde, Z_{w2} 'nin D_{w2} ile kesiştiği B'de ve Z_{w3} 'ün D_{w3} ile kesiştiği C'de, efektif talep noktaları belirlenmektedir. Şekil 6'da görüleceği gibi, bu noktalarda, istihdam düzeyinde bir değişme olmamaktadır ve istihdam başlangıçtaki A noktasında olduğu gibi, diğer efektif talep noktalarında da N_1 olarak belirlenmektedir. Bu efektif talep noktalarının alt panele yansıtılmasıyla, farklı parasal ücret düzeylerinde elde edilen A', B' ve C' noktalarında istihdam düzeyi üst paneldeki gibi değişmeyerek N_1 düzeyinde kalmaktadır. Bu noktaların birleşimi ise, dikey olan Keynesyen toplam emek talep eğrisini vermektedir.

Üçüncü durum ise, çoğunlukla, yüksek parasal ücretlerin daha çok tüketim talebine neden olacağını ve böylece istihdam edilen emek miktarının artacağı ifade eden, eksik-tüketimci durumdur. Eksik-tüketimci durum, parasal ücretlerdeki artışların tüketimi artıracığını ve böylece, talep edilen emek miktarının da artacağını belirtir. Toplam arz ve toplam talep analizi yoluyla bu sonuç, eğer, toplam arz eğrisindeki kayma, toplam talep eğrisindeki kaymadan daha az olursa ortaya çıkacaktır ve toplam emek talep eğrisi Şekil 7'nin (b) panelinde gösterildiği gibi, yukarıya doğru eğimli olacaktır. Şekil 7'de görüldüğü gibi, parasal ücretlerdeki değişikliklerde toplam talep eğrisi toplam arz eğrisine göre daha çok yukarı kaymakta ve oluşan A, B ve C gibi her bir efektif talep noktasında istihdam düzeyi artmaktadır (N_1 'den N_2 'ye ve N_2 'den N_3 'e gibi). Bu oluşan noktalar şeklin alt kısmına aktarıldığında ise, farklı parasal ücret oranları ve istihdam düzeylerinde yukarıya doğru eğimli bir toplam emek talep eğrisi oluşmaktadır. Emek azalan verimlere maruz kalsa ve bu yüzden emeğin marjinal ürün eğrisi istihdam arttıkça azalsa bile, bu son iki durumdan görüldüğü gibi, toplam emek talep eğrisi aşağıya doğru eğimli olmayacaktır.²²⁷

²²⁷ Davidson, a.g.e., 1994, s. 180-81.

4.1.2. Uygun Emek Talep Eğrisinin Elde Edilişi

Ücret oranındaki bir değişimin istihdam üzerindeki etkisini belirlemek için, ücret oranlarının toplam arz ve talep eğrilerindeki kaymalar üzerine olan etkisinin analiz edilmesi gerekir. Parasal ücretteki bir azalma için, toplam arz eğrilerinin parasal ücretteki azalmanın tam oranıyla aşağıya doğru kaydığı Şekil 5'de gösterilmiştir. Burada, eğer, toplam talep eğrisi aşağıya doğru daha az oranda kayarsa; yani, toplam efektif talep parasal ücret oranındaki azalmayla eş oranda azalmaz ise klasik sonuç

uygulanabilir olur. Eğer, toplam talep fonksiyonu, toplam arz fonksiyonuna eşit (Şekil 6) veya daha çok miktarda kayarsa (Şekil 7), klasik sonuç uygulanamaz. Dolayısıyla, parasal ücretteki değişikliklerin, toplam talep fonksiyonu bileşenleri üzerindeki etkisi ve toplam talep eğrisindeki ortaya çıkan kayma açık bir şekilde analiz edilene kadar, toplam emek talep eğrisinin uygun eğimi ile ilgili hiçbir sonuç elde edilemez.

Emek talep eğrisinin bir şeklinin diğerlerine göre seçimini desteklemek için gerekli olan koşulların analiz edilmesi mümkündür. Göz önünde bulundurulacak bazı uygun koşullar şunları içermektedir:²²⁸ (i) parasal ücret oranındaki değişikliklere ilişkin beklentiler bir defaya mahsus değişikliktir veya ilave gelecek parasal ücret değişiklikleri beklenmektedir; (ii) farklı gelir grupları arasındaki gelir dağılımı ve marjinal tüketim eğilimindeki farklılık; (iii) farklı ücret oranlarının faiz oranı üzerindeki etkisi.

Varsayım olarak, üretim tekniklerinin sabit olduğu, para otoritesinin sabit bir faiz oranını sürdürmek için gerekli olan her adımı attığı ve bireylerin ortaya çıkan herhangi bir değişikliğin bir defaya mahsus bir değişiklik olduğunu düşündükleri varsayılın. Bu varsayımlar altında, sadece farklı gelir gruplarının tüketim davranışı ve yatırım harcaması, emek talebini etkileyecektir.²²⁹ Eğer, parasal ücret oranı yüzde x artıyorsa, toplam arz eğrisi istihdamın her bir seviyesinde yukarıya doğru yüzde x kayacaktır. Parasal ücret oranındaki bir yüzde x artışın toplam talep fonksiyonu üzerindeki etkisi çok karmaşıktır. Bu durumda, parasal ücretteki bir artışın, sermayenin marjinal verimliliği ve tüketim eğilimi üzerine olan etkisi ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

Her bir yatırım projesinin marjinal verimliliği, gelecekteki herhangi bir beklenen rant-benzerleri (quasi-rents) akımını; diğer bir ifadeyle, beklenen hasılat akımını, sermayenin şimdiki arz fiyatına eşitleyen iskonto oranını (rate of discount) içermektedir. Eşitlik (31) varolan parasal ücret oranında hiçbir değişiklik olmaması durumunda, yatırım formülasyonunun marjinal verimliliğini göstermektedir:²³⁰

$$SP = q_1 / (1 + r) + q_2 / (1 + r)^2 + \dots + q_n / (1 + r)^n \quad (31)$$

²²⁸ Davidson, **a.g.e.**, 1994, s. 183.

²²⁹ Davidson ve Smolensky, **a.g.e.**, 1964, s. 164.

²³⁰ Davidson, **a.g.e.**, 1994, s. 184.

Burada; SP , yatırım mallarının arz fiyatını; q , her bir dönemdeki beklenen rant-benzerlerini (beklenen hasılat); ve r , yatırımın marjinal verimliliğini göstermektedir. Ücret maliyetleri toplam değişken maliyetler olarak; yani, emek tek değişken faktör olarak varsayıldığında, parasal ücret oranındaki yüzde x artış karşısında her bir endüstri için mevcut dönemdeki marjinal maliyet eğrileri yüzde x daha yüksek olacaktır. Bundan dolayı, bütün yeni yatırım mallarının arz fiyatı yüzde x daha yüksektir. Bu, bir kerelik ücret artışı, her bir gelecek dönemde, beklenen faktör ve ürün fiyatlarının, ücretlerin değişmeden kaldığı duruma göre yüzde x daha yüksek olacağını ifade etmektedir. Bu nedenle, beklenen net gelir (veya rant-benzerleri) yüzde x artacaktır. Eşitlik (32), bir kerelik ücret artışından sonraki yatırımın marjinal verimliliğini göstermektedir.²³¹

$$(1+x)(SP) = [(1+x)(q_1)]/(1+r) + [(1+x)(q_2)]/(1+r)^2 + \dots + [(1+x)(q_n)]/(1+r)^n \quad (32)$$

Sermayenin cari arz fiyatı ve rant benzerlerinin (net hasılatın) beklenen gelecek akışı; bu varsayılmış koşullar altında, her ikisi de yüzde x arttığı için, kar benzerleri toplamını ve arz fiyatını eşitleyen iskonto oranı (31) ve (32)'deki her iki eşitlikte de aynıdır. Böylece, herhangi bir yatırım projesi ile ilişkilendirilen marjinal verimlilik, bir kerelik ücret değişiminden sonra değişmez. Bu nedenle, veri faiz oranında, parasal ücret oranındaki değişiklikten reel yatırımın etkilenmemiş olduğu ve sermaye malları endüstrilerindeki istihdamın değişmemiş olacağı beklenebilir. Dolayısıyla, Şekil 4'deki toplam talebin istihdamla ilişkilendirilen denge düzeyinde hiçbir değişiklik olmayacaktır. Para otoritesi sabit bir faiz oranını garanti eder varsayımı altında, eğer, toplam istihdamda herhangi bir değişiklik varsa; bu, ücret değişikliğinin toplam tüketim üzerine olan etkisinden dolayı olacaktır.²³²

Böylece, istihdamın herhangi bir seviyesindeki parasal ücret oranındaki bir değişimin başlıca etkisi, gelir dağılımı üzerine olacaktır. Parasal ücretlerin ve ürün fiyatlarının oransal olarak istihdamın her düzeyinde arttığı varsayıldığında, reel ücretler ve bu nedenle işçilerin gerçek tüketimleri değişmeyecektir. Bütün tüketim mallarının fiyatları yüzde x daha yüksek olduğu için, işçilerin parasal terimlerle olan harcamaları yüzde x daha yüksek olacaktır.

²³¹ Aynı, s. 184.

²³² Davidson ve Smolensky, *a.g.e.*, 1964, s. 165.

Rant geliri elde eden sabit parasal gelir sahiplerinin var olduğu bir ekonomide parasal ücretlerdeki ve fiyatlardaki her artış, rant geliri elde edenlerin parasal gelirini değiştirmedeği için; istihdamın her bir seviyesinde reel geliri, kar elde eden girişimciler lehine ve rant geliri elde edenler aleyhine değiştirecektir. Diğer bir ifadeyle, parasal ücretlerdeki ve fiyatlardaki her artış, gelirin rant geliri elde edenlerden kar geliri elde edenlere doğru yeniden dağılımına neden olacaktır. Bu şekilde, reel gelirde, rant elde edenlerin kaybı, kar elde eden girişimcilerin kazancı tarafından tam olarak dengelenmiştir.²³³ Böylece, rant geliri elde edenlerin reel tüketimi, marjinal tüketim eğilimlerine bağlı olarak bir miktar düşecektir. Kar elde edenlerin reel tüketimi marjinal eğilimlerine bağlı olarak artacaktır. Toplam tüketim harcamasındaki herhangi bir değişim, kar elde edenlerinki ile karşılaştırılan rant geliri elde edenlerin marjinal tüketim eğilimindeki farklılığa bağlı olacaktır. Eğer, hiçbir farklılık yok ise, yeniden dağılım, istihdamın hiçbir düzeyinde reel tüketimi etkilemeyecektir ve toplam talep eğrisi, toplam arz eğrisiyle orantılı olarak kayacaktır. Bu durumda, toplam emek talep eğrisi Şekil 5'deki şekli alacaktır. Eğer, gayrisafi karların marjinal tüketim eğilimi, rant geliri elde edenlerin marjinal tüketim eğiliminden daha az ise; bu durumda, reel tüketim, istihdamın her bir düzeyinde daha az olacaktır. Fiyatların yüzde x artışı ile, bütün tüketicilerin yaptığı parasal harcama, yüzde x'den daha az artacaktır. Toplam talep eğrisinin toplam tüketim talebi bileşeni, toplam arz eğrisine göre oransal olarak daha az kayacaktır.

Bu şekilde, Şekil 5'de, parasal ücret oranı w_1 'den w_2 'ye arttığında, toplam talep eğrisi, önceki istihdam düzeyi N_1 'de Z_{w_2} 'yi kesmek için yeterli şekilde artmayacaktır. Aksine, reel efektif talep düştüğü için, sadece N_2 kadar işçi istihdam edilmiş olacaktır. Dolayısıyla, parasal ücret oranı arttıkça talep edilen emek miktarında azalmaların olacağını gösteren emek talep eğrisinin bu klasik aşağıya doğru eğimi, rant geliri elde edenler ile kar elde edenlerin marjinal tüketim eğilimleri arasındaki farka bağlı olacaktır. Marjinal eğilimlerde çok büyük farklılıklar olmadıkça, talep eğrisi dikey konumdan çok fazla sapmayacaktır.²³⁴

²³³ Weintraub, a.g.e., 1977, s. 115.

²³⁴ Davidson, a.g.e., 1994, s. 184-85.

4.1.2.1. Enflasyonist Beklentiler

Parasal ücretlerdeki değişiklikler, insanların gelecekle ilgili beklentilerini değiştirebilir. Özellikle, eğer parasal ücret oranı artarsa, insanlar gelecekte ücretlerin ve fiyatların artmaya devam edeceğini bekleyebilirler. Bu enflasyon psikolojisinin toplam talep üzerinde bir etkisi olabilir.²³⁵ Eğer enflasyonun gelecekte devam edeceği bekleniyorsa, girişimciler herhangi bir yatırım projesinin gelecekteki kar-benzerlerinde her bir dönem için sabit bir büyüme oranının gerçekleşeceğini tahmin edeceklerdir. Diğer bir ifadeyle, eğer enflasyon bekleniyorsa, girişimciler, her bir yatırımdan gelecekte daha büyük bir net parasal gelir akımı bekleyeceklerdir. Bugünün marjinal maliyetleri ve arz fiyatları sadece bugün oluşan parasal ücretlerdeki artışı yansıtacaktır. Beklenen kar-benzerlerinin gelecekteki akımı, bugünkü parasal ücretlerdeki yüzde x bir artış için, bugünün akış-arz fiyatından daha fazla artacaktır ve her bir projenin marjinal verimliliği artacaktır. Bu durum şu şekilde gösterilebilir:²³⁶

$$(1+x)SP = [(1+x)(q_1)/(1+r)] + [(1+x)^2(q_2)/(1+r)^2] \\ + [(1+x)^3(q_3)/(1+r)^3] + \dots + [(1+x)^n(q_n)/(1+r)^n] \quad (33)$$

Eşitlik (33)'de, kar-benzerlerinin gelecekteki akımı her yıl için yüzde x hızlanırken, cari arz fiyatı sadece yüzde x artar. Kar-benzerlerinin hızlanan gelecekteki akımını, cari yüksek arz fiyatı ile eşitleyen iskonto oranı, Eşitlik (31) ve (32)'de eşitliği yaratan iskonto oranından daha büyüktür. Devam eden enflasyon beklentileri, yeni yatırım üzerine olan beklenen getiri oranını geliştirecektir. Reel terimlerle olan toplam yatırım harcaması, varsayılan değişmeyen faiz oranında, artacaktır. Parasal terimlerle olan yatırım harcaması, parasal ücretteki cari artıştan daha fazla artacaktır.

Reel yatırım talebindeki bu artış, rant geliri elde edenlerden kar elde edenlere doğru olan gelirin yeniden dağılımıyla sonuçlanan reel tüketim talebindeki azalışı dengeleme eğiliminde olacaktır. Eğer tüketiciler gelecekte daha fazla enflasyon bekliyorlarsa, planlanmış olan gelecekteki tüketim harcamalarını bugüne kaydırma eğiliminde olacaklardır. Hanehalkları gerekli olan ekstra stok maliyetlerini karşıladıkları ve gelecek

²³⁵ Davidson ve Smolensky, **a.g.e.**, 1964, s. 166.

²³⁶ Davidson, **a.g.e.**, 1994, s. 186.

dönemlerde hangi tüketim mallarını isteyeceklerinin farkında olduğu sürece; enflasyonist beklentiler, gelecekteki tüketimi, zamanında yapmaya sevk etme eğiliminde olacaktır.

Bu nedenle, faiz oranında hiçbir değişikliğin olmadığı varsayıldığında, enflasyonist beklentiler, muhtemelen toplam talep eğrisinin toplam arz eğrisi ile en azından oransal olarak aynı şekilde kaymasına neden olur. Sonuç olarak da, emek talep eğrisi, Şekil 6'daki gibi, dikey Keynesyen emek talep eğrisine benzer bir biçimde oluşur.²³⁷

4.1.2.2. Reel Balans Etkisi

Temel Neo-klasik ekonomik literatür, reel tüketimin, bugünün ölçülen reel gelirinden ziyade bireylerin reel refahına bağlı olduğunu öne sürmektedir. Eğer, ücretler ve fiyatlar artarsa, elde para tutanların reel refahı, ekonomideki diğer bireylerin reel refahında hiçbir ilişkili artış olmaksızın, düşecektir. Para ve hükümet bonoları sahipleri kendilerini daha fakir hissedeceklerdir ve reel gelirin herhangi bir düzeyinde reel tüketimlerini azaltmış olacaklardır. Değişen fiyat düzeylerinin reel tüketim üzerindeki bu etkisi reel balans etkisi olarak isimlendirilmektedir.²³⁸

Böylece, doğal olarak kredi verenler (kreditörler) kendilerini daha fakir hissedecekler ve istihdamın herhangi bir seviyesinde reel tüketimlerini azaltabileceklerdir. Fakat, istihdamın her bir seviyesinde parasal gelirleri artan borçlular, yüklendikleri borcun azaldığını görecekle ve böylece reel tüketimlerini genişletebileceklerdir. Borçluların bu hareketi, kreditörlerin hareketini dengeleyecektir ve böylece toplamda, özel borcun varlığı, herhangi bir reel balans etkisinin ortaya çıkmasını sağlamayacaktır.

Reel balans etkisinin toplam talep üzerindeki önemi, kreditörlerin yeterli şekilde daha fakir (daha zengin) hissetmelerini ve bu nedenle reel tüketimi azaltmalarını (artırmalarını) için gerekli olan, fiyat artışının (azalışının) büyüklüğüne bağlıdır. Bu büyüklükteki fiyat değişikliklerinin, ekonomideki güveni zayıflatması ve bankacılık

²³⁷ Aynı, s. 186.

²³⁸ Davidson ve Smolensky, *a.g.e.*, 1964, s. 167.

sistemini çökertmesi de mümkündür. Bunun yanında, böyle bir durumda, tüketicilerin rasyonel davranabileceği de şüphelidir. Bu şekilde, daha gerçekçi fiyat hareketleri için, reel balans etkisinin önemli olduğunu gösteren çok az ampirik kanıt vardır.²³⁹

Sonuç olarak, bir dereceye kadar artan parasal ücretlerin yaşandığı bir dönem, birtakım sürekli enflasyon beklentileri ortaya çıkaracaktır. Eğer para politikası tarafından bu durum engellenmez ise, son derece inelastik (esnek olmayan); fakat, mutlaka tam inelastik olmayan, emek talep eğrisinin ortaya çıkmasını doğurabilecektir. Bu şekilde, parasal ücret oranındaki makul değişiklikler, istihdamda önemsenmeyecek değişikliklere yol açabilir. Fakat, parasal ücretlerdeki önemli ve hızlı değişiklikler, emek talep eğrisi için klasik şeklin biçimlenmesine yol açabilecektir.²⁴⁰

4.1.2.3. Açık Ekonomi Durumu

Açık bir sistemde toplam talep eğrisi, bir net ihracat bileşeni de içermektedir. Eğer, yurt dışındaki parasal ücretlere göre yurtiçindeki parasal ücretlerde bir azalma olursa (her iki ücretin de genel bir nominal birime çevrilmesiyle), yurt içi ekonominin ihracat endüstrilerinde ve ithal edilen mallar ve hizmetlere yakın ikame olan mallar üreten yerel endüstrilerde, yurt içi istihdam artabilir.

Yurtdışındaki ücretlere göre yurtiçi ücretlerdeki göreceli bir azalmanın, toplam arz eğrisindeki kaymaya göre toplam talep eğrisinin kaymasında oransal olarak daha büyük bir etkisi olur. Sonuç olarak, toplam emek talep eğrisinde aşağıya doğru bir eğim sağlanmış olacaktır. Yurtiçi efektif talep ve istihdamdaki bu gelişme, işsizliğini ihraç eden bir yerel ekonominin sonucudur. Global toplam talep artmadığı sürece, global istihdamda bir kazanım olmayacaktır. Yurtiçi ekonominin toplam emek talep eğrisindeki aşağıya doğru eğim, her bir ticaret yapılan partnerin kendi emek talebindeki bir içeriye doğru kayma pahasına kazanılmıştır.

²³⁹ Davidson, **a.g.e.**, 1994, s. 187.

²⁴⁰ Davidson ve Smolensky, **a.g.e.**, 1964, s. 168.

Yurtdışı parasal ücretlere göre yurtiçi parasal ücretlerdeki bir azalma, ticaret ilişkilerini kötüleştirecektir. İthalatın çok pahalı hale gelmesi, o ülkede yaşayanların reel gelirinin azalması anlamına gelir. Yurtiçi parasal ücretlerin azalması, istihdamın her bir seviyesinde, hem ithal hem de yerli mallar üzerine olan toplam yurtiçi tüketim harcamasını da zayıflatır. Bu durum, ihracat-ithalat değişikliklerinden dolayı, toplam yurtiçi emek talebinde yukarıya doğru olan kaymayı bir bakıma dengelemektedir.

Eğer nispi parasal ücreti düşen ülke küçük bir ülke ise, işsizliğin mutlak miktarının küçük olması mümkündür. Bu ülke, işsizliğini, ticaret yaptığı büyük partnerlerine bir misilleme olmaksızın ihraç edebilir. Eğer işsizliğini ihraç eden ülke büyük bir ülke ise, bunun diğer ülkelerdeki işçilere olan etkileri önemli olacaktır. Bu durumda, ticaret yapılan partnerin, bu büyük ekonomiden önemli derecedeki bir işsizlik miktarını ithal etmesi ve hiçbir şey yapmadan durması mümkün değildir. Özellikle, efektif talebin büyük ölçekli küresel yetersizlik dönemlerinde, ticaret yapılan partnerin ithalat tarifeleri ve kotaları vasıtasıyla veya döviz kurunun düşürülmesiyle, işsizliği diğer ülkelere yeniden ihraç etmek için misilleme yapması olasıdır. Büyük Buhran esnasındaki deneyimler bunu göstermiştir. Özellikle ihracat sektörünün önemli olduğu bütün uluslar, işçiler için olan toplam talep eğrisini baskı altında tutmuşlardır.²⁴¹

Bununla birlikte, ücret artışları, talep etkisinden dolayı bir ülkenin yurtiçi sektörlerindeki istihdamı artırabilir ve ülkenin ihracat sektöründeki istihdamını ise azaltabilir. Moon Woo-Sik, ihracat eğilimli bir ekonomi olan Kore ekonomisi için yaptığı bir ampirik çalışma sonucunda, ücret artışlarının istihdam düzeyi üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu sonucuna varmıştır. Woo-Sik'a göre, yurtiçi sektörlerdeki istihdam artışı, ihracat sektöründeki istihdam azalışını fazlasıyla dengelemektedir. Bu şekilde, toplam istihdam, ücret artışlarıyla birlikte artacaktır.²⁴²

²⁴¹ Davidson, **a.g.e.**, 1994, s. 187-88.

²⁴² Moon Woo-Sik, "An Open Economy Model of Wages and Employment with an Application to Korea", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 17, No. 1, (Fall 1994), s. 150.

Benzer şekilde, Özlem Onaran Türkiye için 1999’da yaptığı bir çalışmada²⁴³, ihracat yoğunluğundaki değişimin emek talebi üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını ifade etmiştir. Onaran, istihdamdaki değişimin en önemli kaynağının iç talep olduğunu bulmuştur. Bu nedenle, düşük ücretlerin, toplam talep üzerindeki olumsuz etkileri ihracat ile kolayca giderilemeyecektir ve böylece, yeterli sayıda ve kaliteli iş yaratılamayacaktır.²⁴⁴

4.1.2.4. Keynes’in Faiz Oranı Etkisi

Eğer, parasal ücretlerdeki bir azalışa ürün fiyatlarındaki bir azalış eşlik ederse, istihdamın herhangi bir düzeyindeki işlemlerin nakit dengesi için kamunun talebi düşecektir. Veri bir dışsal para arzında, likidite için bu azalan talep, faiz oranlarını düşürecek. Ücretlerin ve fiyatların düşmekte olduğu koşullar altında sermayenin marjinal verimliliğinin değişmeden kaldığı durumda düşük bir faiz oranı, ilave yatırım harcamasını ve emek istihdamını uyaracaktır. Diğer bir ifadeyle, düşük fiyatlar sabit bir para arzıyla düşük faiz oranlarını ortaya çıkaracaktır ve böylece, yatırım harcamaları ve istihdam artacaktır. Ters durumda, bir parasal ücret artışı, fiyatlar ve parasal gelir düzeyleri üzerine olan baskısı yoluyla, faiz oranlarını artırma eğiliminde olacaktır ve yatırımları azaltacaktır. Bunun sonucunda ise, istihdam olumlu yönde etkilenmeyecektir.²⁴⁵ Temel Neo-klasik literatürün Keynes etkisi olarak adlandırdığı bu çok koşullu durumda, Keynes etkisi, toplam emek talep eğrisinde aşağıya doğru bir eğime neden olacaktır. Özetle, çoğunlukla neo-klasik iktisatçıların dikkate aldığı Keynes etkisi, parasal ücretlerdeki artışın genellikle istihdamı düşüreceğini ifade eder. Diğer bir ifadeyle, bu etkiye göre, istihdam ile ücretler arasında negatif bir ilişki vardır. Bununla birlikte, Keynes, Genel Teorisinin 266. sayfasında, “eğer para miktarı kendi başına ücret ve fiyat düzeyinin bir fonksiyonu ise (yani para içsel ise), bu yönde umut edilecek hiçbir şey yoktur” diyerek, istihdam üzerinde herhangi bir Keynes etkisinin

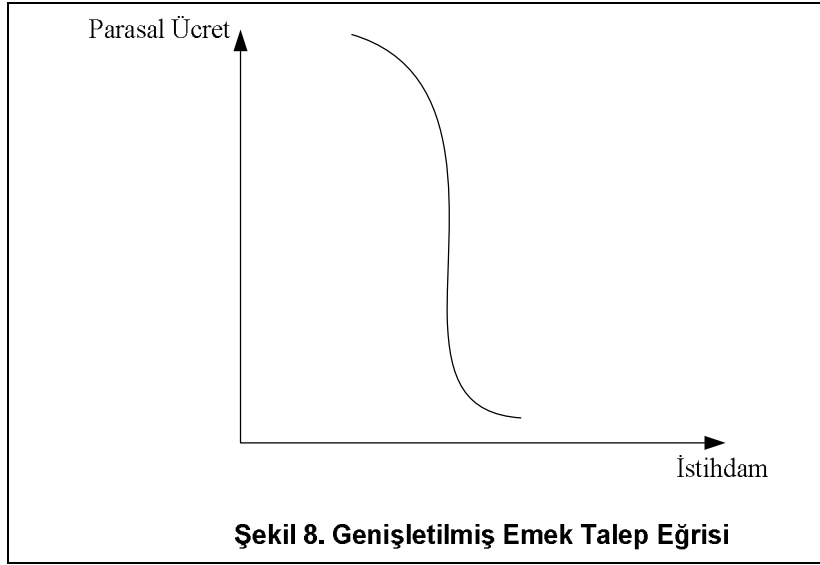
²⁴³ Bu çalışma Özlem Onaran’ın 1999 yılındaki İstanbul Teknik Üniversitesinde yapılmış ve yayınlanmamış, “The Effect of Structural Adjustment Policies on Labour Market and Income Distribution in Turkey.” isimli doktora tezidir.

²⁴⁴ Hacer Ansal Suat Küçükçifçi, Özlem Onaran ve Benan Zeki Orbay, **Türkiye Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik**, (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Kasım 2000), s. 28.

²⁴⁵ Weintraub, a.g.e., 1977, s. 115.

olmayabileceğini ifade etmektedir.²⁴⁶ Böylece, para arzının içsel olduğu Post Keynesyen toplam talep teorisinde Keynes etkisinin yeri yoktur.²⁴⁷

Keynes yanlı Post Keynesyenlere göre, ücret değişikliklerinin toplam talebin yatırım ve tüketim bileşenleri üzerindeki bütün olası etkileri dikkate alındığında, emek talep eğrisinin hemen hemen dikey olduğunu varsaymak doğru olacaktır.²⁴⁸

Kaynak: Paul Davidson, a.g.e., 1994, s. 189.

4.1.3. Emegın Marjinal Ürün Eğrisi ve İradi Olmayan İşsizlik

Neo-klasik ekonomiye göre, emegın marjinal ürün eğrisi MPL, aynı zamanda emek talep eğrisidir. Post Keynesyenlere göre, herhangi bir para kullanılan piyasa yönelimli girişimcilik ekonomisinin Keynesyen bir makro analitik sisteminde, emegın marjinal ürün eğrisi, emegın talep eğrisi değildir.²⁴⁹ Dolayısıyla, reel ücret ile ilişkili hiçbir toplam emek talep eğrisi yoktur. Ne bir MPL fonksiyonu, ne bir MRPL kavramı ne de herhangi bir diğer verimlilik temelli emek talep analizi, emek için bir toplam talep

²⁴⁶ Woo-Sık, a.g.e., 1994, s. 139.

²⁴⁷ Lavoie, a.g.e., 1992, s. 248.

²⁴⁸ Davidson, a.g.e., 1994, s. 189.

²⁴⁹ Paul Davidson, "The Marginal Product Curve is Not the Demand Curve for Labor and Lucas's Labor Supply Function is not the Supply Curve for Labor in the Real World", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. VI, No. 1, (Fall 1983), s. 105-106.

eğrisi ortaya çıkarmaz. Reel ücretler ile istihdam düzeyi arasındaki ilişkiyi gösteren emeğin marjinal ürün eğrisi, emek istihdamının bir piyasa denge eğrisini (MECL) (market equilibrium curve for labour-hire) gösterir. Bu eğri üzerinde tam istihdamın olmadığı herhangi bir noktada, ürün piyasasında bir denge oluşmuştur ve toplam arz ve talep bu noktada birbirine eşittir. Diğer bir ifadeyle MECL, ürün piyasalarında efektif talep noktası tarafından belirlenen denge istihdam düzeyleri ile ilişkili olan reel ücreti göstermektedir.²⁵⁰ Bu bakımdan, Keynes'e bağlı Post Keynesyenler için, marjinal ürün eğrisi MPL, istihdamın herhangi bir düzeyi ile ilişkilendirilen bir reel ücret düzeyini gösteren denge eğrisi (MECL) olarak ifade edilmektedir.

Keynes'e göre, "veri bir organizasyon, donanım ve teknikte, bir emek birimi tarafından kazanılan reel ücretin istihdam miktarı ile tek bir (ters) ilişkisi vardır. Bu nedenle, eğer istihdam artarsa, kısa dönemde emek birimi başına ücret genellikle düşer. Bu, donanım vb. gibi faktörlerin sabit olarak varsayıldığı kısa dönem esnasında endüstrinin azalan verimlere bağlı olarak çalıştığı klasik önermenin basitçe ön yüzüdür. Bu nedenle, marjinal ürün, azalan verimlere bağlı olarak istihdam arttıkça zorunlu olarak azalacaktır. Bu önerme dikkate alındığı sürece, artan istihdamın anlamı, aynı zamanda marjinal ürünün ve böylece, bu ürün yoluyla ölçülen ücretlerin azalması gerektiğini ifade etmektedir."²⁵¹ Keynes, bu durumun sadece azalan verimler altında geçerli olduğunu ifade etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, bu istihdam artışının efektif talepteki bir artış sonucunda meydana gelmesidir. Çünkü, Keynes'e ve Post Keynesyenlere göre, istihdam düzeyini belirleyen efektif talep düzeyidir. Görüldüğü gibi, Keynes'e göre, istihdamdaki artış, azalan verimlere bağlı olarak, daha düşük bir reel ücret ile sonuçlanmaktadır. Burada, Keynes'in istihdam fonksiyonu, efektif talebi istihdamla; istihdamı da reel ücretle ilişkilendirmektedir.²⁵² Dolayısıyla buradan da, Keynes'e göre, reel ücretin istihdamı belirlemediği; istihdamdaki gelişmelerin reel ücreti belirlediği sonucu çıkarılabilir. Yani, Keynes, klasik teorideki

²⁵⁰ Davidson, **a.g.e.**, 1998, s. 825.

²⁵¹ Keynes, **a.g.e.**, 1936, s. 17-18.

²⁵² Paul Wells, "Keynes's Employment Function And The Marginal Productivity of Labor", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. IX, No. 4, (Summer 1987), s. 508.

nedenselliği tersine çevirmiştir. Keynes'e göre, nedensellik, reel ücretlerin istihdamı belirlediği klasik modellerin aksine, istihdam düzeyinden reel ücretlere doğru işler.²⁵³

Neo-klasik iktisatçılara göre, emeğin net marjinal ürün eğrisi (MPL), emek talep eğrisidir ve emek talep eğrisi, toplam istihdamla ilişkili olarak her zaman aşağıya doğru eğimlidir. Çünkü, endüstri, kısa dönemde, azalan verimler koşulları altında işlemektedir. Neo-klasiklerin bu varsayımın gerçek dünyaya uygunluğu, 1930ların sonlarında Dunlop ve Tarshis tarafından eleştirilmiştir. Dunlop ve Tarshis'e göre, reel ücretler ile istihdam arasında pozitif bir ilişki vardır ve konjonktür boyunca istihdam düştükçe reel ücretler azalır. McCombie'ye göre de, reel ücretteki bir düşüş, işsizliği kötüleştirecektir.²⁵⁴ 1930lardan bu yana sunulan ampirik kanıtlar Dunlop ve Tarshis'in, istihdam arttıkça reel ücretler muhakkak azalmak zorunda değildir, bulgularını doğrulama eğilimindedir. Bunun yanında, Layard, Nickell ve Jackman da 1991 yılındaki "İşsizlik" adlı eserlerinde (s. 341-2), azalan verimlerin eksik rekabetteki endüstrilerin gerekli bir özelliği olmadığını kabul etmektedirler. Dolayısıyla, azalan verimler Keynes'in Genel Teorisi çerçevesi için de tek bir koşul değildir.²⁵⁵

Bununla birlikte, Dunlop ve Tarshis'e cevabında Keynes de; Genel Teorisinin, istihdamın yüksek düzeylerinin daha düşük reel ücret oranlarıyla mutlaka ilişkilendirilmesini gerektirmediğini kabul etmiştir. Efektif talep arttığı sürece istihdam artacaktır. Reel ücretin düşüp düşmeyeceği sonucu, toplam arz eğrisinin altında yatan, emek getirisi, monopul derecesi vb. değişkenleri içeren arz koşullarına bağlıdır.²⁵⁶

Post Keynesyenlere göre, iradi olmayan işsizlik, hem kısa dönem hem de uzun dönem için var olabilecek bir olasılıktır. Doğal oran teorisyenleri denge kavramını, "doğru beklentiler durumu" olarak sınırlandırmışlardır. Onlara göre, iradi olmayan işsizlik dengesi,

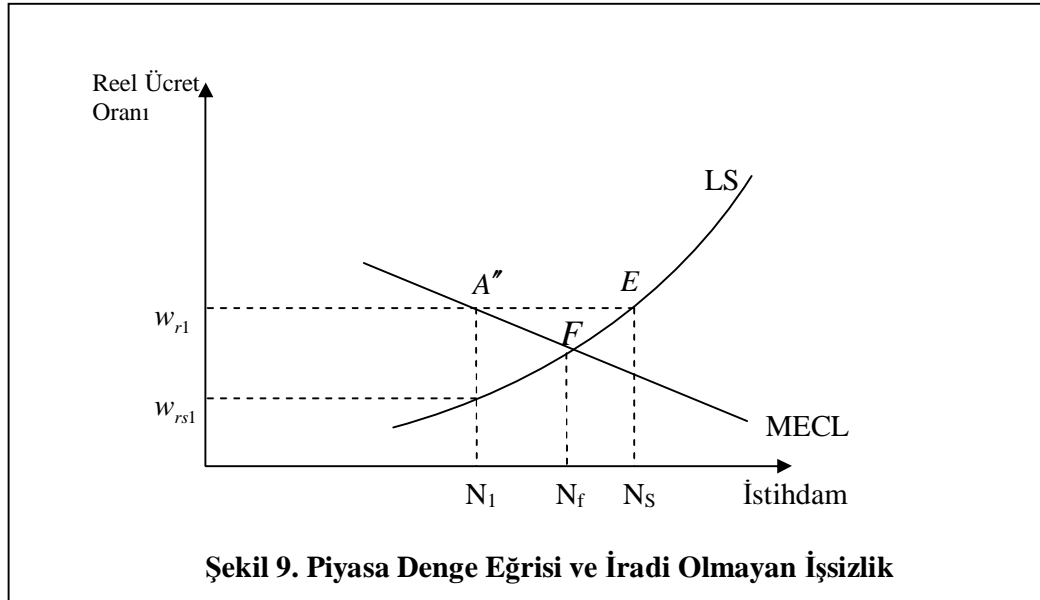
²⁵³ John S. L. McCombie, **a.g.e.**, 1985-86, s. 235.

²⁵⁴ John S. L. McCombie, "Keynes and The Nature of Involuntary Unemployment", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. X, No. 2, (Winter 1987-88), s. 212.

²⁵⁵ Paul Davidson, "Post Keynesian Employment Analysis and OECD Unemployment" 1998, s. 7, [<http://econ.bus.utk.edu/davidsonextra/OECD.html>] (28.01.2003). (Aynı zamanda, bu çalışma Davidson'un Mayıs 1998 yılında Economic Journal da yayınlanan makalesinin internete bulunan genişletilmiş halidir.)

²⁵⁶ **Aynı**, s. 3.

işsizlerin, piyasa reel ücreti ile ilgili beklentilerinin yanlış olduğu durumdur. Bununla birlikte, Davidson'a göre, Keynes ve Post Keynesyenler dengeyi, Patinkin'in "sistemdeki hiçbir şeyin değişme eğiliminde olmadığı olağan bir dönem" şeklinde ifade ettiği gibi tanımlarlar.²⁵⁷ Bu çok genel tanım altında, girişimciler kar maksimizasyonu beklentilerini Şekil 4'deki efektif talep noktası A'da elde etmektedirler. Eğer, A noktasında herhangi bir iradi olmayan işsizlik varsa, buradaki işsizler ümidi kırılmış kişilerdir. Uzun dönemde olsa bile onların reel ücret-emek arz beklentileri karşılanmamıştır. Parasal bir ekonomide, girişimcilerin kar maksimizasyon beklentileri karşılandığı sürece işsizler, üretim, kiralama ve fiyatlama kararlarını değiştirmek için girişimcileri teşvik edecek ve onların ilave işçi istihdam etmelerini sağlayacak hiçbir mekanizmaya sahip değildirler. İşsizler, parasal ücretleri aşağıya doğru indirirse bile, efektif talep noktası artmadıkça, işverenler, toplamda, hala aynı istihdam düzeyini koruyacaklardır.

Kaynak: Davidson, a.g.e., 1999, s. 582; Davidson, a.g.e., 1998, s. 823; Davidson, a.g.e., 1994, s. 191; Chick, a.g.e., 1983, s. 73.

Şekil 9'da, endüstrinin azalan verimler²⁵⁸ varsayımı altında çalıştığını gösteren aşağıya doğru eğimli piyasa denge eğrisi olan MECL, kaytarmadan çalışmak isteyen

²⁵⁷ Davidson, a.g.e., 1998, s. 825.

²⁵⁸ Burada, sabit getirili yatay bir MECL eğrisi veya artan getirili yukarıya doğru eğimli bir MECL eğrisi de, herhangi bir temel ilke değiştirilmeksizin analiz edilebilir.

emek miktarını gösteren geleneksel bir yukarıya doğru eğimli²⁵⁹ emek arz (LS) eğrisine karşı çizilmiştir.²⁶⁰

Efektif talep noktası tarafından belirlenen istihdam denge düzeyi N_1 olduğunda, Şekil 5'deki A ve Şekil 5'in (b) panelindeki w_1 parasal ücret oranında emek talep eğrisi üzerindeki A' noktaları ile ilişkili olan Şekil 9'daki MECL eğrisi üzerindeki nokta A'' 'dir ve N_1 istihdam düzeyinde ilgili denge reel ücret w_{r1} 'dir. Şekil 9'daki LS eğrisi, bu reel ücretin N_1 kadar işçinin marjinal faydasızlığındaki (marginal disutility) reel ücretten (w_{rs1}) daha büyük olduğunu göstermektedir; yani, $w_{r1} > w_{rs1}$.²⁶¹ LS eğrisi aynı zamanda, w_{r1} piyasa reel ücretinde N_s kadar işçinin çalışmak isteğinde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, LS eğrisi üzerindeki E noktası w_{r1} reel ücretindeki tam istihdam düzeyini göstermektedir. Bu durumda, w_{r1} reel ücretinde iradi olmayan işsizlik ($N_s - N_1$) kadardır. Diğer bir ifadeyle, iradi olmayan işsizlik, $E - A''$ yatay mesafesi kadardır.

Keynes'e göre, reel ücretin düşürülmesinin otomatik olarak istihdamı arttıracığını ifade eden bir açıklama, iradi olmayan işsizlik sorunuyla ilgili olmayan bir öneridir. Bunun yanında, reel ücreti azaltmayı amaçlayan bir politika, politik ve sosyal hoşnutsuzluk yaratacaktır. İradi olmayan işsizlik sorununun çözümü reel ücretlerin azaltılmasından bağımsız olarak, efektif talebin artmasından geçmektedir. Efektif talep ilkesine göre, para kullanan bir ekonomi, hiçbir zaman herhangi bir tam istihdam oranını otomatik olarak kendi başına ayarlayamaz. Dolayısıyla, ekonominin Şekil 9'daki N_f noktasına gelmesi için efektif talebin artması gerekir. Bundan dolayı, efektif talep noktasını artıran herhangi bir politika, girişimcilerin daha çok işçi istihdam etmesini sağlayacaktır. Bu şekilde, efektif talebin artması, girişimcilerin gelir beklentilerindeki değişikliğin bir fonksiyonu olan yatırım düzeyindeki değişikliklerle sağlanabilir.²⁶²

²⁵⁹ Burada, emek arz eğrisi dik bir doğru şeklinde de olabilir.

²⁶⁰ Paul Davidson, "Keynes' Principle Of Effective Demand Versus Bedlam Of The New Keynesians", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 21, No. 4, (Summer 1999), s. 582.

²⁶¹ Aynı, s. 583.

²⁶² McCombie, a.g.e., 1987-88, s. 213.

4.1.4. Emek Arz Fonksiyonu İle İlgili Paul Davidson'un Görüşleri

Emek arz eğrisi, alternatif emek arz teklifleri için olan arz fiyatını (reel ücreti) göstermektedir. Marshall, arz fiyatını, “herhangi bir veri mal (veya hizmet) miktarını üretmek için gerekli olan gayretin ortaya çıkmasına neden olacak fiyat” olarak tanımlamıştır. Emeğin arz fiyatı, bir günün reel ücreti karşılığında girişimcilerin talep ettikleri belirli bir gayret miktarı için işçileri teşvik edecek reel ücrettir.²⁶³

Keynes'in analizinde, reel ücret, emeğin marjinal ürününe eşittir. Azalan verimler ile, çok sayıda işçinin istihdam edilmesi, reel ücret oranının daha az olması anlamına gelmektedir. Herhangi bir veri parasal ücret oranında, ilişkili reel ücret oranını belirlemek için, istihdam edilecek olan işçilerin sayısını belirlemek gereklidir. Veri bir teknolojiye, herhangi bir parasal ücret için, talep edilecek emek miktarı, emek talep eğrisi tarafından verilir. İstihdam edilecek olan emek miktarı belirlendiğinde, emeğin reel ücreti istihdam edilecek olan son işçinin marjinal ürününe eşittir. Bu nedenle, olası bütün parasal ücret oranı için, belirli bir emek arzını ortaya çıkaracak tek bir reel ücret oranı olacaktır.

Geleneksel literatürde emek arzı, reel ücret oranının artan bir fonksiyonu olarak alınmaktadır. Böylece, reel ücret oranı arttıkça, piyasada hizmetlerini sunacak olan işçilerin miktarı da artacaktır. Bununla birlikte, Keynes yanlı toplam arz ve toplam talep analizinde, özellikle Weintraub ve Davidson tarafından, emek arz eğrisi literatürde kolaylık sağlamak için pozitif eğimli olarak gösterilmesinin yanında, dikey bir eğri olarak da gösterilebileceğine de değinilmiştir.²⁶⁴ Bununla birlikte, mevcut literatürde, emek piyasası efektif talebe dayandığı ve efektif talep noktası yoluyla emek talep eğrisi elde edildiği için, emek talep eğrisi ön planda tutulmuş ve emek arzıyla ilgili çok az noktaya değinilmiştir. Burada özellikle Paul Davidson, çeşitli çalışmalarında Lucas'ın ortaya koyduğu emeğin zamanlararası ikame yaklaşımı üzerinde durmuştur.

²⁶³ Davidson, **a.g.e.**, 1998 ,s. 826.

²⁶⁴ Davidson, **a.g.e.**, 1983, s. 107.

Lucas'a göre, zamanlararası ikame edilebilirliğe dayanmadan gözlemlenen istihdam şablonunu açıklamanın hiçbir yolu yoktur.²⁶⁵ Bugünün işsizleri, şimdiki dönemde, gelir için çalışmak yerine boş zaman için bir tercihte bulunmaktadırlar. İşsizler, reel ücretin yarın daha yüksek olacağına inanırlarsa, yarın daha yüksek ücretler için çalışma ihtimali nedeniyle bugün daha çok boş zamanı tercih edeceklerdir.²⁶⁶

İkame etkisinin, gelir etkisinden üstün olduğu Lucas'ın denge sisteminde, bugünküne göre yarının reel ücretinde beklenen değişiklikler, hanehalklarını, bütün zamanlarını zamanlararası olarak; planlanan boş zaman ile gelir elde etmek için planlanan çalışma arasında dağıtmaya yöneltecektir. Hanehalkları, zamanlararası fayda maksimizasyonuna ulaşmak için, üretilebilir mallar üzerine, yaşam süreleri boyunca elde etmeyi bekledikleri bütün gelirlerini, bugün veya yarın harcamak için planlamak zorundadırlar. Çünkü, üretilebilir mallar ve boş zaman, Lucas tarafından varsayılan hanehalklarının fayda maksimizasyonundaki tek önemli ikame girdilerdir.

Lucas'ın emek ve boş zaman arasındaki zamanlararası ikame edilebilirlik yaklaşımı, sadece bir Say Kanunu dünyasında geçerlidir. Dolayısıyla, Lucas tipi emek arz eğrisi, Keynes'in gerçek dünya parasal analiziyle uyuşmamaktadır.

Keynes'in gayri iradi işsizler kavramı, Lucas'ın emek arzı açıklamalarıyla mantıksal olarak uyuşmamaktadır. Keynes'in reel ücret- emek arzı analizi, geçerli reel ücret oranında istihdam edilmemiş olan işgücünün çalışmak istediğini; fakat, iş bulamadığını varsayar. İşsiz olanlar sıkıntı içindedirler ve boş zaman geçirmekten memnun değildirler.

Bir durgunluk esnasında var olan gayri iradi işsizlik, işçilerin uzun dönem arz eğrisinin dışında olmalarını veya Lucas'ın analizindeki gibi, boş zamandan haz almalarını gerektirmemektedir. Keynes yanlı Post Keynesyen analitik çerçevede, herhangi veri bir emek piyasası denge reel ücreti için arz edilen emek miktarı, Şekil 9'da N_s fonksiyonu tarafından verilmektedir. Örneğin Şekil 9'daki $A'' - E$

²⁶⁵ Robert E. Lucas, **Studies in Business-Cycle Theory**, (Cambridge: MIT Press, 1983), s. 4.

²⁶⁶ Davidson, **a.g.e.**, 1983, s. 115-16.

mesafesindeki gibi, gayri iradi işsizler, ücret geliri elde edemedikleri için reel gelirlerinde sürekli bir kayba uğradıklarının farkındadırlar. Bu işçiler, Lucas'ın, bugün boş zamanı seçmelerinin onlar için daha iyi olacağı; çünkü, yarın gelir ve tüketim malları açısından bugünün reel ücretine göre daha fazla kazanacaklarını ve tüketeceklerini bekledikleri optimizasyon davranışı ile ilişkilendirilemezler.²⁶⁷

4.2. Keynes'in Tam Rekabetçi Mal Piyasasında Esnek Fiyat Modeli

Keynes'e ve takipçilerine atfedilebilecek, Keynes'in Genel Teorisinin efektif talep ilkesi ile ilgili, tam rekabetçi esnek bir fiyat modeli, literatürde, reel ücretler temel alınarak Amitava K. Dutt ve Marc Lavoie gibi Post Keynesyenler tarafından incelenmiştir. Çoğunlukla neo-klasik ekonomistler tarafından yanlış bir şekilde emek talep eğrisi olarak ifade edilen reel ücret-istihdam ilişkisi, toplam talep olmaksızın ve efektif talebe başvurulmaksızın tam olarak ifade edilemez.²⁶⁸ Modelde, firmaların atomistik olduğu ve tam rekabetçi bir mal piyasasında buldukları varsayılmaktadır.

Modelin arz yönü, Keynes'in toplam talep ve toplam arz modelinin durumlarından biri olan emeğin azalan marjinal ürünü ve azalan verimler ile birlikte standart bir neo-klasik üretim fonksiyonunu varsaymaktadır.²⁶⁹ Toplam arz, nominal terimlerle, şu şekilde verilmektedir:

$$Y = pq = pf(L) \quad (34)$$

Burada; p fiyat düzeyi, q reel çıktı (üretim) ve L istihdam edilen emektir. Bu üretim fonksiyonunun ilk türevinin pozitif, $f'(L) > 0$; ikinci türevinin negatif olduğu, $f''(L) < 0$, varsayılır. Birinci türevinin pozitif olması toplam arz fonksiyonunun pozitif eğimli olduğunu ve ikinci türevinin negatif olması ise, emeğin marjinal ürününün, emek ile ilgili olarak azaldığı anlamına gelmektedir.

²⁶⁷ Davidson, **a.g.e.**, 1994, s. 191-192.

²⁶⁸ Malcolm Sawyer, "The Nairu, Aggregate Demand and Investment", **Metroeconomica**, 53:1, (2002), s. 67.

²⁶⁹ Amitava Krishna Dutt, "Keynes with a Perfectly Competitive Goods Market", **Australian Economic Papers**, (December 1987), s. 276; Lavoie, 1998, s. 9.

Firmaların geçerli olduğunu bekledikleri piyasa fiyatında istedikleri herhangi bir çıktı miktarını satabilecekleri ve mevcut ücrette istedikleri kadar emek miktarını istihdam edebilecekleri varsayılmaktadır. Firmaların, piyasa döneminin başlangıcında, üretim kararlarını vermeden önce, önceki üretim kararlarını gözlemleyerek ücreti bildikleri ve belirledikleri varsayılr. Bununla birlikte, üretim zaman aldığı için ve mallar üretildikten sonra satıldığı için, firmalar üretim planlarını yaptıkları esnada mallarının fiyatını bilmemektedirler. Diğer bir ifadeyle, piyasa fiyatları, piyasa döneminin sonuna kadar bilinmemektedir. Bu nedenle, firmaların fiyat düzeyi ile ilgili tahminde buldukları varsayılmaktadır. Firmaların, beklenen karlarını maksimize etmek için, üretim ve istihdam düzeylerini planladığı varsayılmaktadır. Bu, farklı reel ücret oranlarında firmaların emek istihdamının (emek talebinin) f' fonksiyonu tarafından verildiği anlamına gelmektedir.²⁷⁰ f' fonksiyonu ile elde edilen bu emek talep eğrisi, efektif talep noktasını dikkate almadığı için, Barro ve Grossman'ın işsizlik kavramını açıkladığı terminolojisindeki²⁷¹ emeğin hayali (notional) talebi olarak düşünülebilir. Veri bir reel ücret için, istihdamın seçilen düzeyi sadece potansiyel karları maksimize eder; yani, bütün üretim satılabilirse, karlar gerçekleşmiş olacaktır. Bununla birlikte, bütün üretilen malların satılabileceğine dair hiçbir garanti yoktur.²⁷²

Bütün üretilen malların satılabileceğine ilişkin bir veri olmadığı için, efektif talep kısıtı dikkate alınmak zorundadır. Diğer bir ifadeyle, toplam arzın toplam talebe eşit olması gereklidir. Birçok neo-klasik modelde, bu kısıtın reel ücretlerle hiçbir ilişkisi yoktur. Çünkü, daha düşük ücretler hemen ve otomatik olarak daha yüksek karlar tarafından tazmin edilmiş olacaktır. Walras kanununa dayanan birçok neo-klasik modelde, mallar için olan talebin başlangıç faktör donanımından beklenen gelire eşit olduğu varsayılmaktadır. Bu modellerde, mal piyasasındaki dengeye mutlaka emek piyasasındaki bir denge eşlik edecektir. Bununla birlikte, Davidson'ın vurguladığı gibi, Keynes'in analizinde ve dolayısıyla, Post Keynesyen analizde, toplam talebin içinde, tasarruf kararından bağımsız, esasen otonom bir yatırım fonksiyonuyla bağlantılı, bir otonom bileşen vardır. Bu modellerde, emek piyasası genellikle temizlenmemesine

²⁷⁰ Dutt, **a.g.e.**, 1987, s. 275-276.

²⁷¹ Robert J. Barro ve Herschel I. Grossman, "A General Disequilibrium Model of Income and Employment" **The American Economic Review**, Vol. 61, No. 1, (March 1971), s. 86.

²⁷² Lavoie, **a.g.e.**, 1998, s. 9.

rağmen, mal piyasası temizlenir. Bununla birlikte bazı heterodoks modellerde efektif talep kısıtının reel ücretler düzeyi ile hiçbir ilişkisi yoktur. Çünkü, ücretlerin tasarruf eğiliminin karların tasarruf eğilimi ile aynı olduğu varsayılmaktadır. Aksine burada, ücretler ile karlar arasındaki dağılımın, tüketim talebi üzerine olan etkisi yoluyla toplam talep üzerinde bir etkisi vardır.²⁷³

Modelde, toplam talebin sadece iki bileşenden oluştuğu varsayılmaktadır: tamamen tüketilen ücretler (ücretlerin tüketim eğilimi 1'dir) ve hem yatırım harcamaları hem de karların tüketimini kapsayan otonom harcamalar. Burada, karların tüketiminin, Kalecki'nin çoğunlukla varsaydığı gibi, bir önceki dönemde toplanan karlara bağlı olduğu varsayılmaktadır. Böylece, şu eşitlik yazılabilir:²⁷⁴

$$D = wL + ap \quad (35)$$

Burada, w ortalama nominal ücret oranı ve a reel otonom harcamalardır. Dikkat edileceği gibi, $a = A/p$ olduğu için; ap nominal otonom harcamalardır (A).

Görüldüğü gibi, buradaki modelde, otonom harcamalar nominal terimler yerine reel terimler olarak verilmektedir. Toplam arz ve toplam talep analizini açıklarken Weintraub ve Davidson gibi yazarlar, otonom harcamaları nominal terimlerle verirken; Kalecki, Robinson, A. Dutt ve Lavoie gibi yazarlar otonom harcamaları reel terimlerle vermiştir. Reel otonom harcamaları belirlerken girişimcilerin başlangıçta, yatırım harcamalarını sabitledikleri varsayılmaktadır. Dolayısıyla, reel yatırım düzeyinin, geçmişte verilen kararlar tarafından dışsal olarak oluşturulduğu varsayılmaktadır.²⁷⁵ Yatırım harcamalarının reel ücretlere dayanmadığı varsayılan, belirsizliğin hüküm sürdüğü bir Post-Keynesyen dünyada, yatırım harcamalarının temel belirleyicisi ekonomik moraldir (animal spirits). Bu şekilde, efektif talep kısıtı, mal piyasasında denge konumunu göstermektedir ve toplam arzın toplam talep ile eşitlenmesiyle elde edilir. Bu, formülasyon olarak şu şekilde gösterilir:

²⁷³ Marc Lavoie, "Real Wages and Unemployment with Effective and Notional Demand for Labor", **Review of Radical Political Economics**, Volume 35, No. 2, (Spring 2003), s. 168.

²⁷⁴ Lavoie, **a.g.e.**, 2003, s. 169.

²⁷⁵ Donald J. Harris, "The Price Policy of Firms, The Level of Employment and Distribution of Income in the Short Run", **Australian Economic Papers**, (June 1974), s. 145.

$$wL + ap = pf(L) \quad (36)$$

Bu eşitlik, reel ücret için çözümlenirse, efektif talep kısıtı veya efektif emek talep eğrisi şu şekilde elde edilir:

$$w/p_{\text{efektif}} = [f(L) - a]/L \quad (37)$$

Reel ücret ile istihdam düzeyi arasındaki kombinasyonlar, üretilen her şeyin satılacağını ifade etmektedir. Veri reel otonom harcamalar ve teknoloji için mal piyasasının dengede olmasını sağlayan reel ücret oranı, istihdam düzeyinin bir fonksiyonudur. Doğrusal olmayan bu fonksiyon, emeğin hayali (notional) talep fonksiyonu ile eşitlendiğinde maksimumuna ulaşır. Diğer bir ifadeyle, emeğin efektif talep eğrisi, emeğin hayali talep eğrisi tarafından kesildiğinde en yüksek noktasına ulaşmış olacaktır.²⁷⁶ Bu, emeğin efektif talebinin birinci türevinin alınmasıyla görülebilir:

$$\partial(w/p)_{\text{efektif}} / \partial L = [f'(L).L - (f(L) - a)]/L^2, \quad (38)$$

sıfıra eşitlenip $f'(L)$ için çözümlendiğinde:

$$f'(L) = [f(L) - a]/L. \quad (39)$$

Eşitlik (39)'un sol tarafındaki terim, daha önce de ifade edildiği gibi, hayali (notional) emek talebini ve sağ taraftaki terim ise efektif emek talebini göstermektedir. Extremumunda değerlendirildiğinde efektif emek talebi eşitliğinin ikinci türevi negatiftir; bu da extremumun bir maksimum olduğunu göstermektedir. Bu şu anlama gelir: istihdamın düşük düzeylerinde, istihdamdaki ve bu nedenle çıktıdaki bir artış, ilave mal arzının toplam talep tarafından absorbe edilebilmesi için reel ücretlerde bir artışı gerektirmektedir. Bununla birlikte, bir müddet sonra, azalan verimlerin etkisiyle; ilave çıktı, ilişkilendirilen ilave istihdam ve ücret ödemelerine göre daha küçüktür ve sonuç olarak, reel ücretler mal piyasasındaki arzı ve talebi eşitlemek için aşağıya düşmelidir.²⁷⁷ Böylece, iki emek talep eğrisi Şekil 10'da gösterildiği gibi çizilebilir. Emek talep eğrisinin, hayali (notional) talep ve efektif talep eğrileri olarak ayrıldığı buradaki grafiksel

²⁷⁶ Lavoie, a.g.e., 2003, s. 170.

²⁷⁷ Aym, s. 170.

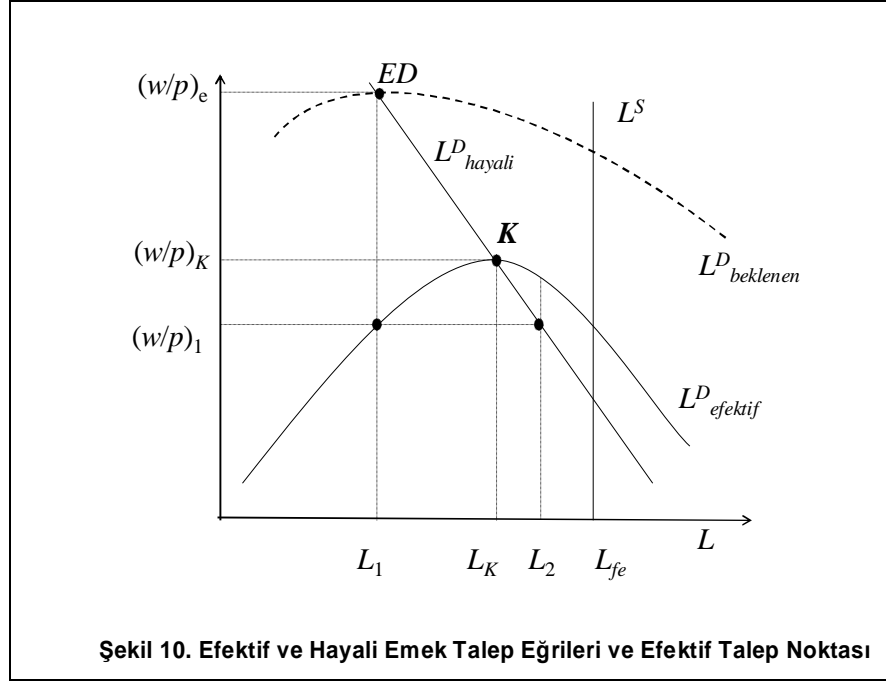
gösterimde, daha önce Patinkin ve Barro ile Grossman gibi yazarlar tarafından geliştirilen; fakat onların açıklamaları ve grafiksel sunumu Davidson ve Lavoie gibi Post Keynesyenler tarafından tatmin edici bulunmadığı için; burada, çoğunlukla Bertram Schefold'un ve Fujimoto ve Leslie'nin gösterimleri²⁷⁸ esas alınacaktır. Şekil 10'da, L^D_{efektif} eğrisi boyunca, $D = Y$; eğrinin üstünde, mal piyasası üzerine aşırı talep vardır, $D > Y$; ve eğrini altında aşırı arz vardır, $D < Y$.

Şekil 10'daki efektif talep eğrisinin aşağıya doğru eğimli bir kısmı vardır. Bu aşağıya doğru olan eğim, genellikle artan²⁷⁹ birim maliyetler ile ilgilidir.²⁸⁰ Beklenen reel ücret temelinde, firmalar istihdam kararlarını hayali (notional) talep eğrisine bağlı olarak verirler. Şekil 10'da, fiyat bekleyişlerinden dolayı, beklenen reel ücret $(w/p)_e$ ve toplam istihdam düzeyi L_1 'dir. ED ile gösterilen bu noktada, toplam talep ve toplam arzın kesişmesiyle oluşan efektif talebin ortaya çıktığı beklenmektedir. Dolayısıyla bu nokta, girişimcilerin kar bekleyişlerini maksimum yapan noktadır. ED noktasında, emeğin hayali talep eğrisi ile, şekilde L^D_{beklenen} olarak isimlendirilen ve kesikli çizgiler ile gösterilen, beklenen efektif talep kısıtı kesişmektedir. Bununla birlikte, gerçekleşen efektif talep kısıtı, ekonominin bulunduğu bu kombinasyonun altında olduğu için; ED noktasında, mallar için aşırı bir talep (talep fazlası) söz konusu olacaktır. Fiyatlar, toplam talep ve arz eşitlenene kadar artacaktır. Diğer bir ifadeyle, fiyatlar ekonomi, efektif emek talep eğrisi üzerine geri dönene kadar artacaktır. Böylece, piyasa fiyatları Şekil 10'daki gerçekleşen reel ücret oranı, L_1 istihdam miktarında $(w/p)_1$ 'e düşecektir.

²⁷⁸ Schefold'ın 1983'deki John Eatwell and M. Milgate'in editörlüğünü yaptıkları "Keynes's economics and the theory of value and distribution" adlı kitaptaki "Kahn on Malinvaud" bölümündeki çalışmasının ve Fujimoto ve Leslie'nin 1983'de Metroeconomica'da yayınlanan "A two-class model of Keynesian unemployment" isimli makalelerindeki, gösterim biçimlerini belirten ve derleyen Marc Lavoie,'nin 1998 ve 2003'deki makalelerindeki şekiller esas alınmıştır.

²⁷⁹ Kalecki'den yola çıkarak; çoğu Post Keynesyene göre, firmalar çoğunlukla aşırı kapasite ile çalışırlar ve genellikle sabit birim maliyetler ile karşı karşıyadırlar.

²⁸⁰ Sawyer, **a.g.e.**, 2002, s. 79.

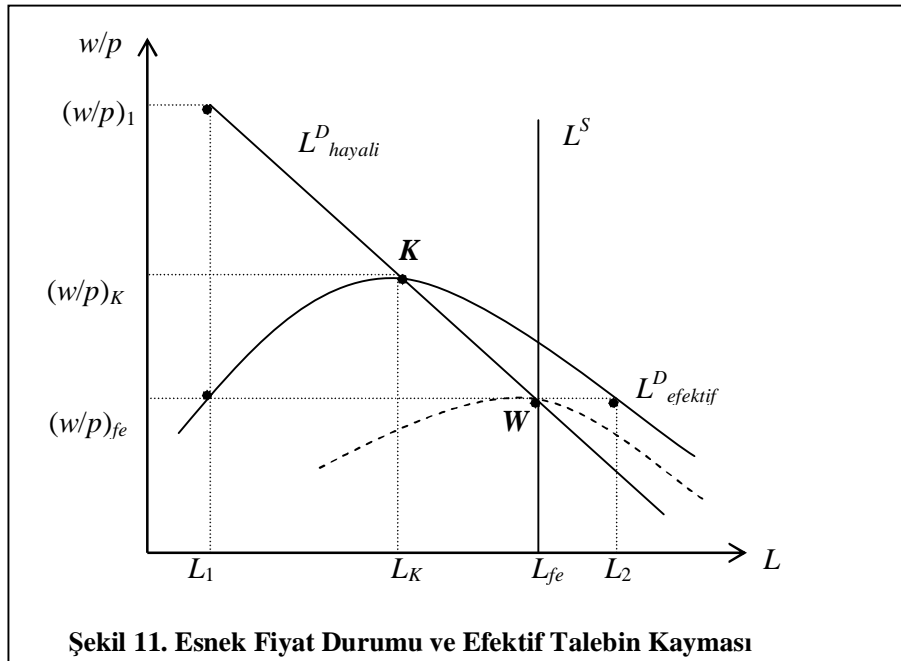
Kaynak: Lavoie, a.g.e., 2003, s. 171 ve Lavoie, a.g.e., 1998, s. 10.

Mal piyasasının temizlenmesine rağmen, tanımlanan durum kısa dönem denge ile tutarsızdır. Çünkü, kısa dönem denge koşulu $p = p^e$, olduğu için, p^e olan fiyat beklentileri yerine getirilememiştir.²⁸¹ Bu nedenle, firmalar beklentilerini gözden geçireceklerdir. Eğer, bu beklentiler adaptif (uyarlayıcı) ise, beklenen fiyat yukarı doğru revize edilecektir. Bu durumda, beklenen yeni reel ücret $(w/p)_1$ olarak verilecektir ve böylece, firmalar tarafından oluşacak istihdam düzeyi, hayali talep eğrisi dikkate alınarak, L_2 olacaktır. Bu noktada, mallar için bir arz fazlası olacaktır ve fiyatlar bir miktar düşecektir. Ayrıca, gerçekleşen reel ücret oranı $(w/p)_1$ ile $(w/p)_K$ arasında olacaktır. Bu şekilde, istihdamda bir dizi dalgalanmalar oluşacaktır. Fiyat beklentilerinin başarılı olacağı K noktasına eninde sonunda erişilecektir. K noktası, denge noktasıdır ve bu noktada, emeğin hayali ve efektif talep eğrileri kesişmektedir. Bu nedenle, K noktası efektif talep noktasıdır.

Post Keynesyenlere göre, reel ücret istihdam düzeyini belirlemez; bundan ziyade, efektif talep düzeyi reel ücreti belirler. Dengenin dışında, beklenen toplam talep

²⁸¹ Dutt, a.g.e., 1987, s. 279.

düzeinin bir fonksiyonu olan, beklenen fiyat düzeyi vasıtasıyla beklenen reel ücret, hayali emek talep eğrisinin göstermesiyle, istihdam düzeyini belirler. Daha sonra, seçilen istihdam düzeyi, gerçekleşen reel ücreti belirler. Bu nedenle, gerçekleşen reel ücret dışsaldır. Birbirine benzer bir şekilde, denge durumundaki K noktasında ise, reel ücret aynı zamanda içseldir ve efektif talep kısıtına bağlıdır.²⁸² K noktası ile verilen efektif talep noktası, kar maksimizasyoncusu girişimcilerin satışlardan beklentilerinin alıcıların harcama kararlarıyla karşılaştığı mal piyasasındaki dengeyi göstermektedir. Bu şekilde, reel ücretler, efektif talep noktası tarafından belirlenir.

Şekil 11. Esnek Fiyat Durumu ve Efektif Talebin Kayması

Kaynak: Lavoie, a.g.e., 2003, s. 174.

Efektif talep artarsa, reel ücretler düşebilir ve tam istihdam L_{fe} yeniden sağlanabilir. Şekil 11'de gösterildiği gibi, eğer efektif emek talep eğrisi aşağıya doğru kayarsa ve hayali talep eğrisini W noktasında keserse bu durum gerçekleşir. Bu modelde, efektif talep eğrisinin aşağıya doğru kayması, sadece reel otonom harcamalar a 'nın artmasıyla olur. Burada Keynes'e göre, a parametresinin artırılabilmesi ve tam istihdamın sağlanabilmesi için, devletin otonom harcamaları artırması gerekir.

²⁸² Lavoie, a.g.e., 2003, s. 173.

Burada, üretim fonksiyonu ile ilgili yapılan standart varsayımlardan dolayı tam istihdam düzeyine, Şekil 11’de, $(w/p)_{fe}$ düzeyindeki gibi, daha düşük bir reel ücretin eşlik etmesi zorunlu gibi görünmektedir. Bu, azalan verimler varsayımı bağlamında; istihdam edilen son işçinin marjinal ürününün ücrete eşit olduğu varsayımından dolaydır. Bu modelde, reel ücretler ile istihdam düzeyi arasında bir korelasyon vardır. Fakat, yüksek reel ücretlerin düşük istihdama yol açmakta olduğu söylenemez; aksine, nedensellik, toplam arz ve toplam talep analizinde olduğu gibi, istihdamdan reel ücretlere doğru işlemektedir.

4.3. Kalecki Yanlı Temellere Dayanan Post Keynesyen İstihdam Modeli

Kalecki temelli bu analizde, modelin toplam talep kısmı, Keynes’in rekabetçi piyasa esnek fiyat modelinde gösterilen ile aynıdır. Buradaki farklılık, modelin arz yönüne ilişkindir. Standart neo-klasik üretim fonksiyonunun yerine Kalecki yanlı Post Keynesyenler, marjinal maliyetlerin ve değişken maliyetlerin tam kapasiteye kadar sabit olduklarını ve firmaların genellikle tam kapasitenin altında,²⁸³ marjinal maliyet ve birim maliyet eğrilerinin artmayan kısımları üzerinde çalıştıkları varsayılmaktadır. Sermaye amortisman karşılıkları, idari ve denetleme görevleri ile ilişkilendirilen sabit emek maliyetleri gibi sabit maliyetler dikkate alındığında, aynı zamanda birim maliyetler de tam kapasiteye kadar azalır. Sabit emek maliyetleri ile böyle bir model, ilk olarak Michal Kalecki ve Joseph Steindl tarafından önerilmiştir ve daha sonra çeşitli Kalecki yanlı yazarlar tarafından popüler hale getirilmiştir.²⁸⁴

Neo-klasik ekonomistlerin, reel ücret oranlarındaki azalış, istihdam düzeyini artıracaktır ifadelerinin aksine; Kalecki yanlı Post Keynesyenlere göre, reel ücretleri azaltmaya yönelik herhangi bir çaba, sadece efektif talebin azalmasında ve işsizliğin kötüleşmesinde başarılı olacaktır.²⁸⁵ Post Keynesyen istihdam modelinin Kalecki yanlı versiyonunda, klasik tasarruf hipoteziyle birlikte, yüksek reel ücretler daha yüksek

²⁸³ Michal Kalecki, *a.g.e.*, 1971, s. 44.

²⁸⁴ Marc Lavoie, *a.g.e.*, 1998, s. 16.

²⁸⁵ Anthony Myatt, “On the Non-Existence of a Natural Rate of Unemployment and Kaleckian Micro Underpinnings to the Phillips Curve”, *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol. 8, No. 3, (Spring 1986), s. 452.

istihdam seviyelerine neden olacaktır²⁸⁶ ve böylece, daha yüksek ekonomik büyüme oranları gerçekleşecektir.²⁸⁷ Bununla birlikte, Bhaduri ve Marglin 1990'da yazdıkları makalelerinde, ücret artışlarının mark-up yoluyla kar marjini düşürebileceğini ve karların düşmesinin sonucunda da girişimcilerin yatırımlarının azalabileceğini ve böylelikle, çıktının, gelirin ve istihdamın düşebileceğini ifade etmişlerdir.²⁸⁸ Peter Riach da, reel ücretlerdeki artışlara istihdam düzeyindeki artışların da eşlik edebileceğini ifade etmesine rağmen; bunun yanında, Bhaduri ve Marglin ile benzer çıkarsamalarda bulunarak, ücret artışlarının yatırımın kaynağı olan girişimcilerin yatırım yapma güdülerinde bir isteksizlik yaratabileceğini ve bu şekilde istihdam düzeyinin azalabileceğini ifade etmiştir. Fakat, Riach sonuç olarak, yüksek reel ücretler ile olan istihdam düzeyi için hiçbir kesin pozisyonun olmadığını belirtmektedir.²⁸⁹ Bununla birlikte, Tracy Mott ve Edward Slattery gibi Kalecki yanlı Post Keynesyenler, Bhaduri ve Marglin ile Riach'ın bazı açıklamalarında hatalı çıkarsamalarının olduğunu ifade etmişlerdir.²⁹⁰

4.3.1. Kalecki Yanlı Temel İstihdam Modeli

Modelde, firmanın, değişken emek ve sabit emek olarak iki çeşit emek istihdam etmekte olduğu varsayılmaktadır.²⁹¹

²⁸⁶ Kalecki, **a.g.e.**, 1971, s. 163; Edward J. Nell, **The General Theory of Transformational Growth: Keynes after Sraffa**, (New York: Cambridge University Press, 1998), s. 573; Lavoie, **a.g.e.**, 2003, s. 167.

²⁸⁷ Nell, **a.g.e.**, 1998, s. s. 477; Lavoie, **a.g.e.**, 2003, s. 167.

²⁸⁸ Amit Bhaduri ve Stephen Marglin, "Unemployment and the real wage: the economic basis for contesting political ideologies", **Cambridge Journal of Economics**, 14:4, (December 1990), s. 378-85. (Reel ücretlerdeki değişikliklerin kar marjini, toplam talep ve çıktı üzerindeki etkilerini inceleyen bu çalışmada iki rejime bağlı olarak, ücret yönlü büyüme ve kar yönlü büyümenin esasları açıklanmaktadır.)

²⁸⁹ Peter Andrew Riach, "Wage-Employment Determination in a Post-Keynesian World", (Ed. Philip Arestis ve Mike Marshall, **The Political Economy of Full Employment: Conservatism, Corporatism and institutional Change**, Aldershot: Edward Elgar, 1995), s. 171-173.

²⁹⁰ Tracy Mott ve Edward Slattery, "The influence of changes in income distribution on aggregate demand in a Kaleckian model: stagnation vs. exhilaration reconsidered", (Ed. Paul Davidson ve Jan A. Kregel, **Employment, Growth and Finance: Economic Reality and Economic Growth**, Aldershot: Edward Elgar, 1994), s. 79-80.

²⁹¹ A. Asimakopulos, "A Kaleckian Theory of Income Distribution", **The Canadian Journal of Economics**, Vol. 8, No. 3, (Aug. 1975), s. 323-24; Lavoie, **a.g.e.**, 1992, s. 225; Lavoie, "Real Wages, Employment Structure, and The Aggregate Demand Curve in A Kaleckian Short-Run Model", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 19, No. 2, (Winter 1996-97), s. 276; Nell, **a.g.e.**, 1992, s. 524; Harris, **a.g.e.**, 1974, s. 144; Myatt, **a.g.e.**, 1986, s. 452.

$$L = L_v + L_f \quad (40)$$

Burada; L toplam emek miktarını, L_v değişken emeği ve L_f de sabit emeği göstermektedir. L_v ile gösterilen üretimin değişken faktörü olan işçilerdir. Çıktı (üretim) düzeyi ile direkt olarak değiştikleri için değişken emek şu şekilde gösterilebilir:

$$L_v = q / y_v \quad (41)$$

Burada, q reel çıktı ve y_v değişken emeğin sabit verimliliğidir. Tam kapasiteye kadar üretimin bütün düzeyleri için değişken emek başına çıktı sabittir. Diğer bir ifadeyle, tam kapasiteye kadar değişken maliyet ve marjinal maliyet sabittir. Dolayısıyla burada, sabit getiriler varsayımı yapılmaktadır.

Üretimin sabit maliyetlerinin (overhead costs) bir parçası olan sabit emek, üretim pozitif olduğu sürece işletmenin devamı için gerekli olan emek miktarıdır. Sabit emeğin sayısı, firmanın kapasitesine bağlıdır. Böylece, sabit emek şu şekilde gösterilebilir:

$$L_f = q_{fc} / y_f \quad (42)$$

Burada, q_{fc} tam kapasite çıktısını ve y_f sabit emeğin verimliliğini ifade etmektedir. İstihdam edilen yönetim personeli, yüksek kalifiyeli teknik ve profesyonel işçiler genellikle sabit (veya yarı-sabit) üretim faktörleri olarak görülür. Bu işçilerin istihdamı, firmanın üretmeyi planladığı çıktı ile doğrudan değişmez. Aksine, firma bazı sabit sayıda çalışana fabrikadaki her bir bölümün faaliyetinin sürdürülebilmesi için ihtiyaç duyar. Firma, ihtiyaç duyduğu bu işçileri, üretim yoğun veya daha az olsa da değiştirmek istemez. Bunun yanında, üretim genişledikçe bu sabit işçilere olan talep, ihtiyaç duyulan bölümlere göre farklı miktarlarda artabilir.²⁹² Daha yüksek kademeli işlerde çalıştıkları için sabit emek, değişken emeğe göre daha fazla ücret geliri elde etmektedir. Kısa dönemde, fabrikaların sayısı sabit olduğu için, L_f ile gösterilen sabit emek de sabittir.

²⁹² Appelbaum, a.g.e., 1979, s. 111.

Veri kapasite seviyesinde, toplam istihdamı üretim ile ilişkilendiren²⁹³ Post Keynesyen üretim fonksiyonu şu şekilde yazılabilir:

$$q = [L - L_f]y_v \quad (43)$$

Bu durumda, p sabit olan değişken maliyetler üzerinde bir mark-up olarak fiyat düzeyini gösterdiğinde; toplam arz fonksiyonu şu şekilde yazılabilir:

$$Y = pq = p[L - L_f]y_v \quad (44)$$

Kalecki'ye dayanarak, bir zaman dönemi içinde reel terimlerle, işçilerin bütün ücretlerini tükettikleri ve kar elde edenlerin belirli bir miktar tükettikleri varsayalım. Aynı zamanda, yatırımın da reel terimlerle verileceği varsayılacaktır. Bu şekilde toplam talebin iki bileşeni vardır: İşçilerin tüketimine tekabül eden bir uyarımlı bileşen ve kar elde edenler tarafından yatırıma ve tüketime tekabül eden bir otonom bileşen. Reel yatırımın faiz oranı düzeyine bağlı olduğu söylenebilir. Fakat, birçok Kalecki yanlı yazar için, para arzı içseldir ve faiz oranı da para otoriteleri tarafından dışsal olarak belirlenir.²⁹⁴ Bununla birlikte, Post Keynesyen belirsiz bir dünya için burada yatırımların kısaca ekonomik moral (animal spirit) tarafından belirlendiği varsayılabilir. Bu özelliklere bağlı olarak, toplam talep fonksiyonu, nominal terimlerle şu şekilde yazılabilir:

$$D = w_v L_v + w_f L_f + ap \quad (45)$$

Burada w_v değişken emeğin ve w_f sabit emeğin nominal ücretidir. En sade bir durum için, her iki çeşit emeğin ücret oranı da eşit olacaktır. Sabit emeğin ücret oranı, değişken emeğin ücret oranının katı olduğu varsayılabilir:

$$w_f = s w_v \text{ ve } s > 1 \quad (46)$$

Buradan hareketle, toplam talep D fonksiyonu şu şekilde yeniden yazılabilir:

$$D = w_v L_v + s w_v L_f + ap \quad (47)$$

²⁹³ Marc Lavoie, "Efficiency Wages in Kaleckian Models of Employment", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol 23, No. 3, (2001), s. 451.

²⁹⁴ Lavoie, **a.g.e.**, 1996-97, s. 277-78.

Emek talebi üzerine olan kısıtın sadece toplam arz ve toplam talep arasındaki etkileşimden sonuçlanan efektif talep kısıtından ortaya çıktığı varsayılmaktadır. Toplam talep ve arz fonksiyonlarını birleştirerek, esas reel ücret oranı²⁹⁵ (w_v/p) ile genel istihdam düzeyi arasında ilişkiyi gösteren efektif emek talebi elde edilir. Bu ilişki şu şekilde ifade edilebilir:

$$w_v / p_{\text{efektif}} = [(L - L_f)y_v - a] / [L + L_f(s - 1)] \quad (48)$$

Bu eşitliğin L 'ye göre birinci türevi alınarak, reel ücret ile istihdam düzeyi arasında pozitif bir ilişkinin olduğu gösterilebilir:

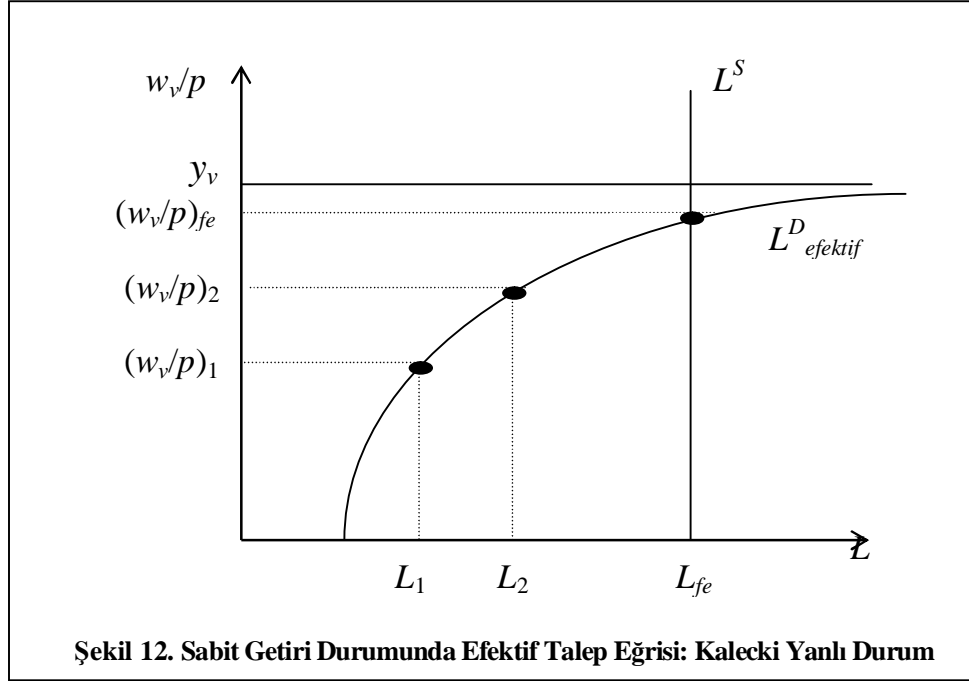
$$\partial w_v / p_{\text{efektif}} / \partial L = y_v L_f s + a / [L + L_f(s - 1)]^2 > 0 \quad (49)$$

Bunun yanında, toplam arz ve talebinin eşitlenmesiyle, istihdam edilen değişken emek düzeyi de şu şekilde verilebilir:

$$L_v = s w_v L_f + a p / p y_v - w_v \quad (50)$$

Reel ücret ile istihdam düzeyi arasındaki ilişki Şekil 12'de gösterilmiştir. Burada, L^D_{efektif} ile ifade edilen efektif emek talep eğrisi, yukarıya doğru eğimli eğri olarak gösterilmektedir. Efektif talep eğrisi, yatay çizgi şeklinde olan değişken verimlilik y_v 'ye asimtotiktir. Eğrinin üst kısmında aşırı bir mal talebi vardır ve eğrinin altında ise aşırı bir mal arzı vardır. Modelde, firmaların mal piyasasındaki herhangi bir dengesizliğe, çıktı düzeylerini değiştirerek reaksiyon gösterdikleri varsayılmaktadır. Örneğin, $(w_v/p)_1$ reel ücretinde, eğer istihdam L_1 'den daha fazlaysa, aşırı bir mal arzı oluşacaktır. Bu nedenle, ekonomi L_1 'e geri dönene kadar firmalar için üretimi ve istihdamı azaltmaya yönelik bir neden oluşabilecektir. Bu nedenle, kısa dönem dengesinde firmalar, L^D_{efektif} eğrisi üzerinde olacaktır.

²⁹⁵ Literatürde bazı çalışmalarda, Kaleckian temellere bağlı olarak esas reel ücret (base real wage) ve ortalama reel ücret (mean real wage) olarak bir ayrıma gidilmiştir. Esas reel ücret ücretlerin bütün yapısını oluştururken; ortalama reel ücret, emek gücünün kompozisyonuna bağlıdır. Diğer bir ifadeyle, ortalama ücret, değişken ve sabit emeğin ücretlerinin ağırlıklandırılmış ortalamasıdır. Bu nedenle, ortalama ücret, çıktı düzeyi değiştikçe sabit ve emeğin kompozisyonu ile birlikte değişmektedir. Esas reel ücret için, değişken işçilerin reel ücret oranıdır çıkarsaması yapılabilir.

Kaynak: Lavoie, 1998, s. 13; Lavoie, 2001, s. 453; Nell, 1992, s. 566-68; Nell, 1998, s. 574.

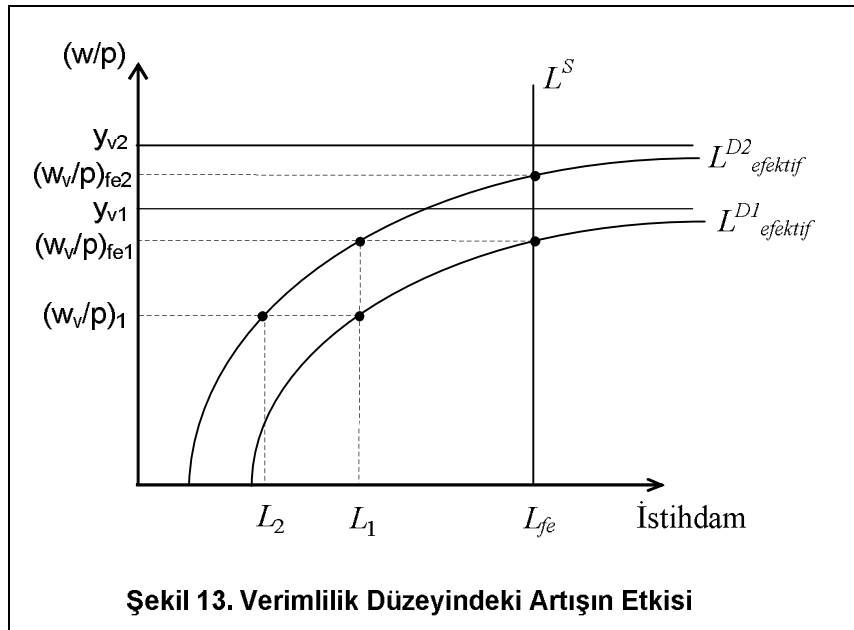
Bu Kalecki yanlı modelde, değişken işçilerin esas reel ücretindeki ve dolayısıyla sabit emeğin reel ücret oranındaki bir artışın, istihdam düzeyinin artmasına yol açacağı açıktır. Modele göre, tam istihdama her zaman reel ücretler arttırılarak ulaşılabilir. Tek kısıt, reel ücretler değişken emeğin verimliliğini aşmamalıdır. Eğer, reel ücretler değişken emeğin verimliliğini aşarsa, firmalar kayıplar yaşayacaklardır. Diğer açıdan bakıldığında, eğer reel ücretler aşağıya doğru esnek ise, bu esneklik verimliliğe ters düşmüş olacaktır sonucu çıkarılabilir. Emek piyasasında var olan işsizlik durumu ve dengedeki bir mal piyasası ile reel ücretin esnek olması, emek istihdamında bir düşüşe yol açacaktır; böylece, işsizlik sorununu daha da kötüye götürecektir.²⁹⁶

4.3.2. Genişletilmiş Kalecki Yanlı İstihdam Modeli

Bu kısımda, temel Kalecki yanlı istihdam modeline birtakım ilave özellikler eklenecektir. Modelde, verimlilik nötr değildir ve istihdam düzeyi üzerinde etkisi vardır. Emek verimliliği düşük olduğunda, istihdam düzeyi yüksek olacaktır. Buna bağlı olarak, y_v ile ölçülen verimlilikteki bir artış, efektif talep eğrisinin yukarıya doğru

²⁹⁶ Lavoie, 1998, a.g.e., s. 13.

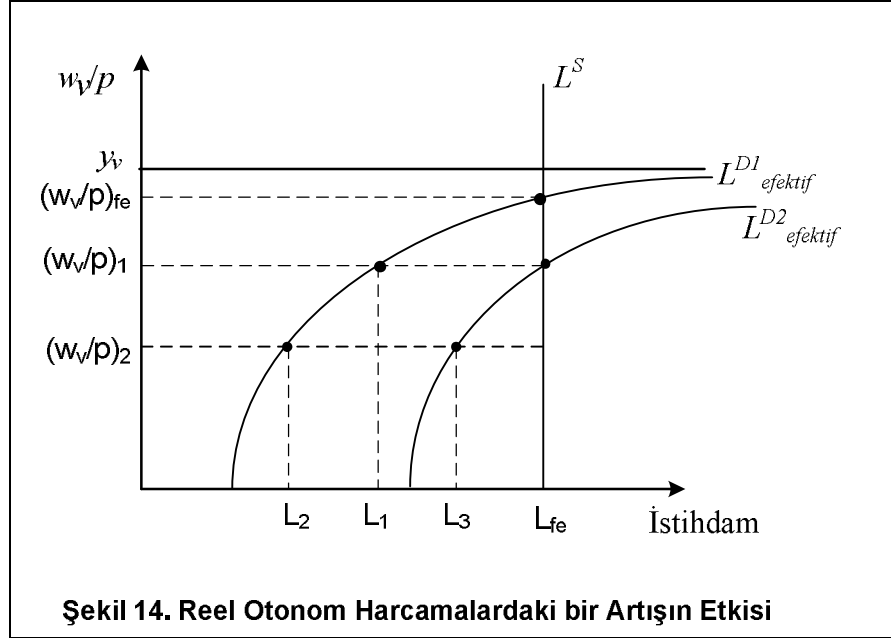
kaymasına yol açacaktır. Veri reel ücretler için artan verimlilik, istihdam düzeyini azaltacaktır.²⁹⁷ Bundan dolayı, artan verimliliğe, reel ücretlerdeki artışların eşlik etmesi gerekir; aksi takdirde, efektif talep düşecektir. Verimlilik düzeyindeki artışın etkileri Şekil 13’de gösterilmiştir. Şekil 13’den görülebileceği gibi, verimlilikteki bir artış, efektif talep eğrisi L^{D1}_{efektif} ’i yukarıya doğru kaydırarak, L^{D2}_{efektif} olmasına yol açmıştır. Verimlilik düzeyi de y_{v1} ’den y_{v2} konumuna gelmiştir. Burada, veri $(w_v/p)_1$ reel ücreti için verimlilikteki artış, L_1 olan istihdam düzeyinin L_2 olmasına neden olmuştur. Bu durumda eğer, ücretler yukarıya doğru değişmezse, artan verimlilik istihdam düzeyini düşürecektir. Verimlilikteki artıştan istihdam düzeyinin etkilenmemesi için reel ücretlerin $(w_v/p)_{fe1}$ ’e çıkması gerekir. Şekil 13’de ekonomi L^{D1}_{efektif} efektif talep eğrisi üzerinde $(w_v/p)_{fe1}$ reel ücretinde tam istihdam düzeyi L_{fe} ’de iken; şekilden görüldüğü gibi, verimlilikteki artış talep edilen emek sayısını, L_1 ’e düşürmüştür. Yeni verimlilik düzeyinde, yeniden tam istihdamın sağlanabilmesi için, ücret düzeyinin $(w_v/p)_{fe2}$ ’ye çıkması gerekir. Bunun yanında, verimlilik artışının yarattığı etki karşısında istihdam düzeyinin değişmeden kalabilmesi için, yatırım politikası ve kamu harcamaları gibi otonom harcamalar yardımıyla bu istihdam azaltıcı verimlilik etkisi dengelenebilir.²⁹⁸

Kaynak: Şekil 12 temel alınarak derlenmiştir.

²⁹⁷ Nell, a.g.e., 1992, s. 510, 511.

²⁹⁸ Aym, s. 571.

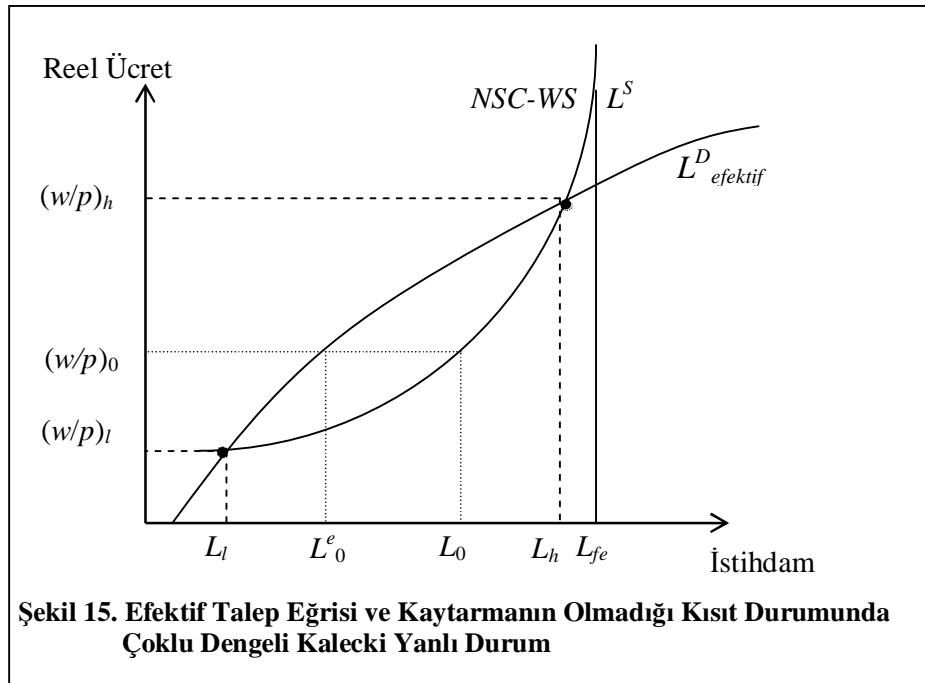

Şekil 14’de görüldüğü gibi, reel otonom talep a ’daki bir artış, efektif emek talep eğrisinin aşağıya doğru kaymasına yol açacaktır. Bu şekilde, efektif emek talep eğrisi L^{D1} efektif aşağıya doğru kayarak L^{D2} efektif olacaktır. Diğer bir ifadeyle, reel ücretler sabit olduğunda, reel otonom harcamalardaki bir artış istihdamda bir artışa yol açacaktır. Şekil 14’de görüldüğü gibi, $(w_v/p)_2$ reel ücretinde L^{D1} efektif emek talep eğrisi üzerinde istihdam düzeyi L_2 iken; reel otonom harcamalardaki bir artış, istihdam düzeyini artırarak L_3 kadar emeğin istihdam edilmesini sağlamıştır. Bunun yanında, reel otonom harcamalar eğer yeteri kadar artırılırsa, tam istihdamın sağlanması bile olası olabilir. Örneğin, $(w_v/p)_1$ reel ücretinde, otonom harcamalardaki bir artış, istihdam miktarının yeni efektif emek talep eğrisi ile ilişkili olarak tam istihdam düzeyine gelmesini sağlamıştır. Burada, reel ücretlerin düşürülmesinin, artan istihdama eşlik etmesine gerek duyulmamaktadır. Bununla birlikte bu modelde, her bir istihdam edilen işçinin reel ücreti aynı kalmasına rağmen, artan istihdam düzeyi ile birlikte ortalama reel ücret düşer. Çünkü, kısa dönemde üretimin daha yüksek seviyesi, emek gücünün daha büyük bir oranını değişken işçilerin oluşturduğu anlamına gelmektedir ve onların ücret oranı yöneticilerinkinden daha düşük olduğu için ortalama ücret düzeyi de böylece düşebilmektedir.²⁹⁹ Buradaki ortalama reel ücret ile toplam istihdam arasındaki negatif

²⁹⁹ Lavoie, a.g.e., 1996-97, s. 277.

ilişki yapay bir ilişkidir. Dolayısıyla, ortalama reel ücret ile toplam istihdam arasındaki ilişkiyi tam olarak göstermemektedir.

Buradaki Kalecki yanlı modelde, reel ücretin belirsiz bir değişken olduğu düşünülebilir. Diğer bir ifadeyle, reel ücretlerin ne olması gerektiğini anlatan bir açıklamanın modele dahil edilmesi gerekebilir. Kalecki'ye dayanılarak, sendikaların pazarlık gücünün mark-up, üretim, istihdam ve reel ücretler üzerinde etkisi olabileceği ifade edilebilir.³⁰⁰ Bu şekilde, modele, ücret pazarlığı veya kaytarmanın olmadığı kısıt olarak adlandırılacak bir eğri yerleştirilerek, Kalecki yanlı modeli kararlı yapan ilave bir kısıt oluşturulmuş olunur.³⁰¹ Şekil 15'de NSC-WS olarak adlandırılan bu eğri, efektif emek talebi eğrisine eklenerek gösterilmiştir.

Kaynak: Lavoie, a.g.e., 1998, s. 14 ve Lavoie, a.g.e., 2001, s. 455.

İstihdam düzeyi tam istihdama ilişkin olarak arttığında, işçilerin işverenlerinden daha yüksek reel ücretleri almayı becerdikleri düşüncesi olarak yorumlanabilen NSC-WS

³⁰⁰ Kalecki, 1971, a.g.e., s. 163 (Burada, Kalecki'ye göre, ücretlerdeki bir artış sendikaların pazarlık gücünün artması anlamına gelmektedir ve ücretteki bu artış istihdamın artmasına yol açacaktır.); Lavoie, 2001, s. 454.

³⁰¹ Lavoie, a.g.e., 2001, s. 455.

eğrisi, talep-yönlü Kalecki yanlı modelle tamamen tutarlıdır.³⁰² Şekil 15’de varsayılan biçimiyle NSC-WS eğrisi, çoklu-dengeli bir durumu ortaya çıkarmaktadır.

Şekil 15’de görüldüğü gibi, işçilerin ve firmaların istihdamın L_0 düzeyini beledikleri varsayılınsın. Bu düzeyde, NSC-WS eğrisi, reel ücret $(w/p)_0$ ’ın pazarlık süreci ile ortaya çıkmış olduğunu anlatmaktadır. Fakat bu ücret oranında, efektif talep kısıtı üzerinde sadece L_0^e kadar işçi istihdam edilmiş olacaktır. Görüldüğü gibi, istihdam düzeyi beklenenden daha düşüktür. Böylece, ücret pazarlığı yeniden gözden geçirilmiş olacak ve daha düşük bir reel ücret ortaya çıkacaktır. Bu durum, daha düşük istihdama yol açacaktır. Dolayısıyla, eğer reel ücretler üzerinde büyük mücadele var ise, sistem stabil olmayacaktır.³⁰³ Bu şekilde, Şekil 15’de L_h ve $(w/p)_h$ ile verilen yüksek istihdam ve yüksek reel ücret dengesi stabil değil iken; L_l ve $(w/p)_l$ ile verilen düşük istihdam ve düşük reel ücret dengesi stabildir.

Etkin ücret açıklamaları da Kalecki yanlı modele dahil edilebilir. Bununla birlikte, etkin ücret düşüncelerinin, kar maksimizasyonunu dikkate almadan nasıl dahil edilebileceği tereddüt yaratabilir. Firmanın sırasıyla şu şekilde ilerlediği varsayıldığı sürece bu mümkün olabilir:³⁰⁴ Firma ilk olarak, maliyet-minimizasyonu (reel ücreti) belirler ve daha sonra çıktı düzeyini belirler. Bu nedenle, reel ücretlerin ve emek istihdamının belirlenmesi ayrılabilir. Firmaların ve işçilerin, önceki dönemin gerçekleşen düzeyleri tarafından belirlenebilecek toplam istihdamla ilgili bazı beklentileri vardır. Bu beklentiler, maliyet-minimizasyon reel ücretini belirler. Burada, maliyet minimizasyon kısıtı kaytarmanın olmadığı bir kısıt haline dönüşebilir. Toplam istihdamın beklenen her bir düzeyi için firmalar, kaytarmanın olmayacağı, işçileri normal gayret düzeyini sağlamaya teşvik edecek minimum reel ücreti bulurlar. Toplam istihdamın beklenen daha yüksek düzeyi, daha yüksek reel ücret oranı gerektirir. Modelde, çoğunlukla, düşük işsizlik oranları, özellikle reel ücretlerde büyük artışlar gerektirir, varsayımı yapılmaktadır. Bu şekilde, kaytarmanın olmadığı kısıtı gösteren NSC-WS eğrisi, Kalecki yanlı modeli kararlı yapan ilave kısıtı oluşturmaktadır. Toplam

³⁰² Lavoie, **a.g.e.**, 1998, s. 14.

³⁰³ Myatt, **a.g.e.**, 1986, s. 460.

³⁰⁴ Lavoie, **a.g.e.**, 1998, s. 15.

istihdamın beklenen düzeyi ne olursa olsun, işçilerin gayret düzeyi sabit kaldığı için, gayret fonksiyonunun modele girişi ile efektif emek talep eğrisinin değişmeden kalması bu şekilde belirtilebilir. Böylece, her bir istihdam düzeyi için firmaların, normal gayret düzeyini sağlamaları için işçileri teşvik eden en düşük reel ücret oranını verdikleri varsayılmaktadır.³⁰⁵ Burada sabit emek verimliliği varsayımı yapıldığı için, gerçek istihdam düzeyi ve reel ücret oranı değiştiğinde, y ile ölçülen işçilerin emek verimliliği değişmeden kalacaktır. Bundan dolayı, Şekil 15'deki efektif emek talep eğrisi, etkin ücret etkisinin dışarıda bırakıldığı Şekil 12'deki ile benzerdir.

Efektif emek talep eğrisi ile kaytarmanın olmadığı eğri Şekil 15'de görüldüğü gibi, genellikle iki yerde kesişmektedir. Bu nedenle, toplam istihdamın beklenen düzeyi ile ilişkili olarak, işçilerin ve girişimcilerin beklentilerinin gerçekleştiği iki denge noktası Şekil 15'de görülmektedir. Bu istihdam beklentileri, $(w/p)_l$ ve $(w/p)_h$ olan iki reel ücret düzeyinde gerçekleşmektedir. Diğer herhangi bir reel ücret düzeyi için, toplam istihdam düzeyi ile ilgili olan beklentiler gerçekleşmemektedir. Şekil 15 için, işçilerin ve girişimcilerin beklendikleri istihdam düzeyinin L_0 olduğu varsayılabilir. Bu istihdam düzeyinde, maliyet minimizasyoncu firmalar, reel ücreti NSC-WS eğrisine bağlı olarak $(w/p)_0$ düzeyinde oluşturacaklardır. Fakat, bu ücret oranında, efektif emek talep eğrisine bağlı olarak sonuçta L_0^e kadar işçi istihdam edilmiş olacaktır. Burada, istihdam düzeyi beklenenden az olduğu için firmalar ve işçiler, toplam istihdam düzeyi ile ilgili beklentilerini gözden geçireceklerdir. Bu sürecin sonucunda firmalar, daha düşük bir reel ücret belirleyeceklerdir. Böylece, daha düşük istihdam düzeyleri gerçekleşmiş olacaktır. Bu nedenle, Şekil 15'de L_1 ve $(w/p)_l$ ile verilen düşük istihdam ve düşük reel ücret dengesi stabil iken; L_h ve $(w/p)_h$ ile verilen yüksek istihdam ve yüksek reel ücret dengesi stabil değildir.³⁰⁶ Böylece, düşük istihdam ve düşük reel ücretlerin bir kez daha tek stabil denge olduğu, ücret pazarlığının iki olası dengesiyle, benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Hem ücret pazarlığı kısıtıyla hem de etkin ücretlerin dahil edildiği kaytarmanın olmadığı kısıtla yapılan açıklamalarda elde edilen denge düzeyleri toplumsal açıdan

³⁰⁵ Lavoie, a.g.e., 2001, s. 455.

³⁰⁶ Aynı, s. 456.

optimal değildir. Bu şekilde, yüksek istihdam ve yüksek ücret oranlarının sağlanması için kamu müdahalesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Aksi takdirde, piyasa güçleri kendi başına bırakılırsa, ekonomiyi, düşük istihdam düzeyleri ve düşük ücretler ve sonucunda da düşük yaşam standartları beklemektedir. Dolayısıyla, otonom harcamaların yeterince yüksek olmasının sağlanmasıyla, istihdam düzeyinin artırılması sağlanabilecektir. Bununla birlikte, bu denge stabil bir denge olmadığı için yüksek istihdam ve yüksek reel ücret oranının uygulanması için kurumsal düzenlemeler de gerekmektedir.

Aynı zamanda emek arzının, dikey bir çizgi olmasının yerine, NSC-WS eğrisi olarak verildiği de varsayılabilir. Böylece, muhtemelen standart neo-klasik ikame etkisinin bir sonucu olarak, reel ücretle pozitif ilişkili olan standart bir emek arz eğrisi ile karşılaşmış olunur. Bu durumda, L_l ve L_h olarak verilen istihdam düzeyleri, iki olası tam istihdam dengesini gösterecektir. Endüstrileşen ülkelerde, yüksek reel ücretlerle tam istihdam dengesi, birçok işçinin resmi sektörde istihdam edilmiş olduğu bir denge olarak yorumlanabilir iken; düşük reel ücretlerin olduğu tam istihdam dengesinde, birçok işçi gayri resmi sektörde serbest çalışmaktadır.³⁰⁷ Yine burada, toplumsal açıdan iyi yaşam standardının sağlanması ve yüksek ücret ve yüksek istihdam dengesine ulaşabilmek için kamu müdahalesinin ve kurumsal düzenlemelerin yapılarak efektif talebin artırılması gerekmektedir.

4.3.3. Değişken Emek Gayreti Durumunda Kalecki Yanlı İstihdam Modeli

Ekonomi literatüründe değişken gayret düzeyi hipotezine ilişkin çalışmalar çoğunlukla iradi olmayan işsizliği açıklamaya yöneliktir. Gayret, hem Yeni Keynesyen hem de neo-Marxist modellerde ücret oranının bir fonksiyonudur ve buna bağlı olarak, firmalar karlarını maksimize etmek için ücret–istihdam kombinasyonu seçerler. Bu modeller efektif talebi yeterince önemsememişlerdir. Dolayısıyla kar maksimizasyoncu davranışa dayanan bu modellerin uygulamaları ile efektif talep uyumlaştırılmaz kavramlardır.³⁰⁸ Normal gayret düzeyinin, maliyet minimizasyon reel ücretiyle değişmediği durum ile, gayret düzeyinin reel ücretin sürekli bir fonksiyonu olduğundaki durum birbirinden farklıdır. Gayret fonksiyonundaki değişikliklerin y_v ile ölçülen

³⁰⁷ Lavoie, a.g.e., 1998, s. 14.

³⁰⁸ Patrick L. Mason, “Variable Labor Effort, Involuntary Unemployment, and Effective Demand: Irreconcilable Concepts?”, *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol. 15, No. 3, (Spring 1993), s. 427 ve 440.

verimlilik üzerinde bir etkisi olduğu için, toplam talep ve efektif emek talebi üzerinde de bir etkisi vardır. Bu etki, L 'nin bağımlı değişken olarak, efektif emek talep eşitliğinin yeniden yazılmasıyla görülebilir. Bu Kalecki yanlı model, kolaylık sağlamak amacıyla, hiçbir sabit emek maliyetinin olmadığı bir durum ($L_f = 0$) ile ele alınabilir. Böylece, şu eşitlik elde edilir:³⁰⁹

$$L_{efektif} = a/[y_v - (w/p)] \quad (51)$$

Gerçek istihdam düzeyinin, gerçek gayret düzeyi üzerinde bir etkisinin olmadığı; sadece, sonraki dönemin gayreti ve verimliliği üzerinde bir etkisinin olduğu varsayılmaktadır. Bu tekrarlamalı modelde, emek gayretinin, beklenen toplam istihdama dayanan maliyet minimizasyon reel ücret w/p 'nin basit bir fonksiyonu olduğu düşünülebilir. Böylece, firmaların oluşturduğu reel ücretlerdeki değişikliklere, gayretteki ve emek verimliliğindeki değişikliklerin eşlik edeceği dikkate alınarak, şu eşitlik yazılabilir:

$$y_v = y_{v_0} + e(w/p) \quad (52)$$

Burada, e parametresi negatif veya pozitif olabilir ve böylece, esas reel ücretteki değişikliklerin neden olduğu gayretteki değişiklikleri dikkate alan, efektif emek talep eğrisinin denklemi yeniden şu şekilde yazılabilir:

$$L_{efektif} = a/[y_{v_0} + (e-1)(w/p)] \quad (53)$$

Bu denklemin esas reel ücretle ilgili olarak türevini alınabilir:

$$\partial L_{efektif} / \partial (w/p) = (1-e) / [y_{v_0} + (e-1)(w/p)]^2 \quad (54)$$

Eşitlik (54), etkin ücretler ve değişken emek gayreti ile pozitif bir değer verdiğinde, Kalecki yanlı efektif emek talep eğrisi yukarıya doğru eğimli olur. Diğer bir ifadeyle, Eşitlik (54)'ün payı pozitif olduğunda ve $e < 1$ olduğunda, efektif emek talep eğrisi Şekil 12'de olduğu gibi, yukarıya doğru eğimli bir şekil alır. Ayrıca, marjinal verimlilikteki artan düzeyin, reel ücretlerdeki artan düzeyden daha küçük olduğu

³⁰⁹ Lavoie, a.g.e., 1998, s. 15.

durumda reel ücretlerdeki artışın istihdam düzeyini artıracakını ifade eden³¹⁰, Kalecki yanlı efektif emek talep eğrisinin yukarıya doğru eğimli şekli alacağı söylenebilir.

Neo-klasik etkin ücret literatürü uzmanları çoğunlukla, toplam istihdamın beklenen yüksek seviyelerinin neden olduğu yüksek reel ücretlere, artmayan bir y 'nin eşlik ettiğini varsaymaktadırlar. Özellikle bu durum, tam istihdam veya tam istihdama yakın koşullar beklenildiğinde doğrudur. Yeni Keynesyenlere göre, işten kovulmanın sonuçlarından daha fazla korkmayan işçiler, artan reel ücret teşviklerine rağmen gayret düzeylerini düşürmektedirler. Bu, $e < 0$ anlamına gelmektedir.³¹¹ Eşitlik (54), yüksek reel ücretlerin toplam istihdam üzerindeki etkilerinin kuvvetlenmiş olduğunu ifade etmektedir. Gayret düzeyi böyle olduğunda, Yeni Keynesyen modeldeki emek talep eğrileri, temel niteliklerini ve negatif eğimlerini korumaktadırlar. Bununla birlikte, Kalecki yanlı modeldeki efektif emek talep eğrisi, kendi özelliklerini elde tutmaktadır ve yukarıya doğru olan eğimini ve asimtotik olan şeklini korumaktadır. Diğer bir ifadeyle, neo-klasik modellerdeki $e < 0$ durumu, Kalecki yanlı modelde uygulansa da, Eşitlik (54), reel ücretlerle toplam istihdam arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığını ve bu nedenle, efektif emek talep eğrisinin pozitif eğimli olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, bu neo-klasik varsayım, Kalecki yanlı modele uygulansa da, pozitif eğimli bir ilişki ortaya çıkmaktadır.

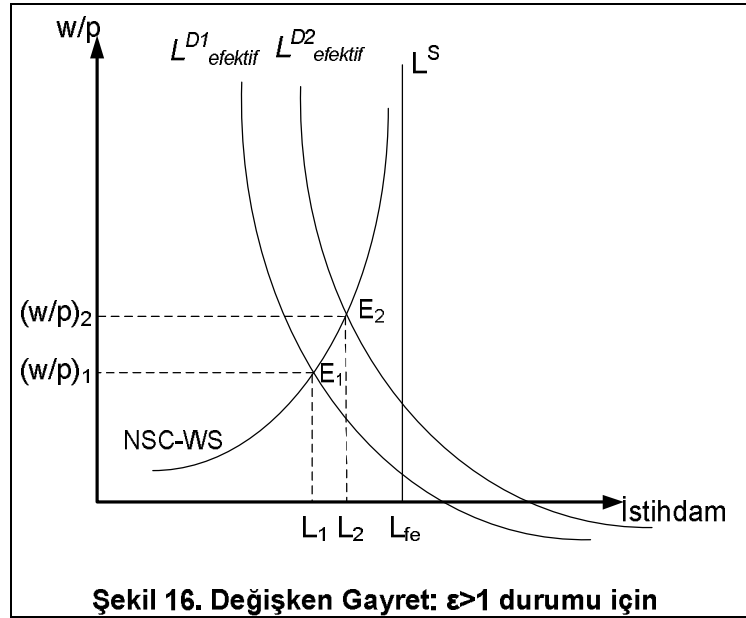
Hem ücretler hem de verimlilik zaman içinde artabilir.³¹² Reel ücretlerdeki artışlara yüksek emek verimliliği eşlik ettiğinde, Kalecki yanlı modelin yukarı-doğru eğimli efektif emek talep eğrisinin, Şekil 16'da görüldüğü gibi, aşağıya doğru eğimli bir bölümü olabilir. Eşitlik (54)'de, bu durumun $e > 1$ olduğunda ortaya çıkacağı görülmektedir. Burada, yüksek reel ücretlerin efektif talep üzerindeki pozitif etkisi, yüksek emek verimliliğinin talep edilen çıktıyı üretmek için gerekli olan emek miktarı üzerindeki negatif etkisi tarafından dengelenmiş olacaktır. Bu yüzden, gayret fonksiyonu, güçlü ve pozitif verimlilik etkileri ortaya koyduğunda, yukarıya doğru olan Kalecki yanlı efektif emek talep eğrisi, aşağıya doğru eğimli bir eğri haline dönebilecektir. Diğer bir ifadeyle, istihdama ilişkin yüksek beklentilerin neden olduğu

³¹⁰ Nell, a.g.e., 1992, s. 510.

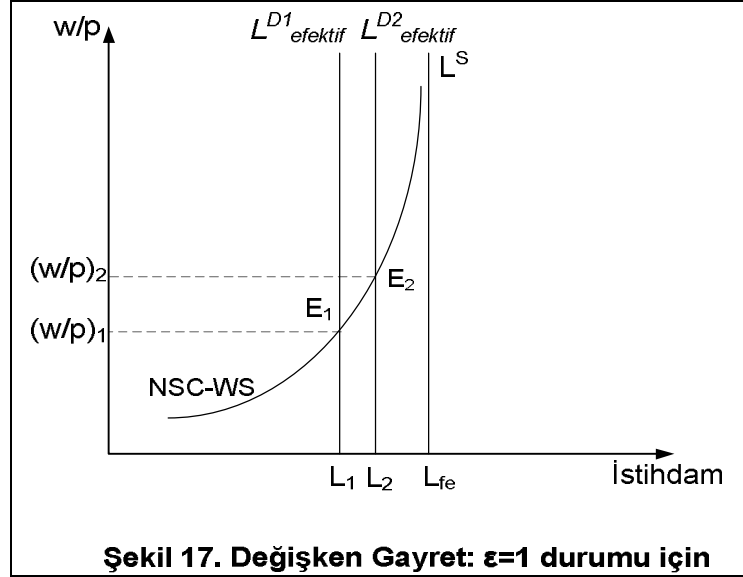
³¹¹ Lavoie, a.g.e., 2001, s. 459.

³¹² Myatt, a.g.e., 1986, s. 459.

yüksek reel ücretlerle, artan verimliliğin bir sonucu olarak; daha yüksek reel ücretlere, daha düşük gerçek istihdam düzeyleri eşlik etmiş olabilecektir.³¹³ Şekil 16'da E_1 noktasında, $(w/p)_1$ reel ücretinde L_1 kadar emek istihdam edilmektedir. L_{efektif}^{D1} efektif emek talep eğrisi boyunca, istihdam artırıldığında, reel ücret oranları eğrinin negatif eğimli olmasından dolayı düşecektir. Bununla birlikte, efektif emek talep eğrisinin eğimi negatif olmasına rağmen otonom harcamalardaki artış, hem reel ücreti hem de istihdam edilen emek miktarını artırmaktadır. Dolayısıyla L_{efektif}^{D1} efektif emek talep eğrisi sağa kayarak L_{efektif}^{D2} olacaktır ve bu yeni efektif emek talep eğrisine bağlı olarak oluşan E_2 noktasında, reel ücret $(w/p)_1$ 'den $(w/p)_2$ 'ye ve istihdam edilen emek miktarı da L_1 'den L_2 'ye çıkacaktır.

³¹³ Lavoie, a.g.e., 1998, s. 16.

Şekil 17. Değişken Gayret: $\varepsilon=1$ durumu için

Kaynak: Lavoie, 2001, s. 460.

$e = 1$ durumunda ise, Şekil 17’de görüldüğü gibi, efektif emek talep eğrisi dikey bir çizgidir. Ekonomideki reel ücret düzeyi, Şekil 17’de görüldüğü gibi, dikey efektif emek talep eğrisi L^D_{efektif} ’in NSC-WS eğrisiyle kesişimi tarafından verilmektedir. Bu E_1 noktasında, reel ücret düzeyi $(w/p)_1$ ve talep edilen emek miktarı da L_1 ’dir. Burada, reel ücretler dikkate alınmadığı için, reel ücretler hangi yönde değişirse değişsin; emek talebinde bir değişme olmayacaktır. Sadece, otonom harcamalardaki değişiklikler istihdam düzeyini değiştirebilecektir. Şekil 17’de görülebileceği gibi, otonom harcamalardaki bir artış efektif emek talep eğrisi L^{D1}_{efektif} ’i sağa doğru kaydırarak L^{D2}_{efektif} konumuna getirmiştir. Dolayısıyla, otonom talepteki bu artış, istihdam miktarını artırmış ve E_2 noktasında, $(w/p)_2$ reel ücretinde L_2 kadar emek talep edilmesine neden olmuştur.

Emek verimliliğinin reel ücretlerle ilgili esnekliğinin sabit olan veri bir parametre olması durumunda, e parametresi içsel olmaktadır ve e parametresinin alacağı değerlere bağlı olarak da Kalecki yanlı efektif emek talep eğrisinin eğimi hakkında yorum yapılabilecektir. $dy/d(w/p) = e$ şeklinde iken, e şu şekilde yazılabilir:³¹⁴

$$e = ey/(w/p) \quad (55)$$

³¹⁴ Lavoie, a.g.e., 2001, s. 460-61.

Burada; e , emek verimliliğinin reel ücretlerle ilgili esnekliği ifade etmektedir. e 'nin birim esnekliğe göre alacağı değerler, Kalecki yanlı efektif emek talebi eğrisinin eğimini belirleyecektir. Verimliliğin reel ücretler ile ilgili esnekliği birim esnek olduğunda; yani, $e = 1$, bütün reel ücret oranları için $e > 1$ dir. Bu durumda, reel ücretlerdeki herhangi bir artış istihdamda bir düşüşe yol açacaktır ve böylece efektif emek talep eğrisi aşağıya doğru eğimli olacaktır. Aynı durum, $e > 1$ için de geçerlidir. Burada da, $e > 1$ olacak ve efektif emek talep eğrisi aşağıya doğru eğimli olacaktır. Bu denge noktalarında emek gayretinin ortalama düzeyindeki bir artış, veri bir istihdam düzeyi için daha çok çıktı üretilebileceği anlamına gelmektedir ve böylece yüksek verimlilik dengesi ortaya çıkmaktadır. Verimlilik arttığında veri bir çıktı miktarı daha az emek çalıştırılarak elde edilebilir. Dolayısıyla, bu istihdamdaki azalış verimlilik etkisidir.³¹⁵

$e < 1$ durumunda, reel ücretler, emek verimliliğinden daha hızlı büyümektedir ve bu nedenle, $y/(w/p)$ oranı, yüksek reel ücretler ile giderek düşmektedir. Buna bağlı olarak, $e < 1$ dir ve e parametresi birden küçük olduğu için efektif emek talep eğrisi yukarıya doğru eğimlidir. Lavoie 2001'de yaptığı çalışmada, başlangıçta, $y/(w/p) > 1$ olduğunu varsaydığı bir durum için, düşük reel ücretlerde $e > 1$ olduğunu ve bu nedenle, efektif emek talep eğrisinin aşağıya doğru eğimli olduğunu belirtmiştir. Daha yüksek reel ücret oranları için ise, Lavoie, azalan $y/(w/p)$ oranı için sonunda e parametresinin birden küçük olacağını, $e < 1$, ve böyle bir durumda, efektif emek talep eğrisinin iki kısımdan oluşacağını; düşük reel ücret düzeyinde aşağıya doğru eğimli ve yüksek reel ücret düzeyinde yukarıya doğru eğimli bir efektif emek talep eğrisinin olacağını ifade etmiştir.³¹⁶ Bu şekilde, efektif emek talep eğrisinin bu iki kısımdan oluşmasının nedeni verimlilik etkisinin bu iki ücret düzeyindeki farklılığından dolayıdır.³¹⁷ 2001'deki ve 1998'deki çalışmalarında Lavoie, M. Seccareccia'nın 1991'de yaptığı bir çalışmaya³¹⁸ atıf yaparak; Seccareccia'nın, verimliliğin reel ücretler

³¹⁵ Mason, **a.g.e.**, 1993, s. 431.

³¹⁶ Lavoie, **a.g.e.**, 2001, s. 461.

³¹⁷ Mason, **a.g.e.**, 1993, s. 431.

³¹⁸ M. Seccareccia'nın 1991'deki çalışması için bakınız, "Salaire Minimum, Emploi et Productivité Dans Une Perspective Post-Keynésienne" *Actualité Économique*, June 1991, 67(2), 166-191.

ile ilgili esnekliği, birim esnekliğin (oldukça) altında bulunduğunu ifade etmiştir.³¹⁹ Dolayısıyla, burada ortaya çıkabilecek Kalecki yanlı efektif emek talep eğrisi çoğunlukla yukarıya doğru eğimli bir şekil alacaktır.

³¹⁹ Lavoie, **a.g.e.**, 1998, s. 16; Lavoie, **a.g.e.**, 2001, s. 463.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POST KEYNESYEN İSTİHDAM MODELİNİN ZAMAN SERİSİ ANALİZİ

Bu bölümde, ilk olarak Keynes'e ve Keynes'in sadık takipçileri Sidney Weintraub ve Paul Davidson'a dayanan Post Keynesyen istihdam modeli ortaya koyulacaktır. Modelin literatürdeki gelişimi ve bu model kullanılarak yapılan çalışmalar açıklanacaktır. Daha sonra, Türkiye verileri ile modelin zaman serisi analizi yapılarak, ortaya çıkan sonuçlar yorumlanacaktır.

1. POST KEYNESYEN İSTİHDAM MODELİ

Burada ele alınan Post Keynesyen modelin başlangıç noktası, Keynes'in 1936'daki Genel Teorisinin temelini oluşturan; Keynes'in üçüncü ünitesine adını verdiği efektif talep ilkesidir. Bütün Post Keynesyenler için efektif talep ilkesi önceliklidir ve istihdam düzeyinin belirlenmesinde temeldir. Buradaki model, efektif talep ilkesinden yola çıkarak, toplam talep ve toplam arz modeline dayanmaktadır. Keynes'in 1936 yılındaki Genel Teorisinin toplam arz fonksiyonunu Sidney Weintraub, 1978-79³²⁰ ve 1981-82³²¹,deki yazdığı iki makalesiyle genişletmiştir. Weintraub'ı takiben Paul Davidson, 1994 yılındaki kitabında ve çeşitli makalelerinde (özellikle 1998 yılında *Economic Journal* da yayınlanan makalesinde), bu modelin toplam talep yönünü geliştirmiştir.

³²⁰ Sidney Weintraub, "The Missing Theory of Money Wages", *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol.1, No. 2, (Winter 1978-79), s. 60-62.

³²¹ Sidney Weintraub, "Keynesian Demand Serendipity in Supply-Side Economics", *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol. IV, No. 2, (Winter 1981-82), s. 186-190.

Weintraub'a göre, Keynes, çalışmalarında talep yönünü ortaya çıkararak, arz yönünü geri plana ittiğinin farkındadır. Bu eksikliği tamamlamak için Weintraub, Keynes'in düşüncelerine yönelik açıklamalarında her zaman toplam arzı da ön plana çıkararak, toplam talep ile birlikte ona da gereken önemi vermiştir. Dolayısıyla burada sunulan çalışma, çoğunlukla Weintraub'ın ortaya koyduğu; toplam talep ile birlikte, toplam arz yönünün de vurgulandığı lineer (doğrusal) bir makro teorik modele dayanmaktadır.³²² Post Keynesyen istihdam modelinin arz yönü şu şekilde yazılabilir:

$$Z = kWN \quad (56)$$

Burada, Z toplam arz (hasılatlar), k ortalama mark-up, W ortalama ücret ve N istihdam düzeyidir. Weintraub, toplam arz fonksiyonuna mark-up oranını koyarak, Keynes'in arz fonksiyonunu bir adım öteye götürmüştür. Toplam talep ise, şu şekilde yazılabilir:

$$D = D_1 + D_2 \quad (57)$$

Burada, D toplam talebi, D₁ cari gelir düzeyine bağlı olan talebi ve D₂ de cari gelir düzeyine bağlı olmayan talebi göstermektedir. Bu tanımlardan yola çıkarak şu eşitlikleri yazmak mümkündür:

$$D_1 = cWN \quad (58)$$

$$D_2 = A \quad (59)$$

Burada, c tüketim katsayısını ve A da otonom harcamaları göstermektedir. Eşitlik (58)'e bakıldığında, cari gelire bağlı olan talep ücret ödemeleri (WN) ve bununla bağlantılı ilgili tüketim katsayısından oluşmaktadır. Eşitlik (59)'daki cari gelir düzeyine bağlı olmayan talep ise otonom harcamalardan (A) oluşmaktadır.

Modelin denge koşulu, toplam arz ve toplam talep eşitliğidir. Dolayısıyla, Eşitlik (56) ve Eşitlik (57) birleştirilerek, Eşitlik (60)'daki denge koşulu oluşturulur:

³²² Weintraub, a.g.e., 1981-82, s. 186.

$$D = Z \quad (60)$$

Eşitlik (60) aynı zamanda efektif talep noktasını göstermektedir. Eşitlikler (56), (57) ve (60)'ın istihdam (N) için çözümü, modelin istihdam için indirgenmiş formu olan Eşitlik (61)'i verir:

$$N = 1/(k - c)[A/W] \quad (61)$$

Eşitlik (61)'e göre, ampirik olarak belirlenen veri k ve c değerleri için; istihdam, birim ücret başına otonom harcamalar tarafından yönlendirilir. Diğer bir ifadeyle, Post Keynesyen modelde istihdam, birim ücret başına otonom harcamaların pozitif bir fonksiyonudur. Burada, otonom harcamaların nelerden oluştuğunun da belirtilmesi gerekir. Weintraub'un sunduğu modelin genişletilmiş bir versiyonu için otonom harcamalar, yatırım harcamaları (özel ve devlet), kamu harcamaları ve ihracattan oluşmaktadır.³²³

2. LİTERATÜR

Bu kısımda, modelin literatürdeki oluşum süreci ve bu model kullanılarak yapılan çalışmalar açıklanmaktadır. Post Keynesyen literatürde, efektif talep ilkesi temel bir rol oynar. Post Keynesyenlere göre, istihdam düzeyinin genişletilebilmesi için efektif talebin artması gerekir. Hem Keynes yanlı hem de Kalecki yanlı Post Keynesyenlere göre, efektif talebin artması için otonom harcamaların artması gerekmektedir. Bu açıdan yola çıkarak Weintraub, Keynes'in analizinin arz yönünü geliştirdiği 1978-79 ve 1981-82'deki makalelerinde ortaya koyduğu modelde, birim ücret başına otonom harcamalarla istihdam düzeyi arasındaki ilişkiyi belirtmiştir.

Weintraub, 1978-79'daki çalışmasını teorik olarak ortaya koyarak; parasal ücretin hem toplam talebin hem de toplam arzın bir parametresi olduğunu ifade etmiştir. Buradan yola çıkarak, toplam arz ve toplam talep eşitliklerini ortaya koymuştur.

³²³ Davidson, **a.g.e.**, 1983, s. 106; Davidson, **a.g.e.**, 1998, s. 822.

Weintraub'ın hem 1978-79'daki hem de 1981-82'deki çalışmalarında toplam arz ve talep sırasıyla şu şekillerde ifade edilmektedir:

$$\text{Toplam arz} = Z = kwN \quad (62)$$

$$\text{Toplam talep} = D = D_c + D_{ig} = (awN) + D_{ig} \quad (63)$$

Her iki çalışmada da eşitliklerdeki, Z toplam arz; D toplam talep; k ortalama fiyat markup'ı; w ortalama ücret; N istihdam; D_c tüketici piyasa talebi; a, D_c ve toplam ücret ödemeleri (wN) ile bağlantılı tüketim katsayısı; D_{ig} parasal yatırım harcaması ve kamunun özel sektörden satın alımlarıdır. Weintraub, arz-yönlü ekonominin temelinde talep-yönlü unsurların olduğunu ileri sürdüğü 1981-82'deki çalışmasında, denge düzeyi için toplam arz ve toplam talep eşitliğinin sağlanması gerektiğini ifade ederek, modeli oluşturan eşitliği şu şekilde ortaya koymuştur:

$$N = D_{ig} / w(k - a). \quad (64)$$

Weintraub, w, k ve a'nın sabit olduğunu varsayarak ve denge eşitliği (64)'den yola çıkarak, istihdamdaki (N) hareketlerin tamamıyla yatırıma ve hükümet harcamalarına dayandığı sonucuna varmıştır. 1981-82'deki çalışmasında Weintraub ampirik olarak, k değerinin 2'ye yakın olduğunu ve a değerinin de 1'e yakın olduğunu ifade etmiştir. Bu şekilde ortaya çıkan özel sektör işlerinin D_{ig} parametresine bağlı olduğunu göstermiştir. Eşitlik (64)'de a ve D_{ig} 'nin tam olarak sabitliği sağlanırsa ve k'nın değeri düşerse eşitliğin paydasındaki $(k - a)$ azalmış olacak ve böylece istihdam genişleyecektir. Weintraub'a göre, bu $\Delta k < 0$ yoluyla istihdamın artırılması görüşü tamamıyla arz yönlü ekonomistlerin ortaya koyduğu bir kanaldır. Weintraub'a göre, k yıldan yıla güçlkle değişmektedir ve aşağıya doğru olan yöneliş uzun dönem boyunca yavaş bir şekilde olacağı için, bu kanal yoluyla istihdamın artırılmasına şüpheli bakmak gerekir. Bundan dolayı, N üzerindeki diğer herhangi bir etki a, w veya D_{ig} yoluyla

olmak zorundadır. Weintraub, Δw 'yi gözardı ederek³²⁴; talep yönlü değişkenler olan hem a hem de D_{ig} yoluyla istihdamın genişletilebileceğini ifade etmiştir. Weintraub'a göre, a bire yakın sabit bir parametre olarak ifade edildiğinde, yürütülecek herhangi bir istihdam genişletici politika D_{ig} yoluyla yapılacaktır. Dolayısıyla, Neo-klasik ekonomistlerin kamu harcamalarının azaltılması, yani D_{ig} 'nin değerinin düşmesi istihdamı genişletmeyecek; aksine, istihdamın daralmasına neden olabilecektir.

Weintraub'ın 1978-79'daki ve özellikle 1981-82'deki makalelerinde ortaya koyduğu bu Post Keynesyen modele Paul Davidson tarafından katkı yapılmıştır. Davidson 1983 ve 1998'deki makalelerinde modelin otonom harcamalar kısmına ihracat değişkenini de koymuştur. Bu şekilde model son halini almıştır. 1998'deki makalesinde Davidson, OECD ülkelerinde görülen sürekli işsizlik artışlarını Post Keynesyen açıdan incelemiştir. Davidson, OECD ülkelerinde 1973'den önce % 5.9 olan ekonomik büyümenin 1973 sonrasında % 2.8'lere düştüğünü ifade etmiştir. Davidson'a göre, bu yavaş ekonomik büyümenin nedeni, yatırımların gerektiğinden az olmasıdır. Bunun yanında aynı dönem için Davidson, emek verimliliğindeki büyüme düşüşünün de daha dramatik olduğunu göstermiştir (1973 öncesi % 4.6 iken, 1973 sonrası % 1.6'dır). Davidson'a göre, reel ücretleri düşürerek istihdamı arttıracığını ifade eden herhangi bir model, OECD'nin girişimci piyasa ekonomilerinin iradi olmayan işsizlik sorununun nasıl azaltılabileceğiyle ilgili olmayan bir politika önerisi getirmektedir. Sonuç olarak Davidson, neo-klasik ekonominin önerdiği ücretlerin aşağıya doğru azaltılmasının işsizliği azaltmayacağını; istihdamın artmasının, toplam talebin ve özellikle de toplam talebin otonom bileşeninin artması ile olacağını ifade etmiştir.

Sönmez Ateşoğlu (1999)³²⁵, bu Post Keynesyen modeli Amerika Birleşik Devletleri verilerine uygulayarak, Post Keynesyen istihdam teorisinin ampirik doğruluğunu ortaya koymuştur. Ateşoğlu, istihdamın başlıca belirleyicisinin birim ücret başına otonom harcamalar olduğunu belirtmiştir. Ateşoğlu çalışmasında, 1959 ile 1996

³²⁴ Parasal ücretlerin değişmesinde işverenler ile sendikalar arasındaki pazarlık gücünün söz edilebileceği için, Δw üzerindeki değişiklik mümkün olmayabilir. Ayrıca, parasal ücretlerin azalışı, kişilerin satın alma gücünü ve buna bağlı olarak, toplam talebi olumsuz bir şekilde etkileyebilir. Dolayısıyla, Δw yoluyla beklenen bir etki, ters bir tepkiye yol açabilir.

³²⁵ H. Sönmez Ateşoğlu, "A Post Keynesian Explanation of Employment in the United States", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 21, No. 4, (Summer 1999), s. 603-610.

arasındaki yıllık verileri kullanarak Johansen eşbütünleşme testi uygulamıştır. Analiz sonucunda, istihdam ile birim ücret başına otonom harcamalar arasında pozitif bir eşbütünleşme olduğunu bulmuştur. Dolayısıyla istihdam, birim ücret başına otonom harcamaların pozitif bir fonksiyonudur. Ateşoğlu'na göre, bu sonuçlar Post Keynesyenlerin görüşlerini destekler niteliktedir ve Amerika Birleşik Devletlerinin toplam istihdamındaki gelişmeleri yorumlamak için Post Keynesyen modelin uygunluğunu desteklemektedir.

Ateşoğlu 1999'daki çalışmasına benzer bir çalışmayı 2000 yılında³²⁶ yapmıştır. Bu çalışmada, istihdamın yanında Amerika Birleşik Devletlerindeki enflasyon, gelir ve para arzının Post Keynesyen bir açıklamasını yapmıştır. Ateşoğlu çalışmasında, 1959 ile 1998 arasındaki yıllık verileri kullanarak Johansen eşbütünleşme testi uygulamıştır. Analiz sonucunda ortaya çıkan bulgular, gelir ile otonom harcamalar arasında, istihdam ile birim ücret başına otonom harcamalar arasında, enflasyon ile birim emek maliyetlerindeki büyüme oranı arasında ve para arzı ile otonom harcamalar arasında pozitif bir eşbütünleşme ilişkisi ortaya koymuştur. Ateşoğlu'na göre elde edilen sonuçlar, gelir ve istihdamın talep-yönelimli Post Keynesyen açıklaması için önemli bir ampirik destek sağlamıştır.

Ateşoğlu 2002 yılındaki diğer bir çalışmasında³²⁷, Amerika Birleşik Devletleri'nin hisse senedi fiyatları ile istihdam arasındaki ilişkiyi, yine Keynes-Weintraub-Davidson modeli ile incelemiştir. Ateşoğlu bu çalışmasında, hisse senedi fiyatlarının etkilerini istihdamın bir belirleyicisi olarak almayı; sadece, hisse senedi fiyatlarındaki gelişmelerin istihdam üzerindeki etkilerini incelemiştir. Bu amaçla model, hisse senedi fiyatları ile genişletilmiştir. Çalışmada 1991:1 ile 2000:4 dönemi arasındaki çeyrek yıllık veriler Johansen eşbütünleşme testi ile incelenmiştir. Sonuç olarak, istihdam, birim ücret başına otonom harcamalar ve hisse senedi fiyatları arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Dolayısıyla, hem birim ücret başına otonom harcamalar hem de hisse senedi fiyatları, istihdamın zaman içindeki gelişiminin belirlenmesinde rol

³²⁶ H. Sönmez Ateşoğlu, "Income, Employment, Inflation, and Money in the United States", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 22, No. 4, (Summer 2000), s. 639-646.

³²⁷ H. Sönmez Ateşoğlu, "Stock Prices and Employment", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 24, No. 3, (Spring 2002), s. 493-498.

oynamaktadır. Bununla birlikte, istihdamın uzun dönem gidişatının oluşturulmasında hisse senedi fiyatları, birim ücret başına otonom harcamalara göre daha küçük bir rol oynamaktadır.

Bu modeli Türkiye için kullanarak Cin, Tekgül ve Fisunoğlu yaptıkları bir çalışmada³²⁸, ilk olarak, otonom harcamaların istihdam üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmalarının ikinci bölümünde ise, her bir otonom harcama değişkeninin istihdam üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Yazarlar, 1989:1 ile 2003:1 dönemi arasındaki çeyrek yıllık verileri kullanarak; Engle-Granger ve Johansen eşbütünleşme tekniklerini uygulayarak, Türkiye verilerinin ampirik bir analizini yapmışlardır. Sonuç olarak, istihdamla birim ücretler başına otonom harcamaların uzun dönemli ilişki içerisinde olduğunu elde etmişlerdir. Bunun yanında, istihdamın kamu harcamaları ile özel kesim yatırım harcamalarına duyarlılıklarını pozitif; istihdamın ihracata duyarlılığını ise negatif olarak bulmuşlardır. Burada Post Keynesyenler için önemli olan, birim ücret başına otonom harcamalar ile istihdam arasındaki uzun dönem pozitif ilişkidir. Dolayısıyla Cin, Tekgül ve Fisunoğlu'nun çalışması Post Keynesyen modelin Türkiye için uygunluğunu ampirik olarak doğrulamaktadır.

3. AMPİRİK ANALİZ

Bu kısımda Keynes, Weintraub ve Davidson'un oluşturduğu Post Keynesyen istihdam modelinin Türkiye verileri ile analizi yapılmaktadır. Ampirik analizde kullanılan verilerin zaman serisi özelliklerini belirlemek için, zaman içindeki değişimleri incelenecek ve durağan olup olmadıkları birim kök testleri yardımıyla sınanacaktır. Türkiye verilerinin Post Keynesyen modele uyup uymadığı; yani, birim ücret başına otonom harcamalarla istihdam arasında bir ilişki olup olmadığı, Engle-Granger ve Johansen eşbütünleşme analizleri ile test edilecektir. Eşbütünleşmenin

³²⁸ M. Fatih Cin, Yelda B. Tekgül ve H. Mahir Fisunoğlu, "Otonom Harcamaların İstihdam Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma (1989-2003)", **Ekonomik Yaklaşım**, Sayı: 52-53, Cilt:15, (2004), s. 117-130.

bulunması durumunda, oluşturulacak VEC modeli ile modelin dinamik yapısı incelenecektir.³²⁹

3.1. Veri

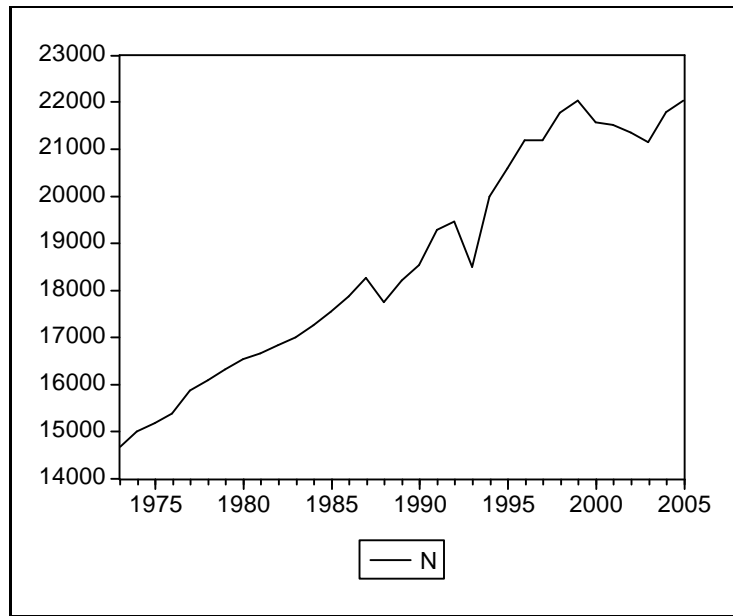
Çalışmada kullanılan veri seti 1973 ile 2005 arasında yıllık verileri kapsamaktadır. Elde edilen veriler çeşitli kaynaklardan toplanmıştır. İstihdam verileri (N), Türkiye İstatistik Kurumundan (TUIK) alınmıştır. TUIK, 1973 ile 1987 arası veriler için Tuncer Bulutay'ın 1995 yılındaki çalışmasını³³⁰ kaynak olarak göstermiştir. Bunun yanında, ikinci değişken olan A/W'nin içindeki, ortalama ücret oranını gösteren W için veriler, Ateşoğlu'nun (1999) çalışmasına benzerlik göstererek özel sektördeki saatlik toplam ortalama ücret düzeyini gösterecek şekilde, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun (TİSK) Çalışma İstatistikleri ve İşgücü Maliyeti kitapçıklarından elde edilmiştir. Otonom harcamalar A'yı içeren, özel sektör gayrisafi yatırımı, kamunun tüketim ve yatırım harcamaları ve ihracat değerleri, 1980 yılı öncesi için TUIK'in "İstatistik Yıllıklarından" derlenmiş; 1980 sonrası ise, TUIK'in Harcama yöntemiyle Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Değerlerindeki ilgili kalemlerden alınmıştır. Burada, Türkiye'de ampirik çalışma yapan iktisatçıların karşı karşıya kaldığı özellikle geriye dönük verilere ulaşılmadaki sorunun da belirtilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Aynı sorun bu çalışmada özellikle ortalama ücretlerin elde edilmesinde yaşanmıştır. Özel kesim ortalama ücret düzeyini açıklayan "Çalışma İstatistikleri ve İşgücü Maliyeti" araştırmaları 1965 yılından beri yıllık olarak TİSK tarafından düzenli bir şekilde tutulmaktadır. Bununla birlikte, ulaşılabilen kaynaklardan 1973 ile 2005 yılı arasındaki veriler elde edilmiş ve 1965-1972 arası veriler ise ilgili kurumdan istenilmiştir. Fakat, kurumdan alınan cevapta, bu dönemdeki verilerin sadece kurum içi hizmete özel olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla, analiz için gerekli diğer değişkenlerin verileri elde mevcut olmasına rağmen; ortalama ücret verileri elde edilemediği için, bu çalışmanın ampirik kısmının sekiz yıl daha önceki dönemi de kapsayacak şekilde yapılması mümkün olmamıştır.

³²⁹ Çalışmanın analiz çözümleri için, EViews ekonometrik yazılım programının 4.0 ve 5.0 versiyonları kullanılmıştır.

³³⁰ Tuncer Bulutay, **Employment, Unemployment and Wages in Turkey**, (Ankara: International Labour Office- State Institute of Statistics, (1995), s. 214-220.

3.2. Verinin Grafik İncelemesi

Herhangi bir zaman serisinin çözümlenmesindeki ilk adım genellikle verilerin görsel bir çizimidir.³³¹ Çünkü, bu grafiksel gösterimler model değerlendirmede teşhis araçları olarak kullanılabilir.³³² Şekil 18'e bakıldığında, istihdam değişkeninde artış yönünde bir eğilim vardır. Bunun yanında, Şekil 19'da ise, A/W 'yi gösteren seride özellikle tam olarak düzgün olmamakla birlikte, yukarıya doğru bir eğilimden söz edilebilir.

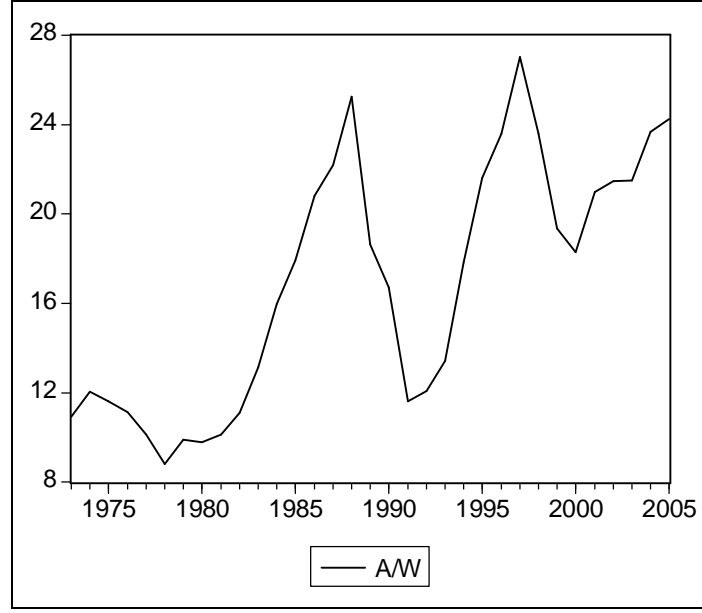

Şekil 18. İstidam Verilerinin Zamana Karşı Grafiği

Şekil 18'de 1973 ile 2005 arasındaki istihdam düzeylerinin yıllık verileri kullanılarak zamana karşı grafiği gösterilmektedir. Şekil 18'e bakıldığında, bu zaman serisinin durağan olmadığı izlenimi edinilebilir. Çünkü, serinin ortalaması, varyansı ve kovaryansı en azından görünüm olarak, zaman içinde aynı kalmıyor gibidir. Bunun yanında, sabit terim ve pozitif bir trend olduğu Şekil 18'den görülmektedir.

³³¹ Domadar N. Gujarati, **Temel Ekonometri**, Çeviren: Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen, (Dördüncü basım, İstanbul: Literatür Yayınları, No. 33, Eylül 2006), s. 710.

³³² Henrik Hansen ve Soren Johansen, "Some Test for Parameter Constancy in Cointegrated VAR-Models", **Econometric Journal**, Volume 2, (1999), s. 307.

Şekil 19. Birim Ücret Başına Otonom Harcamaların Zamana Karşı Grafiği

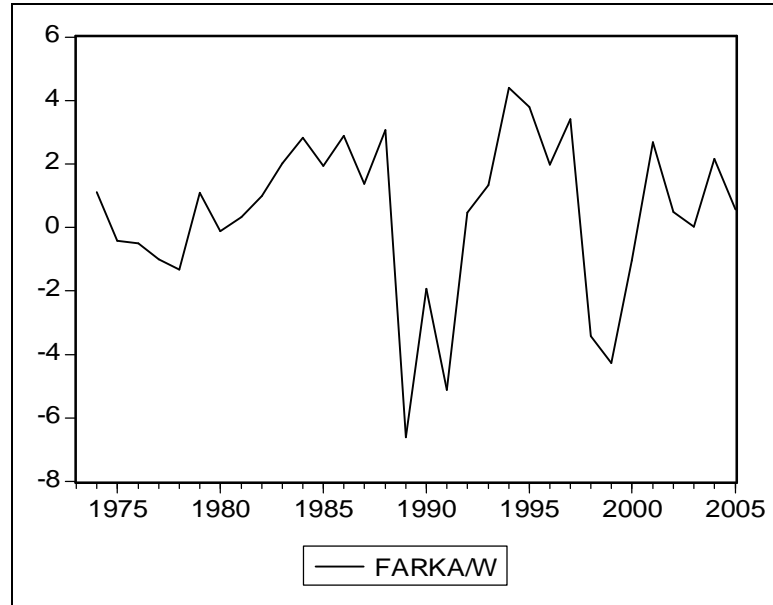
Şekil 19’da 1973-2005 arasındaki yıllık veriler kullanılarak birim ücret başına otonom harcamaların zamana karşı grafiği gösterilmiştir. Şekilden görülebileceği gibi, birim ücret başına otonom harcamalarda bazı yıllarda büyük dalgalanmalar görülmektedir. Özellikle, 1988’den sonra yaşanan birim ücret başına otonom harcamalardaki düşüş, 1987’deki değerine ancak 1995-1996 döneminde gelebilmiştir. Dolayısıyla, 1988’den sonra yaşanan otonom harcamalarındaki azalışın özellikle 1994 başında çıkan krizin nedenlerinden biri olabileceği düşüncesi zihinlerde oluşabilmektedir. Yine aynı şekilde 1998’den itibaren birim ücret başına otonom harcamalarda da azalış seyri vardır ve bu dönemde yaşanan 1999, 2000 ve 2001 krizleri için, bu durum da düşünmeye değerdir. Şekil 19’daki serinin ortalaması, varyansı ve kovaryansının yine en azından görünüm olarak zaman içinde aynı kalmamasından dolayı, bu zaman serisinin de durağan olmadığı izlenimi edinilebilir.

Her iki şekilde de, serilerin düzeyde durağan olmadıkları görülmektedir. Bu nedenle, istihdam ve birim ücret başına otonom harcama serilerinin birinci farkları alınarak elde edilen grafikler incelenmiştir.

Şekil 20. İstihdam verisinin Birinci Farkında Zamana Karşı Grafiği

İstihdam serisi birinci farkı alındığında durağan hale gelmektedir. Şekil 20'den görüldüğü gibi, uzun dönemde bir denge pozisyonuna gelmektedir. Dolayısıyla, ortalamaya bir dönüş vardır.

Şekil 21. Birim Ücret Başına Otonom Harcama Verilerinin Birinci Farklarının Zamana Karşı Grafiği

Birim ücret başına otonom harcama verileri birinci farkında durağan hale gelmektedir. Şekil 21'e bakıldığında da uzun dönemde ortalamaya dönüş söz konusudur.

3.3 Eşbütünleşme Analizi

Eşbütünleşme, bir dizi zaman serisi şeklinde ifade edilen değişkenlerin aynı mertebede birlikte bütünleşmeleri anlamına gelmektedir. Eşbütünleşme analizinin ilk aşaması ilgili değişkenlerinin bütünleşme derecelerinin belirlenmesidir. Bu ise serilerin düzey değerlerinde ve birinci farklarında durağan olup olmadıklarının belirlenmesini gerektirir. Durağan seri, ortalaması, varyansı ve kovaryansı zaman içinde değişmeden kalan seridir.³³³ Durağan olan bir seride, serinin ortalaması zamanla değişmemektedir; yani, seri uzun dönemde aynı ortalamayı korur. Bununla birlikte, durağan olmayan serilerde, serinin uzun dönemde döneceği bir ortalama değer yoktur ve zaman sonsuza yaklaştığında, varyans zamana bağlı olduğu için, varyans da sonsuza yaklaşır. Gerçek dünyadaki zaman serilerinin çoğu durağan değildir ve serinin ortalaması zamanla değişir. ve seri azalan veya artan bir trende sahip olabilir.³³⁴ Bunun yanında, seri durağan değilse, ortaya gerçek dışı ilişkilerde çıkabilir. Değişkenlerin durağan olmaması durumunda birçok standart hipotez kullanılamaz. Bunun için serilerin sağlıklı bir biçimde modellenbilmesi için durağanlıklarının sağlanması gerekir. Durağanlığı belirlemek için çeşitli durağanlık testleri kullanılmaktadır.

3.3.1. Birim Kök Testleri

Durağanlığı belirlemek için en yaygın olarak kullanılan durağanlık testleri, Dickey-Fuller (DF), Genelleştirilmiş Dickey-Fuller (ADF), Phillips-Perron (PP) birim kök testleridir. Dickey-Fuller testi hata terimlerinin bağımsız, ve normal dağılıma sabit varyansa sahip oldukları varsayımı üzerine kurulmuştur. Hata terimi bazen değişen varyans şeklinde veya seri-korelasyon şeklinde dağılmış olabileceğinden Dickey-Fuller testi iki farklı yaklaşımla geliştirilmiştir. Bunlardan biri parametrik yaklaşım olarak

³³³ Bu seriler, literatürde, zayıf durağan seriler olarak adlandırılmaktadır.

³³⁴ Aziz Kutlar, **Uygulamalı Ekonometri**, (Geliştirilmiş 2. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları No. 769, Nisan 2005), s. 252 ve 308.

bilinen Genelleştirilmiş Dickey-Fuller testidir ve ikincisi de, parametrik olmayan Phillips-Perron testidir.³³⁵ Bu çalışmada değişkenlerin durağanlıklarının belirlenmesi için ADF ve Phillips-Perron testleri kullanılmıştır.

ADF testini uygulamak için öncelikle ilgili değişkenin ADF modeli tahmin edilir. Dickey-Fuller, ADF testi için üç farklı model ortaya koymuştur.³³⁶

$$\Delta X_t = dX_{t-1} + \sum_{i=1}^m b_i \Delta X_{t-i} + e_t \quad (65)$$

$$\Delta X_t = a + dX_{t-1} + \sum_{i=1}^m b_i \Delta X_{t-i} + e_t \quad (66)$$

$$\Delta X_t = a + gt + dX_{t-1} + \sum_{i=1}^m b_i \Delta X_{t-i} + e_t \quad (67)$$

Burada, ADF birim kök testi için sıfır hipotezi, $H_0 : d = 0$ iken; alternatif hipotez, $H_1 : d < 0$, şeklindedir.

Grafik inceleme sonucunda istihdam serisinde sabit terim ve trend görüldüğü için model buna bağlı olarak tahmin edilmiştir. Bu şekilde, bir X değişkeni için, yukarıdaki modellerden üçüncü modelin genel formu aşağıda verilmiştir:

$$\Delta X_t = a + gt + dX_{t-1} + b_i \sum_{i=1}^m \Delta X_{t-i} + e_t \quad (68)$$

Bu modelde t trend değişkeni m ise gecikme sayısıdır. Modelden tahmin edilen d parametresinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı ($d = 0$) sıfır hipotezi, “birim kök vardır” veya “ X değişkeni durağan değildir” sıfır hipotezlerine eşdeğerdir. Dolayısıyla

³³⁵ Aziz Kutlar, **Eş-Bütünleşme (Cointegration): Türkiye’de Para Talebi ve Döviz Kuru Uygulaması**, (Ankara: Yargı Yayınevi, 2002), s. 14.

³³⁶ Mustafa Özer ve Levent Erdoğan, “Türkiye’de İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkilerin Zaman Serisi Analizi”, **Ekonomik Yaklaşım**, Sayı. 60-61, Cilt: 17, (2006), s. 99.

bu parametrenin anlamlı olması X değişkeninin durağan olması anlamına gelecektir. Bu test için t kritik değerlerinin kullanılması sakıncalıdır. Çünkü t testi kritik değerleri ancak seri durağan olduğunda geçerlidir. Bu nedenle McKinnon tarafından önerilen kritik değerler kullanılmalıdır.

ADF testi ile ilgili diğer bir önemli nokta da, modelde trend ve sabit terimin bulunup bulunmayacağı ile, dahil edilecek gecikme sayısının belirlenmesidir. Serinin özelliğine bağlı olmakla birlikte genellikle sabit terim modele dahil edilir. Elde edilen tahminin istatistiksel olarak sıfırdan farklı bulunmaması halinde modelden çıkarılabilir. Trend parametresi için de aynı yöntem izlenir. ADF testinin doğru sonuç vermesi için tahmin edilen modelde otokorelasyonun olmaması gerekir. Dolayısıyla burada gecikme uzunluğunun doğru seçilmesi önemlidir. Modele dahil edilecek gecikme sayısını belirlemek için Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwarz Bilgi Kriteri (SIC) gibi model seçim kriterleri kullanılabilir. Paket programlar genellikle belli başlı seçim kriterleri tarafından önerilen gecikme sayısını otomatik olarak vermektedir.

Tablo 1. Birim Kök Testi

Değişken	ADF Test İstatistiği	PP Test İstatistiği	Gecikme
N^{**}	-2.6138	-2.613871	0
ΔN	-6.4241*	-6.732302	0
A/W	-2.1266	-1.555595	2
$\Delta A/W$	-3.8417*	-3.779776	0
* Birim kök hipotezi McKinnon kritik değerlerine göre %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Bütün testlerde sabit terim dahil edilmiştir.			
** Trend parametresi dahil edilmiştir.			

Tablo 1’de ADF ve Phillips Perron test sonuçları verilmiştir. Buradan görüldüğü gibi N değişkeni için düzey değerlerinde ($d = 0$) sıfır hipotezi reddedilememiştir; diğer bir ifadeyle, N serisinde “birim kök vardır” hipotezi reddedilememiştir. Dolayısıyla bu değişken, düzey değerlerinde durağan değildir. Bu sonuç zaten Şekil 18’deki çizimden

beklenmekteydi. Bununla birlikte serinin birinci farkları alındığında (ΔN) durağan olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, ($d = 0$) sıfır hipotezi reddedilebilir. Bu şekilde, N verilerinin ilk farkları birim kök taşımaz ve böylece, veriler durağandır. Bu sonuç istihdamı gösteren N değişkeninin birinci dereceden bütünleşik; yani, $I(1)$ olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 1'e bakılarak, aynı değerlendirme A/W için de yapılabilir. A/W değişkeni için düzey değerinde, "birim kök vardır" hipotezi reddedilmiştir. Bu şekilde, A/W değişkeni düzey değerinde durağan değildir. Yine bu sonuç da, Şekil 19'dan tahmin edilmekteydi. A/W serisinin birinci farkı alındığında, serinin durağan olduğu görülmektedir. Böylece, N verilerinde olduğu gibi, A/W verilerinin ilk farklarında da birim kök yoktur ve veriler durağandır. Dolayısıyla, A/W değişkeni de birinci dereceden bütünleşiktir. Her iki değişken de $I(1)$ oldukları için aralarında bir eşbütünleşme ilişkisinin varlığı araştırılabilir. Eşbütünleşme testi için literatürde iki yöntem yaygın olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmada olası bir eşbütünleşme ilişkisinin belirlenmesi amacıyla Engle-Granger ve Johansen yöntemleri kullanılmıştır.

3.3.2. Engle-Granger Eşbütünleşme Testi

Engle-Granger eşbütünleşme testi, tahmin edilecek tek değişkenli modelden elde edilen kalıntıların durağanlıklarının belirlenmesi ilkesine dayanır. Bu kalıntıların durağan olmaları değişkenlerin aralarında bir uzun dönem, veya eşbütünleşme ilişkisinin varlığına işaret eder. Dolayısıyla bu yöntem iki aşamadan oluşur: 1) regresyon modelinin OLS yöntemi (En Küçük Kareler Yöntemi) ile tahmini; 2) kalıntıların durağanlıklarının birim kök testleri yardımıyla test edilmesi.

Burada, Engle-Granger eşbütünleşme testinin birinci aşaması için aşağıdaki model En Küçük Kareler Yöntemi ile tahmin edilmiştir:

$$N_t = b_1 + b_2[A_t / W_t] + u_t \quad (69)$$

Bu modelden elde edilen parametre tahminleri aşağıda verilmiştir. Parantez içerisinde verilen değerler parametre tahminlerinin standart hatalarıdır:

$$N_t = 13019.16 + 3.322 [A_t / W_t] + u_t \quad (70)$$

(875.167) (0.493)

İkinci aşamada ise modelden elde edilen kalıntıların (\hat{u}_t) durağanlıklarının test edilmesidir. Serinin birim kök taşıdığını ileri süren sıfır hipotezinin reddedilmesi; yani modeldeki kalıntıları durağan olması, değişkenler arasında eşbütünleşmenin var olduğunun bir göstergesidir.³³⁷ Diğer bir ifadeyle, eğer, uzun dönem dengesindeki kalıntılar durağan ise, N ve A/W serilerinin (1,1) mertebede eşbütünleşik olduğu sonucuna varılabilir. Bu aşamada yine ADF birim kök testi kullanılmıştır. Tablo 2 ile verilen test sonuçlarından, kalıntıların durağan oldukları görülmektedir. Bu nedenle iki değişkenin (N ve A/W) “eşbütünleşik” olduğu sonucuna varılabilir. Diğer bir ifade ile iki değişken arasında bir uzun dönem ilişkisinden söz edilebilir. Bu şekilde, istihdamın, birim ücret başına otonom harcamaların pozitif bir fonksiyonu olduğu, tahmin edilen eşitlikte işaretin pozitif olmasından görülmektedir.

Tablo 2. Kalıntıların (\hat{u}_t) Birim Kök Test Sonucu

ADF Test İstatistiği	McKinnon kritik değeri (%5)	Gecikme
-2.069	-1.951	0

3.3.3. Johansen Eşbütünleşme Testi

Eşbütünleşme analizinde kullanılan yaygın bir yöntem de Johansen eşbütünleşme testidir. Johansen yöntemi, Engle-Granger tarafından geliştirilen eşbütünleşme yönteminin çok denklemlili olan genelleştirilmiş halidir. Bu metodun bir avantajı değişkenler arasında bağımlı-bağımsız ayrımı yapmaya ihtiyaç duymamasıdır. Bunun yanında, Johansen yaklaşımının kullanılmasının iki nedeni vardır. Birincisi,

³³⁷ Robert F. Engle ve C. W. J. Granger, “Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing”, *Econometrica*, Vol. 55, No. 2. (Mar., 1987), s. 265.

ilgilenilen değişkenler için eşbütünleşme vektörlerinin maksimum sayısını teşhis etmek; ikincisi ise, eşbütünleşme vektörünün ve ilgili parametrelerin en çok olabilirlik tahminlerini elde etmektir.³³⁸ Johansen metodu iki aşamadan oluşur. Birinci aşamada kısıtsız bir VAR modeli oluşturulur ve tahmin edilir. İkinci aşamada ise eşbütünleşme testi uygulanır. Bu test modeldeki eşbütünleşme denklemi veya denklemlerinin sayısını test eder. Eğer eşbütünleşme denklemi sayısı 0 ise, iki değişken arasında (N ve A/W) bir eşbütünleşme ilişkisinden söz edilemez.

Johansen metodunu kullanarak eşbütünleşme analizini yapmak amacıyla iki değişkenli, sabit terim ve 1 gecikme içeren bir VAR modeli tahmin edilmiştir. Daha sonra muhtemel eşbütünleşme ilişkisi I_{trace} ve I_{max} testleri kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Johansen, eşbütünleşik vektörlerin (r) sayısının belirlenmesi için iz (trace) ve maximum özgül değer (max-eigenvalue) testlerini geliştirmiştir. Bu testler şu şekilde gösterilmektedir:

$$I_{trace}(r) = -T \sum_{i=r+1}^n \ln(1 - \hat{I}_i) \quad (71)$$

$$I_{max}(r, r+1) = -T \ln(1 - \hat{I}_{r+1}) \quad (72)$$

Burada; \hat{I}_i , özgül değerler (eigenvalues) olarak adlandırılan karakteristik köklerin tahmin edilmiş değerleridir ve T de, kullanılabilir gözlemlerin sayısıdır. r'nin alacağı değerler belli olduğunda, bu istatistiklere başvurulmaktadır. “İz (trace) istatistiği, farklı eşbütünleşik vektörlerin sayısı r'den küçüktür veya r'ye eşittir sıfır hipotezini, genel bir alternatif hipotez karşısında test eder. Bütün I_i değerleri sıfıra eşit olduğunda, I_{trace} sıfıra eşittir. İkinci istatistik, eşbütünleşik vektörlerin sayısı r'dir sıfır hipotezini; r+1

³³⁸ Cem Kadılar, “Johansen Eşbütünleşme (Cointegration) Analizi”, **Hazine Dergisi**, Ankara: Sayı 3, (Temmuz 1996), s. 80.

eşbütünleşik vektörlerin olduğu alternatif hipoteze karşı test etmektedir. Eğer, karakteristik kökün tahmin edilen değeri sifıra yakınsa, I_{\max} değeri düşecektir.³³⁹

Tablo 3. Johansen Eşbütünleşme Testi

H_0 : Eşbütünleşme Denklemleri Sayısı	Karakteristik Kök	I_{trace} Test İstatistiği	%5 Kritik Değer	I_{\max} Test İstatistiği	%5 Kritik Değer
Eşbütünleşme Yok	0.450	18.920	15.41	17.954	14.07
En az bir	0.031	0.965	3.76	0.965	3.76

Johansen eşbütünleşme testlerinin sonuçları Tablo 3’de verilmiştir. Tablo 3 de görüldüğü üzere eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı yönündeki sıfır hipotezi gerek I_{trace} ve gerekse I_{\max} testlerinde reddedilmiş, bununla birlikte en az bir eşbütünleşme denklemi olduğu hipotezi reddedilememiştir. Bu sonuç en az bir eşbütünleşme denkleminin olduğunu göstermektedir. Buradan N ile A/W arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifade ile, iki değişken arasında uzun dönem bir ilişkisinden söz edilebilir.

3.4. VEC Modelinin Tahmini

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi varsa, bu durumda vektör hata düzeltme (VEC) modeli kullanılabilir. Vektör hata düzeltme modeli, eşbütünleşik olan durağan olmayan serilerin kullanımını için düzenlenmiş bir kısıtlanmış VAR’dır. X_t ve Y_t

³³⁹ Walter Enders, **Applied Econometric Time Series**, (New York: Second Edition, John Wiley & Sons, 2004), s. 352-53.

değişkenlerinin eşbütünleşik olduğu varsayıldığında, X_t ve Y_t 'nin birinci farkları VAR kullanılarak ve $Y_{t-1} - fX_{t-1}$ eklenerek, modellenenir.³⁴⁰

$$\begin{aligned} \Delta Y_t = & a_{10} + a_{11}\Delta Y_{t-1} + \dots + a_{1p}\Delta Y_{t-p} + g_{11}\Delta X_{t-1} + \dots + \\ & g_{1p}\Delta X_{t-p} + b_1(Y_{t-1} - fX_{t-1}) + u_{1t} \end{aligned} \quad (73)$$

$$\begin{aligned} \Delta X_t = & a_{20} + a_{21}\Delta Y_{t-1} + \dots + a_{2p}\Delta Y_{t-p} + g_{21}\Delta X_{t-1} + \dots + \\ & g_{2p}\Delta X_{t-p} + b_2(Y_{t-1} - fX_{t-1}) + u_{2t} \end{aligned} \quad (74)$$

$Y_t - fX_t$ terimi, hata düzeltme terimi olarak isimlendirilmektedir. Eşitlikler (73) ve (74)'deki birleştirilmiş model, vektör hata düzeltme modeli (VECM) olarak adlandırılmaktadır. VECM'de $(Y_t - fX_t)$ 'nin geçmiş değerleri, ΔY_t ve/veya ΔX_t 'nin gelecek değerlerini tahmin etmek için kullanılabilir.

Çalışmada, N ile A/W'nin eşbütünleşik olduğu ve aralarında uzun dönemli bir denge ilişkisinin olduğu eşbütünleşme testleri ile gösterilmiştir. Bununla birlikte, kısa dönemde, bu uzun dönemdeki dengenin aksine, kuşkusuz dengesizlik durumları ortaya çıkabilir. Bu nedenle, tahmin edilen VEC modeli ile dinamik ilişkilerin değerlendirilmesi yapılabilir. Bu amaçla modelin tahmini yapılarak; daha sonra modele bağlı olarak Granger nedensellik testi yapılacaktır. Nedensellik analizinden sonra, modelde tahmin edilen katsayıların yorumlanması için etki-tepki fonksiyonu ve varyans ayrıştırması sonuçları kullanılarak, modelin çözümlenmesi yapılmaya çalışılacaktır.

3.4.1. Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Ekonometrik analizlerin önemli sorunlarından biri kurulacak tahmin modelinin oluşturulmasında alınacak olan gecikme değerinin belirlenmesidir. Bu gecikme değerleri ile ilgili literatürde çeşitli kriterler önerilmektedir. Bu kriterler içinde en çok

³⁴⁰ James H. Stock ve Mark W. Watson, **Introduction to Econometrics**, (New York: Addison – Wesley , 2003), s. 554.

kullanılan iki kriter, Akaike Bilgi Kriteri (AIC) ve Schwartz Bilgi Kriteridir (SC). Bu iki kriter çeşitli çalışmalarda şu şekillerde formüle edilmektedir.³⁴¹

$$AIC = T \ln(SSR) + 2n \quad (75)$$

veya,

$$AIC = -2\ln(L)/T + 2n/T . \quad (76)$$

Schwartz Bilgi Kriteridir (SC) için:

$$SIC = T \ln(SSR) + n \ln(T) \quad (77)$$

veya,

$$SIC = -2\ln(L)/T + n \ln(T)/T . \quad (78)$$

Burada n, tahmin edilen (p + q + olası sabit terimler) parametrelerin sayısı; T, kullanılan gözlemlerin sayısı; SSR artıkların karesinin toplamı (sum of squared residual) ve L, olasılık fonksiyonlarının maksimize edilmiş değeridir. AIC ve SC kriterleri için bulunan değerlerinin en küçük olan değeri tercih edilmektedir.

Bu iki kriterin yanında, çeşitli çalışmalarda ve paket programlarda diğer farklı gecikme kriterleri de önerilmektedir. D. L. Thornton ve D. S. Batten yaptıkları çalışmada, Hsiao tarafından önerilen Akaike'nin FPE kriterinin diğer kriterlere göre daha iyi performans verdiği ifade etmektedirler.³⁴² Bu çalışmada VEC modelindeki gecikme uzunluğunun seçimi için Akaike, Schwartz, Hannan-Quinn, Nihai Tahmin Hatası (Final Prediction Error) gibi kriterler kullanılarak uygun gecikme uzunluğu belirlenmektedir.

Tablo 4'de uygun gecikme uzunluğu seçimi için EViews 5.0 paket programının standart VAR modelindeki gecikme uzunluğu kısmındaki elde edilen sonuçlar yer almaktadır. * işareti ilgili gecikmenin uygun olduğunu ifade etmektedir. Tabloya göre,

³⁴¹ Enders, **a.g.e.**, s. 69 ve 102.

³⁴² Daniel L. Thornton ve Dallas S. Batten, "Lag-Length Selection and Tests of Granger Causality Between Money and Income, **Journal of Money, Credit, and Banking**, Vol. 17, No. 2 (May 1985), s. 177.

LR, FPE, AIC ve HQ kriterleri 6 gecikmenin uygun olduğunu gösterirken; SC kriteri 1 gecikmenin uygun olduğunu göstermektedir. Düşük gecikmelerde otokorelasyon gibi sorunlar ortaya çıkmakta ve ayrıca, oluşturulacak modelde çok küçük gecikmeler tahmini azaltabileceği için³⁴³ ve Stock-Watson'ın ifade ettiği gibi, “çoklu tahmin edicilerin var olduğu bir durumda, bu yaklaşımın talep edilebilir” olması dolayısıyla; burada 6 gecikme esas alınmaktadır. Dolayısıyla oluşturulan VEC modeli bu gecikme sayısına göre oluşturulmuştur. Bundan sonraki testler için de, aynı gecikme sayısı modele bağlı olarak kullanılmaktadır.

Tablo 4. Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

VAR Lag Order Selection Criteria						
Endogenous variables: A/W N						
Exogenous variables: C						
Sample: 1973 2005						
Included observations: 25						
Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-292.2371	NA	57270871	23.53897	23.63648	23.56602
1	-247.6409	78.48934	2230741.	20.29127	20.58380*	20.37241
2	-242.7232	7.868313	2090753.	20.21786	20.70541	20.35308
3	-238.5731	5.976247	2107091.	20.20584	20.88842	20.39516
4	-237.9050	0.855077	2853886.	20.47240	21.34999	20.71581
5	-232.3994	6.166281	2690192.	20.35195	21.42456	20.64945
6	-217.4213	14.37899*	1230966.*	19.47370*	20.74134	19.82529*
7	-214.0178	2.722820	1495928.	19.52142	20.98407	19.92710
8	-210.6890	2.130433	1974490.	19.57512	21.23279	20.03489

3.4.2. Granger Nedensellik Testi

Değişkenler arasında nedensellik ilişkisini açıklamak amacıyla yapılan çalışmaların çoğunda Granger nedensellik testi uygulanmaktadır. Post Keynesyen ekonominin metodolojisi için olaylar veya değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerin

³⁴³ Stock and Watson, *a.g.e.*, s. 456.

incelenmesi önemlidir. Dolayısıyla, bu çalışmadaki istihdam ile birim ücret başına otonom harcamalar arasında bir nedensellik ilişkisinin var olup olmadığını incelemek için Granger nedensellik testine başvurulacaktır. Granger nedensellik testinin X ve Y gibi iki değişken arasında yapılabilmesi için her iki değişkenin de kovaryans durağan ve stokastik olması gerekir.³⁴⁴ Granger nedensellik sadece durağan değişkenleri içermektedir. Eğer, yapılan VAR analizi sonucunda değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmaz ise standart Granger nedensellik testi yapılabilir. Böylece Granger nedensellik testi standart bir F dağılımı kullanılarak yürütülür. Eğer değişkenler eşbütünleşik ise, Granger nedensellik testi için bir F istatistiğinin kullanımı uygun değildir.³⁴⁵ Burada eşbütünleşme olduğu için, hata teriminin nedensellik testine dahil edilmesi gerekir. Bu şekilde, Granger nedensellik testinde kullanılan eşitlikler şu şekilde belirlenebilir:

$$\Delta X_t = a_x + \sum_{i=1}^m b_{x,i} \Delta X_{t-i} + \sum_{i=1}^m g_{x,i} \Delta Y_{t-i} + I_x ECT_{t-1} + u_{x,t} \quad (79)$$

$$\Delta Y_t = a_y + \sum_{i=1}^m b_{y,i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=1}^m g_{y,i} \Delta X_{t-i} + I_y ECT_{t-1} + u_{y,t} \quad (80)$$

(79) ve (80) nolu eşitliklerdeki I_x ve I_y hata düzeltme teriminin katsayılarıdır. Bu katsayılar, X ve Y'nin uzun dönemdeki denge ilişkisine ne kadar sürede geri döneceğini göstermektedir. ECT_{t-1} , gecikmeli hata düzeltme terimidir. Değişkenler arasında eşbütünleşmenin varlığı, nedenselliğin ve $|I_x| + |I_y| < 1$ olması gerektiğini ifade etmektedir $b_{x,i}$ ve $g_{x,i}$, X ve Y değişkenlerine ait m tane cari ve geçmiş dönem değerlerinin X_t üzerindeki etkisini göstermekte iken; $b_{y,i}$ ve $g_{y,i}$, X ve Y değişkenlerine

³⁴⁴ Erkan Işığışçok, **Zaman Serilerinde Nedensellik Çözümlemesi: Türkiye'de Para Arzı ve Enflasyon Üzerine Ampirik Bir Araştırma**, (Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1994), s. 92.

³⁴⁵ Enders, **a.g.e.**, s. 358.

ait m tane cari ve geçmiş dönem değerlerinin Y_t üzerindeki etkisini göstermektedir. Ayrıca, $u_{X,t}$, $u_{Y,t}$ ise korelasyonsuz beyazgürültü hata terimlerini göstermektedir.³⁴⁶

Tahmin edilen VEC modeline bağlı olarak, Granger nedenselliğın blok dışsallık testi (Block Exogeneity Wald Test) yapılabilir. Blok nedensellik testinin sonuçları, EViews 5.0 paket programının çıktısı olarak Tablo 5’de verilmiştir. Tablo 5’deki Granger nedensellik testinde H_0 hipotezi, bağımsız değişkenin bağımlı değişkenin Granger nedeni olmadığı şeklindedir. Sıfır hipotezinin reddedilip reddedilmemesi için, tabloda verilen olasılık değerinin % 5 anlam düzeyi ile karşılaştırması yapılır. Tablo 5’in üst kısmında, birim ücret başına otonom harcamalar (A/W) bağımlı değişken olarak alınmıştır. Buradaki olasılık değeri, anlam düzeyinden yüksek olduğu için H_0 hipotezi reddedilemez. Dolayısıyla, istihdam birim ücret başına otonom harcamaların Granger nedeni değildir. Diğer bir ifadeyle, istihdamdan birim ücret başına otonom harcamalara doğru bir nedensellik ilişkisi yoktur.

Tablo 5’in alt kısmında ise, istihdam (N) bağımlı değişken olarak alınmıştır. Buradaki olasılık değeri, % 5 anlam düzeyinin altında olduğu için, H_0 hipotezi reddedilir. Diğer bir ifadeyle, birim ücret başına otonom harcamalar, istihdamın nedeni değildir olan sıfır hipotezi reddedilmiştir. Dolayısıyla, birim ücret başına otonom harcamalardan istihdama doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır. Bu, Post Keynesyen teorinin önermesini desteklemektedir. Post Keynesyenlere göre, istihdam düzeyinin artması için efektif talep noktasının pozitif anlamda değişmesi gereklidir.³⁴⁷ Bu da ancak modeldeki gibi, otonom harcamaların artmasıyla mümkündür. Bu şekilde, Post Keynesyen teoride birim ücret başına otonom harcamalardan istihdama doğru bir etkileme süreci vardır.

³⁴⁶ Mustafa Özer ve Serpil Türkyılmaz, “Türkiye’de Enflasyon ile Enflasyon Belirsizliği Arasındaki İlişkinin Zaman Serisi Analizi”, **İktisat İşletme ve Finans**, Yıl 20, Sayı 229, (Nisan 2005), s. 101.

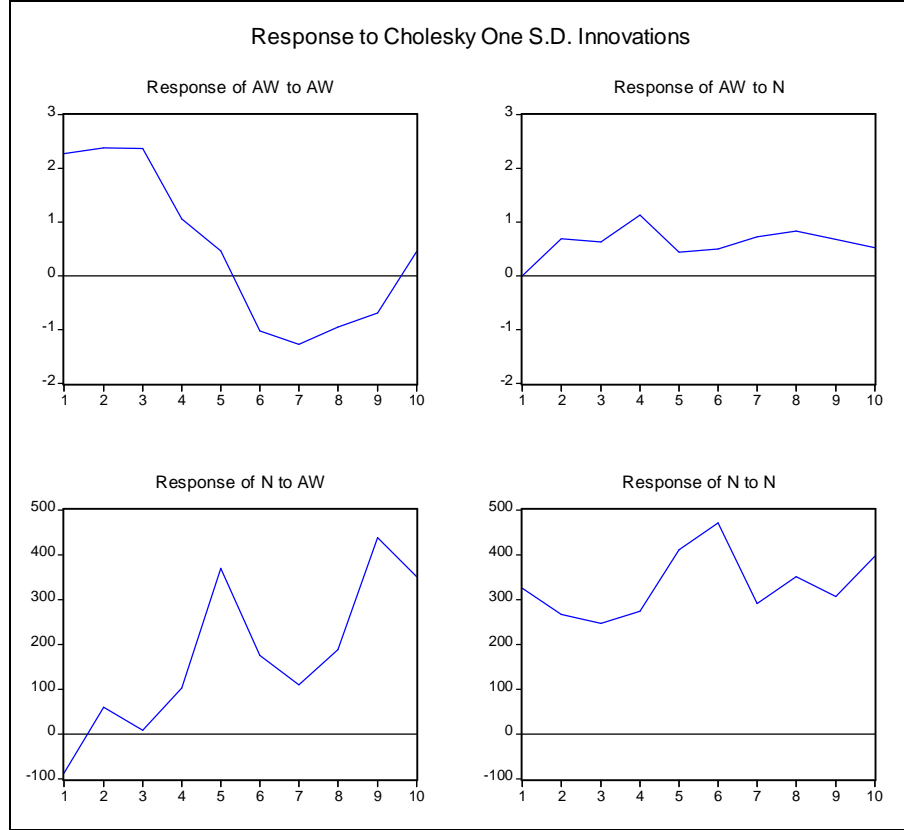
³⁴⁷ Davidson, **a.g.e.**, 1998, s. 827.

Tablo 5. Granger Nedensellik Testi

VEC Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests			
Sample: 1973 2005			
Included observations: 26			
Dependent variable: D(AW)			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
D(N)	5.799793	6	0.4460
All	5.799793	6	0.4460
Dependent variable: D(N)			
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
D(AW)	24.89680	6	0.0004
All	24.89680	6	0.0004

3.4.3. Etki Tepki Fonksiyonları

Tahmin edilen VEC modelinin yorumlanmasında etki-tepki fonksiyonlarından yararlanılmaktadır. Etki-tepki fonksiyonları, değişkenler arasında bir etkileşim olması durumunda, bu etkileşimin yönü ve zaman uzunluğu hakkında bilgi vermekte ve bu şekilde oluşturulan modelin açıklanmasına yardımcı olmaktadır. Etki-tepki fonksiyonları, bir standart sapmalı şokun modelin dinamik yapısına bağlı olarak içsel değişkenlerin değerleri üzerindeki etkisini ve bu değişkenlerin şoklara karşı olan tepkilerini zamana bağlı olarak incelemektedir.

Şekil 22. Bir Standart Hatalık Şoka Etki-Tepkiler

Şekil 22’de, bir standart sapmalı şokun değişkenler üzerindeki etkisi göstermektedir. Bu çalışma için önemli olan birim ücret başına otonom harcamaların istihdam üzerindeki etkisidir. Birim ücret başına otonom harcamalardaki artış, istihdam miktarını artırmaktadır. Diğer bir ifadeyle, istihdam, birim ücret başına otonom harcamalardaki bir artışa artan bir tepki göstermektedir. Fakat, bu tepki zaman içinde dalgalanmalar göstermektedir. Bu dalgalanmanın bir kaynağı olarak, 1980’den sonra ithal ikamesi uygulamasının kaldırılmasıyla, ekonominin serbest piyasa güçlerine bırakılması sonucunda, özellikle kamu kesiminin daraltılmaya gidilmesi için uygulanan politikaların ve kamu harcamalarının göreceli olarak azaltılmasının payı olabilir. Ü. Şenesen ve M. Erol’a göre, 1980lerde ortaya çıkan karlılık artışları da, istihdam da önemli bir değişme yaratmamıştır. Bu da, 1980 sonrası dönemde yatırımlarda ortaya çıkan göreceli düşüşün sektörün istihdam yaratma kapasitesini olumsuz etkilemesinin

bir sonucudur.³⁴⁸ 1990ların başında görülen istihdam artışı ise, uluslararası rekabet gücünün artırılma çabasına ilaveten, ulusal pazardaki talep artışına da bağlanabilir.³⁴⁹ Dolayısıyla bu açıklama Post Keynesyenler için de talebin ne kadar önemli olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında, aşağıya doğru olan dalgalanmalar, Türkiye ekonomisinde yaşanan krizlerin negatif etkisini de yansıtmaktadır. Son dönemdeki düşüş ise, özellikle, izlenen serbest piyasa politikaları nedeniyle kamu yatırım ve harcamalarının bastırılması ve talebin yetersiz olmasıyla açıklanabilir.

3.4.4. Varyans Ayırıştırması

Etki-tepki fonksiyonu, VEC modelindeki bir içsel değişkendeki bir şokun, diğer değişkenler üzerindeki etkilerini belirlerken; varyans ayırıştırma, her bir değişkenin öngörü hata varyansını değişkenlerin her birine paylaştırarak şokların değişkenler üzerindeki etkilerini yüzde olarak ifade eder. Eğer, bir değişkende ortaya çıkan değişmelerin tamamı değişkendeki şoktan kaynaklanıyorsa, bu değişkenin dışsal olduğu söylenebilir. Değişkende ortaya çıkan değişmeler, modeldeki diğer değişkenlerden kaynaklanıyorsa değişkenin içsel olduğu ifade edilebilir.³⁵⁰

Tablo 6, şokların istihdama etkilerinin varyans ayırıştırmasını göstermektedir. Buradaki değerler yüzde olarak verilmektedir. Bu, istihdamdaki bir değişimin yüzde kaçının kendisinden; yüzde kaçının birim ücret başına otonom harcamalardan kaynaklandığını göstermek içindir. Tablodan, N üzerinde A/W değişkeninin zaman boyunca ne kadar etkisinin olduğu ve A/W'nin etkisinin hangi yönde geliştiği incelenebilir. Bu şekilde, istihdam düzeyini açıklamada birim ücret başına otonom harcamaların payının zaman içinde giderek arttığı Tablo 6'dan görülmektedir. Bu sonuç, etki-tepki fonksiyonundaki ile benzer bir bulguyu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, istihdamın açıklanmasında birim ücret başına otonom harcamaların önemli bir yeri vardır.

³⁴⁸ Ansal ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 28.

³⁴⁹ **Aym**, s. 29.

³⁵⁰ Özer ve Erdoğan, **a.g.e.**, s. 104.

Tablo 6. Şokların İstihdama Etkilerinin Varyans Ayrıştırması (%)

İstihdamın (N) Varyans Ayrıştırması			
Dönem	S.E.	AW	N
1	337.1146	6.600154	93.39985
2	434.0668	5.942470	94.05753
3	499.7265	4.512988	95.48701
4	578.8520	6.505501	93.49450
5	800.3551	24.80770	75.19230
6	944.8860	21.23452	78.76548
7	994.5434	20.37784	79.62216
8	1071.272	20.64699	79.35301
9	1197.367	29.91775	70.08225
10	1309.311	32.20914	67.79086

SONUÇ

Neo-klasik ekonomiye alternatif görüşlerden birisi olan ve 1970lerden itibaren gelişen Post Keynesyen ekonominin temelleri esasen Keynes'in 1936 yılındaki Genel Teorisi ile başlamaktadır. Post Keynesyen ekonomi başlangıçta Neo-klasik ekonomiye alternatif bir okul olarak düşünülse bile, zamanla kendine özgü ayrı bir yapısı olan bir pozitif düşünce okulu olarak ekonomi literatüründe yerini almıştır. Post Keynesyen ekonomi, günümüzde hala gelişmekte olan bir okuldur. Dolayısıyla, gerek metodolojik gerekse çeşitli konulardaki literatürü sürekli gelişmektedir.

Genel olarak Post Keynesyenlerin çalışmalarında ortaya koydukları temel amaçları “Keynes'in ve Kalecki'nin görüşlerini geliştirerek, Keynesyen devrimi tamamlamaktır”. Post Keynesyenler bu genel amaç çerçevesinde, Neo-klasikler gibi, gerçek dünyayı çeşitli varsayımlar altında ideal bir yer haline getirmeye çalışmamaktadırlar. Post Keynesyenler için amaç, içinde yaşanılan dünyanın ekonomik yönünü açıklamaktır. Bu açıdan, Post Keynesyenler gerçekçi önermelere değer vermektedirler.

Post Keynesyen ekonomide, zaman kavramının önemi büyüktür. İnsanlar, geçmişin bilindiği geleceğin ise bilinemediği bir dünyada yaşarlar. Geçmişin değiştirilemeyeceği ve geleceğin ise belirsiz olması dolayısıyla; hem geçmiş hem de gelecek, şimdiki zaman üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu nedenle Post Keynesyenler, yapılan analizlerde tarihsel süreci dikkate alarak, gerçek dünyayı ifade etmeye çalışırlar. Post Keynesyen ekonominin gerçekçiliği vurgulayan yapısı içinde, belirsizliğin önemli bir yeri vardır. Post Keynesyen ekonomideki belirsizlik kavramı ergodik olmayan bir süreçtir. Bu ergodik olmayan süreçte; geçmiş gözlemler, şimdiki veya gelecekteki olaylar ile ilgili tam bilgi sağlayamazlar. Belirsizliğin hüküm sürdüğü bir dünyada ise, beklentilerin ekonomik olaylar üzerinde önemli bir rolü vardır. Belirsizlik altında beklentiler, tüketim ve yatırım gibi ekonomik kararların alınmasında temel rolü oynarlar. Bunun yanında, ekonomik ve politik kurumlar da, ekonomik sonuçlar üzerinde önemli rol oynarlar. Post Keynesyenlere göre, küreselleşen belirsiz bir dünya düzeni içinde, belirsizliği ve finansal piyasalardaki spekülasyon faaliyetleri

azaltacak kurallar ve düzenlemeler sağlayacak kurumların ve kurumsal yapının oluşturulması gerekir. Aksi takdirde, dünya ekonomisi devamlı suretle istikrardan uzaklaşacak, gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeler, devamlı suretle spekülasyon faaliyetlerinin etkisi altında krizden krize atlayacak ve elde ettikleri gelirlerini güçlü olan kurumlara ve ülkelere istemeden aktaracaklardır.

Post Keynesyenlere göre, tarihsel zaman perspektifinde ve belirsizliğin hüküm sürdüğü dünyada, yapılacak analizlerin gerçeğe ve gerçekçi soyutlamalara dayanması gerekir. Bu açıdan, Post Keynesyen ekonominin metodolojisinin gerçekçilik yaklaşımı üzerine kurulduğu söylenebilir. Post Keynesyen ekonominin bu metodolojik yapısına göre, bireyler atomistik varlıklardan ziyade sosyal varlıklar olarak organik bir yapı içinde görülmektedir. Yapılacak analizlerde bu gerçekçi ve organik yapı dikkate alınarak; oluşturulacak modellerde ilk önce açıklamalara yer verilmeli ve daha sonra bu açıklamalara dayalı olarak tahminde bulunulmalıdır. Post Keynesyenler ekonomide gözlemlenen olayların altında yatan gerçek yapıyı, mekanizmayı ve eğilimleri açıklamaya çalışmaktadırlar. Post Keynesyenlere göre, gerçek olaylar birçok mekanizma tarafından belirlenir ve bunlar devamlı suretle aynı şekilde meydana gelmez. Bu yüzden, her zaman geçmiş verilerden yararlanarak yapılan ampirik analizler geleceğin sonuçlarını tam olarak doğru bir şekilde ortaya koyamaz. Bu Post Keynesyen analizlerde, matematiğin veya ekonometrinin hiç kullanılmayacağı anlamına gelmemelidir. Post Keynesyenlere göre, matematik bir açıklama yöntemi ve ekonometri de bir araç olarak kullanılabilir. Fakat, hiçbir zaman ekonominin temelindeki olayların açıklanmasında bir amaç değildirler.

Post Keynesyen yaklaşımda piyasalar çoğunlukla oligopolistik bir yapıya sahiptir. Belirsizliğin olduğu bu yapı içinde firmalar neo-klasiklerin ifade ettikleri gibi, marjinal maliyet ve marjinal hasılat eşitliği doğrultusunda karlarını maksimize edemezler ve fiyatlandırma kararlarını da bu eşitliğe bağlı olarak vermezler. Post Keynesyenlere göre, gerçekte firmalar, maliyet yapılarına bağlı olarak; maliyetlerinin üzerine bir kar marjini koyarak fiyatlarını belirlerler.

Post Keynesyenlere göre, ekonomi içinde yatırımların önemli bir yeri vardır. Yatırımlar, büyüme, fiyatlama ve gelir dağılımı ile ilişki içindedir. Post Keynesyen ekonominin gelir dağılımı yaklaşımı, Keynes'in "gelirin ve istihdamın düzeyi yatırım miktarına bağlıdır" önermesiyle başlar. Post Keynesyenler, Keynes'in bu önermesini Kalecki'nin yaklaşımlarıyla genişletmişlerdir ve yatırımların sadece hasılanın ve istihdamın temel belirleyicisi olmadığını; aynı zamanda, ücretler ve karlar arasındaki milli gelir dağılımının da temel belirleyicisi olduğunu ifade etmektedirler. Gelir dağılımı önemli bir değişkendir. Post Keynesyenlere göre, milli gelirin ücretler ve karlar arasında adil bir şekilde yeniden dağıtılması, ekonomiye canlılık ve refah düzeyine artış getirecektir. Ayrıca, yatırımın büyüme üzerinde de etkisi vardır. Ekonomide istenilen büyüme oranlarının sağlanması için yatırımların içinde bulunduğu toplam talebin uyarılması gerekir.

Yatırım harcamalarının finansmanı gerekliliği de yatırımları finansal piyasalarla, kredilerle ve para ile ilişkilendirmektedir. Özellikle, gelecekteki yatırımları finanse etmek için kredilerin yaratılması zorunludur. Bu da bankacılık sistemi doğrultusunda, krediler yoluyla yaratılan paranın içsellliğini ortaya koymaktadır. Post Keynesyenlere göre para arzı, kredi talebinde bulunan firmalar ile onlara kredi vererek kar elde etmeyi amaçlayan bankalar tarafından içsel olarak belirlenmektedir.

1970lerden sonra kitlesel olarak ortaya çıkan artan işsizlik sorununa neo-klasik ekonominin çözümünü gösteren OECD'nin 1994'deki İş Raporuna göre, işsizliğin temel nedeni ücretlerin aşırı yüksek olmasıdır. Buna bağlı olarak Neo-klasiklere göre, serbestleşme, yüksek ücret esnekliği ve daha düşük ücretler işsizliğin temel çaresidir. Fakat, özellikle OECD ülkelerindeki birçok deneyim uygulanan bu Neo-klasik politikaların istenilen istihdam amacına ulaşamadığını göstermiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde açıklanan, Post Keynesyenlerin istihdam analizine göre, işsizliğin yüksek olmasının nedeni reel ücretlerin yüksek olması yada ücret esnekliğinin olmaması değildir. Post Keynesyen ekonomiye göre, istihdam ve işsizlik, emek piyasası değişkenleri tarafından değil, mal piyasası değişkenleri tarafından belirlenir. Yani, emek piyasasındaki istihdam, mal piyasasındaki efektif talep tarafından belirlenir. Dolayısıyla, kitlesel işsizlik talep yetersizliğinden dolayı ortaya çıkan bir sorundur.

Emek piyasasına ilişkin düzenlemeler yapılırken, bu piyasanın yapısının da iyi incelenmesi gerekir. İşçilerin mevcut olan işler için rekabete girdikleri emek piyasası, ücretlerdeki, çalışma koşullarındaki ve terfi fırsatlarındaki farklılıklar gibi değişkenler temelinde ikili bir yapıya bölünmektedir. Bir yanda oligopolistik özellikleri ile ekonominin merkezinde bulunan teknik, yapı ve güç olarak gelişmiş firmalar vardır ve bu firmalarda, ücretler ve verimlilik yüksektir. Diğer yanda, teknolojik olarak daha sınırlı ve daha çok emek yoğun işlere sahip çok sayıda küçük firmanın oluşturduğu; ücretlerin düşük, iş güvencesinin nerdeyse olmadığı bir yapı vardır. Emek piyasası üzerine yapılan çalışmaların gerçekçi olması için bu ikili yapının dikkate alınması gerekir. Çünkü, emek piyasasında çalışanların asıl amacı, koşulların daha iyi olduğu gelişmiş oligopolistik sektörlerde iş bulmaktır. Dolayısıyla mücadele, daha iyi bir işe, daha iyi bir ücrete, daha iyi çalışma koşullarına, daha yüksek bir iş güvencesine ve daha iyi bir yaşam standardına ulaşmak içindir.

Bireyler veya hanehalkları alıştıkları yaşam standardını sürdürmek veya daha yüksek yaşam standartlarına ulaşmak için çalışmak ve karşılığında da gelir elde etmek zorundadırlar. Çoğu birey, alıştığı yaşam standardının düşmesini istemez. Bu amaçla bireyler, reel gelirlerinde bir düşüşle karşılaştıklarında, daha uzun süre çalışmayı tercih ederler. Dolayısıyla, gerçek hayatta reel ücret oranındaki bir değişiklik durumunda gelir etkisi ikame etkisinden daha önemlidir. Çünkü, bireyler veya hanehalkları için, alışılmış yaşam standartları ve içinde yaşadıkları toplumda buldukları konum önemlidir. Bunun sonucu olarak bireyler veya hanehalkları, mevcut standartlarının altına düşmemek veya bu standartlarını artırmak için çoğu zaman daha çok çalışmayı tercih ederler.

İstihdam analizi üzerine Post Keynesyen teoride temelde iki görüş ortaya çıkmaktadır. Bunlar, Keynes yanlı ve Kalecki yanlı istihdam analizleridir. Keynes'e dayanan toplam arz ve toplam talep analizinde, istihdam düzeyini belirlerken nominal değerler göz önünde bulundurulur. Keynes'in toplam arz ve toplam talep analizine göre istihdam düzeyi, toplam arz ve toplam talebin eşit olduğu efektif talep noktasında belirlenir. Bu nokta, kar maksimizasyoncusu girişimcilerin satış beklentilerinin alıcıların harcama kararlarıyla birleşmiş olduğu ürün piyasasındaki dengeyi

göstermektedir. Efektif talep eğrisi, kar maksimizasyoncu girişimcilerin olası her bir alternatif nominal ücret düzeyinde talep edeceği emek miktarını gösteren emek talep eğrisini belirler. Parasal ücret değişikliklerine bağlı olarak toplam arz ve toplam talep eğrilerinde kaymalar oluşur. Bu kaymalar sonucunda yeni efektif talep noktaları, üretim düzeyleri ve istihdam düzeyleri belirlenir. Böylece, Keynes ve Keynes yanlı Post Keynesyenlere göre, parasal ücretlerdeki değişiklikler istihdam düzeyinde değişme yaratmayacaktır. Fakat, eğer fiyatlarda önemli derecede değişiklikler olursa, istihdam düzeyi değişebilecektir.

Neo-klasik ekonomide emek talep eğrisi olan emeğin marjinal ürün eğrisi, Post Keynesyenlere göre, gerçekte emek talep eğrisi değildir. Davidson ve Chick gibi Keynes yanlı Post Keynesyenlere göre, reel ücretler ile istihdam düzeyi arasındaki ilişkiyi gösteren emeğin marjinal ürün eğrisi, bir piyasa denge eğrisini gösterir. Bu eğri üzerinde tam istihdamın olmadığı herhangi bir noktada, mal piyasasında bir denge oluşmuştur ve toplam arz ve talep bu denge noktasında birbirine eşittir. Ayrıca, Keynes ve Keynes yanlı Post Keynesyenlere göre, Neo-klasik ekonominin tersine, reel ücretler istihdamı belirlemez. İstihdam düzeyindeki değişikliklere bağlı olarak reel ücret belirlenir. İrادی olmayan işsizlik sorununun çözümü ise, reel ücretlerin azaltılmasından ziyade; efektif talebin artmasıyla olacaktır. Bazı Post Keynesyenler, toplam arz ve talep modelinde ele alınan nominal ücretlerin yerine reel ücretleri dikkate alarak; Keynes'in varsayımlarını, rekabetçi ve azalan verimlerin geçerli olduğu bir mal piyasasına uygulayarak efektif talebin önemini vurgulamışlardır.

Post Keynesyen istihdam analizinin ikinci kaynağını Kalecki ve O'nun izinden giden Post Keynesyenler oluşturmuştur. Bu analizlerde reel ücretler dikkate alınmıştır. Kalecki yanlı modelde de efektif talep modelin merkezindedir. Kalecki yanlı Post Keynesyenlere göre, yüksek reel ücretler, yüksek bir efektif talebe neden olacaktır. Yüksek efektif talep ise, yüksek yaşam standartlarına, istihdam düzeyinde ve büyüme oranında artışlara yol açacaktır. Yüksek reel ücretler teknolojik yeniliklerle birlikte, işçileri daha verimli ve işbirlikçi olmaya teşvik edecektir. Bunun yanında, güçlü bir çalışan sınıfının olması durumunda, yüksek büyüme ve yüksek istihdamın sağlanması, reel ücretlerin de yüksek olmasına yol açacaktır.

Kalecki yanlı modelde, emek arzının reel ücretlere oldukça duyarlı olması durumunda, iki tane tam istihdam dengesinin oluşabileceği ifade edilmektedir. Bu iki tam istihdam dengesi, düşük ücret dengesi ve yüksek ücret dengesidir. Eğer, ekonomi piyasa güçlerine bırakılırsa; bu durumda, piyasa güçleri ekonomiyi daha alt düzeyde optimal olan düşük ücret dengesine doğru götürecektir. Bu durumda ekonomiyi, daha düşük ücretler, daha düşük tüketim, daha düşük toplam talep ve sonuçta da daha düşük üretim ve daha düşük istihdam düzeyleri beklemektedir. Bu istenmeyen durumun giderilmesi için devletin ekonomiye müdahalesi gereklidir.

Hem Keynes yanlı hem de Kalecki yanlı Post Keynesyenlere göre, kamu harcamaları ve yatırım harcamaları gibi otonom harcamalar artırılırsa, daha fazla üretim, istihdam, büyüme ve refah artışı sağlanmış olacaktır. Bu nedenle çalışmanın son bölümünde Keynes, Weintraub ve Davidson'un oluşturduğu Post Keynesyen istihdam modeli çerçevesinde, birim ücret başına otonom harcamaların istihdam üzerindeki etkileri Türkiye verileri kullanılarak incelenmiştir. Bu amaçla Engle-Granger ve Johansen eşbütünleşme testleri yapılmıştır. Yapılan sınamalar sonucunda, birim ücret başına otonom harcamalar ile istihdam düzeyi arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı ortaya çıkmıştır. Post Keynesyen ekonomiye göre, otonom harcamalar istihdam düzeyini pozitif anlamda etkilemektedir. Dolayısıyla, birim ücret başına otonom harcamalardaki artış, istihdamı etkileyecektir. Bu amaçla, eşbütünleşme testleriyle ortaya çıkan sonucun yönünü belirlemek için oluşturulan VEC modeline bağlı olarak Granger nedensellik testi yapılmıştır. Granger nedensellik test sonuçlarına göre, birim ücret başına otonom harcamalardan istihdama doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır. Ayrıca VEC modeli kapsamında yapılan etki-tepki ve varyans ayrıştırması analizleri sonuçları da birim ücret başına otonom harcamalardan istihdama doğru olan pozitif ilişkinin varlığını desteklemektedir. Ampirik analiz sonucunda elde edilen bulgular, Post Keynesyenlerin, otonom harcamaların istihdam düzeyi üzerindeki pozitif etkileri ile ilgili açıklamalarının Türkiye için doğruluğunu göstermektedir. Dolayısıyla, Türkiye'de istihdam düzeyinin artırılması için otonom harcamalara önem verilmesi ve otonom harcamaların artırılmasına yönelik ekonomi politikalarının oluşturulması gerekir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Akyüz, Yılmaz. **Sermaye, Bölüşüm, Büyüme**. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No. 400, 1977.

Ansal, Hacer, Suat Küçükçifçi, Özlem Onaran ve Benan Zeki Orbay. **Türkiye Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik**. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Kasım 2000.

Appelbaum, Eileen. "The Labor Market". Alfred S. Eichner ed. **A Guide to Post-Keynesian Economics**. New York: M. E. Sharpe, 1979.

Arestis, Philip. **The Post-Keynesian Approach to Economics: An Alternative Analysis of Economic Theory and Policy**. Aldershot: Edward Elgar Publishing, 1992.

_____. "Kalecki's Role in Post Keynesian Economics: An overview". John.E. King ed. **An Alternative Macroeconomic Theory: The Kaleckian Model and Post-Keynesian Economics**. Boston: Kluwer Academic Publishers, 1996.

_____. **Money, Pricing, Distribution and Economic Integration**. London: Macmillan Press, 1997.

Ayata, Sencer. **Kapitalizm ve Küçük Üreticilik: Türkiye'deki Halı Dokumacılığı**. Ankara: Yurt Yayınları, 1987.

Başoğlu, Ufuk, Nalan Ölmezoğulları ve İlker Parasız. **Çağdaş İktisadi Düşüncede Devrimler Karşı Devrimler**. Bursa: Ezgi Kitabevi, 1999.

- Biçerli, Kemal. **Çalışma Ekonomisi**. Genişletilmiş üçüncü baskı. İstanbul: Beta Yayınları, 2005.
- Brown, Andrew. "Critical Realism", John E. King ed. **The Elgar Companion to Post Keynesian Economics**. Cheltenham: Edward Elgar, 2003.
- Chick, Victoria. **Macroeconomics After Keynes: A Reconsideration of the General Theory**. Cambridge: The MIT Press, 1983.
- Cornwall, John. "Macrodynamics" Alfred S. Eichner ed. **A Guide to Post Keynesian Economics**. New York: M. E. Sharpe, 1979.
- Davidson, Paul. "Aggregate supply function". John Eatwell Murray Milgate ve Peter Newman ed. **The New Palgrave: A Dictionary of Economics**. London: Macmillan, Volume 1, 1987.
- _____. **Controversies in Post Keynesian Economics**. Aldershot: Edward Elgar Publishing, 1991.
- _____. **Post Keynesian Macroeconomic Theory: A Foundation for Successful Economic Policies for the Twenty-first Century**. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 1994.
- Davidson, Paul ve Eugene Smolensky. **Aggregate Supply and Demand Analysis**. New York: Harper & Row, 1964.
- Dillard, Dudley. **The Economics of John Maynard Keynes**. London: Prentice-Hall, 1950.
- Dornbusch, Rudiger ve Stanley Fischer. **Makroekonomi**. İngilizceden çeviren: Erhan Yıldırım ve diğerleri. İstanbul: McGraw-Hill-Akademi ortak yayını, 1998.

- Dow, Sheila. **Macroeconomic Thought: A Methodological Approach**. Oxford: Basil Blackwell, 1985.
- _____. "The Post-Keynesian School". Douglas Mair ve Anne G. Miller ed. **A Modern Guide to Macroeconomic Thought**. Aldershot: Edward Elgar Publishing, 1991.
- _____. "The Post Keynesian Methodology". Richard Holt ve Steven Pressman ed. **A New Guide to Post Keynesian Economics**. London: Routledge, 2001.
- _____. "Post Keynesian Economics". Warren Samuels, Jeff E. Biddle ve John B. Davis. **A Companion to the History of Economic Thought**. Oxford: Blackwell Publishing, 2003.
- Downward, Paul. **Pricing Theory in Post Keynesian Economics**. Cheltenham: Edward Elgar, 1999.
- _____. "Econometrics". John Edward King ed. **The Elgar Companion to Post Keynesian Economics**. Cheltenham: Edward Elgar, 2003.
- Eichner, Alfred S. **A Guide to Post Keynesian Economics**. New York: M. E. Sharpe, 1979.
- _____. **The Megacorp and Oligopoly: Micro Foundations Of Macro Dynamics**. New York: M. E. Sharpe, 1980.
- Enders, Walter. **Applied Econometric Time Series**. Second Edition. New York: John Wiley & Sons, 2004.
- Guerrien, Bernard. **Neo-Klasik İktisat**. Çeviren: Ertuğrul Tokdemir. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, No. 577, 1999.

- Gujarati, Domadar N. **Temel Ekonometri**. İngilizceden çeviren: Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen. Dördüncü basım, İstanbul: Literatür Yayınları, No. 33, Eylül 2006.
- Holt, Richard ve Steven Pressman. "What is Post Keynesian Economics". **A New Guide to Post Keynesian Economics**. London: Routledge, 2001.
- Işığışok, Erkan. **Zaman Serilerinde Nedensellik Çözümlemesi: Türkiye’de Para Arzı ve Enflasyon Üzerine Ampirik Bir Araştırma**. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1994.
- Işık, Sayım. **Para, Finans ve Kriz**. Ankara: Akçağ Yayınları / 534, 2004.
- Kalecki, Michal. **Selected Essays on the Dynamics of Capitalist Economy 1933-1970**. London: Cambridge University Press, 1971.
- Keen, Steve. "Growth Theory" John E. King ed. **The Elgar Companion to Post Keynesian Economics**. Cheltenham: Edward Elgar, 2003.
- Kenyon, Peter. "Pricing". Alfred S. Eichner ed. **A Guide to Post Keynesian Economics**. New York: M. E. Sharpe, 1979.
- Keynes, John Maynard. **The General Theory of Employment, Interest and Money**. New York: Harcourt, 1936.
- King, John E. "Post-Keynesian Political Economy: History". P. Anthony O’Hara ed. **Encyclopedia of Political Economy**. London: Routledge, 1999.
- _____. "Labor and Unemployment". Richard P.H. Holt ve Steven Pressman ed. **A New Guide to Post Keynesian Economics**. London: Routledge, 2001.

_____. **A History of Post Keynesian Economics Since 1936**. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2002.

Kregel, Jan A. "Income Distribution". Alfred S. Eichner ed., **A Guide to Post-Keynesian Economics**. New York: M. E. Sharpe, 1979.

Kutlar, Aziz. **Eş-Bütünleşme (Cointegration): Türkiye'de Para Talebi ve Döviz Kuru Uygulaması**. Ankara: Yargı Yayınevi, 2002.

_____. **Uygulamalı Ekonometri**. Geliştirilmiş 2. Baskı. Ankara: Nobel Yayınları No. 769, Nisan 2005.

Lavoie, Marc. **Foundations of Post-Keynesian Economic Analysis**. Aldershot: Edward Elgar Publishing, 1992.

_____. "Pricing". Richard Holt ve Steven Pressman ed. **A New Guide to Post Keynesian Economics**. London: Routledge, 2001.

Lawson, Tony. **Economics and Reality**. London: Routledge, 1997.

Lee, Frederic S. "Pricing and Price". John E. King ed. **The Elgar Companion to Post Keynesian Economics**. Cheltenham: Edward Elgar, 2003.

Lucas, Robert E. **Studies in Business-Cycle Theory**. Cambridge: MIT Press, 1983.

Minsky, Hyman P. **John Maynard KEYNES**. New York: Columbia University Press, 1975.

Mott, Tracy. "Investment". John Edward King ed. **The Elgar Companion to Post Keynesian Economics**. Cheltenham: Edward Elgar, 2003.

Mott, Tracy ve Edward Slattery. "The Influence Of Changes in Income Distribution on Aggregate Demand in A Kaleckian Model: Stagnation vs. Exhilaration Reconsidered". Paul Davidson ve Jan A. Kregel ed. **Employment, Growth and Finance: Economic Reality and Economic Growth**. Aldershot: Edward Elgar, 1994.

Nell, Edward J. **Transformational Growth and Effective Demand: Economics after the Capital Critique**. New York: New York University Press, 1992.

_____. **The General Theory of Transformational Growth: Keynes after Sraffa**. New York: Cambridge University Press, 1998.

Nielsen François ve S. Arthur. "Alderson, Trends in Income Inequality in the United States" Ivar Berg ve Arne L. Kalleberg ed. **Sourcebook of Labor Markets: Evolving Structures and Processes**. New York: Kluwer Academic/Plenium Publishers, 2001.

Özcan, Enver. **Ekonomik Bunalımlar**. Ankara: yayınevi belirtilmemiştir, 1981.

Panico, Carlo. "Growth and Income Distribution". John E. King ed. **The Elgar Companion to Post Keynesian Economics**. Cheltenham: Edward Elgar, 2003.

Parasız, İlker. **Modern Makro Ekonominin Temelleri**. 2. Baskı. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2000.

Paul, Gilles-Saint. **Dual Labor Markets: A Macroeconomic Perspective**. London: MIT Press, 1996.

Pencavel, John. "Labor Supply of Men: A Survey". Orley Ashenfelter ve Richard Layard ed. **Handbook of Labor Economics**. Amsterdam, North-Holland: Vol.1, Elsevier Science, 1986.

Peterson, Wallace C. **Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme**. New York: 1962.
İngilizceden çeviren: Servet Mutlu. Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, 1976.

Reynolds, Peter J. “Kalecki’s Theory of Prices and Distribution”. John E. King ed. **An Alternative Macroeconomic Theory: The Kaleckian Model and Post-Keynesian Economics** Boston: Kluwer Academic Publishers, 1996.

Riach, Peter Andrew. “Wage-Employment Determination in a Post-Keynesian World”, Philip Arestis ve Mike Marshall ed. **The Political Economy of Full Employment: Conservatism, Corporatism and institutional Change**. Aldershot: Edward Elgar, 1995.

Robinson, Joan. **Essays in the Theory of Economic Growth**. London: Macmillan, 1962.

Roncaglia, Alessandro. “The Sraffian Contribution”. Alfred S. Eichner ed. **A Guide to Post-Keynesian Economics**. New York: M. E. Sharpe, 1979.

_____. “Sraffa, Piero (1898-1983)”. P. Anthony O’Hara ed. **Encyclopedia of Political Economy**, London: Routledge, 1999.

Rousseas, Stephen. **Post Keynesian Monetary Economics**. Third edition London: Macmillan Press, 1998.

Sardoni, Claudio. “Wages and Employment: A Keynesian Model”, Roy J. Rotheim ed. **New Keynesian Economics / Post Keynesian Alternatives**, London: Routledge, 1998.

Savaş, Vural. **Keynes’in Genel Teorisi**. Eskişehir: İ.T.İ.A., 1963.

_____. **İktisadın Tarihi**. İkinci Baskı. İstanbul: Avcıol Basım-Yayın, 1998.

Setterfield, Mark. "Macrodynamics". R.Holt ve S. Pressman. ed. **A New Guide to Post Keynesian Economics**. London: Routledge, 2001.

Seyidoğlu, Halil. **İngilizce-Türkçe Ekonomi ve İşletmecilik Terimleri Açıklamalı Sözlük**. İstanbul: Güzem Can Yayınları, 15, 1999.

Stewart, Michael. **Keynes Devrimi**. İngilizceden çeviren: Asım Baltacıgil. İstanbul: Minnetoğlu Yayınları, 1980.

Stock, James H. ve Mark W. Watson. **Introduction to Econometrics** New York: Addison – Wesley, 2003.

Weintraub, Sidney. **An Approach to the Theory of Income Distribution**. Second reprinting. Westport: Greenwood Press, 1977.

Wray, L. Randall. **Understanding Modern Money: The Key to Full Employment and Price Stability**. Cheltenham: Edward Elgar, 1998.

Yıldırım, Kemal, Doğan Karaman ve Murat Taşdemir. **Makroekonomi**. Beşinci baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006.

MAKALELER

Arestis, Philip. "Wages and Prices in the UK: The Post Keynesian View", **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol.8, No. 3, Spring 1986.

_____. "Post-Keynesian Economics: Toward Coherence", **Cambridge Journal of Economics**. 20, 1996.

Asimakopulos, A. "A Kaleckian Theory of Income Distribution", **The Canadian Journal of Economics**. Vol. 8, No. 3, Aug. 1975.

Ateşoğlu, H. Sönmez. “A Post Keynesian Explanation of Employment in the United States”, **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol. 21, No. 4, Summer 1999.

_____. “Income, Employment, Inflation, and Money in the United States”, **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol. 22, No. 4, Summer 2000.

_____. “Stock Prices and Employment”, **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol. 24, No. 3, Spring 2002.

Barro, Robert J. ve Herschel I. Grossman. “A General Disequilibrium Model of Income and Employment”, **The American Economic Review**. Vol. 61, No. 1, March 1971.

Bhaduri Amit ve Stephen Marglin. “Unemployment and the Real Wage: the Economic Basis for Contesting Political Ideologies”, **Cambridge Journal of Economics**. 14:4, December 1990.

Bulow J. ve L. Summers. “A Theory Of Dual Labor Markets With Application To Industrial Policy, Discrimination And Keynesian Unemployment”, **Journal of Labor Economics**. 4:1, 1986.

Cin, M. Fatih, Yelda B. Tekgül ve H. Mahir Fisunoğlu. “Otonom Harcamaların İstihdam Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma (1989-2003), **Ekonomik Yaklaşım**, Sayı: 52-53, Cilt:15, 2004.

Chick, Victoria. “Is there a Case for Post Keynesian Economics?”, **Scottish Journal of Political Economy**. Vol.42, No. 1, February 1995.

Cottrell, Allin. “Post Keynesian Monetary Economics”, **Cambridge Journal of Economics**. 18:6, 1994.

Davidson, Paul. "Post Keynesian Economics: Solving the Crisis in Economic Theory", **The Public Interest**. Special Edition, 1980.

_____. "The Marginal Product Curve is Not the Demand Curve for Labor and Lucas's Labor Supply Function is not the Supply Curve for Labor in the Real World", **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol. VI, No. 1, 1983.

_____. "Post Keynesian Employment Analysis and the Macroeconomics of OECD Unemployment", **The Economic Journal**. 108, May 1998.

_____. "Keynes' Principle Of Effective Demand Versus Bedlam Of The New Keynesians", **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol. 21, No. 4, Summer 1999.

_____. "There are Major Differences Between Kalecki's Theory of Employment and Keynes's General Theory of Employment Interest and Money", **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol. 23, No. 1, Fall 2000.

_____. "Setting the Record Straight on A History of Post Keynesian Economics", **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol. 26, No. 2, Winter 2003-4.

Dutt, Amitava Krishna. "Keynes with a Perfectly Competitive Goods Market", **Australian Economic Papers**. December 1987.

Eichner, Alfred S. ve Jan A. Kregel. "An Essay on Post-Keynesian Theory: A New Paradigm in Economics", **Journal of Economic Literature**. December 1975.

Engle, Robert F. ve C. W. J. Granger. "Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing", **Econometrica**. Vol. 55, No. 2. Mar. 1987.

- Fazzari, Steven M. ve Tracy Mott. "The Investment Theories of Kalecki and Keynes: an Empirical Study of Firm Data, 1970-1982", **Journal of Post Keynesian Economics**. 9, 2, Winter 1986-87.
- Gerrard, Bill. "Competing Schools of Thought in Macroeconomics-an Ever-emerging Consensus", **Journal of Economic Studies**. Vol. 23, No. 1, 1996.
- Günel, Mehmet. "Kasım 2000 Krizine Teorik Yaklaşım: Para Arzının İçselliği ve Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi", **İktisat-İşletme ve Finans Dergisi**. Sayı:180, Mart 2001.
- Hamouda, O. F. ve Geoffrey C. Harcourt. "Post Keynesianism: From Criticism to Coherence?", **Bulletin of Economic Research**. 40:1, 1988.
- Hansen, Henrik ve Soren Johansen. "Some Test for Parameter Constancy in Cointegrated VAR-Models", **Econometric Journal**. Volume 2, 1999.
- Harcourt G. C. ve Peter Kenyon. "Pricing and the Investment Decision", **Kyklos**. Vol.29, Fasc. 3, (-1976)-.
- Harris, Donald J. "The Price Policy of Firms, The Level of Employment and Distribution of Income in the Short Run", **Australian Economic Papers**. June 1974.
- Hartwig, Jochen. "Explaining the Aggregate Price Level with Keynes's Principle of Effective Demand", **Review of Social Economy** Vol. LXIV, No. 4, December 2006.
- Kadılar, Cem. "Johansen Eşbütünleşme (Cointegration) Analizi", **Hazine Dergisi**. Ankara: Sayı 3, Temmuz 1996.
- Kaldor, Nicholas. "Alternative Theories of Distribution", **The Review of Economic Studies**. c. XXIII, 1955-56.

Lavoie, Marc. "Real Wages, Employment Structure, and The Aggregate Demand Curve in A Kaleckian Short-Run Model", **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol. 19, No. 2, Winter 1996-97.

_____. "Efficiency Wages in Kaleckian Models of Employment", **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol 23, No. 3, 2001.

_____. "Real Wages and Unemployment with Effective and Notional Demand for Labor", **Review of Radical Political Economics**. Volume 35, No. 2, Spring 2003.

Mason, Patrick L. "Variable Labor Effort, Involuntary Unemployment, and Effective Demand: Irreconcilable Concepts?", **Journal of post Keynesian Economics**. Vol. 15, No. 3, Spring 1993.

McCombie, John S. L. "Why Cutting Real Wages Will Not Necessarily Reduce Unemployment-Keynes and The "Postulates Of The Classical Economics", **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol. 8, No. 2, Winter 1985-86.

_____. "Keynes And The Nature of Involuntary Unemployment", **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol. X, No. 2, Winter 1987-88.

Mongiovi, Gary. "Keynes, Sraffa And The Labour Market", **Review of Political Economy**. 3.1, 1991.

Moore, Basil J. "Endogenous Money: Concluding Comments", **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol. X, No. 3, Spring 1988.

Myatt, Anthony. "On the Non-Existence of a Natural Rate of Unemployment and Kaleckian Micro Underpinnings to the Phillips Curve", **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol. 8, No. 3, Spring 1986.

- Özer, Mustafa ve Serpil Türkyılmaz. “Türkiye’de Enflasyon ile Enflasyon Belirsizliği Arasındaki İlişkinin Zaman Serisi Analizi”, **İktisat İşletme ve Finans**. Yıl 20, Sayı 229, Nisan 2005.
- Özer, Mustafa ve Levent Erdoğan. “Türkiye’de İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkilerin Zaman Serisi Analizi”, **Ekonomik Yaklaşım**. Sayı. 60-61, Cilt: 17, 2006.
- Pollin, Robert. “Two Theories Of Money Supply Endogeneity: Some Empirical Evidence”, **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol. 13, No, 3, Spring 1991.
- Rima, Ingrid H. “Involuntary Unemployment And The Respecified Labor Supply Curve”, **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol. VI, No. 4, Summer 1984.
- _____. “Whatever Happened to the Concept of Involuntary Unemployment?”, **International Journal of Social Economics**. Vol. 11, No. 3-4, 1984.
- Sawyer, Malcolm. “The Nairu, Aggregate Demand and Investment”, **Metroeconomica**. 53:1, 2002.
- Seccareccia, Mario. “An Alternative to Labour-Market Orthodoxy: The Post-Keynesian/ Institutional Policy View”, **Review of Political Economy**. 3.1, 1991.
- Setterfield, Mark. “Historical Time and Economic Theory”, **Review of Political Economy**. 7.1, 1995.
- Tcherneva, Pavlina R. “Money: A Comparison of the Post Keynesian and Orthodox Approaches” **Oeconomicus**. Vol. 2, Spring, 2001.

Temin, Peter. “The Last Great Depression and the Present One: Lessons for the Present from Great Depression”, **American Economic Association**. Vol. 66, No:2, May 1976.

Thornton, Daniel L. ve Dallas S. Batten, “Lag-Length Selection and Tests of Granger Causality Between Money and Income”, **Journal of Money, Credit, and Banking**. Vol. 17, No. 2, May 1985.

Togay, Selahattin. “Post-Keynezyen Teoride Para Arzının İçselliği”, **Ekonomik Yaklaşım**. Cilt:5, Sayı:13, 1994.

_____. “Kasım 2000 Krizine Teorik Yaklaşım: Para Arzının İçselliği ve Minsky’nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi Üzerine Bir Not”, **İktisat – İşletme ve Finans Dergisi**. Sayı:182, Mayıs 2001.

Weintraub, Sidney. “The Missing Theory of Money Wages”, **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol.1, No. 2, Winter 1978-79.

_____. “Keynesian Demand Serendipity in Supply-Side Economics”, **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol. IV, No. 2, Winter 1981-82.

Wells, Paul. “Keynes’s Employment Function And The Marginal Productivity of Labor”, **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol. IX, No. 4, Summer 1987.

Wilkinson, Frank. “Real Wages, Effective Demand and Economic Development”, **Cambridge Journal of Economics**. 12:1, March 1988.

Woodbury, Stephen A. “Power in the Labor Market: Institutionalist Approaches to Labor Problems”, **Journal of Economic Issues**. Vol. XXI, No. 4, 1987.

Woo-Sık, Moon. “An Open Economy Model of Wages and Employment with an Application to Korea”, **Journal of Post Keynesian Economics**. Vol. 17, No. 1, Fall 1994.

YAYINLANMAMIŞ DOKTORA TEZLERİ

Cin, M. Fatih “İktisadi Dengesizlik Olgusuna Post-Keynesyen Bakış ve Türk İmalat Sanayinin Post-Keynesyen Görüş Açısından Değerlendirilmesi.”
Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

İNTERNET KAYNAKLARI

Davidson, Paul. “Post Keynesian Employment Analysis and OECD Unemployment”, 1998, [<http://econ.bus.utk.edu/davidsonextra/OECD.html> (28.01.2003)].

Lavoie, Marc. “A Comparative Analysis of the Post-Keynesian Theory of Employment” 1998, [http://aix1.uottawa.ca/~robinson/english/a/a_10_mexico_english.pdf (11.03.2003)].